

Λαογραφικά Συμπληρώματα

Μάκρης και Λιβισιού Μικράς Ασίας

Λαογραφικά Συμπληρώματα
Μάκρης και Λιβισίου Μικράς Ασίας
Μιχάλης Παν. Δελησάββας

© Εκδόσεις EMBPYO, 2022

ISBN 978-618-5252-3

ΕΚΔΟΣΕΙΣ EMBPYO

Ιερά Οδός 286, 122 43 Αιγάλεω

Τηλ./Φαξ: 210-5315012

E-mail: support@embryopub.gr

<http://www.embryopub.gr>

[Facebook.com/EmbryoPublications](https://www.facebook.com/EmbryoPublications)

Instagram: @ekdoseis_embryo

Twitter: @EmbryoBooks

Απαγορεύεται η αναδημοσίευση, η αναπαραγωγή, ολική, μερική ή περιληπτική, ή η απόδοση κατά παράφραση ή διασκευή του περιεχομένου του βιβλίου με οποιονδήποτε τρόπο, μηχανικό, ηλεκτρονικό, φωτοτυπικό, ηχογράφησης ή άλλο, χωρίς προηγούμενη γραπτή άδεια του εκδότη. Νόμος 2121/1993 και κανόνες του Διεθνούς Δικαίου που ισχύουν στην Ελλάδα.

Σε περίπτωση που θέλετε να χρησιμοποιήσετε κάποιο τμήμα του συγγράμματος παρακαλούμε επικοινωνήστε με τον εκδότη. Η μη εξουσιοδοτημένη χρήση τμήματος του παρόντος διώκεται ποινικά.

Μιχάλης Παν. Δελησάββας

Λαογραφικά Συμπληρώματα

Μάκρης και Λιβισιού Μικράς Ασίας

Ε.Ι.Ε. «ΛΥΚΙΑ»
Αθήνα 2022

Περιεχόμενα

1. Λεξιλόγιο: σελ. 15
 - «Γλωσσάρι» Α': σελ. 15
 - «Γλωσσάρι» Β': Λεξιλόγιο Εξελληνισμένων Τούρκικων Λέξεων - Φράσεων: σελ. 61
2. Παροιμίες: σελ. 99
3. Στερεότυπες και ιδιωματικές φράσεις: σελ. 115
4. Επιφωνήματα: σελ. 129
5. Προσφωνήσεις: σελ. 137
6. Ευχές: σελ. 139
7. Βρισιές: σελ. 143
8. Απειλές: σελ. 147
9. Κατάρες: σελ. 149
10. Παρατσούκλια και επίθετα Μακρηνολιβισιανών Νέας Μάκρης: σελ. 151
11. Παρομοιώσεις: σελ. 155
12. Αρσίζικα και Ετεμψίζικα: σελ. 161
13. Τα «Κατ' Επιλογήν»: σελ. 165
14. Τα τραγούδια της Παράδοσης: σελ. 175
 - Α. Γάμου - Σούστας - Μαντινάδες: σελ. 181
 - Β. Καθιστικά: σελ. 190
 - Γ. Χορευτικά: σελ. 195
 - Δ. Ξενιτιάς: σελ. 200
 - Ε. Θρησκευτικού Κύκλου: σελ. 201
 - ΣΤ. Δημοτικά τραγούδια: σελ. 202
 - Ζ. Μοιρολόγια: σελ. 210
 - Η. Νεότερα τραγούδια και διάφορα άλλα: σελ. 211
15. Ευχαριστίες: σελ. 219

Βιβλιογραφία & Συντομογραφίες

1. Καλλιόπης Μουσαίου – Μπουγιούκου: *Παραμύθια του Λιβισιού και της Μάκρης*
(έκδοση Κέντρου Μικρασιατικών Σπουδών 1976): Παραμ. Κ.Μ-Μ
2. Καλλιόπης Μουσαίου – Μπουγιούκου: *Παροιμίες του Λιβισιού και της Μάκρης*
(έκδοση Κέντρου Μικρασιατικών Σπουδών 1961): Παροιμ. Κ.Μ-Μ
3. Ν.Π. Ανδριώτη: *Το Ιδίωμα του Λιβισιού και της Μάκρης*
(έκδοση Κέντρου Μικρασιατικών Σπουδών 1961): Ιδίωμα Ν.Α
4. Ιωσήφ Χαριτωνίδη: *Περί της Λιβισιανής Διαλέκτου*
(Τραπεζούντα 1911): ΛΔ Ι.Χ
5. Μιχάλη Δελησάββα: *Λεξικό Λιβισιού και Μάκρης Μικράς Ασίας*
(έκδοση Λεξίτυπον 2013): Λεξικό
6. Μιχάλη Δελησάββα: *Λαογραφικά Μάκρης και Λιβισιού Λυκίας Μικράς Ασίας*
(β' έκδοση Λεξίτυπον 2002): Λαογραφικά
7. Μιχάλη Δελησάββα: *Λαογραφικά Σύμμεικτα*
(έκδοση Λεξίτυπον 2009): Λαογραφικά Συμ.
8. Μιχαήλ Μουσαίου: *Ο Γάμος του Μαλώνη Αντιφάτου*
(Δελτίο Κέντρου Μικρασιατικών Σπουδών 1984-1985): ΓΜΑ
9. Μιχαήλ Μουσαίου: *Βατταρισμοί ήτοι Λεξιλόγιον της Λειθησιανής Διαλέκτου*
(Αθήναι 1884): Βατταρισμοί
10. Κων/νου Λαμέρα: *Η Μάκρη και το Λυθήσι*
(Αθήναι 1964): Κ. Λαμ.
11. Νικολάου Εμμ. Καραγεωργίου: *Μάκρη και Λιβίσι Μικράς Ασίας*
(Αθήνα 1986): Ν. Καρ.

12. Ρένας Παπαντωνίου - Βελισσαρίου: *Όσα σάρωσε η Θύελλα*
(έκδοση Λεξίτυπον 2014): **ΡΠ-Β**
13. Σάββα Πασχαλίδη: *Αρχαία και Σύγχρονος Λυκία*
(έκδοση ΛΥΚΙΑ 2018): **Σ. Πασχ.**
14. Δέσποινα Δαμιανού: *Έργα χειρός από τη Μάκρη & το Λιβίσι Μικράς Ασίας στη Νέα Μάκρη Αττικής – Δαντέλλες, Κεντήματα, Φορεσιά*
(Πολιτιστικός Σύλλογος Μακρηνών Λιβισιανών Νέας Μάκρης 2021):
Δ. Δαμ.

ΠΡΟΛΟΓΟΣ - ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΣΤΑ ΛΕΞΙΛΟΓΙΑ Α΄ ΚΑΙ Β΄ ΚΑΙ ΤΑ ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΑ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΑ ΤΟΥ «ΣΥΜΠΛΗΡΩΜΑΤΟΣ»

Με το παρόν πόνημα, που περιλαμβάνει τα «συμπληρωματικά» λαογραφικά στοιχεία και τα λεξιλόγια Α΄ και Β΄ του γλωσσικού Ιδιώματος Μάκρης και Λιβισίου Λυκίας της Μ. Ασίας, πιστεύουμε ότι εξαντλούμε την προσπάθειά μας να καταγράψουμε, και με αυτό τον τρόπο να διασώσουμε ό,τι μπορέσαμε, «εις το καθ΄ ημάς» μέχρι τώρα, από την κληρονομιά των προγόνων μας.

Το βασικό «Λεξιλόγιο» για τη γνώση του γλωσσικού «Ιδιώματος», του Λιβισίου και της Μάκρης, είναι ασφαλώς οι «Βατταρισμοί» του Μιχαήλ Μουσαίου, που έχουν και τον υπότιτλο «Λεξιλόγιον της Λειβησιανής Διαλέκτου». Το «Λεξιλόγιο» αυτό γραμμένο από τον μεγάλο Δάσκαλο γύρω στο 1881 στο Λιβίσι, εκδόθηκε στην Αθήνα το 1884, και μάλιστα ο πρώτος του τόμος, ενώ φαίνεται πως έμειναν έξω από αυτό, για διάφορους λόγους, πολλά, μεταξύ των οποίων και ένα άλλο συμπληρωματικό λεξιλόγιο, που στον «Γάμο του Μαλώνη Αντιφάτου» [ΔΚΜΣ τ. 5^ο 1984-1985] ο Μ. Μουσαίος το χαρακτηρίζει ως «προσθήκες στο Ελληνικό Λεξιλόγιο». Σ΄ αυτό περιείχε, όπως διαβάζουμε στον «Πρόλογο» του έργου του, όχι μονάχα παρεφθαρμένες ελληνικές, αλλά και τούρκικες λέξεις, που τις χρησιμοποιούσε και αυτές ο λαός στην καθημερινή του ομιλία, και μάλιστα σε ποσοστό 50%, όπως αναφέρει. Οι «Βατταρισμοί» γράφτηκαν από τον Μ. Μουσαίο με σκοπό να διορθώσουν και να αποκαθάρουν το «ιδίωμα» από τις παρεφθαρμένες ελληνικές λέξεις, πρότεινε μάλιστα η διόρθωσή τους να γίνει στην «καθαρεύουσα», την οποία ο ίδιος σαν οπαδός του Κοραή την θεωρούσε «καθομιλουμένη» και «ορθή». Σκοπός των «Βατταρισμών» ήταν επίσης να αποστρακιστούν βέβαια και οι τούρκικες λέξεις από αυτήν, ώστε η γλώσσα να ξαναβρεί τις ρίζες και τη φυσική της κοίτη, και μαζί της, όπως και με τη βοήθεια της παιδείας να γίνει ο διαφωτισμός του λαού και η αναγέννηση του έθνους. Ο Μ. Μουσαίος στην κατάρτιση των «Βατταρισμών» έθεσε κάποιους περιορισμούς. Από αυτούς ο κυριότερος ήταν να μη συμπεριληφθούν σε αυτό όλες οι λέξεις της τρέχουσας ομιλίας των συμπατριωτών του, αλλά

μόνον οι «παρεφθαρμένες» ελληνικές. Κι αυτό το διευκρινίζει ως εξής: «Σημ: Όσαι λέξεις προφέρονται ορθώς, δεν εσημειώθησαν εν τω παρόντι λεξιλογίω» [«Βατταρισμοί» σελ. 20]. Έτσι στο λεξιλόγιο των «Βατταρισμών» περιλαμβάνονται μόνον οι παρεφθαρμένες ελληνικές λέξεις, που πρέπει να διορθωθούν, και όχι άλλες, προπαντός τούρκικες λέξεις, που αποτελούσαν, όπως ξέρουμε ένα μεγάλο μέρος της καθημερινής τους ομιλίας. Εκείνο επίσης που πρέπει να επισημανθεί ιδιαίτερα, είναι το φαινόμενο της ραγδαίας εξέλιξης του Ιδιώματος, που έγινε με τη διδασκαλία και την καθοδήγηση του Μ. Μουσαίου, μια εξελικτική πορεία και μεταβολή του Ιδιώματος που συνεχίζεται και φτάνει μέχρι την «Έξοδο» του 1922, περίοδο που είναι και η τελική φάση της. Σ' αυτή την τελική φάση σημειώνεται και η δική μας εμπλοκή στην καταγραφή του Ιδιώματος, όπως έφτασε να μιλιέται από τους ΜακρηνοΛιβισιανούς πρόσφυγες της 1^{ης} γενιάς στη Νέα Μάκρη Αττικής, με την κατάρτιση του «Λεξικού Μάκρης και Λιβισίου Μικράς Ασίας», που εκπονήθηκε από το 1987 ως το 2012, και εκδόθηκε το 2013.

Οι «Βατταρισμοί» δεν είναι το μοναδικό λεξιλόγιο του Ιδιώματος. Λεξιλόγια μας έχουν παραδώσει στα αντίστοιχα βιβλία τους, οι Ιωσήφ Χαριτωνίδης Δρ. φιλολογίας και γυμνασιάρχης, αδερφός του Καθηγ. Παν/μίου και ακαδημαϊκού, Χαρίτωνος Χαριτωνίδη, στο βιβλίο του «Περί της Λιβισιανής Διαλέκτου», 1911. Το λεξιλόγιο της «Διαλέκτου» του Ιωσήφ Χαριτωνίδη είναι περιορισμένο. Περιλαμβάνει περί τις 200 λέξεις με τα χαρακτηριστικά του ΜακρηνοΛιβισιανού Γλωσσικού Ιδιώματος, όσες του χρησιμεύουν για να υποστηρίξει τα γραμματικά και άλλα φαινόμενα, στα οποία αναφέρεται και εξετάζει. Το ίδιο γίνεται και με το λεξιλόγιο το οποίο παρατίθεται στο τέλος των «Παροιμιών» εκδ. 1961 της Καλλιόπης Μουσαίου - Μπουγιούκου. Εκεί έχουμε ένα αρκετά μεγάλο λεξιλόγιο με 2600 περίπου λέξεις βγαλμένες από τις 1510 παροιμίες που αποτελούν τη συλλογή. Όμως παρά το μεγάλο αριθμό των παροιμιών, το λεξιλόγιο και αυτό είναι περιορισμένο γιατί καταρτίστηκε για να εξυπηρετήσει τις ανάγκες της συλλογής. Το ίδιο γίνεται και με τη μελέτη του Καθηγ. Νικολάου Ανδριώτη «Το Ιδίωμα του Λιβισίου της Λυκίας» εκδ. 1961. Το λεξιλόγιο στο «Ιδίωμα» είναι και αυτό αρκετά εκτεταμένο, περιέχει περί τις 2000 λέξεις με τα τυπικά γνωρίσματα της ΜακρηνοΛιβισιανής διαλέκτου, καθώς και περί τις 95 τούρκικες λέξεις και 180 «ξένες» λέξεις. Αλλά και πάλι εδώ, στο «Ιδίωμα», το λεξιλόγιο εξυπηρετεί τα γλωσσολογικά και άλλα φαινόμενα που εξετάζονται από τον ερευνητή, οπότε κατ' ανάγκην είναι περιορισμένο. Στα «Παραμύθια» της Καλλιόπης Μουσαίου - Μπουγιούκου, [1976], δεν έχουμε λεξιλόγιο, όμως τα

κείμενα των 43 παραμυθιών της συλλογής [246 σελίδες] παρέχουν μια ικανοποιητική εικόνα του γλωσσικού Ιδιώματος, της λαλιάς που μιλούσαν οι κάτοικοι αυτών των δίδυμων Κοινοτήτων της Μ. Ασίας, του Λιβισιού και της Μάκρης. Στα «Παραμύθια» μάλιστα έχουμε και τη δυνατότητα, ως ένα σημείο, να παρακολουθήσουμε και την εξέλιξη του Ιδιώματος με την πάροδο του χρόνου, δεδομένου ότι από τα 43 παραμύθια της συλλογής, τα 30 προέρχονται από ΝεοΜακρηνούς αφηγητές από τους οποίους τα κατέγραψε η Καλλιόπη Μουσαίου - Μπουγιούκου, τη χρονική περίοδο 1949-1952 στη Νέα Μάκρη. Τα άλλα 13 παραμύθια της συλλογής προέρχονται από τον Μ. Μουσαίο, που τα κατέγραψε στο Λιβίσι, έναν αιώνα περίπου πιο μπροστά.

Η δική μας εμπλοκή με το «Λεξικό Λιβισίου και Μάκρης Μικράς Ασίας» εκδ. 2013 έγινε με σκοπό: α] να καταγραφεί το Ιδίωμα στην τελική του μορφή, όπως το μιλούσαν δηλαδή οι ΜακρηνοΛιβισιανοί πρόσφυγες, που ήρθαν και εγκαταστάθηκαν στη Νέα Μάκρη, μετά την «Εξοδο» του 1922. Και β] να δοθεί μια εικόνα, μια τοιχογραφία, όσο δυνατόν πιο πλατιά, από τη γλώσσα, την παιδεία, τους τόπους, την Ιστορία, την Παράδοση και τους Ανθρώπους, δασκάλους, επιστήμονες, ιερείς, μάρτυρες, ευεργέτες κ.ά. του Λιβισιού και της Μάκρης της Μ. Ασίας. Είναι ένα λεξικό, ερμηνευτικό, ετυμολογικό [όσο μπόρεσα βέβαια], ιστορικό, λαογραφικό κ.λπ. Επομένως είναι ένα λεξικό με λέξεις και με λέξεις - λήμματα. Οι λέξεις που επέλεξα να καταγραφούν στο «Λεξικό» αυτό, ήταν από όλα τα λεξιλόγια που αναφέρθηκαν παραπάνω, που είχα υπόψιν μου δηλ. και που είχα μελετήσει προηγουμένως. Όμως εκεί έβλεπα λέξεις που δεν μου ήταν γνωστές, που δεν τις είχα ακούσει και έτσι δεν τις περιέλαβα στο «Λεξικό» μου αυτό, ως άγνωστες σε μένα, γιατί δεν τις είχα ακούσει στο Ιδίωμα που μιλούσαν οι άνθρωποι μου στη Νέα Μάκρη. Έτσι προτίμησα, όπως γράφω, «να εμπιστευτώ τη μητρική μου γλώσσα», αυτή που γνώριζα από την μητέρα και τον πατέρα μου, και είχα ακούσει από τους πατριώτες μου στην καθημερινή τους ομιλία, στις γιορτές και στις δουλειές τους. Οι λέξεις που χρησιμοποίησα από τα σχετικά με το Ιδίωμα βιβλία, φτάνουν το ποσοστό των 20% περίπου των λέξεων - λημμάτων σ' αυτό. Το 80% των λέξεων - λημμάτων του «Λεξικού» ήταν από τα ακούσματά μου στη Νέα Μάκρη, όλα αυτά τα χρόνια και πιστεύω πως είναι η τελική μορφή του Ιδιώματος, που βέβαια εξέλιπε στις μέρες μας. Όμως και στο «Λεξικό Λιβισίου και Μάκρης Μ. Ασίας» [2013], υπάρχουν και εκεί εξελληνισμένες τούρκικες λέξεις σε ποσοστό 15-20% περίπου, όπως υπάρχουν και στις «Παροιμίες», και περισσότερες ακόμα στα

«Παραμύθια» της Κ. Μουσαίου - Μπουγιούκου. Ακόμα πιο πολλές εξελληνισμένες τούρκικες λέξεις και φράσεις, άφθονες θα έλεγε κανείς, υπάρχουν στο θεατρικό «Ο Γάμος του Μαλώνη Αντιφάτου» του Μ. Μουσαίου.

Η συγγραφή του «Συμπληρώματος» είναι μια προσπάθεια από μέρους μου να συμπληρωθεί και με αυτό τον τρόπο να ολοκληρωθεί, το «Λεξικό» μου του 2013, με λέξεις που δεν έχουν καταγραφεί σε αυτό. Ήταν μια δουλειά δύσκολη και επίπονη, αλλά ένα έργο που το επιχειρώ σαν καθήκον απέναντι όλων «εκείνων» και σαν ο τελευταίος της γενιάς μου. Έκρινα ορθό να περιλάβω σ' αυτό, και σε χωριστό «Λεξιλόγιο», τις εξελληνισμένες τούρκικες λέξεις και φράσεις που συνάντησα σε όλα τα μέχρι σήμερα σχετικά με το Ιδίωμα, βιβλία και έντυπα. Ας σημειωθεί ιδιαίτερα ότι εξελληνισμένες τούρκικες λέξεις βρίσκονται παντού, σε όλα τα σχετικά κείμενα που υπάρχουν, στα «Παραμύθια», στις «Παροιμίες», στις μελέτες για το «Ιδίωμα» των Ιωσήφ Χαριτωνίδη και Νικολάου Ανδριώτη, όπως και στα δικά μου «Λαογραφικά», τα «Λαογραφικά Σύμμεικτα» καθώς και στο «Λεξικό» μου του 2013, ως μέρος του «Ιδιώματος». Στις περισσότερες εξελληνισμένες τούρκικες λέξεις και φράσεις αναγράφεται το τι σημαίνουν, η ερμηνεία τους δηλαδή. Όμως σε ένα σχετικά περιορισμένο αριθμό εξελληνισμένων τούρκικων λέξεων δεν κατέστη δυνατόν να έχω την ερμηνεία τους. Τις καταγράψω όμως, για τους επερχομένους, όπως τις βρήκα στα κείμενα και ιδιαίτερα στο «Ο Γάμος του Μαλώνη Αντιφάτου», το θεατρικό δρώμενο του Μ. Μουσαίου.

Ως προς τα υπόλοιπα λαογραφικά «αντικείμενα» του «Συμπληρώματος», που αποτελούν και μια μεγάλη προσπάθεια καταγραφής και συμπλήρωσης των «Λαογραφικών» μου του 1988, η επίμονη αναδίφηση και έρευνα, κυριολεκτικά η βαθιά βουτιά στη συλλογική μνήμη, έφερε επάνω στην επιφάνεια, πολύτιμους θησαυρούς κατά τη γνώμη μας: «Παροιμίες», διάσπαρτες και ξεχασμένες, «Προσφωνήσεις» και «Επιφωνήματα», σπάνια και χαρακτηριστικά του χαρακτήρα και του πολιτισμού μας, «Στερεότυπες» και «Ιδιωματικές Φράσεις» που ανάγονται στο Βυζάντιο, «Βρισιές», «Κατάρες», «Παρομοιώσεις», «Παρατσούκλια», «Αρσίζικα και Ετεμφίζικα», και προπαντός μια «Επιλογή» των αριστουργημάτων του προφορικού Λόγου, του Λόγου των προγόνων μας, κατά την άποψή μας, μεγάλης αξίας. Στο τέλος του «Συμπληρώματος» επιχειρείται μια οριστική κατάταξη των Τραγουδιών και των Μελωδιών της Μουσικής μας Παράδοσης, μία απόπειρα, που δεν έχει επιχειρηθεί μέχρι σήμερα.

1. Λεξιλόγιο [«Γλωσσάρι» Α'] και Λεξιλόγιο Εξελληνισμένων Τούρκικων Λέξεων και Φράσεων [«Γλωσσάρι» Β']

«Γλωσσάρι» Α'

Ελληνικές Λέξεις και Φράσεις, και Εξελληνισμένες Τούρκικες
Λέξεις και Φράσεις, που δεν έχουν συμπεριληφθεί στο
«Λεξικό» μου του 1988

A

ααργουντρανού = αγριοκοιτάζω [από τον ΓΜΑ σελ. 293]: «κι χαμέτα
ααργουντρανά μου, κι βλαστημά μου»

αγ. Νικολάκια = εξοχή του Λιβισιού [Κ. Λαμ. 16-21]

αγγειόν = [από τον ΓΜΑ]: «φέρι μαρή του αγγειόν κι έναν μαξηλάριν»

άγροικους = ο άγριος στη συμπεριφορά [από τον «ΓΜΑ» σελ. 293]: «είνιν
ένας ξανάστροφους κι αγροίκουν πιδίν»...

αγρούνιστους = αγνώριστος

Αγτίνιν = το Αϊδίνι

Αδικιουκρίτης = ο δικαιοκρίτης, ο Θεός

αζάβαλλη = ο ταλαίπωρος, αλλά και [το] άτιμο, ζόρικο πράγμα [από τον
ΓΜΑ σελ. 296]: «έπαθά την κι ιβώ αυτήν την κατηβασιάν κι είνιν αζάβαλλη,
ζόριν πράμαν»

αζίκι[η]ν = η τιμωρία, η αδικία [κατ'άλλην ερμηνεία = το λυσσασμένο, το
επιθετικό] [ΓΜΑ σελ. 338]: «η Θιός να μην μας κάμει του Μεχεμμέτη την
τοππούζαν αζίκην από την κιφάλην μας»

αθρουπότη = οι ανθρώπινες σχέσεις, η ανθρωπιά [ΓΜΑ σελ. 338]

αϊγια = η αγία [ΓΜΑ σελ. 316]

ακόνα = η εικόνα

ακριβός = ο φιλάργυρος [από την Παροιμία υπ. αριθ. 53]: «ακριβός θαρρεί
κιρταίννει κι φυρά κι εν του νιώννει»

αλάιν = το στράτευμα [η λέξη υπάρχει στο «ιδίωμα» του Ν.Α σελ. 104-105]

αλακάπα = άνω-κάτω [από τον Κ. Λαμ. σελ. 110]

αλατζάς = φτηνό ύφασμα για γυναικεία φορέματα [φουστάνια, φούστες κ. λπ.]

αλευριά, και **αλιβιργιά**, και **αλευρότσουβρα** και **φτουχουμα[γ]ειριά** = σούπα με νερό, αλεύρι και γάλα

αλιχάνη = ; «η καδής εκαμί σοι αλιχάνη» [από τον ΓΜΑ σελ. 299]

αλλάχ ιτσίν [τούρκ. φράση] = προς Θεού

άλματη = δεν το πήρε;

αμάδα [η] = η στρογγυλή πέτρα με την οποία παίζανε τα παιδιά το παιχνίδι «αμάδες»

αμήνερτους = αυτός που δεν έχει γυρισμό, ο «αγύριστος»

αμμουδερόν [το] = το αμμουδερό του παλαιού μελανοδοχείου

αμουλέρου = αμολάω

αμουλουγιά = η ομολογία [από τον ΓΜΑ σελ. 342]

αναθηματτού = στέλνω στο ανάθεμα, αναθεματίζω, βρίζω

ανάκατους = ο ανακατεμένος με τον κόσμο [στον ΓΜΑ σελ. 302]

αναλόιν = το αναλόγιο της εκκλησίας

αναντικιάννου = αντικρίζω

αναπέταμαν [το] = το ανάβλεμμα

ανάτιασαν = αγνάντεψαν

ανέμησιν = φύτεψε από το ρήμα αναμού = φυτρώνω

ανζήνταν [τούρκ. λέξη] = ξαφνικά [από τον ΓΜΑ]

ανιφέλητη [και ανοιχτουμάδα] = η εξυπνάδα

ανοιχτουμάδα = η νοημοσύνη, η εξυπνάδα

ανοιχτόμματους = ο έξυπνος, ο νοήμων

ανουφέλητους = ο άχρηστος, ο ανωφελής

αντερί [τουρκ. entari] = ο μικρός επενδύτης, το σωκάρδι της ιερατικής και ανδρικής ενδυμασίας

αντίκα = το παλαιό και όμορφο σκεύος

αντιλαβού = [από το «αντιλαβού σώσον ελέησον»]= το κέρδος [από την Παροιμία υπ. αριθ. 106 της Κ.Μ-Μ, «βγαίνει η αντιλαβού»]

άξους και άξος = ο άξιος

απακουή = η υπακοή

απακουστός = ο ακουστός, ο ξακουστός [από την υπ' αριθ. 1312 Παροιμία σελ. 381]: «απακουστόν τουν έχεις τουν άιν Παντιλήμοναν»

απατός = ο ίδιος, ο αυτός

απηγιάντιστη = η παραπεταμένη, η Σταχτοπούτα [Αθαλλουπητή, στο Λιβισιανό Ιδίωμα], ήταν «απηγιάντιστη» από τις άλλες δυο αδερφές της

απλουτάριν = ; [από τον ΓΜΑ σελ 307] ...«η καβαλλάρης [ο φοροεισπράκτορας των φόρων], μι τουν γραμματικόν, πήραν τα μαϊδιά [τα χρήματα], κι όσον να τουν κάμουμουν να φύει είδαμουν κι επαθάμουν! Έφυην έναν απλουτάριν πέντι οκάδισ. Τι θα κάμεις»;

απουέλαμους = φυτικό παράσιτο [κατά τον Ιωσήφ Χαριτωνίδη η αίρα];

απουκούνιν = το τελευταίο παιδί της οικογένειας, ο Βενιαμίν

Απουκουργιές = οι Απόκριες

απουλαχτού = κλωτσάω, διώχνω [από την Παροιμία αρ. 1104]: «στα τελευταία του χουρού απουλάχτισις τουν γάμουν»

απουμουνή = η υπομονή

απουσαπάνου = από πάνω [από τον ΓΜΑ σελ. 297]: «τι χαπάρια απού σαπάνου κι έσακάτου»;

απουατή = η υποταγή

απουτηνύν = μέχρι τώρα

αππαλατού = ψηλαφώ [από την υπ. αριθ. 1094 Παροιμία της Κ.Μ-Μ]: «η στραβός εν πέφτει, γιατί αππαλατά κι πάει»

αππάς = το χοντρό σακκάκι, το πανωφόρι, το ράσο, το σχήμα, αλλά και μεταφορικά ο σπουδαίος, ο ανώτερος σε κοινωνική τάξη, όπως στο ταχτάρισμα: «του μουρόν μου τον αππά» κ.λπ.

αραθυμού = στενοχωριέμαι, βαριέμαι [από το Παραμύθι «Η πεντάμορφη χρυσομαλλούσα» σελ. 104]

αραλίκια = τα διάμεσα του σπιτιού

αραλόιν = το ρολόι

αργιές = οι οργιές [λαϊκό μέτρο μήκους]

άρειους = ο αρετικός, ο τούρκος, το τούρκικο δικαστήριο [από τον ΓΜΑ σελ. 317]

αριάνι = γιαούρτι διαλυμένο με νερό [τούρκ. ayran]

Αριζού = γυναικείο όνομα, που σημαίνει η ζωηρή, η με μεγάλη ζωντάνια γυναίκα [αρι + ζω= η «λίαν ζώσα» κατά τον Μιχ. Μουσαίο από τον ΓΜΑ σελ. 285]

αρισκάμενους = το αρεσκόμενο, αυτό που αρέσει

- αρίφης** = ο ειδήμων [από τον ΓΜΑ του Μιχ. Μουσαίου σελ. 350]
- αριφογλάν αγνασή [τούρκ. φράση στον ΓΜΑ]** = ο νοών νοήτω
- αρματίννου** = αρματώνω
- αρσουζηδοι** = οι αντάρτες, οι επαναστάτες
- αρφανός** = ο ορφανός
- ασλαννιά** = τα χρήματα ή και η λεβεντιά
- ασπροσάκκουλλον** = το πουγγί
- αστάρι [το]** = το εσώντυμα [τούρκ. astar]
- αστέτιν** = η συμβουλή
- άταμ [τουρκ. επιφ.]** = άνθρωπε [από τον ΓΜΑ σελ. 302]: «άταμ τι είν' η λόους, τι είνιν του φλουρίν»
- αταξειδέυτους** = αυτός που δεν έχει πάει «τ' αλάργου»
- ατέτιν** = το έθιμο, η συνήθεια
- άτηλαν - σάτηλαν** = τέλος πάντων
- ατηλάν αληρ [τούρκ. φράση στον ΓΜΑ σελ. 320]** = όποιος δίνει τα πιο πολλά, το παίρνει
- αυτάδα [τα]** = για αυτά εδώ
- αυχουλάτισμα [το]** = η βίαιη εκπνοή [από τον Κ. Λαμ. σελ. 110 [απειλή]: «τ'αυχουλάτισμα πρε, φτάννει για να σ'έρτουν βούλα σου αλακάππα»
- άφεριμ** = μπράβο [επιφώνημα, τούρκ. λέξη]
- αφουρισμός** = ο εκκλησιαστικός αφορισμός, αλλά και η βεβαίωση
- αφτουνάς** = αυτός εκεί [από την παροιμία αριθ. 951]: «άντζα μου αφτουνάς που σέρνει | άντζα μου άντρας μου να γίνει | άντζα μου πιδιά να κάμει | άντζαμου να πέσει να πιθάνει | τα πιδιά τι θα τα κάμου»;
- αχαλής** = ο λαός, το πλήθος, ο κοσμάκης [ΓΜΑ σελ. 353]
- αχούριν** = το κρατητήριο [από τον ΓΜΑ σελ. 297]: «είπιν εις του κιζάνιν... κι έβαλάν τουν εις τ'αχούριν»
- άχρειους** = ο αχρείος [από το «ιδίωμα» του Ν.Α σελ. 46 = ο άχρηστος]
- αψιθιά [η]** = η άψινθος, το καλλωπιστικό φυτό, με την χαρακτηριστική μυρωδιά που είχαν οι Λιβισιανές στον κήπο τους.

B

βαϊλιά [η] = η ελιά και τα φύλλα της, ήταν τα βάγια της ελιάς της Κυριακής των Βαΐων

Βάϊν = το λιμανάκι - ακτή στα νότια του Λιβισιού μαζί με τα Αλίκιντα

βαροκαρδίζω [ρ.] = στενοχωριέμαι, το φέρνω βάρος [παροιμία: «Έμαθα πλιόν και δεν χολιώ και δεν βαροκαρδίζω κιόπως τον έβρω τον καιρόν έτσι τον αρμενίζω»]

βαρού = βαραίνω, αλλά και χτυπώ με αμβλύ όργανο

βαρτιέρου = παραμερίζω [από το «Κεντήματα Δαντέλες» 2021 της Δ. Δαμ. σελ. 20]

βαττεύω – βάτεμα = η γενετήσια πράξη στα ζώα

βενέτικον = είδος φλουριού

βεργέτες [οι] = τα δαχτυλίδια του αρραβώνα [στο μυθιστόρημα της Ρ.Π-Β σελ. 79]

βερτιμές = η ξύλινη σκάλα, λέγεται και βερτιμάνα

βέσιμουν [το] = ;...[«να βγάλουν δα του καδή τα μμάτια, τι είναι τούτου του βέσιμουν»; Από τον ΓΜΑ σελ. 299]

βέσσελαμ και βασσελάμ = χαιρετώ, αλλά και «ας πάει κατ'ευχήν» [ΓΜΑ σελ. 332]

Βίγλα = η σκοπιά, και για το Λιβίσι η υψηλότερη κορυφή προς Ν.Δ του όρους Αντικράγου [Λιβισιανά του Μέντου]

βιλαέτι = νομός [η Μάκρη και το Λιβίσι ανήκαν διοικητικά στο βιλαέτι του Αϊδινίου [Κ. Λαμ. σελ. 24]

βιρβιλλιές = τα περιττώματα των κατσικιών και αρνιών

βλάττα = το κακό σπυρί [Κ. Λαμ. σελ. 111 [κατάρα]: «βλάτταν να βγάλει»

βλάχος [ο] = ο άξεστος και απολίτιστος [από τον ΓΜΑ σελ. 331]: «ισές τους σηκώννητι την μύττην τουν τούτους τους ι-βλάχους μι τα να τους δίητι μούρην κι καλλικούν σας»

βλιμίδιν = ;

βότυρου κοιλιές = δέρματα όπου μέσα διατηρούσαν το βούτυρο και στη συνέχεια το χρησιμοποιούσαν για θεραπευτικούς σκοπούς [από τον ΓΜΑ σελ. 296], όπου γίνεται λόγος για τη θεραπεία της «κατηβασιάς» = της καταρροής: «τι καμήλας μαλλίν, τι λαού προυβιές, τι βότυρου κοιλιές»

βουλές = φορές

βούλους = όλους [και βούλουν – βούλα = όλα]

βουνίν του νήλιου = μια από τις κορυφές του Αντίκραγου στο Λιβίσι

Βούρβουρη = μια από τις 15 γειτονιές του Λιβισιού

βουύννου = βουίζω [από τον ΓΜΑ σελ. 296]: «τ'αυτιά βουύννουσιν χαν να παίζουν κάζηροι [τζιτζίκια] μέσα»

βρώμους [ο] = η βρώμα [Παροιμία αρ. 126: «ρίξι τα σκατά στουν τοίχουν κι αγ γεν κουλλήσουν, η βρώμους θ' απουμένει»]

Γ

γαζία [η] = στα Λιβισιανά ονομάζεται «μουσκουλλουλλουδιά»

γαλίφης = ο κόλακας

γαλλέττα = ο διπυρίτις [το επίθετο ήταν και δηλωτικό γυναικείας ομορφιάς]

γαριάζω = λερώνω [κυρίως στην παθητική φωνή και μάλιστα στη μετοχή του ρήματος: γαριασμένος - γαριασμένη]

γαρμπής = ο ΝΔ άνεμος [και πιο συχνή η σχεδόν ομόηχη εκδοχή του: βαρκής [από το δίστιχο: «με τον πουνέντην, τον βαρκήν σου στέλλω γράμμαν και γραφήν»]

γαυλίν = ο περίβολος του σπιτιού [από τους «Βατταρισμούς» σελ. 190]

γγάστρι [το] = η εγκυμοσύνη [από το ρ. γγαστρώνω]

γδυμολαίμης = ο γυμολαίμης [ο πετεινός ή η κότα, που χωρίς φτερά στο λαιμό φαίνεται γελοίος, έτσι φαίνεται και ο άνθρωπος ο γυμολαίμης, που έχει μακρύ λαιμό]

γελέκιν = το γιλέκο, που ήταν συνηθισμένο εξάρτημα της αντρικής κυρίως, αλλά και της γυναικείας φορεσιάς

γεμλετίννου [ρ.] = δωροδοκώ [«ακούουν τουν, καλέ, γιατί γεμλετίννει τους» από τον ΓΜΑ σελ. 300]

γερλατίννου = αραδιάζω [τα σακιά] [από το παραμύθι «Η συντέκνισσα του νιρού» σελ. 239]

γερτιάννου = γιορτάζω [ΓΜΑ σελ. 313]

γηρουντίκια = τα γεράματα [και **γέρα** = τα γεράματα επίσης]

γητεύγου = ξορκίζω, και **γήτεμαν** = το ξόρκιο με μαγικά μέσα

για τεβ για τεβετζή [τούρκ. φράση] = ή η καμήλα θα ψοφήσει ή ο καμηλιέρης

γιαγκήνιν = ο πυρετός

γιαγλάς ή γιεγλές = η εξοχή [από εδώ και μια άλλη εκδοχή: η φράση: «αυτός είναι πιδάκιν του Γιεγλιά» = αυτός είναι ένα άγριο παιδί, ορεσίβιο, έτοιμο να κάνει καυγά]

γιαγλατζής = ο βυρσοδέψης

«γιαζί για τουρά» = κορώνα γράμματα [παιδικό παιχνίδι]

γιάζιν ή γιόζιν ή γιούζιν [από ΓΜΑ σελ. 290] = ο σωρός με τα ξύλα από το λόγγο της Λιβισιανής (τ. yigini)

γιαμπραδάκιν = ο βοηθός, βλέπε στο «Λεξικό» την αντίστοιχη λέξη, αλλά και γιαμπραδάκιν = το σκουπιδάκι

- γιαμσαμάς** = η κουταλοθήκη [από τους «Βατταρισμούς»]
- γιατάκι** = το κατάλυμα [από το «Όσα σάρωσε η Θύελλα» της Ρ.Π-Β] (τουρκ. yatak)
- γιβεντίζω** = διαπομπεύω
- γιγμάου** = γκρεμίζω, από την τούρκ. λέξη γίκμακ [Παροιμ. αρ. 1503 «ιγίτισίς του του χαρίμιν» = γκρέμησες το χαρίμι [τον φράχτη]
- γιγνατζής** = ο υπάκουος
- γιγνατίννου** = υπακούω
- γιλτίννου** = απαυδώ, δεν βαστάω άλλο
- γινατζής** = ο ισχυρογνώμων
- γιόζα και γιούζιν** = μη με βλέπεις [από το ΓΜΑ σελ. 320: «γιόζα θουράς που εν σι μιλού, ακόμα πρε του πάρπα σου του κουραμά στέκιτι»]
- γιολ χαβασί** = ο σκοπός – μελωδία που συνόδευε τους νεονύμφους κατά την πομπή του γάμου
- γιοττέκιν** = το σπίτι, το γιατάκι
- γιούζιν** = ;... [από τον ΓΜΑ σελ. 297: «η ένας σας του χάλιν του, η άλλους σας του γιούζιν του»]
- γιούρτιν** = η καλύβα [από την Παροιμία αριθ. 151: «ικότσισιν [μετακόμισε] η τσίγγανους, ιπήριν κι του γιούρτιν [την καλύβα]
- γισκαίνου** = ισκιώνω, φέρνω στα ίσια
- γκαβός** = ο αλλήθωρος, ο τυφλός
- γκελ πουρτά** = καλώς όρισες [τούρκ. φράση]
- γλεντζέδοι και εγλεντζέδοι** = η διασκέδαση, αλλά και ο διασκεδαστής [δίστιχ. «ή σαν εγλεντζέ σου μ'έχεις τον καιρό σου να περνάς»]
- γλέπου** = βλέπω, παρατηρώ
- γλιτώνω** = τελειώνω
- γουλιά** = η στερεή τροφή του νεογέννητου από το στόμα της μητέρας του [από τον Κ. Λαμ. σελ. 79]
- γουμάριν** = το φόρτωμα, αλλά και το δεμάτι των κλαδιών της Λιβισιανής νοικοκυράς [Κ. Λαμ. σελ. 93]
- γουργουργιούμου** = μουρμουρίζω μέσα από τα δόντια μου, γκρινιάζω
- γραψίμιν** = το γράψιμο
- γρίππους** = είδος ραφής, ραψίματος [από το «Κεντήματα Δαντέλες» της Δ. Δαμ. σελ. 20]
- γρόππους** = ο γρίφος, αλλά και είδος ραψίματος [από τον ΓΜΑ σελ. 353]
- γρόσι** = είδος τούρκικου νομίσματος [και γουρούσι, επίσης]

γυφτάλλα = η γύφτισσα, η αθιγγανίς

γύφτους = ο γύφτος, ο ατσίγγανος, αλλά και ο σιδηρουργός

Δ

δασκαλειόν = το σχολείο

δειν [το] = η θωριά, το βλέμμα, η όψη [από την Παροιμία αριθ. 557]:
«χίλλια κι αν είν' αδύνατον | πάλι του δειν μου φτάννει | σκιπάννει την
αδυναμιάν | κι φαίνουντιν τα κάλλη»]

δεινίννου = ονειδίζω, οικτίρω, επιτιμώ

δέννου = δένω και μεταφορικά επίσης = δεσμεύω, αναγκάζω [φράση από
τον ΓΜΑ σελ. 308]: ««δέσι μου τουν την νουράν του λέου ιβώ»

διαγκλώννου = αναγαλιάζω, ευχαριστιέμαι [Παροιμ. αρ. 1031:
«ιδιάγκλωσιν του πρόσωπούν του»]

διακουνού = επαιτώ, ζητιανεύω

διάλα = η χτένα

διαλαλαμός = χλαλοή, χάβρα από θόρυβο και φωνές

διάλεξη = η διαφορά [από τον ΓΜΑ σελ. 317]

διαλλάσσω = διασκελίζω, περνώ από πάνω από το σώμα, π.χ. παιδιού κ.λπ.

διαλόϊση = ο διαλογισμός, η σκέψη

διαλού = διαλύω, αραιώνω, χτενίζω, εξηγώ όνειρα

διαλουούμου = διαλογίζομαι

διάννου = ευωδιάζω

διαρτώννου = διορθώνω

διάττα = η παραγγελία, η διαταγή

διάττου = διατάζω, αλλά και διηγούμαι [από τον ΓΜΑ σελ. 320]

δικουχτούρα = η ηλικία των δέκα οχτώ ετών

δίου όορ. έδεκα = δίνω όορ. έδωκα

δισακτιάκια = στο «Λεξικό» έχω την πιο συνηθισμένη εκδοχή της λέξης,
που είναι: **δισακτάκιν** = το δισάκι. [στον Κ. Λαμ. σελ. 66], όμως, έχουμε μια
άλλη εκδοχή της λέξης που είναι: «τα πολύχρωμα, μεταξωτά
προσκεφάλαια που άπλωναν ανάμεσα στα δώρα του γάμου»

διώμαν = τα κάλλη [από την Παροιμία αριθ. 449]: «νάχιν αλεύριν του
σακκίν κι ας έλειπιν του διώμαν»

δόννου, δόννουμου = δένω, δένομαι [από ΓΜΑ σελ. 297 και 351]

δραγουμάνος = ο διερμηνέας

δράκια = τα δρεπάνια

δωδεκάδα = η δωδεκάδα στα παραμύθια ήταν το συμβούλιο γύρω από τον βασιλιά, που ο βασιλιάς το καλούσε προκειμένου να λύσει μεγάλα προβλήματα ή να αντιμετωπίσει καταστάσεις

Ε

εβέλλ μεζάτ = προ πλειστηριασμού

εβίκιαλτίν [τούρκ. λέξη] = καλώς σας βρήκα

εγλεντζές = ο διασκεδαστής αλλά και η διασκέδαση [από τον ΓΜΑ σελ.301]

έγγριζα = ζούφιο αλλά και μύωψ [κατά τον Ιωσήφ Χαριτωνίδη]

εθθίνου [ρ.] = ανθώ [από την Παροιμία αριθ.1029]:... «μήι έθθισιν μήι πρίκοψιν»

ελ ολγάνιν = το ερίφι, το κασίκι [από το Παραμύθι του «Ειβάχη» σελ. 122] [τουρκ.oglanı]

εμπλέκι το = ο φόρος της δεκάτης, στα γεωργικά προϊόντα

έμπυο = το πύον

εμσάλιν = το όμοιό του [ΓΜΑ σελ. 297, φράση: «γιατί εν ιντρανάτι του εμσάλιν μου»] [τουρκ. emsal]

εν πατσάρει = τι τα θέλεις; δεν έχει να κάνει, δεν έχει σημασία

ένερον = το όνειρο

εξικλής [ο] = όχι τυχαίος [από τον ΓΜΑ σελ. 328: «ισύ εν είσι άνθρωπους εξικλής, ας είναι μι τις υγειές σου»]

έξυπνους = ο αφυπνισμένος, αυτός που έχει σηκωθεί από τον ύπνο, αλλά και ο ξύπνιος

εξωτέρα καντάρα = το τούρκικο δικαστήριο

έπατα = τα ήπατα

επειδήτις = επειδή, εφόσον

επιταυτού [επίρ.] = επί το αυτό, γι'αυτόν το σκοπό

έργηξήτι = αργήσατε [από τον ΓΜΑ σελ. 343]

ερίφης = ο άνθρωπος ο είρων

έσα κάτου = εκεί, ή από κάτω

έσα τουονά = κάπου εδωνά

εσάξου = προς τα έξω

εσκιγιάς του σπιτιού [από τον ΓΜΑ σελ. 342] = «κι του σπίτιν του πατρικόν πούταν αμέραστοι μι τουν αφέντην σου, κι τουν εσκιγιάν του σπιτιού»

ετεμψίζης = ο αναιδής [τουρκ.edepsiz]

έτσια = έτσι, με αυτό τον τρόπο [φράση: «έτσια έκαψιν την καρτιάν μου» [ΓΜΑ σελ. 305]

έτσινά κι ανανά = κι έτσι και αλλιώς

ευεργέτης = εκείνος που δανείζει

εύκαιρους και άφκαιρους = ο άδειος, ο αδειανός, ο κενός [Παροιμία: «σι άφκαιρα πιθάργια κλάννει»]

εύλοουν [επίρ.] = το εύλογον, το φυσικό επακόλουθο, το λογικό

ευταξίς = αυτοί που επιβάλλουν την τάξη, οι ευταξίες, εδώ [από Παραμύθι της Κ. Μ-Μ. σελ. 220], οι λιμενικοί

έχρεια [η] = η χρεία, η ανάγκη [φράση από τον ΓΜΑ σελ. 301]: «αι! αυτά τα πρώματα έτσι ιδόστηκάσιν, ιβώ σ'ισέναν, ισύ σ'ιμέναν...θα θειουρούμουν την δουλειάν μας κι την έχρεια μας»

εψηματόπιττα = η πίτα με πετιμέζι [έψημα = το πετιμέζι]

Z

ζάαρι = ττεφεκκελίν [τούρκ. φράση από το ΓΜΑ σελ. 309] τα διαβαστικά, οι ευχές

ζαβός = ο τρελός, ο ανάποδος

ζαμπάκι [το] = το ζουμπούλι, αλλιώς στα Μακρηνολιβισιανά επίσης τα μερσίντζικα

ζαπίτηδοι = οι χωροφύλακες

ζάρα [η] = η ζαρωματιά, η πτυχή

ζαρίφης = ο σαράφης

ζάφτι [το] = η χαλιναγωγήση, το κουμάντο

ζαφτιέδοι = οι αστυνομικοί

ζβάρνα [η] και η σβάρνα = το γεωργικό εργαλείο για την ισοπέδωση του εδάφους

ζβιχτά [τα] [ως επίρρημα] = τα σφιχτά, τα δύσκολα

ζεβζέκης [τούρκ. zenzek] = ο ανάποδος άνθρωπος

ζεϊπέκιν = ο αναρχικός, ο αντάρτης ή και ο ληστής [από τον ΓΜΑ σελ. 298] «σκοιτώνουντιν ένας μι τουν άλλουν, γίνουντιν ζεϊπέκια,ανάθηθιμάν τους!»

ζεμπίλι = το οικοδομικό, ή και οικιακό δοχείο, συνήθως πλαστικό για μεταφορά ή διατήρηση υλικών ή αγαθών

ζεύκου [ρ] = διασκεδάζω

ζεχριάδοι και ζέχρια = τα δημητριακά

ζιλέττιν = η περιουσία, τα καζάντια [από τον ΓΜΑ σελ.340: «γυρεύγου διακόσια πουλίτικα, ικατόν μισιργιώτικα, πινήντα κιφαλάκια κι δέκα οκκάδισ ασήμιν, πούταν στου ζιλέττιν του πάρπα μου, μαρτυρημένα»]

ζουζουρού = η μεγάλη βροχή [από την περιγραφή του Κων|νου Λαμέρα στο «Μάκρη και Λυβήσι» σελ. 21 και στο κεφάλαιο «Από Λυβησίου εις Μάκρηνη»]:... «Ηπέρασάμουν κι την Κάτου Σάρουντζαν κι χαν ιτιάσαμουν κειδα στου κουναριέδιν [**κουναριέδιν** = το μικρό ήμερο πεύκο, κουκουναριά], έπιασίν μας βρουχή μιάλη, ζουζουρού»

ζουλούμια [τα] = ζορίσματα, η καταπίεση [από το κείμενο του Μ. Μουσαίου στο «Ιδίωμα» του Ν.Α σελ. 104]

ζουρεύγου = ζορίζω

ζουσιά = η ζωσιά, η ζώνη, η μέση, η οσφύς

ζώθιουν = το στοιχείο, ο δαίμονας.

Η

ηλικιά [η] = το κορμί, το σώμα

ητορίτιννιν = ; [...«ικεινους η αναθθηματισμένους ητορίτιννίν»] [από τον ΓΜΑ σελ.300]

Θ

θειότης = ο θεοφοβούμενος, ο πιστός

θειουργού = δικάζω σύμφωνα με τους ιερούς νόμους

θειόψυχα = από καρδιάς, με την αλήθεια του Θεού

θειουργείτι = κρίνεται από το Θεό η διαφορά σας

θέλου [με την έννοια του γάμου] = επιθυμώ την ένωση, φράση: «μ'έστελιν η νύμφη του πάρπα μου του Παλάση κι θέλει λε, αν είνιν κουησμάττιν απού Θιού τουν Μαλώνην εις του κουρίν της» [από τον ΓΜΑ σελ. 293]

θέρμη = η ελονοσία

θιμέλιν = το θεμέλιο

I

ι ισπαστρική = παστρικά [από τον ΓΜΑ σελ. 291: «κι η πουδιά της ισπαστρική. Χαρά στην μούρη»]

ια = η ούγια [από την Παροιμία αριθ. 901]: «δε την ίαν κι πάρι του παννίν»

ιαλλίν = το μερίδιο, το νόμιμο μέρος [από τον ΓΜΑ σελ. 322: «μήτε οι αδερφέ του ιαλλίν»]

ιγιαττηρησάμουν = τα κανονίσαμε [από τον ΓΜΑ σελ. 307: «ιγιαττήρησάμουν μι του ι-γραμμάτικόν τα μαϊδιά»]

ιγίχτησις = γκρέμισες [από την Παροιμία αριθ. 1503]: «ιγίχτησις του **χαρίμιν** = γκρέμισες τον φράχτη» [τουρκ. *yikmak* = γκρεμίζω]

ιδεινήσίμ μου = με ονειδισε [φράση: «ιδεινήσίμ μου του γάμου μου κι του παστού μου»]

ι-κείνη δα = εκείνη πια

ικέλαννιν = παρέλυσε

ικέταννιν = κοιτούσε [από το Παραμύθι «Η δασκάλα» σελ. 74]: «κι κάθε μέραν προύι και βράδου ικέταννιν ντα παπούτσα»

ικόρανις [αόριστος χρόνος] = ;... [από τον ΓΜΑ σελ. 340: «ογλείσσα κι για κείνου μας ικόρανις»]

ιλλαλλάχ = φυλάξοι Κύριος [τουρκ. *ilallah*]

ιμιά = μία

ιπέρασιν = περνώ, ξεπερνώ, υπερωριμάζω [φράση από τον ΓΜΑ: «ι-πέρασιν πιλέ η κίρός του κι ξάννοιξι να δόσεις του κιφάλιν του [γιου]»]

ισκένουμου = αισχύνομαι, ντρέπομαι

ισπάττιν = η απόδειξη [από τον ΓΜΑ σελ. 319]

ιστιλλάχουν [το] = το ύφος, ο στόμφος

ιτινά μου κι ικεινά μου = τάχατε, έτσι και έτσι

ιφ! = επιφώνημα δυσαρέσκειας σε δυσοσμία

ιφιαρέφτιν = δεν είχε το θάρρος, φοβήθηκε [από το «Παραμύθι των Κεράτων» σελ. 141: «δiei τον ιδυό χάπια απού τ' άσπρα τα σύκα, αυτός εν ιφιαρέφτιν να φάει απατός του κι έδεκίν του έναν τουδ δούλου»]

K

κάαμαν = το κάψιμο, αλλά και το «κάμωμα» [βλ. «Λεξικό»]

καβαλλάρης = ο φορατζής

- «καβαλλωτόν»** = Λιβισιανό παιδικό παιχνίδι
- «κάθουμου βαρύς»** = κάθομαι, μένω ήσυχος, βέβαιος [από τον ΓΜΑ σελ. 304]
- «καλουγουνού κόρη»** = κόρη καλού γονιού, καλής γενιάς [από τον ΓΜΑ σελ. 290: επαινετικά της κόρης, που την προξένευαν για γάμο, οι προξενήτρες]
- «κατάλξητι»** = παιδικό παιχνίδι, με βότσαλα και γούβες στο έδαφος [από τον Κ. Λαμ. σελ. 98]
- «κέτασιν η έρνια»** = κούρνιασε [από το ρήμα κοιτώ = κουρνιάζω [ουσιαστικό = η κοίτη]
- καβάσης** = ο θυρωρός [Ρ.Π-Β σελ. 150] [τουρκ. kavas]
- καγκάγια** = η βαριά, γηρασμένη, δυσειδής και κακότροπη γυναίκα
- Καζανάκιν** = πηγή με δροσερό νερό από το Σικμάνι [Λαμ. σελ. 16-21]
- καζντί [το]** = ό,τι κέρδισες [από τον ΓΜΑ σελ. 322]
- καημάδα** = το κάψιμο
- καθαρουσύνη** = η καθαρότητα, η τιμή, η τιμιότητα
- Καθαρράκτης** = ο καταρράκτης στο Λιβίσι, όχι μακριά από το Σύμπολον [Ολί Ντενίζ], που έπεφτε από τον άη-Κατακαλαμάζη [τον Αντίκραγο] [Λαμ. 16-21]
- καϊβές** = ο καφές
- καϊμακάμης** = ο διοικητής [τουρκ. kaymakan]
- καϊμακλίκιν** = η διοίκηση
- καϊντίση** = η γυναικαδέλφη
- καϊφάς** = ο καφές
- κακαμοίρα** = η δύσμοιρη, η κακομοίρα
- κακκανάκια** = τα κόπρανα του μικρού παιδιού
- κακουβάλλου** = μου περνάνε από το νου άσκημες σκέψεις, υποψιάζομαι
- κακουπληρώστης** = ο κακοπληρωτής
- κακουσήμιν** = το κακό σημάδι [από τον ΓΜΑ σελ. 350]: «μην κάμνεις κακουσήμιν κι έχει η Θιός κι για τις άλλις»
- καλά [τα]** = η προίκα, τα επίσημα ρούχα, τα γιορτινά, αλλά και τα καζάντια = τα κερδισμένα από τη δουλειά
- καλαγκάθθιν** = το κακό σπυρί
- Καλάμια** = όρμος και παραλία μέσα στον κόλπο της Μάκρης
- καλανάρχης** = ο καλονάρχος της εκκλησίας
- καλεμιγές** = ;... [από τον ΓΜΑ σελ. 299: «τ'είνιν τελαμιγές, τ'είνιν καλεμιγές, κρυφά κι φανερά,νούλλα η νούλλα, έφαήν τα βούλα»]

καλιβάντρα [τα] = τα καλλυντικά

καλίπης = ...; [από τον ΓΜΑ σελ. 341]: ινναί αμμά η ταβατζής σου [ο ενάγων] τούτους είναι καλίπης] [τουρκ. kalip = μούχλα]

καλλιά = πιο καλά [φράση: «πια καλλιά» στον ΓΜΑ σελ. 304]

καλλικού και καλλικεύγου = καβαλάω το άτι

καλόστρατους = ο διάβολος

καλούδιν και στα Λιβισινά «γκλιούδιν» = τα σπιτικά γλυκίσματα και τα προσφερόμενα οπωρικά, φρούτα, καρποί κ.λπ.

καλουερίκόν = το καλογερίκον, το μοναστήρι

καλουρίζικα = τα «καλορίζικα», η ευχή του γάμου

καλουσέβαστη = η σεβάσμα

καματηρή = η καματηρή, η δουλευταρού αλλά και η αράχνη

καμηλούσους = ο καμηλίσιος [Παροιμ. 220]

κάμνει την κουτσούριν = την κάνει κούτσουρο [από το Παραμύθι «Το παλληκάρην βασιλόπουλον» σελ. 58]

καμουζέλλα [ο και η] = ο μασκαράς των Απόκρεω [άντρας, γυναίκα η παιδί]

καμουσιά = η κουνουπιέρα [από τους «Βατταρισμούς»]

καμπουτινές δουλειές = ;...[από τον ΓΜΑ σελ. 326]

κανάτια = τα παραθυρόφυλλα

κανίν [πληθ. κανιά] = η κνήμη, τα πόδια

κάντιον = το ζαχαρωτό

καπάκι = το κολοκύθι

Καράτσολφάδοι = τουρκοχώρι του Λιβισιού

καρα-χαπάριν = το κακό μαντάτο [Κ. Λαμ. σελ. 111]

κάργα = η κάργια [από την Παροιμία αριθ. 592]: «είπαν λε την κάργαν πούνιν η καρκαδιά της γιατρικόν για τα μμάτια, κι ικείνη τόμους τάκουσιν, ιπήαινιν εις του πέλαους κι την έφηννιν»

Καργή [το] = τουρκοχώρι, τοποθεσία του Λιβισιού

καρκουβλόνα = η χαλκοβελόνα [η σακοράφα]

καρπουλουού = μαζεύω τους καρπούς, καρπολογώ, σταχυολογώ

καρτακιασμός = η κόριζα [Κ. Λαμ. σελ. 112]

καρταμίδα = το εδώδιμο χόρτο κάρδαμο

κάρτας = η πίσσα, το κατράμι

κάρφους = το καρφί [από «Το Παραμύθι του κλέφτη Συμαϊτζή» σελ. 220]

καρώννου = ανάβω

κασμάς [ο] = η αξίνα

κασσέμιν = το πουγγί

κάστουλα = επίτηδες, «στο έτσι» [ΓΜΑ σελ. 330]

Καστρούλιν = η ακρόπολη της Μάκρης [από τον Κ. Λαμ. σελ. 21]

Κατακαλμάζης = βουνό, μέρος του Αντικράγου [προέρχεται από τη λέξη κατακλυσμός, κατά τον Κ. Λαμ. σελ. 16]

καταμαραίνου = καταπραΰνω [από το «Ιδίωμα» του Ν.Α, σελ. 104-105]

καταμιλού = λογοφέρνω, μαλλώνω

καταπνιού = καταπίνω

κατέριν = [από τον ΓΜΑ σελ. 299: «δέννει σι χαμέτα του κηφάλιν του στου κατέριν»]

κατηρτζήδοι = οι μουλαρήσιοι [από τον ΓΜΑ σελ. 298]

κατιβατόν [το] = η σελίδα του βιβλίου [από τους «Βατταρισμούς»]

κατούρλα και κατουρλιά = τα ούρα, η ούρηση

κατσιάζω = εμποδίζω την ανάπτυξη ενός γατιού ή ενός παιδιού από το πολύ χάιδεμα

κάττα και καττίβ = η γάτα, το γατάκι

καυκαλλούδα = η καυκαλήθρα

καυκίν = το ξύλινο ποτήρι

καύχους [και καύκους] = το καύχημα

κάψη [η] = η ζέστη, η κάψα

κάψη = η ζέστη

κεβτσές = το μπρίκι [τουρκ. cezve]

κέλα = κιόλα [φράση - παροιμία: «θέλου την [την νύφη] νάνιν όμορφη | θέλου την νάχει κιέλα | νάνιν κι απού ψηλήν γιννιάν | να την τιμούσιν κιέλα»]

κελαρτζής = ο οικονόμος, ο ταμίας, ο υπεύθυνος της τροφοδοσίας

κελλάκιν = το κασιδιάρικο παιδί ή και σκυλί [από το Παραμύθι του «Εϊβάχη» σελ. 122: «χάννιτι η τάζα, γένιτι ένα κελλάκιν, ι-βγαίννει εις την στράταν»]

Κεμέριν = η τούρκικη ονομασία της αρχαίας Καμείρου κοντά στο Λιβίσι [από τον Κ. Λαμέρα σελ. 15]

κεμέριν = το κεμέρι, το πουγγί, αλλά και η γέφυρα [από το Παραμύθι «Η Πεντάμορφη Χρυσομαλούσα» σ. 104]

κέντανους [ο] = ο κίνδυνος

κεπενέκα = το πανωφόρι [από τους «Βατταρισμούς» σελ. 6]

- κερκίν [το]** = η σέλα, τα καπούλια του αλόγου
κερτένου = κερδίζω [από τα «Παραμύθια της Κ.Μ-Μ» σελ. 56]
κεσάτι = η εμπορική απραξία [τουρκ. kesat]
κετζές και κετσές = ο σβανάς, αλλά και ο πατσάς, η κοιλιά
κέτσιν [το] = ;... [«ογλείσσα του γιαγλή φέτι θα του κάψουμουν κέτσιν»
κηγιμάς = ο κιμάς
κηιμάτου = τυχερό, από Θεού [από τον ΓΜΑ σελ. 290: «κι αν είνιν κηιμάτου, ηύρα του εύλοουν κι μινασίπιν = κι αν είναι τυχερό, το βρήκα εύλογο και κατάλληλο»]
κηλλή = ;...[από τον ΓΜΑ σελ. 303: «έπιασιν σκουλούκια [μεταξοσκώληκες] κι τίτη μι τα κηλλή»]
κηουσμάττιν = τυχερό, από Θεού [από τον ΓΜΑ σελ. 290: «κι θέλει λε, αν είνιν κηουσμάττιν απού Θειού»] [τουρκ. kismet]
κησλατίνου = ιδρώνω, κοπιάζω [από τον ΓΜΑ σελ. 332]
κησλατίσουμουν = ; [από τον ΓΜΑ σελ. 328: «ιμές χαν εν κησλατίσουμουν εν χορταίνουμουν»]
κησμάττιν [από το κισμέτ] = η μοίρα, η τύχη, το τυχερό
κιαπάλης [επίρρημα] = επ'αληθεία
κιαπάλης = ;...
κιαπέν = και τότε, και λοιπόν; [από τον ΓΜΑ σελ. 291]
κιζάνιν = ο θυμός [«είπιν εις του κιζάνιν, σοκ ταμά αλ παρασινή κι έβαλάν τουν εις τ'αχούριν» από τον ΓΜΑ σελ. 287] [τουρκ. kizan]
κίζιν [το] = το δεμάτι με τα κλαδιά της Λιβισιανής; [από τον ΓΜΑ σελ. 290: «η σουρός της μες' τα κλαδιά του κίζιν, στέκιτι χαν κάστρου»]
κιλίφι = το προσκέφαλο [η θήκη του μαξιλαριού] [τουρκ. kilif]
κινάβαριν [και κινάρι, και κενέριν] = η βαμβακερή κλωστή με την οποία πλούμιζαν τα μεταξωτά τους υφάσματα
κιντί = το δειλινό
κιοζεττίνουμουν = ;... [από τον ΓΜΑ σελ. 339: «οι διαφιντηφτάδοι του αχάλη πρέπει να τουν κιοζεττίνουμουν = εμείς οι διαφεντεφτές του λαουτζίκου πρέπει να τον...κιοζεττίνουμε»;...]
κιοπέκ ογλού = σκύλας γιος
κιουντήννου = κόβω με το ψαλίδι
κιουτζούκης = δειλός, δούλος, ραγιάς; [φράση από τον ΓΜΑ σελ. 332: «αμ'είνιν κιοτζούκης χαμέτα κλίνει κιφάλην»]
κιουτσλούς = ο ρωμαλέος [από τον ΓΜΑ]

κιργιάς = το κρέας

κιρτένου = κερδίζω

κισματτίκτηρ = αυτή είναι η μοίρα σου

κιφαλάκια = είδος νομίσματος της εποχής

κιφάλη = η κεφαλή, αλλά και ο δαίμονας, όπως στο Παραμύθι «Το αντρειωμένο βασιλόπουλο» σελ. 12]

κίχρενη = η πίτα από καλαμπόκι

κκερβάνια = τα καραβάνια [από τον ΓΜΑ σελ. 298]

κκερτίκιν = ;... [από τον ΓΜΑ σελ. 317: «στην καντάραν [το τούρκικο δικαστήριο] που εν έχει κερτίκιν]]

κκεσίμιν = ; [από τον ΓΜΑ σελ. 307: «η τζούντα έκαμιν κκεσίμιν»]

κκεσκίνης = ; [από τον ΓΜΑ σελ. 342] [τουρκ. keskin]

κλαίμαν = το κλάμα

κλαουρίνου = κλαουρίζω όπως τα σκυλιά

κλέφτης = ο κλέφτης, αλλά και όρος-ποινή στο παιδικό παιχνίδι «βεζύρης-βασιλιάς»

κλόμπους = το κολύμπι

κλου γ υρίνου = τριγυρίζω

κλώσμαν = το κλώσιμο [από τον ΓΜΑ σελ. 290: από τα παινέματα της προξενήτρας: «αν πεις κι εις του φάμμαν της κι εις του κλώσμαν της κι εις του καρκάφιν της»]

κολάιν = ο τρόπος, η ευκολία, αλλά και ο σκοτωμός [από τον ΓΜΑ σελ. 291, εδώ ως τρόπος και ευκολία: «θέλουμουν να τα κάμουν βούλα μι του κολάιν μας»]

κολιέ = το κολιέ, το περιδέραιο

κόμμαν [το] = το κόψιμο των θάμνων [από τον Κ. Λαμ. σελ. 93]

κονάκιν = το διοικητήριο [από τον ΓΜΑ σελ. 307 ομιλεί ο Χατζη Διάκος: «απού του κονάκιν έρχοσουν μη λας κι έχει πάλι τίποτα»];

κονγκουρακλού ιμάμης = αυτός [ο τάδε] με τα κουδούνια [από την Παροιμία αρ. 1379 της Κ. Μ-Μ.]

κόραννιν [από το ρ.κοραίνω] = δυσκολεύω [από τον ΓΜΑ σελ. 340: «ογλείσσα = ώστε [επιφώνημα: αμάν] κι για κείνου μας ικόρανις»; [από τον ΓΜΑ]

κόρκιουρμ = φοβάμαι

κόρτουν [το] = η «υπόθεση», ο μπελάς, η περιπέτεια [από τον ΓΜΑ σελ. 349: «διαβόλου κόρη, ισύ μ'έβαλις ιμέναν σ'αυτόν του κόρτουν»]

κοστέρα και κουστέρα = ο μαχαλάς, η γειτονιά

κοτζάκηζα [η] = ;...[από τον ΓΜΑ σελ. 291: «έναν ι-στραβόξυλουν μίαν κοτζάκηζαν, που ηυρίσκιτι η κώλους της δίχως ποννίν»]

«κου» [το] = φράση: «έπαιξαν την του «κου», που σημαίνει ότι μία γυναίκα την ενέπαιξαν, την κρόιδειψαν δημόσια, για ένα θέμα ηθικής, πολύ σπουδαίο για την εποχή

κουβέντα = η λέξη φέρεται με πολλά επίθετα στην καθημερινή ομιλία: κουβέντις μικρές [ΓΜΑ σελ. 304]: κουβέντις ανάλατις [σελ. 303], φούντις κ.ά.

κουδουνάκια [τα] = τα κατάλοιπα των τσαμπιών μετά τον τρύγο

κουκκούδι = το κακό σπυρί [αποτρεπτικό βασκανίας: «κουκκούδι έχει η γλώσσα μου κ.λπ.»]

κουλίας = ο φίλος, ο σύντροφος, ο συνεταίρος

κουлкуθιά [κουλούκα και κουλουκούθθα] = η κολοκύθα

κουλλαντού = κανονίζω, χειρίζομαι [από τον ΓΜΑ σελ. 325: «άμμα κι συ του παρούτιν ιγγλέζικου του κουλλαντάς χάϊ Χατζή»]

κουλούκα = η κολοκύθα

κουμμάιν [επίρρημα] = κομμάτι

κουμματσούλλιν [το] = το μικρό κομμάτι, το κομματάκι

κουμπάρα = πολύ συνηθισμένη, και δημοφιλής, προσφώνηση μεταξύ των γυναικών το Λιβισιού

κούννα = η αιώρα, κούνια κάθετη και οριζόντια, από το ένα δέντρο στο άλλο

κουन्नίν = ο μικρός κόκκος [παροιμία: «φύλλον φύλλον κατουμάριν κι κουन्नίν κουन्नίν χαλβάς»]

Κουνουσάτα = κεντρικός λόφος του Λιβισιού με πλατεία [από τον Κ. Λαμ. σελ. 10-12]

κουνηννου = κόβω, κονταίνω με το ψαλίδι [από το Παραμύθι «Του κουσμέττιν» σελ. 216]

κουντράστου = το πρόβλημα, η αντιδικία [από τους «Βατταρισμούς» σελ. 6]

κουντούλιν = η γραφή

κουντούλιν = η γραφίδα, αλλά και η γραφή

κουπανήννου = κοπανάω, χτυπώ

κούππα πλατινά = μπρούμυτα και με την πλάτη

κούππα τ' ανάσκελα = μπρούμυτα και ανάσκελα

κουππάνου = χύνω, αναστρέφω κούπα με υγρό και το χύνω [αόρ. ικόππασιν]

κουππάς = η πλάτη

κουρίν = η κόρη

κουρμπάνι [το] = το ζώο για τη θυσία [τουρκ. urban]

κουρμπέτ ελλήτηδοι = οι ξενιτεμένοι, οι εξόριστοι, οι νομάδες, οι μετανάστες

«κούρου-μιάου» = κατά τη παράδοση, πιο πολύ στα όρια του μύθου, λεγόταν πως οι ανύπαντρες κοπέλλες του Λιβισιού, όταν έρχονταν σε ηλικία γάμου, ανέβαιναν στα δώματα και φώναζαν «κούρου – μιάου», για να βρουν γαμπρό

κουρουλτίννουμου = αναπαύομαι, ησυχάζω, «τη βρίσκω»

κουρπιά = η κοπριά

κουρσάρικ [ο] = ο καταδρομέας

κουσκαλένουν [το] = το πρόσκαιρο δόντι της πρώτης, της νεογιλής οδοντοφυΐας των παιδιών [από τον Κ. Λαμ. σελ. 81] [η ευχή]:... «δίννου σι κουσκαλένουν να μι δέκεις σιδηρένουν»

κουσμέτιν = το τυχερό

κουσσανιά = το δέντρο αγριοφυστικιά, αλλά και η κατάσταση μετά από άγριο ξυλοδαρμό. φράση: «ιβώ πλιόν έγινα κουσσανιά» [δηλ. με μαύρισαν στο ξύλο]

κουστιβαρού = τρέχω [σημ.: στο «Λεξικό» δίνεται μια άλλη ερμηνεία = πλησιάζω]

κουταλάκια = τα πλατιά βότσαλα που τα έριχναν στην επιφάνεια της θάλασσας και έκαναν πηδήματα [παιδικό παιχνίδι]. Αλλά επίσης με άλλη σημασία στην ευρείας χρήσης φράση στο στόμα του λαού «ήμπιν εις τα κουταλάκια του», που σημαίνει έμεινε στη γωνιά άφωνος και αδρανής από ντροπή

κουτλούκιν = η μασχάλη (τ. koltuk alti)

κουτούλιαγκας = ο εντελώς κουτός

κουτούρτησε = τρέλανε [από το Παραμύθι «Η αλαπού, του πιδάκιν και του κουζίν» σελ. 111: «απού δω την είχιν, απού 'κεί την είχιν, την κουτούρτησιν κι την είπιν»]

κουττινί = χρυσό νόμισμα [από τον ΓΜΑ σελ. 351: «μαρ'έφυήν μας κι έναν κουττινίν στον επίτροπον κι έναν εις τον προουιστόν»]

«κουτσαντόν» = το παιδικό παιχνίδι ο «κουτσός» που τον έπαιζαν και τα παιδιά του Λιβισιού

κουτσίννου = μετακομίζω

κουφτηρός = έξιπνος, γρήγορος, πνευματώδης [από τον ΓΜΑ σελ. 327: «μής είμουστιν κουφτηρέ προυξενητάδοι»]

κουψουνούρης = ο έξυπνος, ο εύστροφος, αλλά και εξυπνάκιας και κολοβός [από τους «Βατταρισμούς» σελ. 76]

κουψουνυχίστου [ρ] = πήγαινε κόψε τα νύχια σου, φράση μάλλον σαν βρισιά

κυλόν = μέτρον βάρους, μάλλον οχτώ οκάδες

κυρατσά [η] = η χαρουπιά

κυράτσιν [το] = το χαρούπι

κώλικας = ο κωλικός [νεφρού, εντέρου]

Λ

«λαδικά» = σαν «λαδικά» χαρακτηρίζαν τους αναξιόπιστους προξενητές στους Λιβισιανούς γάμους [από τον ΓΜΑ σελ. 351: «μή'λας [μήπως] μαρή κι έταξίς του μι τα λαδικά πόστελλίς»; δηλ. «μήπως μαρή και το έταξες [το υποσχέθηκες] με αυτούς τους προξενητές που έστελνες»;

λακάνη ή λάκανη = η λεκάνη

λάλημα = το λάλημα του πετεινού ή της καμπάνας, ή και η ανθρωπίνη λαλιά

λάμνα = το έλασμα του σιδήρου

λαμψάνα = [φυτό] είδος βρούβας

λαχταρού = με πιάνει τρόμος

λαχτού = λαχτώ, κλωτσάω και το ουσιαστικό, λαχτιά = η κλωτσιά

«λέειν σου» [το] = ο λόγος σου, η μιλιά σου

λείβγου = αλείφω [όπως στο ταχτάρισμα «του μουρόν του μιληδόνιν λείβγουντου μι του λιμόνιν»]

λειψάδα = το πνευματικό μειονέκτημα, η βλακεία

λιβάντης = ο ανατολικός άνεμος

λιγώννου – λιγώννουμου = λιποθυμώ [από το παιδικό ταχτάρισμα: «τσαουλιέδιν κι νιρόν κι λιγώθην του μουρόν»]

λινάριν = το λινάρι και μεταφορικά ο πολύπαθος [από το Παραμύθι «Ο Αβεσσαλώμ» σελ. 130: «κι τις αρχινούν εις του ξύλουν όποια έρχουνταν μπροστά τουν κι τις έκαμαν λινάριν»]

λιόκαλους = ο ωραίος σαν τον ήλιο

λιόκουνα = το κουκούτσι της ελιάς

«λιτός κι τυνατός» = από βρισιά - απειλή του Λιβισιού

«Λιχτρούδιν» = τοποθεσία του Λιβισιού κοντά στα «χωραφάκια», στην τοποθεσία «αη-Νικολάκια», με λυκιακό τάφο και πηγή δροσερού νερού [από τον Κ. Λαμ. σελ. 32]

λίουν = το λίγο [φράση-παροιμία= «απού λίουν ι-λλίουν = από το λίγο ακόμα πιο λίγο»]

λισματικά = τα αλεσματικά, τα έξοδα για το άλεσμα στο λιοτρίβι

λιχώνιν = είδος φυτού

λλιπύριν = το λιοπύρι

λουάριν = ο θησαυρός [βλ. και στο «Λεξικό» τη λέξη λουάριν ή λογάριν, αλλά και το αλεύρι το πολύ ψιλό]

λουτουργιά = η λειτουργιά, το πρόσφορο

λούτσα = το τέλμα

Λυθιαστής = ο μήνας Ιούνιος του Λιβισιανού μηνολογίου, από τα άγουρα σύκα, που τα ονόμαζαν λύθια [από το «Περί της Λιβισιανής Διαλέκτου» του Ιωσήφ Χαριτωνίδη]

M

μαγιασιλλίδικους λδους = ;

μαγκαφάς = [φράση από τον ΓΜΑ σελ. 296, σχετικά με την καταρροή που προσβάλλει τον παθόντα: «η άνθρωπος γένητι χαν μαγκαφάς μη να φάγ'αμπουρά μη να πγεί»]

μάγκοι [οι] = ;...[«να δουλεύουμουν χαν τους μάγκους» από τον ΓΜΑ σελ. 298]

μακκαδόρους και μακκαράδοι = το βίντζι, τα βίντζια

μαλάκουσ = ο μαλακός

μαλαχτήρα = ο ξύλινος κύλινδρος με τον οποίο οι νοικοκυρές «άνοιγαν» τις πίτες, Λιβισιανά «οκκλαού»

μαλλιιά - σκουλλιιά = φύρδη-μίγδη

μάλλους = όσο πιο πολύ, μάλλον [από τον ΓΜΑ σελ. 342]:... «πόσον μάλλους η αφέντης μου να κάθητι σι ξένουν σπίτιν»

μαμμούδιν = το κακό σπυρί [κατάρα: «φάινα κι μαμμούδιν να σι φάει» Κ. Λαμ. σελ. 112

μαντάτον = η είδηση

μάντους = να τους [φράση από τον ΓΜΑ σελ. 340: «μάντους που έρχοντιν βούλοι»]

μαργώνου = παγώνω

Μας = ο Μάιος μήνας

μασαλλάχ = φυλάξι Κύριος [αποτροπή βασκανίας κατά τον Μ. Μουσαίο]

μάσμα και **μόσμα** = η ορκωμοσία

μαστροχαλαστής = ο ατζαμής πολυτεχνίτης

μάτσα [η] = το μπουκέτο, η ανθοδέσμη [από τον ΓΜΑ σελ. 352: «κι να κάμεις κι μιαν μάτσαν λουλούδια κι να πάεις»]

μεγαλουτσάνους = ο μεγαλουσιάνος

μεζάριν = ο τάφος [από τον ΓΜΑ σελ 298: «ιπήν κι ίμπι σ'ένα μεζάριν κι κείτουνταν ιμιάν νυχιάν»]

μείας και **μίας** = ο μεγάλος [από την Παροιμία 580: «έτσα που κάμνει ένας μείας κόσμους α κάμεις κί'συ»]

μέλησι και **μέλει [προστακτική]** = μίλησε [από τον ΓΜΑ σελ. 329]

μέλλει = νοιάζει [παροιμία: «το τι σι μέλλει μη ρωτάς ποτέ κακό δεν έχεις»]

μελλητικόν = η μοίρα, το γραφτό

μέραση = η μοιρασιά

μέρασμαν = το χωριστό δωμάτιο στο υπόγειο των σπιτιών για τα άχυρα

μερεμετζήδοι = οι μερισματούχοι, οι δικαιούχοι [από τον ΓΜΑ σελ. 321]

μερέσιν = το μερίδιο

μερκεμές = ;... [από τον ΓΜΑ σελ. 299: «τι εγινάσιν; Έγιναν μουραφάδοι εις τουν μερκεμέν»]

μερχαμμέτιν [τουρκ. merham] = η συμπόνοια [από τον ΓΜΑ σελ. 301: «οι ζαπιτάδοι πάρμου έχουσιν έναν μερχαμέτιν, αμ' αυταί οι αναθθηματισμένοι είναι τσακκάληδοι»]

Μερχεμέττης = ο μεμέτης, ο Τούρκος

μη'λας = μήπως

μηλιτάτα = σπιτικό γλυκό του φούρνου

μια ιλλιά = λίγη, λίγο

μιαλαίνου = μεγαλώνω

μιαλλίκιν = το μεγαλείο [από την Παροιμία αριθ. 1270]: «του Μιχαήλη του πλατύν, πούταν μι του χαλίικιν που χούρευαν οι χριστιανέ μι τόσουμ μιαλλίκιν»]

μιαλουτσάνους = ο μεγαλουσιάνος

μισάτους = ο μεσαίος, ο μισός [το μισό ποτήρι π.χ.]

μισιργιώτικα = χρυσά αιγυπτιακά νομίσματα

μισκαλλιά και **μισκάλιν** = παραμάσχαλα

μιστός = το καλό, η αγαθοεργία [από την Παροιμία υπ. αριθ. 584: «θα κάμεις έναν μιάλου μιστόν»]

μιταζώννουμου = ξαναζωντανεύω [από την Παροιμία αριθ. 458]: «οπού ζει μιταζώννιτι» βλέπε και το σχετικό σχόλιο για την παροιμία της Καλ. Μουσαίου - Μπουγιούκου [«Παροιμίες» σελ. 138]

μιστός = ο μικρός

μόνια **μαναχός** ή **μαναχή** = ολομόναχος, ολομόναχη

μονόχειρον = το χειρόβολο, όσο χωράει μια παλάμη [Παροιμ. αρ. 1402 και το σχόλιο 1 της Καλ. Μουσαίου - Μπουγιούκου]

μουγλίν [το] = εργαλείο των χαλκιάδων

μουζαλλιάννου [και μουζαλώννου] = μαυρίζω μια επιφάνεια, τη βάφω με μαύρη μπογιά από το καμένο λάδι του τηγανιού ή του τσουκαλιού. Έχει επίσης την έννοια του ντροπιάζω

μουζεβίρης = ο σπιούνος, ο προδότης, ο κατάσκοπος

μουζεβιλίκιν [το] = το σπιουνιάρισμα, η προδοσία, η κατασκοπία

μουκιαβέλλις = οι συμφωνίες

μουλέρου = αμολάω

μουλιάννου = μουλιάζω, μουσκεύω

μουνουγιός = ο μοναχογιός

μουνουκλήσιν = το μοναχικό ξωκλήσι

μουνταίρου = ορμώ, επιτίθεμαι

μουνταρλεύου = λερώνω, κάνω ανοσιούργημα

μουραφάς – μουραφάδοι = ληστές, φυγόδικοι, [από τον ΓΜΑ σελ. 299: «κι του Λουκά τα πιδιά τι εκαμάσιν; Ιγένηκαν μουραφάδοι σ'τουν μερκεμέν»]

μούρη = το άτομο, το πρόσωπο [από τον ΓΜΑ σελ. 294: «χαρά στην μούρη, πόρχοντιν κι λέουν του κιέλα!»]

μουρμουνέσιμον = το μνημόσυνο

μουρμούριν = το μνήμα

μουρώννου = ημερώνω

μουστάριν = ο μούστος

μουστερής = ο πελάτης

μουταπούκιν = ο ταιριαστός [τούρκ. λέξη] αλλά και η παραγγελία

μουτσούνα = η προσωπίδα, η μάσκα

μούτσουνο [το] = το πρόσωπο, το μούτρο, η μούρη

μουτιάννουμου = ελπίζω, προσβλέπω από εδώ και η εξελληνισμένη τούρκικη λέξη umutin = η ελπίδα, η προσδοκία

μουφλούζης = ο ασυνεπής στα χρέη του

μουχτάτζιν = ;...[από τον ΓΜΑ σελ. 298: «την πίτταν εν θα μπουρούμου νάβρουμου, κι θάμουστιν κι μουχτάτζιν εις τάξου»]

«μπαίννου» = αρχίζω το ζύμωμα [από εδώ και η Λιβισιανή ιδιωματική φράση «ήμπητι μαρή» δηλ, αρχίσατε το ζύμωμα;]

μπαλεύγου = παλεύω σε αγώνα ελληνορωμαϊκής πάλης την Παρασκευή της Διακαινησίμου, κατά την εορτή της «Μπαλαίστρας», όπως ήταν το έθιμο

μπαξίσι [το] = το φιλοδώρημα [Ρ-ΠΒ 106]

μπατίκιν = το εμβατίκι, τα χρήματα που έπρεπε να δώσουν στο ιερατείο για να λειτουργήσει [από τον ΓΜΑ σελ. 311: «η Χατζη-Σιβαστός [ο προεστός] θέλει κουραμά, κι η Χατζη-Διάκος [ο αρχιερατικός επίτροπος] θέλει του μπατίκιν ππεσίιν»]

μπεντέλι [και πεντέλι] = το αντισήκωμα [χρηματικό ποσόν] για προσωρινή αναβολή της στρατιωτικής θητείας των χριστιανών της Μ.Ασίας

μπιμπίλα = είδος δαντέλας στο κέντημα

μπλίκου [ρ]. [και μπλικίννου] = πελεκώ[και το ουσιαστικό = μπλίκους]

μπλίκουν = η επιστολή, αλλά και ο φάκελος

μποτίνις = τα μποτίνια, είδος παπουτσιού

μπουγιουρουλντού = πανστρατιά, [από το «ιδίωμα» του Ν.Α σελ. 104-105]

μύττη = η κορυφή [από το Παραμύθι «Τα τρία πιλιστέργια κι η γουρούνα» σελ. 48: «κι ιπήριν τουν ανήφορου για την μύττην του βουνού, κατά κει που πού'ταν το θηριόν»]

N

ναμκιορλίκιν [το] τούρκικη λέξη] = η αχαριστία [από τον ΓΜΑ σελ. 291: «εν έχου ναμκιορλίκιν χέλας μου»]

νάππιν = η μικρή χαράδρα

ναφιλέ = μάταια, ανώφελα, χαμένος κόπος [από τον ΓΜΑ σελ. 296: «βούλα ναφιλέ»]

νέφαλουν = το νέφος, το σύννεφο

νήλιους = ο ήλιος

νισκιά = η σκιά [από την Παροιμία αριθ. 606: «κείττου-κείττου στου στρώμμαν άρρωστους, γένηκαν τα μούτρα μου χαν του παπα-Μαλόνη την νισκιάν»]

νιτταίρου = τελειώνω, αλλά και γλιτώνω

νόθα [η] [ουσιαστικό από το ρ. νουθίννου] = η κακή μυρουδιά

«**νούλλα η νούλλα έφαιν τα βούλα**» = επιφώνημα – παροιμία απελπιστικής σχετικής κατάστασης

νοιώννου = ξυπνάω

νουματιού = του ονόματος

νουμάτοι = τα άτομα, τα πρόσωπα, οι νοματαίοι

ντεβεκινλή [ο] και ντεβεκινλίδισσα [η] = ο και η μνησικάκος [από τον ΓΜΑ σελ. 305: «του διαόλου οι γυναίκες [ν]τεβεκινλίδισσις είνιν, που λέει δα κι η Τούρκους»

ντερέκι = ο ψηλός, ο ψηλέας [τουρκ. direk]

ντέρτι [το] = το βάσανο

ντικιάννουμου και ι-ντικιάννουμου, [όπως στο «Λεξικό»] = συγκρίνομαι

ντιργιούμου = διστάζω

ντουγένι = το αγροτικό εργαλείο για το αλώνισμα της θημωνιάς, του κριθαριού κ.ά.

νυστάννου = διστάζω

νύφφη [η] = η νύμφη, η νιόπαντρη, η γυναίκα του γιου

ξανάκατους [το αντίθετο είναι το ανάκατους] = αυτός που δεν ανακατεύεται με τους άλλους

ξανάστροφους = ο ανάποδος [παροιμία «κι του κακόν ι-βλάφτησι και του καλόν κεντά σι ξανάστραφον πενεβρέκιν»]

ξαννοίου = κοιτώ, διακρίνω

ξαπετάω = πετάω [επίθετο «διάολος κι ξαπιταχτός» = το διαολάκι]

ξαπώννου = παρατηρώ, αφήνω

ξαπώννου και ξαπώφτου = σπρώχνω [όπως στο «Λεξικό», αλλά και ξάππωσί τα = χάλασέ τα [από «Το Παραμύθι των Κεράτων» σελ. 136]

ξημουλουητάριουν = το εξομολογητήριο

ξικάμνου = διασκεδάζω αλλά και σκοτώνω

ξικουπή = η κατ' αποκοπήν εργασία

ξιουρίνησι = ξαγορεύεσαι

ξιραθυμούμου = ξεδίνω, διασκεδάζω

ξόδιν = ο θάνατος, η κηδεία, αλλά και ο θρήνος για τον νεκρό [Ρ.Π-Β 52]

ξόρκους = ξορκισμένος

ξουρχή = η ερημιά

ξυλάς = ο ξυλοκόπος

ξυλουκουπιέτι = δέρνεται [από σχετική κατάρα]

ξυριστής = ο κουρέας, ο μπαρμπέρης

Ο

όβλοουν = το εύλογο, το ευλογοφανές

ογλίεσσα = επιφώνημα απορίας αλλά και επιτίμησης: τότε, γιατί λοιπόν; Επομένως, αν είναι έτσι [από τον ΓΜΑ σελ. 340: «ογλίεσσα, κι για κείνου μας ικόρανις»];]

όδεινας = ο τάδε

οιζατμεαλούμ [τουρκ. φράση] = ας μην τα πολυλογούμε

ολμάσσα = τουλάχιστον

όλματη = επίσης [από τον ΓΜΑ σελ. 296: «ιγήτεψάμουν την κιέλα, όλματη»]

ολόκαλουν = το καλύτερο

ολόμπρωτα = πρώτα - πρώτα [από τους «Βατταρισμούς» σελ. 26]

ολόρτιμους λόους = η ομολογία, η αδυναμία [από τους «Βατταρισμούς» σελ. 6: «θέλοντας κι μη θέλοντας η βοργιάς αναγκάσθην να πει τουν ολόρτιμούν του τουν λόουν κι είπην τουν νήλιουν»..]

ονομασία = η ονομαστική γιορτή

όζ'όζου = εντελώς έξω

όζουδα = έξοδα

οζών = εκτός

οπλή = η πατούσα άγριου ζώου, όχι μόνο του αλόγου

όργουν = ;

ορμάνιν = το δάσος

όροξη = η όρεξη

όρσι = ορίστε, μετά χαράς

ορτά - ζερβά = δεξιά και αριστερά

ορταλίκιν = η κοινωνία, το έδαφος

οσμανής = ο οθωμανός

οσμάνους = ο οθωμανός

οτούρ = γύρω [τουρκ. λέξη otur=κάτσε]

ουγιούρ = ο ευήθης [τουρκ. λέξη]

ουλλιά = η γουλιά [από τον ΓΜΑ σελ. 292: «πιεί μιαν ουλλιάν νιρόν» αλλά και για το ψωμί το ίδιο, «φάι μιαν ουλλιάν ψουμίν» από το Παραμύθι «Το αντρειωμένο βασιλόπουλο»]

ουλλίουν = λίγο [από το Παραμύθι «Το αντρειωμένο βασιλόπουλο»: «σ'ουλλίουν κιρόν έρχιτι μια κουπέλλα»]

Π

πααρτήννου = σκούζω, βογκάω σαν το βόδι [από το Παραμύθι «Τα τρία περιστέρια και η γουρούνα» σελ. 40]

παζαρία = το παζάρι, η συμφωνία για τιμή προϊόντος

παϊλτού [ρ. αόρ. παϊλτησα] = κουράζομαι, εξαντλούμαι, κουράστηκα, απόστασα

[χάτε] πακκαλούμ [τουρκ. επιφώνημα] = άντε μπράβο

πακκηγιάδοι = τα χρέη, [από τον ΓΜΑ σελ.307: «ισάλτησάμουν του κι ιπίτησαν τα μαϊδιά αμ' απόμεινάσιν πακκηγιάδοι»]

παλάγκουν [το] = το παλούκι

παλαμίννου = βάζω, θέτω την παλάμη στο ευαγγέλιο

παλατεύγου = ψηλαφώ, πασπατεύω [από το Παραμύθι «Ο Αβεσσαλώμ» σελ. 128: «έτσα στραβά στραβά που παλάτευιν, βρίσκει»]

παλλούγρια = η παλιόγρια [βρισιά]

«παλλούκιν μάνας γιε» = επιφώνημα θαυμασμού, και αγανάκτησης

παλτάς = ο μπαλτάς, ο κασμάς

παλταίρου και παλεταίρου = δικαιολογώ [από τον ΓΜΑ σελ. 308: «μη μι τους παλταίρεις του διαόλου τους υιέδους» = μη μου τους δικαιολογείς τους διαβόλου τους γιους]

παννίρα [η] = το πανέρι

παντέχω = απαντέχω, περιμένω, προσδοκώ

παπλατού και παπλατίννου = κοχλάζω, παφλάζω

παππικόν = από πάππου, το πατρικό

«παρά ογλού παρά» [τουρκ. φράση - επιφώνημα] = ο παράς παιδί μου, ο παράς

παράδικα = τα παράνομα [από την Παροιμία αριθ. 939: «πόσα παράδικα θουρεί η νήλιους την ημέραν κι του φιγγάριν την αυγήν κι τ'άστάφ'τ'απουσπέρα]

παράδικους = ο παράνομος

παράξου = έξω από σένα [αποτρεπτικό βασκανίας]

παρμάκ [το] = το δάχτυλο {τουρκ. parmak}

παρμακλούκια = τα κιγλιδώματα των παραθύρων

πάρμου = τουλάχιστον

παρρησία = με παρουσία, κατ' αντιπαράθεσιν [από τον ΓΜΑ σελ. 341 «μαρτυρημένα παρρησία μι τους αθρώπους τάγραψάσιν»] αλλά και από το δίστιχο του τραγουδιού για τον μισεμό «πρώτα σ'αγάπηννα κρυφά | και τώρα παρρησία»

πάρτις = τα μερτικά, τα μερίδια

παρτσαλατήννου = κομματιάζω

πάσα ένας = ο καθένας - «πάσα - πάσα»= από πού κι ως πού [από την παροιμία: «από πού και πάσα πάσα, το κρεμμύδι με την πράσα»;

«Πάσκαλλιάς αυγόν» [ιδιωμ. φράση: «Μ'έκαμαν Πασκαλλιάς αυγόν»] = με έκαναν μαύρο στο ξύλο

«πέσει κι πλακόργιασι» = βρισιά, αγανάκτηση = πέσι να κοιμηθείς [και μη βγάζεις άχνα]

«πιάννου» καμίνιν, «πιάννου» σκουλούκια = κάνω καμίνι για ξυλοκάρβουνα, τρέφω μεταξοσκώληκες

«πνίους κι κορτακιαεμός» = πνίξιμο και σκασμός [από κατάρα, από τον Κ. Λαμέρα]

πας ολμάζ [τουρκ. φράση] = δεν κρατιέμαι

παστός = το νυφικό κρεβάτι [φράση: «ιδεινήσίμ μου του γάμου μου κι του παστού μου»]

παστρεύω = καθαρίζω αλλά και εξοντώνω, σκοτώνω

πατάσσου = στερούμαι [από τον Κ. Λαμ. στο κεφ. «Κατάρες» σελ. 111]:... «να μην τα πατάξει» [να τα στερηθεί]

πατερμά [τα] = οι προσευχές

πατιλλίνα = η πεταλίδα των βράχων, η πατέλλα

πατιτσούριν = το παιδί όπου στην πλάτη του ίππευε το άλλο παιδί στο παιδικό παιχνίδι «σιγάλα σιγάλα» [από τον Κ. Λαμ. σελ. 100]

πατσαίρου = τελειώνω, «καθαρίζω» με κάποιον ή με κάτι

πατσάρει [ρ] = ρήμα απρόσωπο συνήθως στον τύπο: εν πατσάρει = δεν έχει να κάνει [από τον ΓΜΑ σελ. 290: «εν πατσάρει κι οι αντράδοι τόχουσιν αυτό»]

παττεύγου = συνουσιάζομαι [επί ζώων]

παττόν = [φράση: «το παττόν το παθιαρόν»], το χαϊδεμένο και δύστροπο παιδί

παυτή = αυτή, αλλά και το γεννητικό όργανο του ανδρός

παχάρια = τα μυρωδικά

πεγλίκιν = το μπειλίκι [σε μια άλλη εκδοχή η λέξη «πειλίκιν» σημαίνει κατάσχεση. Εδώ θεωρούμε ότι το «πεγλίκιν προέρχεται από το «[μ]πειλίκι» = την αρχοντιά, το τουπέ του μπέη

πεινιά = ;

πεϊσκουμου = δέχομαι, καταδέχομαι

Πελέγκιν = περιοχή μετά τον κάμπο του Λιβισιού με περιβόλια και τρεχούμενα νερά.

πέλκι = ίσως [από τον Κ. Λαμ. σελ. 77: «ώφειλον να πέμψωσιν προς την εγκυμονούσαν μέρος του φαγητού»]

πελλί = ;...[από τον ΓΜΑ σελ. 329: «έναν σημάδιν θα μας δέκεις για νάνιν του πιδίν το όνομάν του πελλί»]

«πέμουτι του υστερινόν» = πέστε μου τον τελευταίο λόγο [από τον ΓΜΑ σελ. 303: «πέμουτι του υστερινού θα γίνει ή εν θα γίνει»]

πέρα - πιρού = πέρα για πέρα

περάτης = ο διαβάτης [από τους «Βατταρισμούς» του Μ. Μουσαίου σελ. 18]

περιγραμματίσικους = περιδιαγραμμάτου

περιπαίζιμαν = ο περιγελος

πεσιγίνι μι σαλλατήμ [τουρκ. φράση, από τον ΓΜΑ] = μήπως κούνησα την κούνια του; δηλ. μήπως τον ανάθρεψα εγώ;

πεσκαζέ = των πέντε επαρχιών

πετέλιν [το] = φόρος, το αντισήκωμα, το χρηματικό ποσόν για εξαγορά στρατιωτικής θητείας [P-ΠΒ 285]

πευκάλιν = το ρετσίνι του πεύκου

πια καλά = πιο καλά

πια καλλιά = τα πιο πολλά [από τον ΓΜΑ σελ. 334]:... «τι τα θέλουμουν πια καλλιά»

πίβουλος = ο άπιστος

πίζουλος = ο επικίνδυνος, ο επείγον [όπως στη φράση: «γρηγόρευγι μουρόν μου γιατί είνιν η ώρα πίζουλη»]

πιλέ = πιά

πινιέτι = παινιέται, παινεύεται [όπως στην Παροιμία αρ. 816 «όποιους μόνους του πινιέτι, μόνους κατηγοιέτι»]

πιντηράτα και καλουπιντηράτα = καλοδεχούμενα, ευλογημένα

πιπίλα και μπιμπίλα = δαντέλα με βελόνι ραψίματος

πιδάτης = ο διαβάτης, ο περαστικός [από τους «Βατταρισμούς» σ. 6 και 18]

πιριβάρηση = η μνησικακία, η μνησικακία [από τον ΓΜΑ σελ. 344: ικείνη μι τα μέναν έχει μιάν πιριβάρησιν αμ εν ιφταίχου ιβώ η κακουμοίρα»]

πιριγραμματίσικα = τα «περί διαγραμμάτου» [από τον ΓΜΑ σελ. 339: «ιβώ εν ταγνατού γιατί λέει τα περιγραμματίσικα»...]

πιδίσταση = η επανάσταση του 1821 [από τη διήγηση του Μ. Μουσαίου δημοσιευμένη στο «Ιδίωμα» του Ν.Α σελ. 104]

πιρνά χουράν = σου γίνεται αυτό που θέλεις, που σε ευχαριστεί [από την Παροιμία αριθ. 188]: «κι μι του χρυσόν του βλόινιν να σι βγάλουν του μμάτιν σου, πάλι χουρά [δ]εν σι πιρνά [πάλι δεν το φχαριστιέσαι]

πιρνού χουράν = μου περνάει από το χέρι, τι να γίνει;

πιρτέλοιπα = τα υπόλοιπα [από την ευχή στη διαδικασία του γάμου: «και από τα πιρτέλοιπα ή περτέλοιπα παιδιά»]

πιτσικαλλού = όνομα γυναικείο - παρατσούκλι σχετικό με δέρμα ή δέρματα [πετσιά] [από τον ΓΜΑ σελ. 296: «τώρα είπαν την πούνιν της πιτσικαλλούς του χειρικόν καλό κι ιφάναξίν την να την γητέψει κι ικείνη»]

πιφκάλλιν = το ρετσίνι του πεύκου [από την παροιμία 1454 σελ. 412: «μι του πιφκάλλιν διάβολοι εμ πιάννουντιν»]

πλάκα = το μητρώο [από τον ΓΜΑ σελ. 320: «του πάρπα σου του κουραμά στέκειτι, διαόλου μασκαρά, στην πλάκαν μέσα» δηλ. βρε διαόλου μασκαρά, του θείου σου οι φόροι περιουσίας βρίσκονται γραμμένοι στα κιτάπι του Δήμου ή κατά μια άλλη εκδοχή στο τάφο του μέσα] και Πλάκα = ο Κανονισμός της λειτουργίας της Δημογεροντίας και της Εφορίας [των σχολείων] που ο γιατρός Βασίλειος Ι.Σαράφης διαμόρφωσε υπέρ των συμπολιτών του] [Κ. Λαμέρας σελ. 40]

πλανού = πλανεύω

πλατινά = με την πλάτη [φράση:«κούππα κι πλατινά» = μπρούμυτα και με την πλάτη όπως στην Παροιμία αρ. 972, σελ. 284: «κούππα κι πλατινά πααίννουμουν»]

πλέθανιν = πλήθυνε, αυξήθηκε

πληάρης = ο γεμάτος πληγές

πλικού [ρ] = πελεκώ [από το Παραμύθι «Ο ψαράς» σελ. 156: «η τιλκιάρης, ιπλίκιν του ξύλου»]

πλίκους = ο φάκελλος από αλληλογραφία

πλίκους = ο φάκελος της αλληλογραφίας

πλουμά = πλουμισμένο [από το δίστιχο της σούστας: «ζουνάριν μου πλουμά πλουμά μουστάκιν στρουβιασμένουν στων κοριτσών το μάγουλον σ'έχου μεγαλωμένον»]

πόδημαν = το υπόδημα, το παπούτσι

ποιϊλέ = τέτοιος

ποινήσου = τιμωρήσω [από την Παροιμία: «την ι-Χρυσήν του Κέλεκου θέλου να την ποινήσου σ'ένα ψουριάρη γάδαρουν θέλου να την καθίσου»]

πομπάκιν = το βαμβάκι

πομπακική κλουστή = η βαμβακερή κλωστή, και η αναφορά της σαν μια εύθραυστη υπόσχεση, σχέση κ.λπ.

πονέχειν = που δεν έχει

ποννίν = το πανί [από το ΓΜΑ σελ. 291: «ιμιάν κοτζάκηζαν πόν'ηυρίσκητι η κώλους της δίχως ποννίν»]

ποπάς = ο παπάς

πόστα [τα] = τα στενά, τα δερβένια [από το κείμενο του Μ. Μουσαίου στο «Ιδίωμα» του Ν.Α σελ. 104-105]

πότσα ή μπότσα = το γυάλινο σκεύος για τη μεταφορά και την αποθήκευση του κρασιού

πουέτα = πουθενά

πουιννές ή και **πουιννιές** = τα κοσμήματα, τα χρυσαφικά [από τον ΓΜΑ σελ. 319: «πούνιν τα καλά μου βούλα, κι τ'ασημικά μου, κι τα χρυσαφικά μου κι οι πουιννιές μου»]

πουιντουρούκιν = «ο ζυγός των βοδιών, δι'ών ζεύγνυνται» κατά τον Μ. Μουσαίο [από τον ΓΜΑ σελ. 358] και μεταφορικά, η σκλαβιά, η τυραννία. Και αλλού: «η θεϊός να μην μας κάμει του Μεχεμμέτη την τοππούζαν αζίκην απού την κιφάλην μας. ιμές θέλουμουν ποϊντουρούκιν»

πουκκαλλάκιν = το μπουκαλάκι

πουλίτικα = είδος χρυσού νομίσματος της εποχής

πουνέδης = ο δυτικός άνεμος

πουτζάκιν = το τζάκι

πουτούριν = το ποτήρι

πουττούριν = το ποτήρι

πόφτου = σπρώχνω

ππεζεβέγκης = ο φιλάργυρος, ο άτιμος [όπως στο δίστιχο: «ο ππεζεβέγκης, που τάχει στην πούγγα»]

ππέσι κι πλακόργιασι = πέσε να κοιμηθείς και σκάσε [κατάρα από τον Κ. Λαμ. σελ. 112]

ππέφτου = κοιμάται

ππισμάν = μετανιώνω

ππισμάν = μετανιώνω

ππουσάτια = τα εργαλεία της δουλειάς [από τον ΓΜΑ σελ. 318: «πούνιν του μουλάριν του, πούνιν τα ππουσάτια του»;]

πρε αμ'α καρτάς = αδερφέ

προικισμένη κι λυισμένη = συνήθης έπαινος των προξενητών για την νύφη που προξένευαν

προικουμένουν = προικισμένο

προστιμαίρου = βάζω πρόστιμο, καταδικάζω

προιστός = ο προεστός, ο κεχαγιάς, ο μουχτάρης

προυνόν = το πρυνό

προυξηνιάννου = προξενεύω σε υποθέσεις γάμου ιδιαίτερα

προυσεύγου = περισσεύω

πρώματα = τα πράγματα

πυρκαίουμου = καίγομαι [από τον Κ. Λαμ. σελ. 110, από κατάρα]

πυρίννουμου = καίγομαι, φλογίζομαι [από τους «Βατταρισμούς» σελ. 59: «καίουμου κι πυρίννουμου»]

Πυρίτου = του πυρετού [η Παναγιά του Πυρίτου στο Λιβίσι]

πωρικόν = το οπωρικό, το φρούτο [κατά την παροιμία: «η κόσμους είν'έν δεντρίν κι μες του πωρικόν του κι η χάρους είν'η τρυγητής που παίρει τον αθθόν του»]

P

ραγιάς = ο σκλάβος [από το κείμενο του Μ. Μουσαίου, σχετικό με την επανάσταση του 1821, δημοσιευμένο στο «Ιδώμα» του Ν.Α σελ. 105:... «η ραγιάς είνιν του λουλλούδιν της βασιλείας»]

ράμμαν [το] = το ράψιμο, σαν σπουδαίο γυναικείο προσόν για να παντρευτεί ένα κορίτσι στο Λιβίσι

ράσσου = αράζω

ράστιν = το κατάλληλο, το θεραπευτικό, αυτό που έκανε τη δουλειά μου [από τον ΓΜΑ σελ. 286: «μέναν ήρτιν μου της καμήλας του μαλλίν ράστιν κι του γήτεμμαν»]

ραφιευτική ή ώσα - ώκασόγια = βελόνα ραψίματος ειδική για κέντημα [από το «Κεντήματα, Δαντέλες» της Δ. Δαμ. σελ. 38]

ρέουμου = ορέγομαι, επιθυμώ, λιμπίζομαι

ρέσιμον = το αρεστό

Ρή[γ]ινα = όνομα κύριο θηλυκού γένους, χαρακτήρας βασικός στον ΓΜΑ: η ρήγινα, η βασίλισσα και κατά μια άλλη εκδοχή που αναφέρει ο Μ. Μουσαίος, το Ρήγινα είναι παραφθορά του ονόματος Ειρήνη

ρήγα = ο χάρακας

ρίγους = το ρίγος, η ελονοσία, η θέρμη

ρίφι = το κατσίκι

ρουμίν = το σοκάκι, ο στενός δρόμος

ρούπι [το] = το ένα όγδοο της πήχης

Σ

σαγιάς και σεγιάς = στον ορισμό σας, στην πάρτη στο δικό σας μερίδιο [από τον ΓΜΑ σελ. 327 και 341: «ιβώ έναν πιδίν τόχου στουν σαγιάν σας»...]

σαγτάν - σολτάν = δεξιά και αριστερά, τα πέρα και τα δώθε [από τον ΓΜΑ σελ. 302: «αναβουργιάννεις [αρραβωνιάζεις] του πιδίν σου, μπαίννεις εις του σόιν σαγτάν σολτάν»]

σακκίν τουν ραγιάν = από το κείμενο στο «Ιδίωμα» του Ν.Α σελ. 106: «έφεριν έναν φερμάνιν κι έγγραφιν: «σακκίν τουν ραγιάν μου!»: προσέξτε τον ραγιά μου

σαλακός = ο εύθραυστος

σαλαμάστρα = ;...

σαλτίννου [ρ.] = ; [από τον ΓΜΑ σελ. 307 «ισαλτισάμουν του, αμ' απόμεινάσιν πακκηγάδοι»]

σαμαννίκα = ο αχυρώνας [από τους «Βατταρισμούς» σελ. 170]

σαμαργιάτικουν = το δικαίωμα [αμοιβής] του μάστορα που υπηρετεί σε εταιρεία γανωτζήδων

σαματτάς = ο θόρυβος, η βαβούρα

σαμιαμύθι = το μικρό έντομο και μεταφ. το λειψανάβατο, ελλειποβαρές παιδί

σαντζάκιν = η επαρχία

σαραντάπηχος = ο ψηλός, ο πελώριος [συνηθισμένη παρομοίωση των δράκων στα παραμύθια]

σαραντάριν = το σαρανταήμερο μνημόσυνο της κηδείας

σαράντω[ε]μαν = το μνημόσυνο των 40 ημερών από την κηδεία

σαρόν – ταρόν = ανά - κατά

σαρτάνου κι πουρτάνου = άραθα - μάραθα

σβιριδάκι = το πανεράκι

σεβάϊ = είδος υφάσματος - φορέματος [από τον ΓΜΑ σελ. 316: «του 'φταλουίτικουν της τάδινης, κι του σεβάϊ της αλληνής»]

σείννει = σύει

σέναξη = η σύναξη

Σέναψη = [το εκκλησιαστικό βιβλίο] Σύνοψη

σεργιάνι = η βόλτα, η εκδρομή

σερσέμης = ο ανόητος [τουρκ. sersem]

σερσέμιν [το] = ο κοιμισμένος, ο κουτός [φράση: «αυτός είναι του νύπνου σερσέμιν»]

«[τα] σέρτα κι τα φέρτα» [φράση] = τα πήγαινε και έλα

«σιάλα-σιάλα» = παιδικό παιχνίδι με μικρά λιθαράκια και μικρές γούβες στη γη [Κ. Λαμ. σελ. 100]

«σκύλλου παραμύθια μι διαβάννεις»; = ανόητες κουβέντες [φράση από τον ΓΜΑ]

«σόρμα πλιον του τιρλίκιν μας» = μην τα ρωτάς [τουρκογενής έκφραση από τον ΓΜΑ σελ. 296: «κι σόρμα πλιόν του τιρλίκιν μας = και να τώρα τι μας βρήκε»]

σεύκλουν = το παντζάρι

σεφερμπελίκ [το] = η επιστράτευση (τουρκ. seferberlik)

σήκωμαν = η μεταφορά του γουμαριού, του φορτώματος δηλαδή, με κλαδιά και ξύλα των Λιβισιανών γυναικών από τον λόγγο [Κ. Λαμ. σελ. 93]

σήκωμαν = το βάρος, η οντότητα [στον ΓΜΑ σελ. 330, φράση: «του δικόν μου του σήκωμαν είναι βαρύν»]

- σιάννου** και **σκιάννου** = συμφωνών [από τους «Βατταρισμούς» σελ. 129]
- σιέκκιν** = το δισάκι
- σιριτώ [ρ]** = γλύφω αλλά και ξεσχίζω
- Σικμάνιν** = η Μέση Σάρουντζα, μια πηγή, η δεξαμενή νερού που συναντούσε κανείς κατεβαίνοντας από το Λιβίσι στην Μάκρη [από τον Κ. Λαμ. σελ. 21]
- σιμώννου** = πλησιάζω [από το Παραμύθι «Ο Δεκατρής» σελ. 64: «για να γένητι λύκους, να μην αμπουρά άνθρωπος να σιμώννει κουντά του»]
- σκάλα** = το φέρετρο
- σκεμπές [ο]** = η κοιλιά, ο πατσάς
- σκέன்னουμου** = ντρέπομαι, αισχύνομαι
- σκουλόπεντρα** = δηλητηριώδες ερπετό [από ξόρκιο που διασώζει ο Κ. Λαμ. σελ. 103 για τα καλοκαιρινά τσαρδάκια που έστηναν οι Λιβισιανοί στον Κάμπο]
- σκουτέλλιν** = το σκουτέλι, το πινάκι, το πήλινο πιάτο
- σοινίκιν [το]** = είδος μέτρου καρπών
- σολουάνιν [το]** = ;...[από τον ΓΜΑ σελ 327: «που μ'έδεκιν δα έναν γάδαρουν σολουάνιν»]
- σολουτίννου** = σκύβω, [από τον ΓΜΑ σελ. 319: «κι ιμές ξέρουμούν τουν πούταν βούλουν τυλιμένους μι του σάλιν, κι ισουλουτίννην απ'τους νίμους»]
- Σουβλίν** = ο πιο ονομαστός στρεψοδίκης [από τον ΓΜΑ στις σημειώσεις του Μ. Μουσαίου σελ. 354]
- σουλουνού κι κουλουνού** = σεινάμενος - κουνάμενος [από την Παροιμ. αριθ. 1195: «ιπήν κι ίρτιν σουλουνού κι κουλουνού τα χρίδια φουρτουμένους»]
- Σούμα** = ;...[από τον ΓΜΑ σελ. 309: «η Σούμα ογλείσσα είναι την ερχόμενην ιβδουμάδαν»]
- σουντούκια** = τα σεντούκια [ΓΜΑ σελ.318]
- σουπλίρα** = η λεκάνη
- σουρραφού** = ρουφάω από τη μύτη [από την Παροιμ. αρ. 1402: «κλάννει στου μουνόχειρον κι σουρρουφά την μύττην»]
- σουρτίννου** = φτιάχνω, ψήνω [από το ΓΜΑ σελ. 304: «ψήσι μαρή έναν καϊβέν, σούρτησι τουν τζεβζέν»]
- σουρτούκον** = το πανωφόρι [από τους «Βατταρισμούς»]
- σουφίννου** = σοφίζομαι [από τον ΓΜΑ σελ. 3511: «του διαβόλου τις κόρις ! Πώς τα σουφίννουσιν»]

σπείρης = ο σπορέας [από την Παροιμία 1077 σελ. 314: «έσπειρίν την, η σπείρης θα παίξει» = την έσπειρε, του την είπε την [κακή] κουβέντα του, τώρα αυτός που την άκουσε έχει το λόγο]

σπετσιέρης = ο φαρμακοποιός

σπουλαέτη = σπολάτι σας [ευχή, από τον ΓΜΑ σελ. 328]

σταματηχτός = ο όρθιος

στέννου = βάζω την κατσαρόλα, το τσουκάλι κ.λπ. στη φωτιά

στοματού = η γλωσσού, η φλύαρη γυναίκα [από τον ΓΜΑ]

στοουλούπια = το μαύρο σύννεφο, ο μαύρος καπνός

στουμπίν = το στούμπωμα, η πίεση

Στούμπου η Λάκκα = λάκκος μεγάλος κοντά στον Στούμπο από εκσκαφή της τάρκιλλης με την οποία οι Λιβισιανοί έστρωναν τα δώματα [τις στέγες] των σπιτιών τους

Στούμπους = η κεντρική πλατεία του Λιβισιού, κατά τον Κ. Λαμέρα είναι παραφθορά της λέξης τύμβος [Κ. Λαμ. σελ. 14-15]

στουπώννου = στοιβάζω και πιέζω συγχρόνως

στραβάρα = η στραβομάρα [από τον ΓΜΑ σελ. 290]

στρακκουμένη στάμνα = ραγισμένη και μπλαστρωμένη στάμνα

στραούλια = τα στραγάλια

στρέρφω [ρ] αόρ. έστρεψε = δίνω πίσω, επιστρέφω [από τον ΓΜΑ σελ. 327: «που μ'έδεκιν έναν γάδαρουν σολουάνινκι έστρεψά της τουν»]

στρόππους = παιδικό παιχνίδι με χτυπήματα με σκοινί [Κ. Λαμέρας σελ. 110]

στρόφους [επίρρημα] = ανάποδα

στύφνο = είδος φυτού, εδώδιμου

σύγγρυο = το ρίγος

συγύργιουν [το] = το συγύρισμα, η τακτοποίηση

συγυρίζω = τακτοποιώ

συκουφάς = ο συκοφάγος [παροιμία: «τα καλά τα συκά, τρώουν τα οι συκουφάδοι»]

συνάζω = συνάγω, μαζεύω

συννιαρίνουντιν = ετοιμάζονται [για να φύγουν «τ'αλάργου»] [από τον ΓΜΑ σελ. 291:... «ικείνοι συννιαρίνουντιν να φύουσιν εις τ'αλάργου κι θα..»]

σύντεκνος = ο ανάδοχος, ο νονός, και το πιο σύνθητες ο τάτας [Κ. Λαμ. σελ. 80]

συντέλειουν [το] = η συντέλεια, το επέκεινα

συντρόφα = η συντρόφισσα σε μια δουλειά, η συνεταιίρα [από τον ΓΜΑ σελ. 303]

- συντυχιά [συντυχαίνω]** = το συναπάντημα, η καλή σου μοίρα
- συρμαδένα [τα]** = τα αραδιασμένα [από την Παροιμία αριθ. 852: «τα βάλλει η νους της νύφης να γένουντιν...κι εν καρπουλουούσιν, που εν ι-βγάλλουν ι-βλαστός [βλαστούς], μι συρμαδένα φύλλα»]
- συρντάριν** = το γραφείο
- συχαργιατίκια** = το φιλοδώρημα στα παιδιά για τα γεννητούργια [Κ. Λαμ. σελ. 78]
- σφουγγάτον [το]** = η ομελέτα [φράση: «ακριβά τα σφ[β]ουγγάτα σου, άγιέ μου»]
- σωκάρδι** = το γιλέκο [από το «Ιδίωμα» του Ν.Α σελ. 355]
- σώσμα [το]** = το τελευταίο κρασί του βαρελιού.

Τ

- τ'αγι'Αύκουλου η μέρα** = η 3^η μέρα του Πάσχα, η «εορτών εορτή» κατά τον Κ. Λαμέρα, κατά την οποία η Λιβισιανοί πήγαιναν και γιόρταζαν στην εξοχή, κοντά στη μονή των Ευκόλων, «στ'Αγιαύκουλου τα χωραφάκια»
- ταβατζής** = ο ενάγων σε μια δίκη [από τον ΓΜΑ σελ. 316]
- ταβαττούριν** = ο θόρυβος, η κοσμοχαλασιά
- τάβιν** = η αγωγή σε δικαστήριο
- τάγμα ταγάνιν** = ολοσχερώς, πέρα για πέρα [από το κείμενο του Μ. Μουσαίου δημοσιευμένο στο «Ιδίωμα» του Ν.Α σελ. 106: «έκαμάσιν τους Τούρκους τάγμα ταγάνιν, ιπήριν τους η διάβολους»]
- ταγνατού** = σκαμπάζω, γνωρίζω, [από τον ΓΜΑ σελ. 339: «ιβώ εν ταγνατού, γιατί λέει τα περιγραμματίσικα, άμμα προκουπιήν την έχει της πουττάνας η γιος!»]
- τακίμι [το]** = το πιο ακριβό κομμάτι ενός συνόλου [από το μυθιστόρημα της Ρ.Π-Β «Όσα σάρωσε η Θύελλα» σελ. 326]
- τακκηλτίννιτι** = ; [από τον ΓΜΑ σελ. 329: «τι του θέλου ιβώ τουν Χατζη-Διάκουν που τακκηλτίννιτι»]
- τακκιά [η] [πληθυντ. τακκιές]** = γυναικείο κάλυμμα κεφαλής
- τακμάνιν** [στο «Λεξικό» σελ. 288 η λέξη γράφεται και ως τοκμάνιν] = ο ξύλινος κόπανος της βυρσοδεψίας
- τακούρ - τακούρ** = γρήγορα - γρήγορα
- ττακάτιν** = η δύναμη [από την τουρκ. λέξη takat]

«τ'αλάργου» = μακριά, στην «ξενιτειά» όπου πήγαιναν οι Λιβισιανοί τα καλοκαίρια στα τουρκοχώρια για δουλειές

ταλάκα = η σπλήνα (τουρκ. dalak), η φουσκωμένη κοιλιά

ταλακιάρης = ο σληνιάρης, ο κουλαράς

ταλαπούριν και ταλασούριν = η δεξαμενή των ταπάκηδων όπου κατεργάζονταν τα δέρματα για τη βυρσοδεψία, η πασπατούρα

ταμάριν = το νταμάρι, και μεταφορικά, το ευαίσθητο μέρος, ο κάλος [από τον ΓΜΑ σελ. 342: «ιπάτησείς μου πλιον είς του ταμάριν»]

ταμασαλής = ο αναιδής

ταννά = ετούτα εδώ

τανούς = του ενός ή του άλλου

«τάξου νου» = αδιαφορώ

τάππα = σκνίπα στο μεθύσι

τάξου = τα εκτός

ταππώννου και ταππώννουμου = βουλώνω, σφραγίζω, πιέζω, στριμώχνω, στριμώχνομαι

τάρμα ταγάνιν = γυαλιά καρφιά [από τον ΓΜΑ σελ. 358: «κι έσπασαν όλα τα γυαλλικά κι ιγένηκαν τάρμα ταγάνιν»]

Ταρσανάς = νησί στον Κόλπο της Μάκρης, με θάμνους και ελιές, κάποτε με μικρά ναυπηγεία καϊκιών, κατοικημένο από Λιβισιανούς και Ρόδιους, σύνολο 150 κάτοικοι

τασημουμάχηρουν = το ασημομάχαιρο [από τον ΓΜΑ σελ. 318]

τασλού = ο πετρώδης [τουρκ. taslu] με το επίθετο αυτό ονομάτιζαν οι Τούρκοι το Λιβίσι, αλλά κατά τα νεότερα χρόνια το ονόμαζαν Καγιά και τους κατοίκους του «καγιαλούδες» [Κ. Λαμ. σελ. 12]

τασσίμιν = το τάξιμο

τασσιμιός = ο ταμένος

τατουννανούν = αυτονών [από τον ΓΜΑ σελ. 322: «κι η καθής εν τρανά τατουννανούν τουν ιστόμαν»]

τάττιν = η γεύση

ταττουνούν = αυτών των ίδιων, αυτονών

ταυτινής = αυτηνής

ταχίνι [το] = αλεσμένο σησάμι

τεγιαλήμ = για παράδειγμα

τέκεινα = εκεί πέρα

τελαλλινές = ; [από τον ΓΜΑ σελ. 299: «τ'είνιν τελαλιγές, τ'είνιν καλεμιγές, κρυφά κι φανερά, νούλλα κι νούλλα έφαήν τα ούλα»]

τέλεια = μέχρι εκεί λοιπόν; τόσο πια; [από τον ΓΜΑ σελ. 324: «τέλεια χάι ποπά νάσι μέχρι τουν κώλουν λουλλός»;

τέλι [το] = το σύρμα [τουρκ. tel]

τεμπελέκιν = το τουμπελέκι, το νταούλι, το ντέφι

τεμπίχιν = ο κήρυκας [από το Παραμύθι «Τα τρία περιστέρια και η γουρούνα» σελ. 40: «ύστερουν έβαλιν τεμπίχιν η βασιλιάς»]

τενεκές = ο ντενεκές, εδώ με την μεταφορική έννοια, ο άχρηστος, ο ανόητος

τεπτίλιν [φράση: έγινε τεπτίλιν] = το είδωλο, η μεταμόρφωση]

τερινικά = ;... [φράση «μην πηγαίνεις τερινικά» από τον ΓΜΑ σελ. 397]

τερμένη = ; [από κατάρα που διασώζει ο Κ. Λαμέρας σελ. 111: «απ'την μύττην σου ναρτούν οκλαού κι τερμένη [οκλαού = η μαλαχτήρα, το οκλαού].

τεσκερές = η μικρή επιστολή [από τους «Βατταρισμούς» σελ. 18]

τεστιμάνοι = οι αστυνομικοί

τετραχειλισμένη = η εξαθλιωμένη [από το Παραμύθι «Η δασκάλα» σελ. 78: «απόμεινιν γδυμνή κι τετραχειλισμένη»]

τζάμπα = δωρεάν

τζάνουμ = ψυχή μου

τζιλασηνήμ = αγαπητέ [από τον ΓΜΑ σελ. 338: «παράς κι πάλι παράς τζιλασηνήμ»]

«τίγκου πέτρις» = οι πέτρες με τις οποίες έχτιζαν το καμίνι [από τον Κ. Λαμέρα]

τεφεκεκλή = τυχαίος

τεφεκλής = ο εύπιστος

τεφλίκιν = το τρατάρισμα [από την υπ. αριθ. 1425 Παροιμία από τις «Παροιμίες» της Κ.Μ-Μ: «η λουλλός η μουσαφίρης κάμνει τεφλίκιν εις τουν νοικοκύρη»]

τεφτέριν = ο κατάλογος, το κιτάπι αλλά και το σουλτανικό φερμάνι [από την παροιμία «φουτιά να ππέσει να καβεί του βασιλιά ττεφτέριν μικρούς μιάλους μά[ζ]εψιν κι τάστελιν στ'ασκέριν», «έναν πατιρντί, τζαγκούλ τζουγκούλ»]

τζαάπιν και τζουάπιν = το σημάδι, η απάντηση, η απόκριση

τζαγκούλ τζουγκούλ = πέρα - δώθε [από τον ΓΜΑ σελ. 316]

τζαζού και τσαζού = η στρίγγλα, η πλανεύτρα

τζαχίληδοι = ; [από τον ΓΜΑ σελ. 327: «είμουστιν τζαχίληδοι αθρώποι κι να μας συμπαθάτι»]

Τζεζέκα = ; [από τον ΓΜΑ σελ. 312: «αμ'ας μας πει δα τι θα πει Τζεζέκα κι Κουλούκα»]

τζελάττιν = η ποινή, η καταδίκη σε θάνατο

τζισμίδα [τα] = τα παπούτσια

τζίφους = το τίποτα, η χασούρα, η ατυχία [από την παροιμία αριθ. 1459: «τζίφους κι λα[γ]ού πορτή»]

τζουάπιν = η απόκριση [από τον ΓΜΑ σελ. 357: «χαμέτα του τζουάπιν είνιν χαζήριν»]

τζούντα = η άκρη, [από τον ΓΜΑ σελ. 307: «η τζούντα εκάμιν κκεσίμιν»]

τζουράς = το μουσικό όργανο, είδος μπαγλαμά με μακρύ τάστο που συνόδευε τους τραγουδιστές - γλεντζέδες στις περαντζάδες - μαντινάδες στις νύχτες στο Λιβίσι

τηννιά = αυτή εδώ [από τον ΓΜΑ σελ. 292: «ιγένηκιν τηννιά η ώρα κι κακουβάλλου»]

τιγνιατίννου = υπακούω

τίμμα [επιρ. μόριο] = μήπως;

τίργια-τίργια = με όλα τα καλά [φράση: «τίργια τίργια τα καλά κι έναν πραπάνου»]

τιρλίκιν = ο μπελάς, το κακό, η συμφορά [από τον ΓΜΑ σελ. 296: «κι σόρμα πλιόν του τιρλίκιν μας»]

τιρνύν = τώρα μόλις [από τον ΓΜΑ σελ. 292: «κάθου, κάθου μόνια μαναχός του κι ισηκώστην τιρνύν κι έφυν εσάξου»]

τόδουνα = εδωνά

τόκκα = η φιλική χειραψία, είτε για επισφράγιση συμφωνίας

τοκμάνιν = ο ξύλινος κόπανος των βυρσοδεψών

τολάπιν = το ντουλάπι

τολού = από κατάρα «να βρέχει κι τολού» [ΓΜΑ σελ. 357 και Κ. Λαμ. σελ. 111]

τομούζ = το γουρούνι

τόουνα και τουννά = τούτο εδώ, αυτό [από τον ΓΜΑ σελ. 335: «η αάς πια καλλιιά θέλει τουννά» και επίσης: «έσα τόουνα» = εδωνά, κάπου εδώ]

τοσουνά = τόσο σε μέγεθος

τόσσυρις = τέσσερις

τοταμές = το υδραγωγείο

τούμπλες = χρυσά κοσμήματα

τούνους = τίνος, ποιανού;

τουπέκιν και τεπέκιν = το ξύλινο γουδί των ταπάκηδων

τουτές [ο] = [τουρκ. λέξη] ο Χάροντας, οι Καταβόθρες του Λιβισιού [από την εισαγωγή του Μ. Μουσαίου στους «Βατταρισμούς» σελ. θ']

τουτουρμάς = το παγωτό [από τους «Βατταρισμούς»]

τράβαλα [τα] [και ντράβαλα] = οι φασαρίες

τραβηχτό = το ξύλινο εργαλείο με το οποίο τραβάει το άλογο το αλέτρι για να οργώσει

τρικέρης = ο διάβολος, ο σατανάς [με τρία κέρατα!]

τριπίθαμος = αυτός που έχει μπόι τρεις πιθαμές, ο κοντός στο ύψος

τρισκατάρατος = ο διάολος

τριχιά = το σκοινί από τρίχες, αλλά και η κρισάρα [Παραμ. σ. 70]

τρουράς = ο σωρός των σκουπιδιών

τροπητό = το σουρωτήρι

τσαγκουνώ [αόρ. τσαγκούνηνα] = τραγανίζω, ξεκοκαλίζω, τρώω, [από το Παραμύθι «Η αλαπού, του πιδάκιν, κι του κουζίν] σελ. 111: «πάει κι βίσκει σι μιαν τύρπαν την αλαπούν κι τσαγκούνηνην τα κουκκαλάκια του κουζιού»]

τσάγκωνα = πισθάγκωνα

τσαζού = η στρίγγλα, η πλανεύτρα

τσαϊρι = το λιβάδι [τουρκ. λέξη] [από το «Ιδίωμα» του Ν.Α σελ. 378]

τσακκούρης = ο τσακίρης, ο γαλανομάτης

τσαλουστεύγου = προσπαθώ

τσαμπάσης = ο ζωέμπορος

τσαμπουνίνου = τσαμπουνάω, φλυαρώ

τσαντερμάς = ο χωροφύλακας

τσασαλατίννου [ρ.] = ;...[από τον ΓΜΑ σελ. 351, «αμ'ικείνοι για μαύρα σου τα μάτια ι-τσασαλάτιννάσιν»]

τσάτρα-πάτρα = λίγο απ' όλα

τσατταλλούδικους = ο διπλός [από τον ΓΜΑ]

τσαχτίννου = ακτινοβολώ, λάμπω

τσαχτισμένους = δεμένος [από τον ΓΜΑ σελ. 300]: «κι είχαν τουν τσαχτισμένουν μι την άλυσιν μέσα στουν νήλιουν», ενώ στο «Λεξικό» μου έχω τη λέξη τσακτίννου = γυαλίζω, ακτινοβολώ]

τσεβιρμές = το ψημένο σε κλίβανο κρέας [επίσης «τσεβιρμές» ήταν το δώρο -κατσίκι, αρνί - που ζητούσαν οι νέοι από τον γαμπρό μετά τη στέψη]

τσελεπής = ο ευγενής

τσελίκιν [το] = η μέγγενη, το σίδερο γύρω από το κεφάλι σαν σκληρή τιμωρία για κάποια παρανομία [από τον ΓΜΑ σελ. 349: «κιαπέν την κιφάλην μας στου τσελίκιν έβαλάσιν»]

τσελίκιν [το] = το ατσάλι, ο χάλυβας; .. «κιαπέν την κιφάλην μας στου τσελίκιν την έβαλάσιν» από τον ΓΜΑ σελ. 349]

τσελλάτιν = η ποιινή, η καταδίκη

τσέμιν [το] = το τζάμι

τσεσμές = η κρήνη, το υδραγωγείο [από τους «Βατταρισμούς» σελ. 170]

τσεσμετζές = το συρτάρι, το ταμείο [από την τούρκ. λέξη cekmece]

τσιάπη = η τσέπη

τσιάπιν = η απάντηση

τσιλλουπατού = πατάω τσιλιές, περιπτώματα και μεταφορικά ντροπιάζω, περιφρονώ

τσιλμαρίννου = διπλώνω, ανεβάζω [όπως στην ευτράπελη διήγηση: «τσιλμαρίννου τηχ χασεδένην μου κι ντρανού»..]

τσιίπα [η] = η μάσκα, ο υμένας [π.χ. της ντροπής]

τσιρίχια ή και τσιρίμια = το δάσος, τα δάση

τσιίτι [το] = είδος φτηνού υφάσματος

τσιφλατού και τσιφλατίννου [ηχητική λέξη] = πέρδομαι, αφήνω πορδές

τσορπατζής = ο προεστός

τσούλι = το κιλίμι

τσουτσουκλάρια [τα] = τα παιδιά [ΡΠ-Β σελ. 157]

τσουχίννου = γονατίζω

τσοφταλιά = η αμυγδαλιά

ττουμώ και ττουμίζω = προκαταβάλλω, προκαταλαμβάνω, δηλώνων εκ των προτέρων ότι το θέλω για δικό μου

τυγνατίννου = υπακούω [από τον ΓΜΑ]

τύνατος και τίνατος = [από σχετική κατάρα: «βου τουν λιτόν κι τουν τυνατόν» Κ. Λαμέρας σελ. 110]

τυφλώννω = μουτζώνω, φασκελώνω

τυχερό = το γραφτό, το μοιραίο.

Φ

φαηνιάρης = ο ανθρωποφάγος, ο φαγάς

φαγουλάτα = τα σταφύλια που τα είχαν για φάγωμα και όχι για κρασί, ρακί κ.λπ.

φάλι [το] = ο αφαλός

φάμματα = τα υφάσματα που υφαίνουν στον αργαλειό, στη γούβα

φέγλι μαλαχτήρα = [τουρκ. φράση] ο αυτεξούσιος, ο ενήλιξ

φημιστός = ο περίφημος

φιαρεύγουμου [αόρ.φιαρεύτιν] = φοβάμαι, φοβήθηκε

φόρτσους = ο οξύς, ο ευέξαπτος

φουκαρανίν παπασί γιοκ = [τουρκ. φράση] ο φτωχός δεν έχει προστάτη

φουρνάδα = η φουρνιά

Φουρτούνας = ο άγιος Αντώνιος, γιατί στην εποχή της γιορτής του, 17 Ιανουαρίου, συνήθως έχει φουρτούνες [από το Λεξικό του Ιωσήφ Χαριτωνίδη]

φρύου = ξαναζεσταίνω στον φούρνο

φτινός και **φτενός** = ο λεπτός, ο αδύναμος

φτουχά = η συνήθης έκφραση είναι «τα φτουχά» που σημαίνει τους φτωχούς, τη φτωχολογιά, και τη φτώχεια

φτουχικάδικουν = το φτωχό, το φτωχικό

φτουχουλούγια = η φτωχολογιά, μια συνηθισμένη έκφραση στον ΓΜΑ

«φτυσμένουν ή άφτυστουν» = η άλλη εκδοχή του «κορώνα - γράμματα» του παιδικού παιχνιδιού, που στα Λιβισιανά φέρεται ως «γιαζί για τουρά»

φυλακατόροι = οι φύλακες [από το «Ιδίωμα» του Ν.Α σελ. 105]

φυλλάδα = το αλφαβητάρι

φυλλογκάρδια [τα] = τα φυλλογκάρδια

φυντάνι = το νεαρό βλαστάρι

φυρού = φυραίνω, ελαττώνομαι [από την Παροιμία υπ. αριθ. 53: «ακριβός θαρρεί κιρταίνει, κι φυρά κι εν του νιώννει»]

φωτερός = ο φωτεινός.

Χ

χαϊριν = αγαθόν, αίσιον [από τον ΓΜΑ σελ. 318: φράση-κατάρα «του χαϊριν πόκαμιν ικείνους να του καμεις κι συ» [αλλά και από την Παροιμία αριθ. 585: «μιαν κι έκαμεις του ψυχικόν, κάμει κι του χαϊριν»]

χαϊτού = τουρτώ, κεντώ, αλλά και βόσκω [Παροιμία υπ αριθ. 242: «όποιος τουρτά [ή χαϊτά] γάδαρουν, ακούει τις πορτές του»]

χαλάσσουν [το] = οι φροντίδες [από το Παραμύθι «Ο Θεόπεμτος» σελ. 174]

χαλαστουργιά = ο χαλασμός, η χαλάστρα, η ζημιά

χάλπετ = βεβαίως, οπωσδήποτε, αμέσως [από τον ΓΜΑ σελ. 293: «κι απέν χάλπετ να φριμέψει θέλει»]

χαμαγλί = σπιτικό γλυκό του φούρνου [όπως το σαραγλί, ο μπακλαβάς κ.ά.]

χαμβαρμή ή αρντόν = συγγώμη [το παρντόν στα Λιβισιανά] ίσως και να, τουλάχιστον

χάμουρα = τα ηνία των αλόγων κ.λπ.

χαν = όταν

χανάιν = το ανώι, ο εξώστης

χάνεινιν = αν είναι, άραγε

χάνινιν = γιατί τότε;

χάννου = καταστρέφω

χαρακουπού = χαροκοπώ

χαρατσής = ο φορατζής του χαρατσιού

χαράτσι = ο κεφαλικός φόρος

χαρέμιν = η γυναικεία φορεσιά

χαρίκιν = το χαράκι [από τον ΓΜΑ σελ. 314: «όχι χαν του Χατζη- Πρικόπη που μας έβαλιν σι βούλις τις ιστράτις απόναν χαρίκιν»]

χαροκόπα = η χαροκόπα, η ανέμελη γυναίκα [από το Παραμύθι «Για την ελεημοσύνη» σελ. 183]

Χάρουντας = καταβόθρες για τα νερά της βροχής στο άκρο του Κάμπου του Λιβισιού [αργές] [από τον Κ. Λαμ. 16-21]

Χασκάς = ο μήνας Ιούλιος κατά το Λιβισιανό μηνολόγιο [χασκάς γιατί ανοίγουν – σκάνε τα ώριμα σύκα]

χασουντού = μας υπολογίζουν στα χαμένα έσοδα [δηλ. λέξη παραγομένη από το ρήμα χάνω] [από τον ΓΜΑ σελ. 331, φράση: «παίρνουν μας εις του χασουντού»]

χάσπελι [Παναγιά του Χάσπελι] = η άσπιλος [Κ. Λαμ. σελ. 15]

χάστης = ο αποχαυνωμένος

χάτε – χάτεσι = άντε, άντεστε

χατζουλούκιν = το χατζηλίκι

χαττηρλατίννου [ρ]. μέλλ.: **χαττηρλατίσου** = κάνω το χατήρι, τιμώ [από τον ΓΜΑ σελ. 334: «ιμές κι ιμές θάμουσιν...τους παρπάδους, κι τις θειές του, να μην χαττηρλατίσουμουν»]

χαττούργια = τα χατήρια

χαύτας = αυτός που σαν ανόητος έχει ανοιχτό το στόμα

χάψουν = η φυλακή

χέλιας μου = [από τον ΓΜΑ σελ. 329: «ανάθημιάν τις χέλιας μου, αμή τι θα κάμεις;»]

χέριν κουντύλιν = γραφή με το χέρι

χηριμένη = η χήρα

χηρλή [οι] = οι ανόητοι, οι χωρίς γνώμη [από τον ΓΜΑ σελ. 329:.. «αμ'ισές οι αντράδοι χηρλή είστι; Μόνουν πλιόν είστ'αντράδοι κι βούλα σκιπάννουντιν;»]

χιλιαδιών = χιλιάδων

χιλιδουριά = η φωλιά του χελιδονιού, αλλά και ένα είδος κακοηθείας του δέρματος

χιλιόκουμπον = με χίλια κουμπιά [από Λιβισιανό αίνιγμα]

χιλιότρυπον = με χίλιες τρύπες [από Λιβισιανό αίνιγμα]

χίλλια νάνιν = ό,τι κι αν είναι, [Από ΓΜΑ σελ. 306, φράση: «χίλλια νάνιν του δικό σας του βάρους πατά»]

χίτς ολμάσσα = αν δεν γίνεται [τουρκ. φράση]

χουλλιάννου = θυμώνω [ΓΜΑ σελ. 330: «κι ιβώ η γνώμη μου είνιν άσκημη κι θα χουλλιιάσου μαζίν σας»]

χουλλιασμένους = πικραμένος, πενθών

χουλλιού = θλίβομαι [από τον ΓΜΑ σελ. 352: «γιατί καλέ βλαστημάς τα μουρά μου κι χουλλιούσιν»]

χρείος = το χρέος [από τον ΓΜΑ σελ. 318: «κι μπαίννει κι διακόσια γουρούσια στου χρείος και φεύγει μι τουν Παναέτακαν εις του Τσάλιν»]

χριβουλέτηδοι [οι], [στον ενικό [ο] χριβουλέτης] = αυτός που απαιτεί το χρέος, ο δανειστής, ο τοκογλύφος [φράση: «μην αφήνεις το ψαλίδιν με τα σκέλη ανοιχτά γιατί θα σε κυνηγούν οι χριβουλέτηδοι»]

χρουνίννου = βραδύνω, χρονοτριβώ

χτυπιούμου = ερωτεύομαι

Ψ

ψαλιδένια = τα μεταξωτά ρούχα [από την Παροιμία 180 της Κ.Μ-Μ σελ. 58:
«ψαλιδένια πενεβρέκια μαυρουμάνικα μαχαίρια βάσανα πόχει η άαπη»]

ψειρουμαδού = ψειρίζω, επιμένω

ψικεύομαι = παντρεύομαι

ψυχαταργιά = η γυναίκα που φροντίζει για τη σωτηρία της ψυχής της
«**ψυχή κουρίν**» = [από τον ΓΜΑ σελ. 293: επίθετο με το οποίο στόλιζαν την
νέα που προξένευαν για παντρεία οι προξενήτρες]

ψώματα = ψέματα

Ω

ώχ! [και **ώχου**] = επιφώνημα πόνου

ώφ! [και **ώφου**] = επιφώνημα αγανάκτησης

«Γλωσσάρι» Β΄

Εξελληνισμένες τούρκικες λέξεις και φράσεις στο Μακρηνολιβισιανό γλωσσικό Ιδίωμα

Σ' αυτό το κεφάλαιο των «Συμπληρωμάτων» περιλαμβάνεται γλωσσάρι των εξελληνισμένων τούρκικων λέξεων και φράσεων. Είναι το μέρος εκείνο της γλώσσας μας, το οποίο ενώ σαν στοιχείο υπάρχει τόσο στις Παροιμίες όσο και στα Παραμύθια της παράδοσής μας, αλλά κυρίως υπήρχε στην καθημερινή ομιλία του λαού, θεωρήθηκε ως ξένο στοιχείο, όπως και ήταν, και έγινε προσπάθεια από τα σχολεία και τους δασκάλους μας να αποβληθεί. Ο Μ. Μουσαίος μάλιστα, με τους «Βατταρισμούς» του ιδιαίτερα, αλλά και σε όλη του τη ζωή, έδωσε τον αγώνα της ζωής του για την αποκάθαρση της ομιλίας μας από όλες αυτές τις παρεφθαρμένες λέξεις και εκφράσεις, πράγμα που συνέχισαν οι διάδοχοί του και οι μαθητές του. Η έλλειψη σχολείων και συστηματικής εκπαίδευσης είχε ως συνέπεια τη φθορά της γλώσσας, και από την άλλη μεριά επέτρεψε την είσφρηση πολλών λέξεων και φράσεων από την επικρατούσα γύρω τους γλώσσα, τη γλώσσα του βάρβαρου κατακτητή, που τους περιόριζε τη δυνατότητα να εκπαιδευτούν σε σχολεία. Από την άλλη μεριά, η τούρκικη εξουσία, και προπαντός η καθημερινή ανάγκη, έμμεσα αλλά βίαια και ασφυκτικά, τους ανάγκαζαν να μάθουν τη γλώσσα που κυριαρχούσε σε όλους τους τομείς, κυρίως διοίκηση και οικονομία, για μπορέσουν να συνεννοηθούν με αυτούς και να επιβιώσουν. Επομένως εδώ υπάρχει μια σχέση εξάρτησης και ανάγκης, εκτός της βίαιης επιβολής για απεμπόληση της ελληνικής γλώσσας εκ μέρους του κατακτητή, πράγμα που συνεχίστηκε επί αιώνες. Όπου και εδώ είναι εύλογη και τελείως δικαιολογημένη η κραυγή απελπισίας και η προτροπή του μεγάλου δασκάλου για αποκατάστασή της.

Αλλά αυτό κατά την άποψή μας είναι το ένα σκέλος, και βέβαια το κυριότερο. Το άλλο σκέλος, τώρα πια, είναι η έρευνα αυτού καθαυτού του στοιχείου των εξελληνισμένων τούρκικων λέξεων και φράσεων, που για όλους τους λόγους ήταν αναγκασμένοι να χρησιμοποιούν στην ομιλία τους. Ο Μιχαήλ Μουσαίος είναι και πάλι ο πρώτος που συνέλεξε και

κατέγραψε αυτές τις εξελληνισμένες τούρκικες λέξεις. Γράφει στους «Βατταρισμούς» (Πρόλογος σελ. κ') ...«Επειδή δε πλείσται όσαι τουρκικαί λέξεις επιχωριάζουσι παρ' ημίν, συνέλεξα και ταύτας εν ιδιαιτέρω παραρτήματι, προσθείς λεξιλόγιον των λαλουμένων τουρκικών και ξενικών λέξεων, και εξελληνίσας αυτάς ίνα συν τω χρόνω προϊόντι εγκαταλειφθώσιν και καθαρισθεί η γλώσσα της βαρβάρου μίξεως. Με απορίαν μου δε εύρον ότι η γλώσσα μας είναι κατά το ήμισυ τουρκική. Κατά το ήμισυ άρα εσμέν ευτυχέστεροι των άλλων Μικρασιατών ομογενών μας, οίτινες απώλεσαν αυτήν, καθ' όσον έχομεν εν ράκος γλώσσης εν τω στόματι ημών»... Σαφή αναφορά στις εξελληνισμένες τούρκικες λέξεις και φράσεις του Ιδιώματος έχουμε επίσης στη μελέτη του Καθηγ. Νικολάου Ανδριώτη «Το Ιδίωμα του Λιβισιού της Λυκίας» Αθήνα 1961, όπου στις σελίδες 102 -103 και υπό τον τίτλο «Τούρκικες Λέξεις», καταγράφονται περί τις 95 εξελληνισμένες τούρκικες λέξεις και φράσεις με την ερμηνεία τους, αλλά χωρίς κανένα άλλο σχόλιο για την προέλευσή τους κ.λπ. Όμως αυτές οι 95 λέξεις ασφαλώς και δεν είναι όλες οι εξελληνισμένες τούρκικες λέξεις ή φράσεις που χρησιμοποιούσαν οι πρόγονοί μας στην καθημερινή τους ομιλία. Εμείς έπειτα από σχετικό κόπο και χρόνο, συλλέξαμε τις εξελληνισμένες τούρκικες λέξεις και φράσεις από όλα τα υπάρχοντα και γνωστά σε μας κείμενα, όπου γίνεται αναφορά στο Ιδίωμα, προσθέτοντας και εδώ τις πολύτιμες εμπειρίες μας από τα ακούσματά μας από τους αγαπημένους μας πατριώτες της Νέας Μάκρης. Την αξία της έρευνας δεν τη γνωρίζουμε ασφαλώς, έχουμε όμως την πεποίθηση, πως κάπου θα χρησιμεύσει. Μια εργασία που γίνεται τώρα, προτού είναι πολύ αργά, και μέσα στο πλαίσιο πως «ό,τι δεν καταγράφεται, χάνεται». Διευκρινίζεται πως οι εξελληνισμένες τούρκικες λέξεις και φράσεις που αποτελούν αυτό το «Γλωσσάρι Β'», δεν είναι όλες όσες μιλούσαν οι Μακρηνολιβισιανοί πρόγονοί μας στην καθημερινή τους ομιλία. Είναι αυτές που εγώ σαν απόγονος της 1^{ης} γενεάς τις άκουσα ζώντας στη Νέα Μάκρη Αττικής και, το κυριότερο, είναι αυτές που συνάντησα στα κείμενα που έχουν γραφτεί μέχρι τώρα:

Στα «Παραμύθια» και στις «Παροιμίες» της Καλλιόπης Μουσαίου - Μπουγιούκου, στη μελέτη του Ιωσήφ Χαριτωνίδη «Περί της Λιβισιανής Διαλέκτου», στη μελέτη του Καθ. Νικολάου Ανδριώτη (ΝΑ) «Το Ιδίωμα του Λιβισιού της Λυκίας», στη διατριβή του Κων/νου Λαμέρα «Μάκρη και Ληβύσι Μ. Ασίας», στο βιβλίο του Νικολάου Εμμ. Καραγεωργίου «Μάκρη και Λιβίσι Μ. Ασίας», στο μυθιστόρημα της Ρένας Παπαντωνίου - Βελισσαρίου (ΡΠ-Β) «Όσα σάρωσε η Θύελλα». Στις εφημερίδες των

ΜακρηνοΛιβισιανών Συλλόγων της Αθήνας «Η Μάκρη», «Η Φωνή του Λιβισιού και της Μάκρης», και «Λιβίσι»[1956- 1967]. Στο «Αρχαία και Σύγχρονος Λυκία» του Σάββα Πασχαλίδη, και προπαντός στον «Γάμο του Μαλώνη Αντιφάτου» (ΓΜΑ), το θεατρικό δρώμενο του Μιχαήλ Μουσαίου.

Α

αβανιά = κουβέντα ειρωνική και κακόβουλη
άβιν = το δάσος, το κυνήγι
αβουρτζής = ο ραδιούργος
αβούρτζιν = τα κοτσομπολιά
αβούρτιν = το απόρρητο
αβουρτσού = η κοτσομπόλα
αβτζής = ο κυνηγός [τουρκ. ανσι]
αϊκιρτζής = ο απατεώνας
αϊλτούρ = λυγίζω
αϊπιν = η ντροπή [τουρκ. αγίρ]
αλάιν = το στράτευμα
αλατσάς = ο αλατζάς [είδος υφάσματος τουρκ. αλατσά]
αλάφιν = η φάτνη, το παχνί
αλισβερίσι = η αγοραπωλησία [τουρκ. alisveris]
αλιχάνη = λέξη άγνωστης ερμηνείας [από τον ΓΜΑ]
αλντιπαρμάκης = ο εξαδάκτυλος [τουρκ. aldip armak]
αμάν = έλεος, συγγνώμη [τουρκ. aman]
αμανάτι = το ενέχυρο
αμανές = το αργό ανατολίτικο τραγούδι [τουρκ. emane]
αμιράς = ο στρατηγός [λέξη περσικής προέλευσης]
άμμα = αλλά
αναάττιν = η ευμένεια
ανζηντάν = ξαφνικά [από τον ΓΜΑ]
Απόφορα = τουρκοχώρι στα περίχωρα του Λιβισιού
αππάζης = ο ατημέλητος άνθρωπος

- αρατού** = ψάχνω
αριάνι = το γιαούρτι [τουρκ. arian]
αρικιά = η κορομηλιά
αρίφ ογλάν αγνασή = ο νοών νοήτω
αρίφης = ο μάγκας
αρκά = ο προστάτης
αρκατάσης = ο σύντροφος
άρκουσ = το ποτάμι [από τον Ν.Α «το Ιδίωμα», σελ. 91]
αρσίζης = ο άτακτος, ο αναιδής [τουρκ. arsiz]
ασίκης = ο αξιέραστος, ο αξιαγάπητος [τουρκ. asik]
ασκέρ αγάς = ο στρατηγός (από την Ρ.Π-Β)
άσκολσουν = μπράβο (τουρκ. askolsun)
ασλάνης = ο λεβέντης (τουρκ. aslan)
ασλανιά = τα χρήματα
αστάρι = το εσώντυμα, η φόδρα της ζακέτας (τουρκ. astar)
άταμ (επιφώνημα) = άνθρωπε
ατέττιν = το έθιμο, η συνήθεια
ατζαμά = τα σπουργίτια
ατζαμής = ο αδέλιος
ατζαμούδικο = το ατίθασο, το άγριο άλογο, μουλάρη ή γαϊδούρη
άτζαπα = άραγε (τουρκ. acara)
ατζής = ο σκληρός
ατζιράκιν = ο μικρός πέλεκυς
άτηλαν - σάτηλαν = τέλος πάντων
άτηλαν αλήρ = όποιος δίνει τα πιο πολλά, τα παίρνει
ατματζά = τα σπουργίτια
ατουμιά = η ριζιά, η φούχτα
ατουρτώ = ανεβάζω την τιμή
άττιν = το άλογο, το άτι
αττουτζής = ο σκοπευτής
αφέντης = ο αφέντης, ο κυρίαρχος
άφεριμ = μπράβο
αχαλής = ο λαός
αχμάκης = ο κουτός

αχούριν = το αχούρι, αλλά και το κρατητήριο

άχτιν = η εκδίκηση

B

βαζάνιν = η μελιτζάνα

βαζεστίννου = κουράζομαι, αποκάνω, βαριέμαι, αγανακτώ (τουρκ. vaz-gecme)

βái = επιφ. λύπης

βακούφι = το μοναστηριακό - εκκλησιαστικό κτήμα (τουρκ. vakif)

Βατοσί = τουρκοχώρι στο Λιβίσι, μικρή κοιλάδα

βαχ = επιφώνημα λύπης, απελπισίας (τουρκ. vah)

βεζινές ή βεζινιάς = η ζυγαριά, η παλάντζα

βεκκιλλεμές = το κοντάρι, η βέργα

βερζεβούλης = ο διάολος

βερκί = το δόσιμο, ο φόρος (τουρκ. vezne)

βερτιμάνα = η σκάλα

βερτιμές = η σκάλα

βεσσελάμ και βασελλάμ = χαιρετώ, ας πάνε κατ'ευχήν

βιλαέτι = ο νομός

Γ

γαζή - για-τουρά = το Λιβισιανό παιδικό παιχνίδι «κορώνα – γράμματα»

γαλίφης = ο κόλακας

γεγλιάς ή γεγλιές = η εξοχή

γελέκιν = το γελέκο

γεμενί (τα γεμενιά) = τα παπούτσια χωρίς τακούνι (σημ. οι παπουτσήδες του Λιβισιού και της Μάκρης ονομάζονταν και γεμενετζήδες)

γεμεσλίδικον = το μέλι εξαιρετικής ποιότητας

γερατίννου = αντέχω, βαστώ (τουρκ. yaramak)

γερλατίννου = βάζω, θέτω

γερτιάννου = γιορτάζω (ΓΜΑ σελ. 313)

γεττέκιν = το στήριγμα (τουρκ. yedek)

- για τεβ για τεβετζή (φράση)** = ή η καμήλα θα ψοφήσει ή ο καμηλιέρης
γιαγκήνιν = ο πυρετός
γιαγκιόζης = ο τσιμπλιάρης, (και καραγκιόζης)
γιαγλατζής = ο βυρσοδέψης
γιαγλού = η νηστεία
γιαγμαλατού = λεηλατώ (τουρκ. yagma)
γιαζίν ή γιόζιν, ή γιούζιν = ο σωρός από τα ξύλα του λόγγου της Λιβισιανής γυναίκας
γιαλάκιν = ; (από τον ΓΜΑ σελ. 322)
γιαλλούρης = ο αλλοίθωρος, ο έχων στραβισμό
γιαμαλλούκια = τα κομμάτια κρέατος, δέρματος, κ.λπ.
γιαμπραδάκιν = το σκουπιδάκι αλλά και ο βοηθός
γιαμσαμάς = η κουταλοθήκη του Λιβισιανού σπιτιού (από τους «Βατταρισμούς»)
γιαναστού και γιαναστίννου = πλησιάζω, αλλά και τολμώ (τουρκ. yanasmak)
γιάντες = είδος στοιχήματος (τουρκ. yadest)
γιάρα = το τραύμα, η πληγή (τουρκ. yara)
γιαρμάς = το αλεσμένο κριθάρι για τροφή των ζώων
γιασάκ = απαγορεύεται
γιασάκιν και γιασάσιν = η απαγόρευση (Παρ. σελ. 212)
γιασατού = ζω, επιζώ (τουρκ. yasamak)
γιασμάς = το γυναικείο μαντήλι του κεφαλιού
γιατάκιν = το κατάλυμα
γιβηντού και γιβεντίζω = διαπομπεύω, εκθέτω
γιγμάου = γκρεμίζω (Παροιμ. αριθ. 1503)
γιγνατζής = ο υπάκουος (και γιγνατίννου = υπακούω)
γιλτίννου = απαυδώ
γιναστού = πλησιάζω (τουρκ. yanasmak)
γιοκλατίννου = βοηθώ (τουρκ. yokladim)
γιολτζής = ο οδοιπόρος
γιοπανάς = το αποχωρητήριο, ο απόπατος
γιοτέκιν = το σπίτι, το γιατάκι
γιούκος = η ντάνα με τα στρωσίδια, τα σκεπάσματα (τουρκ. yuk)
γιουρούκος = ο πλάνης, ο νομάς, ο χωρίς ιδιοκτησία (τουρκ. yuruk)

γιούρτιν = η καλύβα (Παροιμ. αρ. 151)
γιττού = τρώω, δοκιμάζω
γιχτού και **γιχτίννου** = γκρεμίζω
γιώννου = γανιάζω
γκαβός = ο αλλοίθωρος, ο τυφλός
γκέλ μπουρντά = καλώς όρισε
γκέμι = το χαλινάρι (τουρκ. gem)
γκιόζιν = το σακούλι (τουρκ. göz)
γκιόλα = η λίμνη (τουρκ. göl)
γκιούλ μπαξές = ο ροδόνας, το όμορφο περιβόλι
γκλαβανή = η καταπακτή
γούριν και **ογούριν** = το τυχερό (τουρκ. uğür)
γουρούσιν και **γρόσι** = το γρόσι, είδος τουρκικού νομίσματος
γουρσουζης = αυτός που προκαλεί ατυχία
γυλάριν = το σκοινί γύρω από το λαιμό του ζώου (αλόγου, μουλαριού, γαϊδουριού) που το συγκρατεί στο παλούκι το

Δ

διάττου = διηγούμαι
δελής = ο τρελός (τουρκ. deli)
δράμι = υποδιαίρεση της οκάς

Ε

εβίκιαλτιν = καλώς σας βρήκαμε
εβίλ μεζάτ (φράση) = προ πλειστηριασμού
εγλεντζές = η διασκέδαση, αλλά και ο διασκεδαστής (τουρκ. eğlence)
εγλιατίννου = κάνω κοφτερή την κόψη του γεωργικού εργαλείου (δρεπανιού, κοσόρας, τσάπας)
εέρια = η σέλα (τουρκ. eyer)
εητέφου = κατεργάζομαι τα δέρματα στο βυρσοδεψείο
ελ ογλάνιν = το ερίφι, το κασίκι
ελέσιν = η πολλή βρωμιά

ελετέγκιν = το καταλιγδωμένο μαύρο φόρεμα, και μεταφορικά «μαύρος στο ξύλο», όπως στη φράση: «έκαμάν τουν ελετέγκιν»

ελπεστές = η σκάφη των υποδηματοποιών

εμπλέκιν = ο φόρος εισοδήματος στους Τούρκους

εμσαλίν = το όμοιό του (από τον ΓΜΑ σελ. 297)

εξικλής = ο όχι τυχαίος, ο ευκατάστατος (από τον ΓΜΑ σελ.328)

ερίκια = τα κορόμηλα, τα δαμάσκηνα

εσκιγιάς = η αυλή του σπιτιού

ετεμψίζης = ο αντάρτης ο αναιδής (τουρκ. edersiz)

Z

ζάαρι τεφεκλίν = οι ευχές ; (από τον ΓΜΑ σελ.309)

ζαγκούλιν = το δαιμόνιο

ζακόνιν = η συνήθεια, το έθιμο

ζαμάνιν = ο παλιός χρόνος

ζαμπάκι = το ζουμπούλι

ζαπίτηδοι = οι χωροφύλακες, η αστυνομία

ζαπίτης = ο χωροφύλακας

ζαπτιές = ο χωροφύλακας

ζάρα = η πτυχή

ζαράριν = η ζημιά (Παροιμ. αρ. 882)

ζαρίφης = ο σαράφης, ο αργυραμοιβός

ζαφέττιν = διασκεδάζω (τουρκ. ziyafet)

ζαφέττιν και **ζεϊφέττιν** = η διασκέδαση, το συμπόσιο

ζάφτι = η χαλιναγωγήση (τουρκ. zafti)

ζαχρές και **ζεχρές** = η τροφοδοσία (τουρκ. zahir)

ζβάρνα = γεωργικό εργαλείο άροσης, και μεταφ. ισοπέδωσης

ζεβζέκης = ο ανάποδος άνθρωπος

ζεϊπέκιν = ο αναρχικός, ο αντάρτης, (και ληστής)

ζεϊφέττιν = το συμπόσιο (τουρκ. ziyafet))

ζεμπίλι και **ζιμπίλι** = το οικοδομικό εργαλείο - δοχείο

ζερτελί = το βερίκοκο

ζεύκου = διασκεδάζω

ζεχριάδοι = οι καμάρες

ζιλλίτιν = η περιουσία, τα καζάντια (από τον ΓΜΑ σελ. 340)

ζιντάνιν = το βαθύ σκοτάδι

ζόππα = το ρόπαλο

ζόριν = η πίεση, το ζόρισμα

ζορμπάς = ο αναρχικός, ο ζόρικος

ζουλούμιν = η αδικία (τουρκ. zulum)

ζουμπούλι = το ζουμπούλι

ζουππίν = το βρέξιμο

ζούρνα = ο ζουρνάς, η πίπιζα (τουρκ. zurna)

Η

ητορίτιννιν = ; (από τον ΓΜΑ σελ. 300)

Ι

ιαλλίν = το μερίδιο, το νόμιμο μέρος (από τον ΓΜΑ σελ. 322)

ιγιαττήρητσάμου = τα κανονίσαμε

ιγιχίννου = γκρεμίζω (τουρκ. yikmak)

ιγκιά = το βαμβακερό νήμα

ιγλιατισμένους = ο τροχισμένος

ικατσήρτισιν = έφυγε, διέφυγε, δραπέτευσε, έπεσε (πχ. το δοχείο άντλησης του νερού, μέσα στο πηγάδι) (από εδώ και το κατσάκιν = ο φυγόστρατος)

ικέλαννιν = παρέλυσε

ικράμια = οι τιμές και οι δόξες

ιλλαλάχ = φυλάττει Κύριος

ίμινι σικτίμινι = ά σιχτίρ, πήγαινε στο διάολο

ιντικιάννουμου = συγκρίνομαι

ιπίκιν = ο στόχος (τ. ibik)

ιπαάρτησιν = έσκουξε σαν τον ταύρο που τον σκοτώνουν (από το ρήμα

ππααρτώ = σκούζω)

ισπάττιν = η απόδειξη (από τον ΓΜΑ σελ. 319)

ιστιλλάχιν = το ύφος, ο στόμφος

ιστιμέρου = εκτιμώ, υπολογίζω, λογαριάζω

ιφιαρέφτιν = δεν είχε το θάρρος

ιφτιράς = η συκοφαντία (τουρκ. iftira)

ιχτιάρηδοι = οι διοικητικοί υπάλληλοι

Κ

καβάκα = η λεύκα, ο πλάτανος (τουρκ. kavak)

καβαράς = ο καβγάς, η φιλονικία

καβάσης = ο θυρωρός

καβγάς = ο καβγάς

καβούνιν = το πεπόνι

καβουρμάς = το χοιρινό κρέας τηγανισμένο με λάδι και μπαχαρικά

καγιάς και **καγιάριν** = η πέτρα, ο βράχος

καγνίν = η βοϊδάμαξα

καζάς και **καζές** = η υποδιοίκηση

καζνάκιν = ο κοσκινόγυρος (Παροιμ. αρ. 150)

καζντίν = τα καζάντια

καϊβες και **καϊφές** ή **καϊφάς** = ο καφές

καϊμακάμης = ο διοικητής

καϊντισσα = η γυναικαδελφή (τουρκ. kayin)

καϊσιν = το βερίκοκο

καλάιν = ο κασίτερος

καλαϊτζής = ο γανωτζής

καλαμιγές = ; (από τον ΓΜΑ σελ. 299)

καλαπαλίκιν και **καλαπαλούκιν** = η κοσμοσυρροή, το πλήθος, ο όχλος (τουρκ. kalabalik)

καλίπης = ; (από τον ΓΜΑ σελ. 341)

κάλπης = ο ψεύτικος (τουρκ. kalp)

κάλπικους = ο ψεύτικος

κάλφας = ο αρχιτεχνίτης

καμουτσί = το μαστίγιο

καμπουτινές δουλειές = ; (από τον ΓΜΑ σελ. 325)

καννεύγου = σκοπεύω

- καννίν** = το μυροδοχείο
- καννίρης** = ο μονόφθαλμος, ο αλλήθωρος
- καννυρού** = σκοπεύω, αλληθωρίζω
- καντάρα** = το τούρκικο δικαστήριο
- καντάρι (και ιταλική λέξη)** = ο στατήρας
- καντούνιν** = η γωνία των δρόμων
- καπάκα** = η κολοκύθα
- καπάκι** = το βούλωμα, το σκέπασμα
- καπαμάς** = το φαγητό βοδινό κρέας με μπαχαρικά
- καπατσιτά (επίρ.)** = επίτηδες
- κάπιλα** = η ιγνύς (του γόνατος)
- κάπιν** = το πιθάρι
- καπίστρι** = το καπίστρι, ο κεφαλόδεσμος των ζώων (αλόγων, γαϊδουριών, μουλαριών)
- καπλατίννου** = σκεπάζω
- καπούλια** = τα καπούλια των ζώων (π.χ. οι «πόλοι των όνων»)
- καπούλιν** = το «δεκτόν» της συμφωνίας
- καπουλτού** = κάνω δεκτόν
- καππαλίκια και καπαλούκια** = τα ακρότοιχα του σπιτιού (από τους «Βατταρισμούς»)
- καππάλωσε** = βούρκωσε ο καιρός και πάει για βροχή
- καππάρον** = η προκαταβολή για κάτι που «αγοράζεται»
- καππατώ** = σκεπάζω, καπακώνω
- καράβολας** = ο σαλίγκαρος
- κάραβους** = ο οχετός, ο υπόνομος
- Καρακιόζια** = παραλία της Μάκρης
- καρακόλλιν (το)** = η φρουρά, το απόσπασμα
- καράριν (επίρ)** = ίσα - ίσα, στα μέτρα του
- καρατεζάνιν** = το ξεκούρδιστο μουσικό όργανο
- Καρατζιόρανι** = νησί ακατοίκητο του Λιβισιού
- καρατίννου** = περιμένω
- Καρατσολφάδοι** = τουρκοχώρι του Λιβισιού
- καράφα** = η γυάλινη φιάλη
- καραφούλιν** = το καρυόφυλλο

καρά-χαπάριν = το κακό μαντάτο

Καργί = γειτονιά του Λιβισιού

καρίκι = το αυλάκι όπου σπέρνουν ή φυτεύουν (τουρκ. karike)

καρκάφιν = το στόλισμα (τουρκ. kerkef)

καρντάσης = ο φίλος, ο σύντροφος (τουρκ. kardas)

καρσιλαμάς = είδος μοναχικού χορού, αντικριστός χορός

καρσού και **καρσί** = αντίκρυ, απέναντι (τουρκ. qarşi)

καρσουλατού = αντικρίζω, απαντώ (σύνθετη λέξη με πρώτο συνθετικό **το καρσί** = απέναντι, αντίκρυ)

καρσουλατώ = αντικρίζω, αντιλέγω

καρτάλλιν = ο αετός (τουρκ. kartal)

κάρτας = η πίσσα, το κατράμι, επίσης ο λαιμός

καρτσαλί = τα θερινά πρόχειρα οικήματα των Λιβισιανών στον Κάμπο του Λιβισιού

κασβίρης = ο τσιγκούνης

κασίδα = η φαλάκρα, ο με πάθηση του τριχωτού της κεφαλής

κασκινεύγου = δραπετεύω, φεύγω (τουρκ. cascın)

κασμάς = η σκαπάνη, η αξίνα

κασσέμιν = το πουγγί

κασσίδα = η φαλάκρα, ο άχωρ κεφαλής

κάστουλα = επίτηδες

κατέριν = ; (από τον ΓΜΑ σελ.299)

κατηρτζίδοι = οι μουλαρίσιοι

κατιφές = είδος καλοκαιρινού λουλουδιού (τουρκ. kadife)

κατούκιν = το προσφάι (τουρκ. katık)

κατσάδα = η επίπληξη

κατσάκιν = ο φυγόστρατος

κασιντερμές = η πέραση, η ζήση, η ζωάρκεια (από τον ΓΜΑ σελ. 357)

κασιρμά = το έβαλε στα πόδια

κασιρτού = χάνω από υπαιτιότητά μου κάτι (π.χ. «η κόρη κασιρτήσιν τουν κουβάν στου πηγάδιν»)

καττουμάριν = Λιβισιανό γλυκό του ταψιού

καφατάρης = ο πιστός φίλος, ο σύντροφος (τουρκ. kafadar)

καχούριν = το παράπονο, ο καημός, τα βάσανα

καχπέ = η ανήθικη, πρόστυχη γυναίκα

- κάχριν** = η οργή
- καχτού** = σπρώχνω (τουρκ. kakmak)
- κεβρέκια** = τα ξερά φύλλα
- κεβρένια** = τα караβάνια (από τον ΓΜΑ σελ. 298)
- κεβτσές** = το μπρίκι
- κεέκιν** = το ελάφι (τουρκ. geyik)
- κελάφιν** και **κιλάφιν** = το σκουφί, το καπέλο, το φέσι
- κελέκιν** = το άγουρο πεπόνι
- κελεπεκλίδικουν** = το αρρωστημένο κατσικάκι
- κελεπούριν** = η σπουδαία ευκαιρία
- κελέσια** = οι αγώνες ελληνορωμαϊκής πάλης την Παρασκευή της Διακαινισμού του Πάσχα στο Λιβίσι
- κελίορουμ** = έρχεται (παροιμία: «Πασκαλιά κελίορουν, μα τυρί κι βούτερον»)
- κελλάκιν** = το κασιδιάρικο παιδί ή το σκυλί (από το Παραμύθι σελ.122)
- κεμέριν** = το κεμέρι, αλλά και το θησαυροφυλάκιο
- κεμεσλίδικουν** = το εκλεκτό μέλι κερήθρας
- κενκίζουμέι** = τα κρασοστάφυλα
- κεπενέκα** = το πανωφόρι (από τους «Βατταρισμούς» σελ. 6)
- κερένιν** = είδος χώματος φολιδωτού που το χρησιμοποιούσαν οι Λιβισιαν οί για τα δώματα
- κερετζής** = ο αγωγιάτης
- κερίζι** = το αυλάκι
- κέρκιν** = η σέλα, τα καπούλια του αλόγου
- κερμεσουκιν** = το μεταξωτό ύφασμα για το καβάδι, την επίσημη γυναικεία στολή του Λιβισιού (το «σουπάνι» καθημερινή και το «καβάδι» η επίσημη στολή)
- κερτένια** = το λειρί του κόκορα, των πτηνών
- κερχανές** = ο δόλιος, ο ανέντιμος
- κεσάτι** = η εμπορική, οικονομική απραξία
- κεσές** = το μικρό δοχείο
- κεσκέκιν** = φαγητό με πληγούρι
- κεσκίνης** = ; (από τον ΓΜΑ σελ. 342)
- κετέλια** = η ξερολιθιά, τα πέτρινα αναχώματα στις πλαγιές των λόφων
- κέτσανη** = είδος λουστού

- κετσεγκελέκιν** = το άγκιστρο με τον γάντζο που είχαν για να πιάσουν τον κουβά που «έπεφτε» στο πηγάδι
- κετσές** = μάλλινα υφάσματα (τουρκ. kece)
- κετσές και κετζές** = ο σβανάς, (αλλά και ο πατσάς, η κοιλιά)
- κετσίτιν** = το πέρασμα (από την Παροιμ. αρ. 668: «άσπρους κώλους, μαύρους κώλους, τι κετσίτιν θα φανεί;»)
- κεχαγιάς** = ο προϊστάμενος, ο αγροφύλακας
- κεχριά** = η μπομπούτα
- κηγιμάς** = ο κιμάς
- κηιμάτου** = το τυχερό, από Θεού
- κήληκας** = η κνήφη, νόσος του δέρματος
- κηλλή** = ; (από τον ΓΜΑ σελ. 303)
- κησλατίνου** = ιδρώνω, κοπιάζω (από τον ΓΜΑ σελ. 332)
- κιαπιάλης** = ; (από τον ΓΜΑ)
- Κιελέ** = παραλία στον κόλπο της Μάκρης προς το Κιουτζέκι
- κιζάνιν** = ο θυμός
- κιζάντα** = τα παλικαράκια
- Κιζίλ-Ατά** = το Κόκκινο Νησί στον κόλπο της Μάκρης
- κιζίν** = ο δίδυμος ή και το δεμάτι με τα κλαδιά της Λιβισιανής (από τον ΓΜΑ)
- κιλάφι** = το σκουφί, το φέσι
- κιλιβί** = κρυφά (τουρκ. girli)
- κιλίμι** = το μάλλινο σκέπασμα
- κινά** = το ροζ-κίτρινο υγρό με το οποίο έβαφαν τα νύχια τους οι τουρκάλες
- κινάρι ή κενέρι** = η βαμβακερή κλωστή στο μεταξωτό ύφασμα
- κιντί** = το δειλινό (τουρκ. ikindi)
- κιοατέκια** = τα δεσίματα, τα χαρινάρια των ζώων (τουρκ. kostek)
- κιοζετινιουμου** = ; (από τον ΓΜΑ)
- κιοζίν** = το σακούλι (τουρκ. koz)
- κίοκια (τα)** = τα ξύλα για τον χειμώνα
- κιολτιννου** = φυτεύω ή και εμβολιάζω
- κιοπέγκιν** = το ξύλινο τραπέζι ή ο πάγκος των αρτοποιιών για την έκθεση των προϊόντων τους
- κιοπέκ ογλού** = σκύλας για
- κιοπρίν** = η γέφυρα (τουρκ. korpu)
- κίορης** = ο τυφλός (τουρκ. kor)

- κιορούκιν** = το φουσερό των σιδηρουργών
- κιοσεπέντια** = οι ποδιές που έβαζαν στις προθήκες των μαγαζιών τους οι επαγγελματίες, για τη διαφήμιση των προϊόντων τους
- κιοσπέντια** = οι γωνιές των σπιτιών
- κιοστέκια** = τα κοσμήματα, τα τιμαλφή
- κιουζούκης** = ο δειλός, ο δούλος, ο ραγιάς (από ΓΜΑ σελ. 332)
- κιουλούκια** = οι κασμάδες
- κιουντήννου** = διηγούμαι
- κιούπι** = το πιθάρι
- κιουτελής** = ο ρωμαλέος
- κιπ(π)ιρλίκιν** = ο τουπές
- κιρκιλλούδια** = τα ώριμα σύκα για φούρνισμα
- κιρμιτζές** = χρυσά νομίσματα
- κισκιλέ** = είδος σταφυλιών των Λιβισιανών
- κισματτιντήρ** = αυτή είναι η μοίρα μου
- κιτουζέντους** = το νοικοκυριό
- κ(κ)ενέφιν** = ο ανάξιος άνθρωπος, ο τιποτένιος
- κ(κ)ετσιά** = το άγριο πιάσιμο με τα νύχια ή με τα δάχτυλα
- κ(κ)έφιν** = η ευθυμία, η επιθυμία για γλέντι (τουρκ. keyf)
- κ(κ)εφκίριν** = η κουτάλα, το κουτάλι για το ανακάτεμα του γλυκού, του φαγητού κ.λπ.
- κ(κ)ιάλα** = η φαλάκρα
- κ(κ)ιάλης** = ο φαλακρός
- κ(κ)ιαλλίκια** = τα δερματικά στοιχεία της κνήφης στο κεφάλι
- κ(κ)κιαπάπιν** = το κρέας στη σούβλα (τουρκ. kebar)
- κ(κ)κιλλούρι** (πληθ. τα κκιλλούρια) = το τσαμπί του καλαμποκιού
- κκερτίκιν** = η έφεση, το δικαστήριο (από τον ΓΜΑ σελ. 317)
- κκεσίμιν** = ; (από τον ΓΜΑ σελ. 207)
- κλούπια** = οι λαβές των καζανιών
- κνίζα** = τμήμα του σταφυλιού (από τον Ν.Α. «Ίδίωμα» σελ. 93)
- κολάιν** = ο τρόπος, η μέθοδος
- κολαούζος** = ο οδηγός (τουρκ. kilavuz)
- κόλλιας** = ο εξοχικός πύργος
- κολπόριν** = ο αεικίνητος, το διαολάκι

- κονάκι** = η εστία, το σπίτι, αλλά και το διοικητήριο (τουρκ. konak)
- κονγκουρακλού ιμάμης** = «αυτός με τα κουδούνια»
- κορκίορουμ** = φοβάμαι
- κοσόρα** = είδος μεγάλου δρεπανιού
- κοτζάμου** = εσύ... αν και
- κοτλούκιν** = η μασχάλη
- κοτσαπάσης** = η χρυσόμυγα
- κότσιν** = ο αστράγαλος
- κουβάνιν** = η κυψέλη (τουρκ. kovan)
- κούζα** και **κουζίν** = το κορίτσι
- κουίν** = άκρη
- κουλίας** = ο φίλος, ο σύντροφος
- κουλίλης** = ο κοπρίτης σκύλος, το σκυλάκι
- κουλούκιν** = το κουτάβι του σκύλου
- κουμέρκιν** = το τελωνείο
- κουππάς** = ο σβέρκος, ο τράχηλος
- κουππούκης** = ο τεμπέλης
- κουραπάς** και **κουραμάς** = ο φόρος υποτελείας για κάθε αρσενικό παιδί, που ήταν 1 τούρκικη λίρα το χρόνο μέχρι τα 20 χρόνια του)
- κουράς** = ο νεοσύλλεκτος, ο υπήκοος
- κουρατάς** = το ξεκούρδιστο, παράφωνο μουσικό όργανο
- κουρκάς** = είδος μεγάλης σαύρας
- κουρκουμάς** = η «αφέλεια», η τούφα των μαλλιών στο μέτωπο
- κουρμπέτι** = η ξενιτειά (τουρκ. gurbet)
- κουρουντού** = οι ξηροί καρποί
- κουρπάν** = «σου τάχω» (από την παροιμία: «τζέμιλε κουρπάν μαφίς κουρμπάν»)
- κουρπάτσιν** = το μαστίγιο, από δέρμα ή από μεταλλικές ίνες
- κουρπέτ ελλήδοι** = οι πλάνητες, οι πρόσφυγες, οι νομάδες
- κουρσάρικ** = ο καταδρομέας
- κουσάφι** ή **χουσάφι** = σαρακοστιανό ρόφημα με ξηρούς καρπούς (τουρκ. hosaf)
- κουσμέρης** = ο αξιωματικός της χωροφυλακής
- κουσμέττιν** = το τυχερό
- κουσουρί** = το ελάττωμα (τουρκ. kusur)

κουτινί = είδος υφάσματος
κουτλούκιν = η μασχάλη
κουτούζης = ο λυσσασμένος
Κουτουρλούκιν = γειτονιά του Λιβισιού
κουτουρού = απερίσκεπτα (τουρκ. götüsü)
κούτσες = οι «κούκλες» των καλαμποκιών
κούτσους = ο χοίρος
κυήμι = το λαγήνι

Λ

λάλας = ο αυλάρχης
λαλάς = ο θείος
λαμπάρια = τα κομμάτια
λανάρα = το οικιακό εργαλείο από σίδηρο για το ξάσιμο των μαλλιών στα πρόβατα (τουρκ. lamak = μαλλιά)
λαούμα = το λαγούμι (τουρκ. lagim)
λαπάς = το χυλωμένο ρύζι (τουρκ. lapa)
λασκινές = είδος Λιβισιανού χαρτοπαιγνίου
λεγκέτσι = ο κάβουρας (τουρκ. gamgec) (Παροιμ. αρ. 1417)
λεσπέρης = ο γεωργός (τουρκ. lenc iper)
λιαλίν = η παπαρούνα, η ανεμόνα
λούτσα = το τέλμα

Μ

μαγγλαβιάνου = μαστιγώνω (από το «Ιδίωμα» του Ν.Α. σελ. 93)
μαγγλάβιν = το μαστίγιο
μάγγρινουν = το μαγγάνι
μαγκάλι = το μαγκάλι (τουρκ. mahgal)
μαγκαφάς = ; (από τον ΓΜΑ σελ. 296)
μάγκους = ; (από τον ΓΜΑ σελ. 298)
μαζαράττιν = το βάσανο (τουρκ. mazarat)

μαζπατάς = το πρωτόκολλο (τουρκ. mazbata) (από το «ιδίωμα» του Ν.Α. σελ. 103)

μάι - μάτια = ο πρωταίτιος μιάς πράξης

μαΐδια = τα γιατροσόφια

μαϊδιά = τα χρήματα

μαϊσούλιν = το συρίγγιο

μακατάσης = ο φίλος, ο σύντροφος, ο συνοδοιπόρος

μακκαράς = το βαρούλκο (τουρκ. magara)

μακκούφης = ο μαγκούφης (τουρκ. vakif)

μαλαφατούρα = ο ρουχισμός, τα ρούχα

μαλιματλής = ο ειδήμων (από τον ΓΜΑ)

μαννάριν = το τσεκούρι

μαντάτον = η είδηση

μάντως = να τους (από τον ΓΜΑ σελ. 340)

μαξούλιν = η σοδειά (τουρκ. mahsul)

μαράζιν = η θλίψη (τουρκ. maraz)

μαραφέτιν = η γνώση, η τέχνη (τουρκ. marifet)

μαρκούτσιν = ο σωλήνας, το στόμιο του αργιλέ

μαρτίννια = τα όπλα

μασαλάς = ο πυρσός

μασαλλάχ = Θεός φυλάξοι

μασιάς = η μασιά

μασπατάς = η συμφωνία, η ανακωχή

μάτσα = το μπουκέτο

μαχαλετζής = ο βοηθός του γανωτζή που γύριζε στους μαχαλάδες και μάζευε από τις νοικοκυρές τα σκεύη για γάνωμα

μαχλούκιν ή και **μαχλούτσιν** = το βαμβάκι

μαχμουτιέδες = τα χρυσά νομίσματα της τραχηλιάς της επίσημης γυναικείας στολής των γυναικών του Λιβισιού

μεγγίλιν = το βραχιόλι (τουρκ. mengel)

μεζάριν = ο τάφος

μεζάτιν = η δημοπρασία

μεζερλίκιν = το νεκροταφείο

μειβάς = ο καρπός, το φρούτο

μείντάνιν = η κεντρική πλατεία

- μεντέρι** και **μιντέρι**= το μαξιλάρι όπου πάνω του κάθονταν στο κύριο δωμάτιο του σπιτιού
- μεντζιλίκιν** ή **μεντζιλίσιν** = το συμβούλιο, η συμφωνία (τουρκ. meklis)
- μεράκι** = ο πόθος (τουρκ. merak)
- μερεμετζήδοι** = ; (από τον ΓΜΑ σελ.)
- μερεμέττιν** = η μικρή επιδιόρθωση (τουρκ. meremet)
- μερκεμές** = ; (από τον ΓΜΑ σελ. 299)
- μερσίντζικα** = τα ζουμπούλια
- μερτέκιν** = η δοκός από δρυ των σπιτιών (Ιωσήφ Χαριτωνίδης σελ. 35)
- μέρτηκλας** = η δρυς (από Ιωσήφ Χαριτωνίδη «Διάλεκτος» σελ. 35)
- μερτσένια** = οι χάντρες
- μερχαμέττιν** = η συμπόνοια, αλλά και η συμφωνία (από τον ΓΜΔ σελ. 301)
- μερχεμέττης** = ο Μεμέτης, ο Τούρκος
- μεσαλάς** ή και **μεσελάς** = η ιστορία, η διήγηση (τουρκ. masal)
- μετζίτι** = ασημένιο τούρκικο νόμισμα
- μεχλέπιν** ή και **μεχλέμιν** = η αλοιφή για θεραπευτικούς λόγους
- μη'λας**= μήπως
- μιγγίλιν** = το βραχιόλι
- μιζαβίρης** αλλά και **μουζαβίρης** = ο κουτσομπόλης
- μιλέττιν** = η φυλή, το έθνος (τουρκ. millet)
- μινασίπιν** = το κατάλληλο (στις ευχές: «εύλοουν κι μινασίπιν»)
- μχιούριν** = η σφραγίδα (τουρκ. mühür) (από το «ιδίωμα» του ΝΑ)
- μόλλα** = ο θείος, ο μπάρμπα (π.χ. μόλα-Πέτρος)
- μουάριν** = ο χείμαρρος
- μούγλιν** = εργαλείο των χαλκιάδων
- μουζα(ε)βίρης** = ο στρεψοδίκης, ο συκοφάντης
- μουζεβιρλίκιν** = η προδοσία, η κατασκοπεία
- μουκιαβέλλις** = οι συμφωνίες
- μουραπούτης** = ο βαθιά θρησκευόμενος
- μουραφάς** = ο ληστής, ο φυγόδικος (από τον ΓΜΑ σελ. 299)
- μουρντάρης** = ο πρόστυχος ο ανήθικος (τουρκ. mourdard)
- μουσάντρα** = το ξύλινο χώρισμα στο κύριο δωμάτιο του Λιβισιανού σπιτιού
- μουσαφέττιν** = το μαραφέτι
- μουσαφίρης** = ο επισκέπτης (τουρκ. misafir)

- μουστερήs** = ο πελάτης (τουρκ. müsteri)
μουταπούκιν = η παραγγελία
μουτιάννου = ελπίζω
μούτιν = η ελπίδα, η σφοδρή επιθυμία
μουτίρης και **μουτούρης** = ο ανθυπασπιστής
μουττούφης = ο γέρος με γεροντική άνοια
μουφλούζης = ο ασυνεπής στις οφειλές του, στα χρέη του
μουφτής = ο μουσουλμάνος αρχιερέας - δικαστής
μούφτιν = το ακριβό (Παροιμ. αρ. 56)
μουχτάρης = ο πρεοστός, ο δημογέρων
μουχτάτζιν = οι υποχρεωμένοι, οι υπόχρεοι (από τον ΓΜΑ σελ. 296: «την πίτταν εν θα μπουρούμουν νάβρουμουν κι θάμουστιν κι μουχτάτζιν (υπόχρεοι) εις τ'άξου)
μπακαλούμ (επιφ.) = άντε να δούμε
μπακίρι και **μπακούρι** = το χάλκινο ή ορειχάλκινο σκεύος
μπαξίσι = το φιλοδώρημα
μπατάλης = ο άχαρος
μπαταξής = ο κακοπληρωτής
μπατζανάκης και **μπατζανής** = ο σύγγαμβρος
μπατίκιν = το εμβατίκι, το μέρος των χρημάτων που έπρεπε να δοθεί στο ιερατείο
μπαχάρι = το αποικιακό αρωματικό, αλλά και το εκλεκτό έδεσμα για τα άλογα
μπεκιάρης = ο εργένης
μπελάs = η ταλαιπωρία, η ενόχληση (τουρκ. bela)
μπεντέλι = το αντισήκωμα (το χρηματικό ποσόν για προσωρινή αναβολή της στράτευσης των χριστιανών στα αμελέ ταμπουρού (από το «Όσα σάρωσε η Θύελλα» της Ρ.Π-Β)
μπερκέτι = τα γεννήματα
μπιζελίκιν = το βραχιόλι (Παροιμ. αρ. 1197)
μπλιζίνα = το καρπούζι
μπλίκουν = η επιστολή ή και ο φάκελος
μπομπάρια = μεζές από έντερο μόσχου με κιμά
μποξάς = το δέμα με τα ρούχα (τουρκ. bohca)
μποσάνι = ο κήπος, το περιβόλι με τα ζαρζαβατικά (τουρκ. bostan)

μπούγιουν = ο ενθουσιασμός, το μπούγιο

μπουγιουρουλντού = πανστρατιά (από το «Ιδίωμα» του Ν.Α. σελ. 105)

μπους – μουάριν = η παγωμένη λίμνη (τοποθεσία στον Κόλπο της Μάκρης)

μπρίκι = το δοχείο όπου ψήνουν τον καφέ (τουρκ. ibrik)

N

νάζι = το σκέρτσο (τουρκ. naz)

ναζλί = το σκερτσόζικο (κορίτσι πχ)

ναμκιορλίκιν = η αχαριστία (από τον ΓΜΑ σελ. 291)

ναπαλίνα = η τραμπάλα

νάπιν = η μικρή χαράδρα

νασιέττιν και **ναπιέττιν** = η συμβουλή (τουρκ. nazihat)

ναφιλέ = μάταια, ανώφελα (από τον ΓΜΑ σελ. 296)

νετέγκιν = ειδικό ξινό από χυμό ροδιού

νισάφι (επίρ.) = έλεος (τουρκ. ισνάφ = δικαιοσύνη)

νιτερέσον (το) = η εμπορική και άλλη συναλλαγή

νοτάς = ο οντάς, ένα από τα δωμάτια του Λιβισιανού σπιτιού)

νουπάτιν = η βάρδια, η σειρά (τουρκ. nöbernober)

νουτλάκιν = το μαγειριό

νοφούσιν = το πιστοποιητικό γέννησης, η ταυτότητα (τουρκ. nüfus)

νταβούλιν = το ντζούλι, το τύμπαν (και ταβούλιν)

νταβραντίννου = δυναμώνω (τουρκ. davrandin))

νταγιαντού = στηρίζομαι (τουρκ. dayandim))

νταής = ο παλικαράς (τουρκ. dayc-daylik)

νταούλι = το τύμπανο

νταρί = είδος μπομπότας

ντεβεκινλή(ο) - (η) ντεβενκινλίδισσα = ο μνησικάκος, η μνησικάκος (από τον ΓΜΑ σελ. 305)

ντελής = ο τρελός (τουρκ. deli)

ντερέκι = ο ψηλός, ο ψηλέας (τουρκ. direk)

ντερές = το πέραςμα

ντέρτι = το βάσανο

ντιργιέμαι = διστάζω

ντουγένι = το αγροτικό εργαλείο του αλωνίσματος

ντουγγρού = στα ίσια (τουρκ. dođru)

Ξ

ξίκιν = το έλειμμα

ξίκικους και **α-ξίκικους** = ο ελλειποβαρύς

ξισπαίνουμου = ξαφνιάζομαι

ξισπαστήριν = το φόβητρο

Ο

ο(υ)τσιράκιν = το ταχραδάκι (μικρός οικιακός πέλεκυς)

ογλάνιν = το ερίφι, το κατσικάκι

ογλέϊσσα = επιφ. απορίας αλλά και επιτίμησης = τι λες;

οιζατμεαλούμ = ;

οκά (η) = μέτρο βάρους

οικλαού = ο ξύλινος κύλινδρος για το «άνοιγμα» του «φύλλου» για τον μπακλαβά, τις πίτες κ.ά.

οκκού = το βλήμα, το βέλος

Ολί-Ντενίζ = το Σύμπολον, ονομαστή παραλία του Λιβισιού

ολμάσσα = τουλάχιστον

όλματι = επίσης

ολούρμου (επίρ.) = είναι δυνατόν; (τουρκ. olur mu)

ολτζήδοι = οι αστυνομικοί

οράκια = τα δρεπάνια

οργάτησιν = κατευόδωσε

όργους = το νήμα

όρκιουν = το κλούβιο αυγό

όρκους = το ποτάμι (από το Παραμύθι «Η πεντάμορφη Βασιλοπούλα» σελ. 102)

ορλάρορσουν = στο καλό, ώρα καλή

ορμάνιν = το ρουμάνι, το δάσος (τουρκ. orman)

ορταλίκιν = η κοινωνία
ορτολούκιν = η φασαρία
οσμανής = ο οθωμανός
οσούριν = ο φόρος ιδιοκτησίας
οτσέκιν = το τζάκι
οττούζ πεζ = των πέντε επαρχιών
οττούρ = γύρω
ουγιούρ = ο ευήθης, ο ανάγωγος

Π

πααρτήννου = σκούζω, βογγάω σαν το βόδι ή σαν τον ταύρο
παγκανότες = τα χάρτινα τούρκικα νομίσματα
παγλαμά = ο μπαγλαμάς
παζάριν = το παζάρι
παζλαμάς = η ζύμη, η μάζα για τις πίτες
παϊλτού = κουράζομαι, εξαντλούμαι, απαυδίζω
πακκαλούμ (επιφ.) = άντε μπράβο
πακκηγιάδοι = τα χρέη (από τον ΓΜΑ σελ. 307)
πακκούριν = το μπακίρι, το χάλκινο σκεύος (τουρκ. bakir)
πακλαβού = ο μπακλαβάς
παλάγκουν = το παλούκι
παλταίρου και παλεταίρου = δικαιολογώ (από τον ΓΜΑ σελ. 308)
παλτάς = ο κασμάς
παλτούριν = η κνήμη, η γάμπα (τουρκ. baldir)
παπλατίννου και παπλατού = αιμορραγώ
παράς = το χρήμα
παρμάκ = το δάχτυλο
παρμακλούκια = τα κιγκλιδώματα των παραθύρων
πάρμου = τουλάχιστον
παρτσαλάτισμα = το κομμάτιασμα
πας ολμάζ = δεν κρατιέμαι
πασβάντης = ο νυχτοφύλακας
πασκούνιν = το γλέντι του γάμου κ.ά.

- πασλαμάς** = το πρόχειρο προζύμι για ψωμί, για πίτα, από αλεύρι και προζύμη
- πασουράς** = φυτοφάγο ζώο
- πάσσια** = οι αρχιπαλαιστές της ελληνορωμαϊκής πάλης στη γιορτή της Παλαίστρας
- πατικούριν** = το χάλκινο σκεύος
- πατιρντί** = η φασαρία, ο μεγάλος θόρυβος
- πατιτσούριν** = το άλλο παιδί, ο συμπαίχτης, σε παιδικό Λιβ. παιχνίδι
- πατσαίρου** και **πατσάρω** = τελειώνω, «καθαρίζω»
- πάτσι κι πόστα** = τελειώσαμε, νετάραμε
- παττάλης** και **μπατάλης** = ο άγαρμος, ο βραδυκίνητος
- πεγλερτζί** = τα φασόλια (τουρκ. böğulce)
- πεγλίκιν** = το μπεϊλίκι, ο τουπές, η ακαταδεξιά
- πεϊλίκιν** = η κατάσχεση
- πεϊσκουμου** = δέχομαι
- Πελέγκιν** = τουρκοχώρι του Λιβισιού
- πέλις** = γρήγορα
- πέλκι** = ίσως
- πελλί** = ; (από τον ΓΜΑ σελ. 329)
- πέλλιν** = το πατόφτυαρο
- Πελτσιάζιν** = τοποθεσία του Λιβισιού
- περέκια** = χορτόπιτες
- περπέρης** = ο κουρέας
- πες καζέ** = των 5 επαρχιών
- πεσιγίνι με σαλατούμ** = μήπως κούνησα την κούνια του, μήπως τον ανάθρεψα εγώ; (τουρκ. παροιμία)
- πεσκέσι** = το δώρο, η προσφορά, το φιλοδώρημα
- πεσκίριν** = η υφαντή πετσέτα (τουρκ. beskir)
- πεταχαβάπιλε** = στα γρήγορα, στα «πεταχτά»
- πετέλλιν** = ο φόρος, το «αντισηκωμα», το χρηματικό ποσόν για προσωρινή αναβολή της στράτευσης των ανδρών στα αμελέ ταμπουρού
- πετιμέζι** και **πετιμέζι** = το γλυκό σιρόπι από τον βρασμένο μούστο (τουρκ. pekmez)
- πιαντού** = εκτιμώ (κατά τον Ν.Α., εκλέγω) (τουρκ. beyenmek)
- πιλάβιν** = το πιλάφι

- πιλέ** = πιά
- πιλικάνους** = ο ξυλουργός, ο μαραγκός
- πιλιστρίνα** = ο Χριστουγεννιάτικος μποναμάς
- πινίσιν** = το πανωφόρι
- πίννια** = τα πολλά, τα αμέτρητα
- πιντιράτους** = ο καλοδεχούμενος, ο ευλογημένος
- πριγκλάβιν** = ο ίκτερος (από το «Ιδίωμα» του Ν.Α σελ. 82)
- πирπίλιν** = το αηδόνι
- πισμάν** = μετανιώνω
- πис-πιττίνης** = ο όμοιος
- πιταχαβά** = δωρεάν (τουρκ. bedahava)
- πιττίννου** = τελειώνω
- πλιζίνα** = το πεπόνι
- πλίκους** = ο φάκελος της αλληλογραφίας
- ποϊλέ** = τέτοιος
- ποκλούκιν** = η βρωμιά (τουρκ. bok = τα σκατά)
- ποντούριν** = το φαρδύ, σαν βερμούδα μέχρι τα γόνατα, κοντοβράκι των παδιών
- που(γ)νιές** = οι ασημένιες αλυσίδες που κρέμονταν από το φέσι της νύφης (από τον ΓΜΑ σελ. 327)
- πουγιουλτού** = η διαταγή
- πουγιουρουλτού** = διαταγή (τουρκ. bayrulın)
- πούζα** = η βουβωνοκήλη
- πουζαού** = το μοσχάρaki
- πουιντουρούκιν** = ο ζυγός των βοδιών (μεταφορικά = τα δεσμά)
- πουσάτια** = τα σύνεργα, τα εργαλεία της δουλειάς
- πούτζικα** = οι χάντρες στον λαιμό, στην τραχηλιά
- πούτιν** = το κλαρί, το σκέλος
- πουττίν** = το γυναικείο αιδούο
- πουττούριν** = το φαρδύ ανατολίτικο παντελόνι - βράκα)
- πουχνούτιν** = το μαντήλι που έδεναν στο κεφάλι των βρεφών
- ποχτσάς** (και **ποχτσές**) = το ζωνάρι της γυναικείας Λιβισιανής στολής
- π(π)εβλημάνης** = ο αρχιπαλαιστής (τουρκ. rehliyan)
- π(π)εζεβέγκης** = ο φιλάργυρος, ο «άτιμος» (τουρκ. pezevenk)

πι(πι)ίσης = ο βρώμικος

πι(πι)ισίτης = ο κολασμένος

πι(πι)ούστης = ο κύναιδος, ο φιλομοφυλόφιλος

πρε αμ'α καρτάς = βρε αδερφέ

πρισίμιν = το ράκος, το κουρέλι

Ρ

ραβάκι = είδος μελιού

ραβεντίν (το) = η ρίζα

ραγιάς = ο σκλάβος

ράστιν = το κατάλληλο

ρατσέλι και **ρετσέλι** = το γλυκό από πετιμέζι, ψημένο με φρούτα (τουρκ. rezel)

ραχάτι = η ανάπαυση, η τρυφηλότης (τουρκ. rahat)

ρεχίμιν = ο όμηρος, ο αιχμάλωτος, το εχέγγυο μιας συμφωνίας (τουρκ. rehim) («Ιδίωμα» του Ν.Α σελ. 103)

ρουμάνι και **ορμάνι** = το δάσος (τουρκ. orman)

ρουμίν = το καλντερίμι

ρουπαγιάδες = μικρά χρυσά νομίσματα στο τσελκί των γυναικών

ρούπι = το ένα δεύτερο (το μισό) του πήχυ

Σ

σαβουλί = το μικρό κομμάτι σκoinί, ψιλό και λεπτό

σαγιάν - σολτάν (επίρ.) = δεξιά και αριστερά (από τον ΓΜΑ σελ. 302)

σαγιάς ή και **σεγιάς** = «στον ορισμό σας», ως προς ημάς

σαής = ο πεζοδρόμος ή και ο μαντατοφόρος (τουρκ. sai)

σακ(κ)ιές = το μαγγανοπήγαδο (Παροιμ. αρ. 648)

σακκίν = προσοχή (τουρκ. sakin)

σακκού = το βαρύ ξύλινο ρόπαλο των βυρσοδεψών

σαλ(λ)ατού = κινώ, κουνάω (τουρκ. sallamak)

σαλακός = ο εύθραυστος (από το «Ιδίωμα» του Ν.Α. σελ. 96)

σαλβάριν = το ανατολίτικο παντελόνι (λέξη περσικής προέλευσης)

- σαλέπι** = είδος αρωματικού ροφήματος
- σαλουτίννου** = περιφέρομαι άσκοπα
- σαλφατουρίν** = το χαμηλό στρογγυλό τραπεζάκι για ξηρούς καρπούς
- σαμαννίκα** = ο αχυρώνας (από τους «Βατταρισμούς» σελ. 170)
- σαματτάς** = ο θόρυβος, η βαβούρα
- σαματτούρα** = η καντηλήθρα
- σαντζάκι** = τουρκική διοικητική περιφέρεια, μετά το βιλαέτι
- σαντουλίννου** = ανακινώ, αναταράζω
- σάππι** = το χερούλι του τηγανιού
- σαραγλί** = σπιτικό γλυκό ταψιού
- σαράφης** = ο αργυραμοιβός, ο χρηματιστής, ο τραπεζίτης
- σαρλούκιν** = ο ίκτερος
- σαρόν - ταρόν (επίρ.)** = ανά - κατά
- σάρουντζα** = η δεξαμενή νερού, το υδραγωγείο (υπήρχαν 3 σάρουντζες στη διαδρομή Λιβισίου - Μάκρης)
- σαστίννου** = θαυμάζω, απορώ (τουρκ. sasmak)
- σάτσι** = η λαμαρίνα που έστηναν πάνω από τη φωτιά για να ψήσουν πίτες κ.ά.
- σαχάνιν** = το μεγάλο πιάτο, το ταψί (τουρκ. sahan)
- σαχιάνι** = είδος δέρματος, πετσιού, για να κάνουν παπούτσια
- σαψάκιν** = η αντλία νερού, το μαγγάνι άντλησης νερού
- σβιριδάκιν** = το ψάθινο πανεράκι
- σεβάι** = το μεταξένιο χρυσοϋφαντό ύφασμα και είδος φορέματος
- σεΐζης** = ο σταυλάρχης, ο ιπποκόμος (τουρκ. seyis)
- σεκλέτι** = η στενοχώρια, ο καημός (τουρκ. siklet)
- σελάμιν** = η υποδοχή, το καλωσόρισμα
- σελβελελί** = το κοντάρι στη στέγη του σπιτιού της νύφης σημάδι ότι οι διαπραγματεύσεις για τα γάμο πάνε καλά
- σελβί** = η λεύκα
- σελεμερτού** = αμιλλώμαι, διαγωνίζομαι
- σελέμης** = ο κλεφτάκος, ο παράσιτος
- σέλλιν** = το ποταμάκι, ο μικρός χείμαρρος
- σεντέφιν** = το ποίκιλμα από ελεφαντόδοντο (τουρκ. sedef))
- σεπέτιν** = η αιτία
- σεργιάνι** = η βόλτα, η εκδρομή (τουρκ. seyran)

- σερέτης** = ο κακός, η κακία (τουρκ. şirret)
σερκελετώ = αρκουδίζω
σερπετός = ο δραστήριος
σερπέτιν = το ζαχαρόνερο
σερσέμης = ο πονηρός, ο καταφερτζής
σερσέμιν = ο κομισμένος
σέρτσια = το σπουργιτάκι
σετσετές και σατσετές = το χαλάκι
σεφένιν = το φουρναρόξυλο
σεφέριν = το στράτευμα (τουρκ. sefer)
σεφερμπελίκ = η επιστράτευση
σιέκκιν = το δισάκι
σιρτού = γλείφω το πιάτο κ.ά
σικκιάδοι = οι πάσσαλοι
Σικμάνιν = η μεσαία σάρουντζα από τις 3 στη διαδρομή Λιβισίου-Μάκρης
σικουρτίννου = κουρεύομαι
σιλαχλούκιν = η πέτσινη ζώνη (τουρκ. silahlik)
σινί = το ρηχό ταψί
σιτσιρίτησε = το παράκανε
σικιτζής = ο αδέξιος τεχνίτης (τουρκ. eskiei)
σκουτέλλιν = το πινάκι
σοιλουτίννου = σκύβω
σοινίκιν = είδος μέτρου καρπών
σοκκού = ο ξύλινος κόπανος των βυρσοδεψών
σολουάνιν = ; (από τον ΓΜΑ «έναν γάδαρον σολουάνιν»... σελ. 327)
σορφατουρίν = ο μικρός σοφράς
σουλού = ο νερουλός, ο άνοστος
σουλουνού κι κουλουνού = σεινάμενος - κουνάμενος
σουλουντράνια = τα ξεφτίδια στους τοίχους
σουμάκιν = είδος χόρτου της βυρσοδεψίας
σουνουτεύου = περτέμνω
σουξούζης = ο άτυχος άνθρωπος
σουπάνια = καθημερινή φορεσιά των γυναικών του Λιβισιού
σουπάς = το καμηλάκι (αλλά και το αλογάκι) (τουρκ. sıpa)

- σουραχί** = το μικρό πήλινο λαγήνι με το μακρύ ρύγχος (τουρκ. surahi)
- σουρουξής** = ο κλέφτης
- σουρτίννου** = φτιάχνω, ψήνω (από τον ΓΜΑ σελ. 304)
- σούτσιν** = η συστολή, η ντροπή (Παροιμ. αρ. 1366)
- σοφράς** = το χαμηλό στρογγυλό τραπεζάκι στο κύριο δωμάτιο του Λιβισιανού σπιτιού όπου γύρω του κάθονταν και έτρωγαν
- σπάσμαν** = η πούζα, η βουβωνικήλη
- σπαχής** = ο υπέας
- σπουθάννου** = βιάζομαι
- στίμη** = η άμιλλα
- στουλούππα** = η τολύπη καπνού κ.λπ.
- στουπώνου** = στοιβάζω
- στράκιν** = το τούβλο
- στρασές** = οι θάμνοι στο δρόμο Μάκρης - Λιβισίου όπου έδεναν τα «πανάκια» οι παραθεριστές
- συφταίνου** = προφταίνω
- σφερτασού** = η σκευή των σπιτιών, των νοικοκυριών
- σωτές** = είδος μοναχικού συμβολικού χορού κατά τη διαδρομή του μελλοντικού ανδρόγυνου στην εκκλησία για τη στέψη

Τ

- ταάριν** = ο ψυκτήρας της συσκευής που βγάζουν το ρακί
- ταβατζής** = ο ενάγων στο δικαστήριο
- τάβιν** = η αγωγή
- ταβιρτού** = σκορπίζω, σκορπάω
- ταβούλιν** = το νταούλι
- ταγαρτζίκιν** = ο μάρσιπος, το μικρό ταγάρι
- ταγιάν** = εμπρός, ή και «αγάντα» (φράση: «ταγιάν, Βασίλη μας, ταγιάν»)
- ταγκαλάκιν** = ο άταχτος πολεμιστής
- τάγμα - ταγάνιν (επίρ.)** = ολοσχερώς
- τάγρα** = η λαβίδα των οδοντογιατρών
- τάζα** = το λαγωνικό
- τακάττιν** = η δύναμη (τουρκ. takat)

- τακίμι** = το πιο ακριβό κομμάτι ενός συνόλου
τακκιά (πληθ. τακκιές) = γυναικείο κάλυμμα κεφαλής
τακκιάννου = φιλιώνω
τακκούμιν = το εξάρτημα του υποζυγίου (τουρκ. takim)
τακμάνιν ή και τοκμάνιν = ο ξύλινος κόπανος των βυρσοδεψών
ταλαβέριν = το νταλαβέρι, η δοσοληψία
ταλάκα = η σπλήνα
ταλαπούριν ή ταλασούριν = η δεξαμενή των βυρσοδεψών
ταμάμ (επιφ.) = επιτέλους, αρκετά
ταμασαλής = ο αναιδής
ταμπάκης = ο βυρσοδέψης
ταμπίχιν = η διαταγή (τουρκ. tenbih)
ταμπλάς = η συμφόρηση, λέξη περσική
ταννάς = ο τάυρος (τουρκ. dana)
ταξιλάρης = ο ληξιαρχος
ταπάκ χανέ = το κοινό βυρσοδεψείο στη Μάκρη
τάππα = το βούλωμα
τάρα = το απόβαρο
ταρακινίν = το σκουφάκι
ταραπαλούσα = το μεταξωτό μαντήλι της μέσης της γυναικείας φορεσιάς
ταρίν = είδος τροφής των ζώων (τουρκ. tari)
ταρλάς = ο αγρός
τάρμα - ταγάνιν (επίρ.) = γυαλιά - καρφιά
τασλίμιν = η κόψη, ο τρόπος
τασλού = ο πετρώδης
τασσού = το τάσι (τουρκ. tasi)
τάταρης = ο αγγελιαφόρος
τατούρ - τακούρ (επίρ.) = μια και δυο
τατταλλού = το παντελόνι με δυο σκέλη («τσατταλλού πατσέρνου»)
τάττιν = η γεύση
ταττού = γεύομαι
ταχίνι = το αλεσμένο σουσάμι (τουρκ. tahin)
ταχράς = είδος μικρού πέλεκου
ταχτάς = το ξύλινο σήμαντρο των ναών

- ταχτατζής = ο αγωγιάτης
 ταχτού = λακτώ, κεντώ, τσιγλάω
 τεγκαλήμ = για παράδειγμα
 τεγκεράκιν = είδος σπάτουλας μαγειρικής
 τέγκιν ή και τέγγιν = ο όμοιος
 τεκιάς αλλά και τακιάς = το τραγί, (αλλά και ο τουπές)
 τεκλίφιν = το τρατάρισμα (Παροιμ. αρ. 1425)
 τελαλλιγές - καλεμιγές = κρυφά και φανερά
 τελής και τελισάς = ο τρελός
 τέλι = το σύρμα (τουρκ. telí)
 τέμαν - τέμαν = από πού και ως πού;
 τεμενάς = η υπόκλιση
 τεμερτσής = ο σιδηρουργός
 τεμπέλης = ο οκνηρός, ο τεμπέλης
 τεμπελχανές = ο πολύ τεμπέλης
 τεμπίχιν = ο κήρυκας
 τέμπλα (η) = η βίτσα από κυπαρίσσι για το βίτισμα των αμύγδαλων κ.ά.
 τενεκές = το δοχείο από κασίτερο (τουρκ. τενεκέ) και μεταφορικά, ο άχρηστος άνθρωπος, ο ανεπρόκοπος
 τεπέκιν και τουπέκιν (το) = το ξύλινο γουδί των βυρσοδεψών
 τεπές = ο λόφος
 τεπτίλιν (φράση: έγινε τεπτίλιν) = έγινε είδωλο, μεταμορφώθηκε
 τέρικαν = τελικά
 τερλεμές = η διάρροια
 τέρμενη = το ρυάκι
 τερτίπιν = το κάμωμα (και τερτίπια = τα καμώματα)
 τεσκερές = η μικρή επιστολή (από τους «Βατταρισμούς» σελ. 18)
 τεσλίμιν (το) = η παράδοση (φράση: κάνω τεσλίμιν = παραδίνω κάτι)
 τεστάδοι = οι κούνιες, οι αιώρες
 τεστιλίκιν = το σταμνοστάσι του Λιβισιανού σπιτιού
 τεστιμάνοι = οι αστυνομικοί
 τέττα = η νονά
 τέττης = ο τραυλός
 τεφεκλής = ο εύπιστος

- τεφλίκιν** = το τρατάρισμα
τζ(σ)αζού = η στρίγγλα, η πλανεύτρα γυναίκα
τζαγκούλ- τζουγκούλ = πέρα - δώθε
τζαμί = το τζαμί
τζαναβάριν = ο λύκος (τουρκ. canavar)
τζαναμπέτης = ο δόλιος, ο ανάποδος
τζαντιρμάδοι = οι χωροφύλακες
τζέζας = η ποινή, το πρόστιμο
τζελάτης = ο δήμιος
τζελλάτιν = η ποινή
τζερεμές = η αυθαίρετη χρηματική ποινή
τζηλασηνήμ (προσφώνηση) = αγαπητέ μου
τζιρίτιν = ο κλήρος, ο λαχνός
τζισμίδια = τα παπούτσια
τζίφος = η αποτυχία
τζουάπιν = η απόκριση
τζούντα = η άκρη (από τον ΓΜΑ σελ. 367)
τζουράς = το λαϊκό μουσικό όργανο, είδος μπαγλαμά
τιγνιατίννου = υπακούω
τιλκιάρης = ο μαραγκός
τιμαρεύγου = θεραπεύω τα άλογα
τιρλίκιν = ο μπελάς
τιφτιρίκιν = ο πάμφτωχος, ο ποταπός
τογρού = στα ίσια
τοκμάνιν και τοκμάκιν = ο ξύλινος κόπανος των βυρσοδεψών
τομούζα = η αγελάδα
τόουν = η πάχνη
τοππούζα = το τόπι, το ρόπαλο των βοσκών
τορβάς = το σακούλι του οδοιπόρου
τοσεμέ = το λιθόστρωτο
τόστ - τομούκια (έκφραση) = τα ξύλωσε, τα έκανε μαντάρα
τοτεμές = το υδραγωγείο
τουκ - καπάκιν = ο εντελής ξεροκέφαλος
τουλούμιν = το ασκί από δέρμα ζώου, κατσικιού ή αρνιού (τουρκ. tulum)

- τουλουπάνιν** = το λεπτό ύφασμα για οικιακή χρήση
- τούμπλες** = χρυσαφικά της γυναικείας Λιβισιανής στολής
- τουρλού** = φύρδην μίγδην (τουρκ. tülü)
- τουρουμάκια** = τα καμηλάκια
- τουρτού** = τσιγκλάω, πειράζω
- τούρτουλας** = είδος μεγάλης πολύχρωμης σβούρας
- τουσλούκια** = τα πέτσινια ή υφασμένα υποδήματα των χωρικών
- τουσλούκια** = τα πέτσινια, κυρίως τα πλεκτά υποδήματα
- Τουτές ή «Χάρουντας»** = η χαράδρα στον Κάμπο του Λιβισιού, όπου χάνονταν τα όμβρια ύδατα
- τουτούκιν** = η φλογέρα, ο αυλός
- τράμπα** = η ανταλλαγή εις είδος
- τρουράς** = ο σωρός των σκουπιδιών
- τσαζού** = η στρίγγλα
- τσαϊριν** = το λιβάδι
- τσακκίρης** = ο γαλανομάτης
- τσακκού** = ο σουγιάς (τουρκ. τσικρίκ), (Παροιμ. αρ. 1409)
- τσακράκιν** = η σκανδάλη (τουρκ. ζικρικ)
- τσακτίννου** = γυαλίζω
- τσαλίκι και τσελίκι** = παιδικό παιχνίδι, αλλά μεταφ. ο ακαταπόνητος άνθρωπος, κυρίως γυναίκα
- τσαλίμιν** = ο τρόπος
- τσαλκί** = η υφασμάτινη ταινία που φορούσαν στο μέτωπο με ραμμένα πάνω της χρυσά νομίσματα
- τσαλλουτρώου** = ατσαλοτρώω, τρώω άτσαλα
- τσαλουστεύγου** = πασπατεύω, προσπαθώ (çalusmak)
- τσαλτού** = τα φρύγανα, τα κλαριά
- τσαμαίρου** = επιτίθεμαι με τα νύχια
- τσαμούζικο** = το ευερέθιστο, ατίθασο άτι
- τσαμούζικους** = ο άγριος (για ζώο)
- τσαμπάζης** = ο ζωέμπορος
- τσαμπάζης** = ο ζωέμπορος
- τσάνου** (επιφώνημα) = ψυχή μου
- τσάνου μ'** = μωρό μου, καρδούλα μου
- τσαουλιά** = η φασκομηλιά

τσαουρτού = η φασαρία

τσαούσης = ο λοχίας

τσαπαλατού = θορυβώ, γρατζουνάω με τα νύχια

τσάπια = τα σκέρτσα, τα χαϊδολογήματα, τα καμώματα

τσάππα = η αξίνα

τσαρίκιν = ο λάρυγγας, ο λαιμός, αλλά με σημασία όχι πολύ καλή

τσαρκουφιλλέκιν = ο τροχός, το μαγγανοπήγαδο (Παροιμ. 645)

τσαρπίννου = χτυπάω κάτω σαν χταπόδι

τσαρσί = η αγορά (τουρκ. çarşı)

τσατίριν = η σκηνή για προσωρινή συνήθως στέγαση (τουρκ. çadır)

τσατμάς = ο ξύλινος τοίχος των σπιτιών

τσαττάλιν = το διχαλωτό ξύλο

τσατταλλού = το με δυο σκέλη παντελόνι (έναντι της βράκας)

τσατταλλούδικους = ο διπλός, το διπλό

τσαττίννου = συναντιέμαι, σμίγω

τσαφόνηδοι = οι πονηροί

τσαχπίνης = ο μόρτης, ο άτακτος (τουρκ. çarķin)

τσαχτήρι = το έντομο που τινάζεται, που είναι έτοιμο για αντίδραση, μεταφ. το έξυπνο παιδί, η έξυπνη γυναίκα

τσαχτίννου = ακτινοβολώ

τσαχτισμένους = δεμένος (από τον ΓΜΑ σελ. 300)

τσεβιρμέ = το δώρο του κουμπάρου στους νέους την ημέρα του γάμου

τσεβιρμές = το ψημένο σε κλίβανο κρέας

τσεβρές = είδος κεντητού μεταξωτού τραπεζομάντηλου

τσεέζι = η προίκα σε ρουχισμό

τσεκμετζές = το συρτάρι, το ταμείον (τουρκ. cekmece)

τσελεπής = ο ευγενής

τσελίκιν = το ατσάλι, ο χάλυβας, αλλά και η μέγγενη

τσελκί = η υφασμάτινη ταινία με ραμμένα νομίσματα στο μέτωπο των γυνακών (της νύφης)

τσεσμές = η κρίνη, το υδραγωγείο (τουρκ. çeşme)

τσέτης = ο Τούρκος, άτακτος, ο αντάρτης

τσιάπιν = η απάτη

τσιέριν = το σπλάχνο, το αγαπημένο παιδί

- τσικρίκ** = η σκανδάλη (τουρκ. cikrik)
- τσιλλάτιν** = η ποινή, η καταδίκη
- τσιλμαρίννου** = ανασηκώνω
- τσιλπάκιν** = ο άθλιος, ο φτωχός
- τσιμιά** = το γείσο, η χτιστή πατούρα του τζακιού
- τσινίν** = το μπακιρένιο ρηχό ταψί
- τσινού** = λακτίζω
- τσιντίκιν** = ο άθλιος, ο φτωχός
- τσιπίδες** = οι μπομπονιέρες στους Λιβ. γάμους
- τσιρίμια ή τσιχίρια** = το δάσος, τα δάση και τα ρουμάνια, τα χέρσα μέρη
- τσιρνούκιν** = η μικρή βαρκούλα, το φτωχό βαρκάκι
- τσιρπιά (τα)** = τα φρύγανα
- τσιτί** = φτηνό ευτελές ύφασμα
- τσιφτές** = το εμπροστογεμές ντουφέκι
- τσοβράς** = η σούπα, η σουπίτσα, η φτωχομαγειριά
- τσοκκελέκιν** = το άπαχο τυρί σε τουλούμι
- τσορπατζής** = ο προεστός
- τσορπατζής** = ο προύχοντας (τουρκ. corba-ci)
- τσοτζίκιν (και πληθ. τσουτσούκια)** = το παιδί, τα παιδιά
- τσούκιλα** = μόλις
- τσούλι** = το κιλίμι (τουρκ. cil)
- τσουλουμουχούριν** = η φασαρία (τουρκ. cumhur)
- τσουμουχούριν** = ο θόρυβος (τουρκ. cumhur)
- τσουτσέκιν** = ο άθλιος, ο αλήτης
- τσουτσι (το) (και πληθ. τα τσουτσά)** = το μπουμπούκι, το άνθος
- τσουτσουδίννου** = ζεματίζομαι, τσουρουφλίζομαι
- τσουτσουκλάρια** = τα παιδιά
- τσουχτίννου** = γονατίζω (τουρκ. cokmek = γονατίζω), λιποψυχώ
- τ(τ)αμάχιν** = η πλεονεξία
- τ(τ)εφεκκελή** = τυχαίως
- τ(τ)εφτέριν** = ο κατάλογος, το κιτάπι
- τ(τ)όλας** = η ειδική δεξαμενή για την επεξεργασία των δερμάτων των βυρσοδεψών
- τυγνατίννου** = υπακούω

τυρίτιν ή **τυρήτιν** = είδος φαγητού κατά τον Μ. Μουσαίο «Βατταρισμοί») και **τιρίτιν** = ο άθλιος άνθρωπος

Φ

φαρακκάτιν (φράση) = ήρθαν ως την άκρη, εις τα μη περαιτέρω

φέγλι μαλαχτήρα = ο αυτεξούσιος, ο ενήλικος

φερετζές και φερετζιάς = ο τούρκικος φερετζές

φέσι = το τούρκικο καπέλο

Φετχιέ = το όνομα της Μάκρης στα τούρκικα

φιαρέβγουμου = φοβάμαι

φίσουλον = το τελωνείο

φίτιν = στα ίσια (από την Παροιμία αρ. 1346)

φόρτακας = το σκατό

φουκαρανίν πασί (φράση) = ο φτωχός δεν έχει προστάτη

φούργια = η πρεμούρα

φουρτίν = η σέλα της Λιβισιανής ανδρικής φορεσιάς

φουσκί = η κοπριά των ζώων

φουσκιά = τα Λιβισιανά σκουλαρίκια

φρουκάλιν = το σκουπίδι

φύρα = το απόβαρο

Χ

χάβα (η) = το γκέμι

χαβάνι = το κομμάτι ξύλου που πάνω του έκοβαν τον καπνό για τον ναργιλέ ή το τσιγάρο

χαβάς = ο σκοπός του τραγουδιού

χαβούζα = η δεξαμενή (τουρκ. hanuz)

χαγιατί = ο πρόδομος του Λιβισιανού σπιτιού (τουρκ. hayat)

χαζήριν = έτοιμος (από τον ΓΜΑ σελ. 309: «χαμέτα του τζουάπιν είνιν χαζήριν»)

χάζι = η διασκέδαση (τουρκ. haz)

χαζινές = το θησαυροφυλάκιο, ο θησαυρός (τουρκ. hazine)

- χαϊβάνι** = ο κουτός, η κουτή (τουρκ. χαϊβάν= το ζώο)
- χαϊριν** = χαλάλι
- χαϊτού** = τουρτώ, κεντώ, αλλά και βόσκω (Παροιμ. αρ. 242)
- χακκίμ βάρ** = δόξα τω Θεώ, μακάρι (τουρκ. έκφραση)
- χαλάλι** = με γειά σου (τουρκ. helat))
- χαλάσσουν** = οι φροντίδες
- χάλες μου** = μήπως, άραγε, λοιπόν;
- χάλι** = η κατάντια (τουρκ. halii)
- χαλλίν** = η κύστη του ψαριού που έχει το αυγοτάραχο, (η ωοθήκη)
- χάλπετ** = βεβαίως, οπωσδήποτε, αμέσως
- χαμαγλί** = σπιτικό γλυκό του φούρνου (τουρκ. hamaili)
- χαμάλης** = ο αχθοφόρος (τουρκ. hamal)
- χαματίρ** = αμέσως, ευθύς αμέσως
- χαμβαρμί** = παρντόν, συγγνώμη
- χαμέτα** = αμέσως
- χαμιάς** = αμέσως, με μιας, με την πρώτη
- χάνιν** = το πανδοχείο
- Χάνιν** = τοποθεσία του Λιβισιού
- χανούμα** = η χανούμισσα
- χαπάριν** = η είδηση
- χαράμι** = το μη ευκτέο και ποθητό
- χαρανί**= ο τέντζερης, το ορειχάλκινο σκεύος για μαγείρεμα κ.λπ.
- χαραπάς** = το εσωτερικό της μεγάλης κασέλας του τεστηλικιού
- χαρατζά - καραντζά** = το πουρνό, τα χαράματα
- χαρατσής** = ο εισπράκτορας του χαρατσιού
- χαράτσιν** = ο κεφαλικός φόρος
- χαρέμι** = το χαρέμι του μπέη, αλλά και η γυναικεία φορεσιά για τους Λιβισιανούς
- χαρίκιν** = το χαράκι (από τον ΓΜΑ σελ. 314)
- χαρίμιν** = ο φράκτης, το χώρισμα με κλαριά και θάμνους
- χαρκιάς** = το χάλκινο δοχείο με το οποίο «ανέβαζαν» νερό από το πηγάδι
- Χάρουντας** = οι υπόγειες καταβόθρες στον Κάμπο του Λιβισιού
- χαρπατσά (η)** = το χαστούκι στο πρόσωπο
- χάστης** = ο χαμένος, ο ναρκωμένος

χατ(τ)ηρλατήννου = κάνω το χατήρι, τιμώ

χατά = εξ αμελείας

χατζουλούκιν ή και χατζηλούκιν = το προσκύνημα - αγίασμα στους Αγίους Τόπους

χατήρι (πληθυντικός κατά την Λιβ. εκδοχή: τα χαττούργια) = η χάρη, οι χάρες

χεϊπές = το καλάθι, ο τουρβάς (τουρκ. heybe)

χέλιας μου = ; (από τον ΓΜΑ σελ. 329)

χεντερί = το αντερί (το σωκάρδι) (τουρκ. entari)

χηρλή = ο ανόητος

χιοστερές = το συρτάρι

χιουλές = η απάτη στα χαρτιά, η κλεψιά στα παιχνίδια

χιτς ολμάσσα = αν δεν γίνεται

χόσκελντιν = καλωσόρισε

χουβαρντάς = αυτός που ξοδεύει, ο γλεντζές, ο ανοιχτοχέρης

χουζούριν = η ανάπαυση, η τρυφή

χούιν = το κουούρι, η συνήθεια

χούλλη = γιούχα

χουνέριν = η απάτη, το πάθημα

χουρά («πιρνά χουράν) = γίνεται το δικό του

χουρασάνι = υλικό οικοδομών και κατασκευής δρόμων, με κεραμίδι και ασβέστη

Χουριέτ = το ψευδο-Σύνταγμα του 1908

χουσματσής = ο υπηρέτης (τουρκ. hizmetçi.)

χουσμάττιν = η υπηρεσία

Χουτουρελίζ = ο άγιος Γεώργιος στα τούρκικα

χράμι = σκέπασμα μάλλινο, υφασμένο στον αργαλειό με γραμμές βαμβακερές

χωρατατζής = ο αστείος, ο κωμικός

χωρατό = το αστείο, ο αστεϊσμός

Ψ

ψακίν = το έδεσμα που δεν είναι αρεστό

ψιακίν = το δηλητήριο

2. ΟΙ ΠΑΡΟΙΜΙΕΣ

Πρόλογος - Εισαγωγή

Οι παροιμίες όπως μας είναι γνωστόν, εκφράζουν τις πεποιθήσεις, τη νοοτροπία, και μαζί την ψυχροσύνθεση του κόσμου που τις δημιουργεί και τις χρησιμοποιεί. Είναι επίσης η παρατήρηση και η οπτική γωνία με την οποία βλέπονται τα πράγματα του βίου και των σχέσεων. Γενικά είναι μια τοιχογραφία και μια εικόνα γνήσια και αυθεντική του κόσμου από τον οποίο προέρχονται. Οι παροιμίες του Λιβισιού και της Μάκρης κατά τον Καθηγητή Δημήτρη Πετρόπουλο, που προλογίζει τις «Παροιμίες» [1961] της Καλλιόπης Μουσαίου–Μπουγιούκου, εκφράζουν τις κοινές σκέψεις, το ομαδικό πνεύμα και την ψυχολογία των ΜακρηνοΛιβισιανών. Έχουν τα κοινά γνωρίσματα των παροιμιών γενικά, διατύπωση σε ύφος γνωμικού ή προτροπής κ.λπ. Αλλά έχουν και άλλα γνωρίσματα που τις χαρακτηρίζουν, όπως: Παραστατικότητα και επιγραμματικότητα, ευτράπελη διάθεση, σκωπτικό και σατιρικό πνεύμα, το ίδιο που χαρακτήριζε και τους ΜακρηνοΛιβισιανούς σαν λαό. Επίσης τονίζει ο Δημ. Πετρόπουλος, σ' αυτές, πως η έμμετρη σε στίχους διατύπωση υπάρχει σε μεγαλύτερη κλίμακα από εκείνη που παρατηρείται στις παροιμίες άλλων τόπων της Ελλάδας. Οι «Παροιμίες του Λιβισιού και της Μάκρης» [1961] της Κ. Μουσαίου-Μπουγιούκου, αποτελούν την πλουσιότερη και αρτιότερη συλλογή παροιμιών από την πατρίδα των προγόνων μας. Περιλαμβάνει 1500 παροιμίες, οι οποίες ερμηνεύονται και σχολιάζονται από την ίδια, αλλά και παραβάλλονται με άλλες παρόμοιες από όλη την γκάμα, ιστορικά και γεωγραφικά, της ελληνικής παράδοσης. Ένας αριθμός παροιμιών μας βρίσκεται εγκατεσπαρμένος στις εφημερίδες των ΜακρηνοΛιβισιανών Συλλόγων, που εξεδόθησαν μεταξύ των ετών 1956-1967, «Η Μάκρη», «Η Φωνή του Λιβισιού και της Μάκρης», και «Λιβίσι». Άλλες 231 παροιμίες κατέγραψα στα «Λαογραφικά Μάκρης και Λιβισίου» 1987, όπως και άλλες 138 παροιμίες στα «Λαογραφικά Σύμμεικτα» του 2009. Τελευταία, το 2019, δημοσιεύτηκαν σε ηλεκτρονική μορφή [CD] 416 παροιμίες του Κων/νου Λαμέρα, και άλλες 513 του Μ. Μουσαίου, από το Ελληνικό Ινστιτούτο Παροιμιών. Σύνολο μαζί με τις

δικές μου παροιμίες, αυτές του «Συμπληρώματος» 170 τον αριθμό, 3000 παροιμίες περίπου!...

Οι παροιμίες που περιλαμβάνονται στο «Συμπλήρωμα» είναι ασφαλώς περιττό να πούμε, πως είναι προϊόν δουλειάς και έρευνας ετών. Και ήταν δράματικό και ακόμα πιο επώδυνο από τις άλλες φορές, να μαζεύεις δεκάδες, από τις πιο όμορφες παροιμίες πολλές φορές, να τις παραβάλλεις με εκείνες τόσων σεβαστών ερευνητών που προηγήθηκαν από εσένα, και να σου μένουν ελάχιστες... Όμως συλλέγοντας και καταγράφοντας αυτές τις παροιμίες, εδραίωσα την άποψη, πέρα από κάθε αμφιβολία, ότι εκείνος ο λαός, οι πρόγονοί μας, που έζησε τόσα χρόνια στη Μικρά Ασία, έζησε έχοντας αυτές τις παροιμίες μέσα στη ζωή του, και μέσα σε κάθε έκφραση του βίου του. Και που τον βοήθησε να κάνει μια αντίσταση αιώνων.

- **Μία η ημέρα μας | μια και η δουλειά μας**
- **Ανύπαντρους προυξηνητάς | για πάρτην του πη[γ]αίννει:** ο ανύπαντρος προυξηνητής πάει για δική του πάρτη [για τον ίδιο] [παραλλαγή της υπ. αριθ. 1030 Παροιμίας της Κ.Μ-Μ]
- **Η κόσμους είν'εναδ'δεντρίν | κι 'μες [κι εμείς] του πουρικόν του | κι η χάρους είν'η τρυγητής | που παίρει τον αθθόν του:** [από το Παραμύθι «Ο Θεόπεμπτος» σελ. 182]
- **Του κιφάλιν του [ή του μυαλόν του] ιπήριν απού άλλην μιριάν αέραν**
- **Οπόχει αμπέλια ας βάλλει εργάτας | και καράβια καλαφάτας**
- **Ιμές είμουστιν στου Μεμμέτη την τοππούζαν απού κάτου**
- **Δεν είναι για το αυγοφάγωμαν, είναι για το παραπόνεμαν**
- **Πέρτικα της ακρογιαλιάς | που μάρανις τ'αγδόνιν | κι τόκαμεις να πορπατεί | τις νύχτις να μαργώννει**
- **Το κ[κ]έφιν του είνιν στα είκοσι τέσσερα**
- **Πάσα μια έ,τι δέκει του τζοτζούκιν της χα του δέκει. Ποιος τα πήριν κι έφυν;**
- **Κι τίτη φιλά σοι κι τίτη χαλά σι,ιγένηκάσιν τάρμα – ταγάνιν, έκαμίν τουν Πασκαλλιás αυγόν = για τούτο και για κείνο, γίνηκαν αχταρμάς, τον έκαναν μαύρο στο ξύλο, [από τον ΓΜΑ σελ. 298. Η αντίστοιχη**

εκδοχή αλλά ατελής βρίσκεται γραμμένη και στις «Παροιμίες» της Καλλιόπης Μουσαίου-Μπουγιούκου αρ. 1235]

- **Αν ι-ξισπαίνεις μουλάργια φουρτουμένα φυλτζάνια, έχει ξύλουν, αν κοίτησι ραχάτιν, εν έχει τίποτα, ησυχία** = αν ξαφνιάζεις [αν τρομάζεις] μουλάρια φορτωμένα με φλιτζάνια, έχει ξύλο, αν όμως κοίτεσαι με το ραχάτι σου, δεν έχει τίποτα, σε αφήνουν ήσυχο [από αφήγηση του Ναστραντίν Χότζα στον «Γάμο του Μαλώνη Αντιφάτου» σελ. 298]
- **Ως που θουρούν τα μμάτια σου, θα κουστιβηράς, κιαπέν η θυμιατός τα ξιπλύννει** = ως που τα μάτια σου έχουν φως [όσο είσαι ζωντανός και βλέπεις τον κόσμο], θα τρέχεις, και μετά το θυμιατήρι του παπά πάνω από τον τάφο σου, τα ξεπλένει όλα [από τον ΓΜΑ σελ. 297]
- **Ιχτέπηνναν λε έναν, κι έλειν «βái αρκά μ'». Έχεις αρκάν; Κάμνεις τη δουλειάν σου** = έδερναν, λέει, κάποιον, κι αυτός έλεγε «σώσε με προστάτη μου». Έχεις προστάτη; Τότε κάνεις τη δουλειά σου. [από τον ΓΜΑ σελ. 299].
- **Νούλλα η νούλλα | έφαϊν τα βούλα** = με τούτα και μ'έκείνα, τάφαγε [τα ξόδεψε, τα σπατάλησε] όλα, όσα είχε και δεν είχε [από τον ΓΜΑ σελ. 299]
- **Μη η ημέρα μας μέρα, μη η νύχτα νύχτα** = αυτή πια η ημέρα μας [η ζωή μας] δεν ήτανε μέρα, ούτε η νύχτα μας νύχτα [από τον ΓΜΑ σελ. 296]
- **Ήυβρις τουν ι-φτουχόν, κι είναι έσα μι τα γόνατα εις την λάσπη, μπήξι τουν παραμέσα, έσι μι τουν λιμόν. Χαν τουν πιράσεις εις του χέριν, σβάξι τουν μι τουν κετζέν, του διαβόλου τουν υγιόν** = τον βρήκες τον φτωχό, και είναι μέχρι τα γόνατα μέσα στη λάσπη, σπρώξε τον να πάει παραμέσα, μέχρι τον λαιμό. Αν τον βάλεις στο χέρι, τότε σφάξε τον με τον σβανά, του διαβόλου το γιο [Σημείωση: Αυτή είναι μια άποψη απελπισίας για τη θέση και τα βάσανα του φτωχού από τις εξουσίες, τους Τούρκους και τους κοτσαμπάσηδες] [από τον ΓΜΑ σελ. 300]
- **Βούλα μ'έναν σεπέτιν [αιτία] γένουντιν** = όλα με μια αιτία γίνονται [όλα έχουν μια αιτία που συμβαίνουν] [από τον ΓΜΑ σελ. 302]
- **Έναν πιδίν ι-μιάν κόρην θα πάρει. Μια κόρη ένα πιδίν:** [από τον ΓΜΑ σελ. 302]
- **Η κουβέντα σου καλή αμ εν παίρνει μουσαφίρην** [δεν αφήνει περιθώρια]: [από τον ΓΜΑ σελ. 303]

- **Που θα μι τουν έχεις τώρα, μι μιαν πομπακιρήν κλουστήν δουμέ-
νουν, λόους είναι αυτός;** = ο «λόγος» που δίνεις τώρα, είναι σαν να
έχεις τον άλλον δεμένον από μια μπαμπακερή κλωστή, τόσο εύθραυ-
στος είναι. Λοιπόν πες μου, «λόγος» είναι αυτός; [από τον ΓΜΑ σελ.
303]
- **Κουβέντις ανάλατις:** [από τον ΓΜΑ σελ. 303]
- **«Πάρι Θουρουδή τα δέκα τα γουρούσα κι μην τα χάσεις κι κείνα, κι
ντράνα του γιαλάκιν σου κι του καζντίν σου, κι του κουσμάττιν σου,
απού άλλην μιργιάν»:** [από τον ΓΜΑ σελ. 322]
- **Τάχει η μοίρα μου γραμμένα | δεν ξεγράφεται κανένα**
- **Ο κόσμος με τα βάσανα είν'ανακατωμένος | ποιος εγεννήθη στον
ντουιάν κι είν'ευχαριστημένος;**
- **Ο νους μου πάλι σήμερα δεν είναι μετά μένα | μον'είναι στα βαθιά
νερά και τ'ανακατωμένα**
- **Η άθρωπους μιαν ψυχήν έχει.**
- **Του κόσμου τα πρώματα στους κόσμουν απουμένουν:** [από τον ΓΜΑ
σελ. 319]
- **Έφσαν την κακαμοίραν οι αναθθηματισμένοι, κι τραβούσιν βούλοι
για τα κείνην:** [από τον ΓΜΑ]
- **Ο Χάρος θέλει σκότωμα | με δυο ασημένιες μπάλες | όπου χωρίζει
αντρόγυνα | παιδιά από τις μανάδες:** [«Λαογραφικά σελ. 255]
- **Ο φόβος φυλάει τα έρημα**
- **Ισύ ξέρεις γράμματα πουλλά, αμ εν ι-ξέρεις οσμανλήκιν. Η άθρω-
πους πρέπει νάνιν οσμαννής = Εσύ ξέρεις γράμματα πολλά, αλλά δεν
ξέρεις την τούρκικη νοοτροπία. Ο άνθρωπος πρέπει να έχει του Τούρ-
κου τη νοοτροπία για να ζήσει εδώ**
- **Μι της γυναίκας τα πρώματα, η άθρωπους εν γένητι άθρωπους:**
[από τον ΓΜΑ σελ. 328]
- **Χέμ'τέτους δουλλειές θέλει νάνιν η δουλειά σου μιάλη:** [από τον
ΓΜΑ σελ. 330]
- **Του δικόν του τού σήκωμαν είνιν βαρύν:** [από τον ΓΜΑ σελ. 330] = η
παρουσία του έχει βαρύτητα και σημασία

- **Να φύου κι να μι ζητάς, μες στα στενά να κλαίεις, να κλαίεις κι να σι ρουτούν κι συ να μην του λέεις:** [από τραγούδι του μισεμού, στα «Λαογραφικά»]
- **Ξέρεις τους ισύ αυτών; Αυταί, χαν γεν φάουσιν την κακαμοίραν, εν ρίχτουν του πόδιν τουν** = τους ξέρεις αυτούς; Αυτοί αν δεν ξεκοκαλίσουν αυτόν που πέφτει στα νύχια τους δεν πάνε πιο πέρα, δεν τον αφήνουν ήσυχο: [από τον ΓΜΑ σελ. 321]
- **Ό,τι μι κάμεις καπουλτού [δεκτόν] πάνου στου κιφάλιν μου** = ό,τι και να μου κάνεις είναι δεκτόν από μέρους μου, και πάνω στο κεφάλι μου [από τον ΓΜΑ σελ. 332]
- **Ισές είστι του λύσει κι του δόσει [το δέσε], εκείουν που πείτι, γένητι** = Εσείς είστε το λύσε και το δέσε, εκείνο που θα πείτε εσείς γίνεται [από τον ΓΜΑ σελ. 334]
- **Βούλους η κόσμους πάνου στουν παράν κρέμμητι** = Όλος ο κόσμος από τον παρά, από τα χρήματα κρέμεται: [από τον ΓΜΑ σελ. 338]
- **Μή φαίνιτι, μή θουργίτι** = ούτε φαίνεται, ούτε διακρίνεται
- **Μή φουνή, μή ακρόαση** = «ούτε φωνή, ούτε απόκριση»
- **Πες με το γλυκιά μου αγάπη, μ'αγαπάς ή με γελάς ή σαν εγλεντζέ σου [διασκέδασή σου] μ'έχεις τον καιρό σου να περνάς:** [από δίστιχο μαντινάδας]
- **Χώρις κόπουν καμιά δουλειά εν πιττίννει [τελειώνει] στουν κόσμουν. Μόνουν του σπανού τα γένεια εν πιττίννουσιν:** [από τον ΓΜΑ σελ. 343, η παροιμία καταγράφεται και στην υπ. αριθ. 636 παροιμία στις Παροιμίες της Κ.Μ-Μ, ατελής]
- **Την κουβένταν που θα ππέσει στημ μέσην να δούμουν κι απέν έ,τι θέλει λέει πάσα ένας. Τα λόγια κουμέρκιν έχουν;** = Την κουβέντα που θα ρίξουμε στη μέση για συζήτηση, αυτή να δούμε, κι έπειτα ο καθένας ό,τι θέλει λέει, ό,τι του καπνίσει. Μήπως τα λόγια έχουν τελωνείο; Περνάνε δηλαδή από καμιά κρίση; [από τον ΓΜΑ σελ.341]
- **Ιμές είμουστιν εις του γουμάριν απού κάτω** = Εμείς είμαστε κάτω από το φόρτωμα [δηλ. έχουμε πάνω στη ράχη μας αυτά τα βάρη] [από τον ΓΜΑ σελ. 345]
- **Αυτά τα πρώματα έτσι ιδόστηκάσιν. Γιατί έκαμιν η Θιός τους μιάλους κι τους μικρώς;** = Αυτά τα πράματα έτσι μας δοθήκανε, έτσι τα κληρονομήσαμε. Γιατί, για ποιο λόγο τάχα ο Θεός έκανε άλλους μεγάλους και άλλους μικρούς; [από τον ΓΜΑ σελ. 344]

- **«Αμ'πού μας αφήνεις Δάσκαλί μας»;**: [η κραυγή πένθους των Μακρηνολιβισιανών, όταν πέθαινε ο Μιχαήλ Μουσαίος]
- **Λιβίσιν μου περήφανον ψηλά'ταν τα βουνά σου κι απού την πιρηφάνεια σου έχασις τα πιδιά σου** [από τα «Λαογραφικά» από δίστιχο για το ξεριζωμό από το Λιβίσι]
- **Αρτάχτιν κι αλακάττιν βλονιάννει πλιόν κι του Μαριόν και κοιτά μου σαν τον χάστην. Θουρού σι Χρουσαφίνα μου διότι σ'αγαπώ. Το ξέρω το γνωρίζω, δεν είμαι πουταλάς [μπουνταλάς], εμένα κοροϊδεύεις και άλλην αγαπάς. Σε γνωρίζω από την κόψην του σπαθιού την τρομερήν:** [από λαϊκό δρώμενο στο βελόνιασμα του καπνού στη Ν.Μάκρη 1930].
- **Σώπα πλιόν κι χάλπετ. Σι δυο λουλλώς βάλλουν κι έναν ι-φρένιμουν. Οι άνθρωποι γισκαίνουν τα βούλα** = Σώπα πια και τέλος. Σε δυο τρελούς βάζουν και ένα φρόνιμο. Οι άνθρωποι τα ισκιώνουν [τα κάνουν ίσια] όλα. [από τον ΓΜΑ σελ. 345]. Η ίδια παροιμία βρίσκεται και στις «Παροιμίες» της Κ.Μ-Μ αρ. 1203, διατυπωμένη ως εξής: «σι δυο λολλούς βάλλουν κι έναν ι-φρένιμουν». Την αναγράφουμε και πάλι σαν σε πιο πλήρη μορφή της, γραμμένη υπό μορφήν διαλόγου καταγραμμένη στον ΓΜΑ]
- **Ξέρουμούν τα κι ιμές αυτά τα συναξάργια, αμ'είμουστιν εις του γουμάριν απού κάτου** = τα ξέρουμε κι εμείς αυτά τα συναξάρια [τα «λεγόμενα», τα «γνωστά»], αλλά έλα που είμαστε στο φόρτωμα [στο φορτίο] του σαμαριού από κάτω; [από τον ΓΜΑ]
- **Για γαμπρόν κι για μιλάνιν, τουν γαμπρόν μου εν τουν χάννου** = για τέτοια πράματα [πρόικες δηλαδή και άλλα] δεν χάνω τον γαμπρό [από τον ΓΜΑ σελ. 348]
- **Ποιος καλέ είναι αυτός η τούρκαλλους; Να με τον πιάσετε, να με του δέσετε, κι εγώ θα τσακκίσω την κεφαλήν αυτού απαλά απαλά:** [από λαϊκό δρώμενο στο βελόνιασμα του καπνού στη Ν. Μάκρη 1930]
- **Όταν ήσουν κοπελιά φόραγες τον αλατσά | τώρα πούβαλες στεφάνι | ούτε το μιταξωτόν σε φτάνει**
- **Κι του παπουτσάκιν μου φουρού του και του φουστανάκιν μου φουρού του, τι είναι πλιόν κι μόλις ανοίξου του στόμα ν μου μι ρουτάς απού ποιον χωριόν είσι;** = για την εντύπωση που έκανε η ομιλία μας, το γλωσσικό μας Ιδίωμα στους γηγενείς τον πρώτο καιρό [από τα «Λαογραφικά Σύμμεικτα»]

- **Γιατί μαρ' κουμπάρα, είναι ψυχή κουρίν, χαρά στου κουρίν! Λάμπει κι η στράτα της κι η πουρπατηξιά της, κι όμορφη κι καλουγουννιού κόρη. Κι απού σόν, κι μαάρι Παναγιά μου, μι τα καλά της κι μι τα προικιά της, χρουσά κι αργυρά:** [από συνοικέσιο στο Λιβίσι το 1823 όταν ο Μ. Μουσαίος έγραψε τον ΓΜΑ [σελ. 293]
- **Ξέρει η χορτάτους απού τουν πεινώντα; Στιμαίρει κι είναι τα γέννια μαλλιά:** [από τον ΓΜΑ σελ. 348] [στιμαίρου= εκτιμώ, υπολογίζω]
- **Ιγώ αυτήν την άγγουρην αχλάδαν εν θ'αμπουρέσου να την φάου. Θαρρείς κι αποστάθηκίν μου =** Εγώ αυτή την άγουρη αχλάδα, δεν θα μπορέσω τελικά να τη φάω. Θαρρείς και μου στάθηκε κόμπος [δηλ. αυτό που μου έτυχε, που μου έγινε, δεν θα μπορέσω να το χωνέψω] [από τον ΓΜΑ σελ. 348]
- **Βούλοι θέλουσιν κι δίουν τα; Βρέξι κώλουν να φάεις πατέλλαν =** Τι νομίζεις, όσοι δίνουν, το θέλουν που τα δίνουν; Βρέξε κώλο για να φας πεταλίδα [από τον ΓΜΑ σελ. 224]
- **Έτσα κάμνει ένας μείας κόσμους, θα κάμεις κι συ. Μήι σι σέναν η αρχή, μηι σι σέναν του τέλους =** Έτσι που κάνει όλος ο κόσμος, θα κάνεις κι εσύ. Ούτε από σένα αρχίζουν όλα, ούτε τελειώνουν [από τον ΓΜΑ σελ. 349] [Ανάλογη παροιμία βρίσκεται στις «Παροιμίες» της Κ.Μ-Μ., αλλά είναι ημιτελής]
- **Άμι φτουχέ να ζήσεις:** [από τον ΓΜΑ σελ. 349]
- **Η πατέρας μας έφεριν ένα «σώπα». Έχει και μαλλιά και γένεια και παλούκια στο κεφάλι:** [από τα «Λαογραφικά»] [το «σώπα» ήταν το κλεμμένο τραγί στο υπόγειο, που έπρεπε να κρατηθεί κρυφό]
- **«Έραν νάχει Μέραν νάχει Μάναν κι Πατέραν νάχει»:** [από τα «Λαογραφικά», και θεωρούμε ότι αυτή η εκδοχή είναι πληρέστερη της αντίστοιχης της Κ. Μ-Μ]
- **Σαν του σπανού τα γένεια, μια τρίχα του στο Λιβίσιν, η άλλη στο Πελέγκιν:** [από τις αγαπημένες φράσεις της μεγάλης πατριώτισσας δασκάλας Δέσποινας Παπαντωνίου]
- **Όλους η κόσμους δiei κι ιμές εν θα δέκουνμουν; Βούλα τα ζουντανά πιτίνουν =** Όλος ο κόσμος δίνει κι εμείς δεν θα δώσουμε; Όλα τα ζωντανά πράγματα έχουν ένα τέλος» [η παροιμία ασφαλώς εκφράζει μια αμφίβολη και ασαφή άποψη ανάμεσα σε ζωντανά και ανθρώπους] [από τον ΓΜΑ σελ. 345]

- **Αυτή η δουλλειά έν είναι δουλλειά = Αυτή η δουλειά δεν είναι δουλειά, καλή ασφαλώς:** [από τον ΓΜΑ σελ. 359]
- **Γιατί λέουσιν κόρη - κουρασιά, πιδιά - πίδεψη. Νάταν καλές οι κόρις εν έθελαν να τις χουλλιούσιν κεινιοι που τις έχουσιν. Η βασιλιάς την έκαμιν, λε, κι ήπγιν της πικρής ιλλιιάς του φαρμάκιν:** Μια απελπιστική άποψη για τα κορίτσια της εποχής και την αποκατάστασή τους από την οικογένεια [από το ΓΜΑ σελ. 349]
- **Εν θουράς; Αργές κι πήχης μιαλαίνουν του διαβόλου οι κόρις = Δεν το βλέπεις; Οργιές και πήχες μεγαλώνουν του διαβόλου οι κόρες [ενδεικτικό για τη θέση της γυναίκας στην οικογένεια κάποτε]:** [από τον ΓΜΑ σελ. 351]
- **Νάταν κι του πουττίν πουττίν, νάταν κι η βίλλα βίλλα = νάτανε κι άντρας άντρας και η γυναίκα γυναίκα!**
- **Άγια μου βάγια μου |όσα μμάτια του θουρούν |τόσοι άγιοι να του βουηθούν |κι απού Τούρκουν κι απ'Αράπην |κι απού τσακκίρικουν ι-μμάτιν:** αποτρεπτικό βασκανίας [από τα «Λαογραφικά»]
- **Άγιοι Ανάργυροι, Κουσμá κι Δαμιανέ, όσα μμάτια του θουρούν τόσοι άγιοι να του βουηθούν. Ως τρέχει ο Ιορδάνης ποταμός να τρέχει το κακόν απού πάνου του:** αποτρεπτικό βασκανίας [από τα «Λαογραφικά»]
- **Ό ποιος δεν έχει γέρον σπίτι του να δέκει να τον πάρει**
- **Ο νους μου páλι σήμερα δεν είναι με τα μένα μον'είναι στα βαθιά νερά και τ'ανακατωμένα:** [από τα «Λαογραφικά»]
- **Του τυρίν είναι για να παραγιλάτι του ψουμάκιν σας = σαφές μήνυμα ένδειας**
- **Αμ, τόσοσιν πλιόν ατσαμήδους μας υπέρασις; Αλλαχόθεν θα πει Αλλαχτάν:** [από αυτράπελη Λιβισιανή Διήγηση του Κων. Λαμέρα, σχετική με την αγραμματωσύνη των ιερέων της προ Μ.Μουσαίου εποχής]
- **Νάχεις την ευκήν μου απού τα είκοσί μου νύχια**
- **Το πάπλωμάν σου είναι πουρμάς |απόψι δέξι μας κι μας:** [δίστιχο της μαντινάδας]
- **Χίλις σκουτώνου καθιστός |αλίμονον κι σηκουστός:** [από το παραμύθι «Τελή-Βασίλης» στα «Λαογραφικά»]

- **Μι μιαν χαρπατσάν | χίλις μιάν ψυχήν:** [από το παραμύθι «Τελή-Βασίλης» από τα «Λαογραφικά»]
- **Απού την Πουρτούμ μου κι καλύτερην στον κόσμον δεν έχει:** [από την ομωνυμη Ευτράπελη Διήγηση, στα «Λαογραφικά»]
- **Πέντι-πέντι την ημέραν κι εκατόν την εβδομάδα:** [από Ευτράπελη Διήγηση, στα «Λαογραφικά»]
- **Σαν θάλασσα τaráσσουμου | σαν κύμμα δέρν'η νους μου:** [παροιμία καταγραμμένη από τον Μ. Μουσαίο στους «Βατταρισμούς» σελ. 43]
- **Τι κάμνιτι; Κάθουμούστιν:** [από τους «Βατταρισμούς» σελ. 58]
- **Είνιν κι φτουχός, κι περηφανεύητι κιέλας:** [από τους «Βατταρισμούς» σελ. 56]
- **Καίουμου κι πυρίννουμου = φλογίζομαι** [από τους «Βατταρισμούς» σελ. 59]
- **Ιπήριν τουν η καλόστρατους = τον πήρε ο διάλος** [από τους «Βατταρισμούς» σελ. 62]
- **Πάσα ένας πασκίζει για ένα «καλώς τόχειν» = καθένας κοπιάζει για να τιμηθεί και ν'ακούσει το «καλώς έχει», για την τιμή δηλαδή, για ένα καλό όνομα** [από τους «Βατταρισμούς» σελ. 63]
- **Αθθυμήθου τουν λα[γ]όν κι πιάσει τα αφτιά σου = επί των παρουσιαζομένων, επί τη μνήμη του ονόματός των** [κατά τον Μ. Μουσαίο στους «Βατταρισμούς» σελ. 78]
- **Μήι λαλλιά, μήι μιλλιά = άκρα σιγή** [από τους «Βατταρισμούς» σελ. 78]
- **Σύρμαν – φάδιν = στήμων και κρόκη** [από τους «Βατταρισμούς» σελ. 135]
- **Κάθε πρώμαν εις τον τόπον του = στη θέση του** [από τους «Βατταρισμούς» σελ. 143]
- **Απού λλίουν ι-λλίουν = από λίγο ακόμα πιο λίγο** [από τους «Βατταρισμούς»]
- **Η Θιός ψηλά θουρά κι χαμηλά ας κρίνει. Τούτα μήι που τάδιν να τα δει, μήι που εν τάδιν να τ'απαντήξει = Ο Θεός βλέπει από ψηλά κι ας κρίνει ετούτα εδώ κάτω στη γη, τα δικά μας. Αλλά τούτα εδώ που κάνουνε και λέμε εμείς, ούτε τα είδε για να τα δει, ούτε δεν τα είδε για να δώσει απάντηση και να κάνει κρίση** [από τον ΓΜΑ σελ. 319]

- **Οσμανηλίκιν κι πάλ'οσμανηλίκιν. Ιμές είμουστιν αρσίζικουν μιλλέτιν** = καλύτερα τούρκικη νοοτροπία και ραγιαδιλίκι και πάλι ραγιαδιλίκι. Εμείς είμαστε ατίθασο ασκέρι [από τον ΓΜΑ σελ. 338]
- **Η Θιός να μη μας κάμει του Μεχεμμέτη την τοππούζαν αζίκιν απού την κιφάλην μας** = Ο Θεός να μη μας κάνει να έχουμε του Μεμέτη τη ράβδο απειλή και τιμωρία πάνω από το κεφάλι μας [από τον ΓΜΑ σελ. 338]
- **Ο καλός ο Φαραλιώτης ανεβαίννει τα βουνά για να τρώει τα κρεμμύδια πέντι-πέντι τηλ λουπιάν:** [λουπιά = η χαψιά]
- **Μαρή παυτή του παυτουνού κι της παυτής κουράκιν:** [κουράκι = κοριτσάκι]
- **Τουν έπιασιν απού την μύττην**
- **Κρέμμασε τη σάκκα του στη συκιά**
- **Σαν την νύφην την αφέντραν που την προσκυνούν τα δέντρα:** ταχτάρισμα [από τα «Λαογραφικά»]
- **Του μουρόμ μας του ναζλί |πέστε του όλοι να ζει |τους πλουσίους να δανείσει | τους φτωχούς να κυβερνήσει:** ταχτάρισμα [από τα «Λαογραφικά»]
- **Χάτε πλιόν να φας ψουμίν κι να μιλήσεις:** έθιμο για τα παιδιά που αργούσαν να μιλήσουν [από τα «Λαογραφικά»]
- **Έκαμιν κι νύφφη πίττις μι τ'αφτιά κι μι τις μύττις:** για τις ατζαμοσύνες της πρωτόπειρης νοικοκυράς
- **Να μι πιάσεις αφ'του χέριν να μη σι χτυπήσου:** [από τους «Βατταρισμούς»]
- **Έφερίμ μας τουν ξυλάν κι τα ξύλα έκοψίμ μας |κι έβγαλίν μας την ψυχήν μας:** έμμετρη διακωμώδηση του τεχνίτη που αποδεικνύεται κακός συνεργάτης [από τους «Βατταρισμούς»]
- **Λείψουν τα πιτέργια μου να δου τις μαγειριγές σου** = Να λείψουν, να μην είχες τη βοήθειά μου [της πείρας μου], και θα σου έλεγα εγώ πώς θα τέλειωνε αυτή τη δουλειά
- **Μέσα κοιλία έξω κωλία:** γελοιοποίηση τους «τουρλώματος» του πισινού
- **«Γίσκιουν τ'αμαδάκιν σου. Κάτσι συ να πάου ιβώ, σώπα συ να που ιβώ. Όρσι κι μι τα χαράς»:** [από το Παραμύθι «Η Παντρεία» σελ. 20 της ΚΜ-Μ], που δείχνει μια ολόκληρη νοοτροπία, ανατολίτικη οπωσ-

δήποτε, σχετική με τη γυναίκα ως συζύγου. Στο παραμύθι, ο πατέρας ενός νέου σε ηλικία γάμου, πήρε τους δρόμους ρωτώντας πού θα μπορούσε να συναντήσει τον σοφό Σολωμώντα για να τον ρωτήσει ποια θα ήταν η καλύτερη νύφη για το παιδί του. Έφτασε και στο σπίτι του σοφού Σολωμώντα. Εκεί συνάντησε τον πατέρα του σοφού και τον ρώτησε πού θα μπορούσε να συναντήσει τον Σολωμώντα για να τον ρωτήσει σχετικά. Ο πατέρας του Σολωμώντα του έδειξε μια παρέα με παιδιά που έπαιζαν. Ανάμεσά τους και ο σοφός Σολωμώντας, παιδί. Πλησίασε ο πατέρας την παρέα των παιδιών, και προτού να τον ρωτήσει ο μικρός σοφός του έδωσε την απάντηση: «Ίσια είναι η μικρή ομάδα για το παιχνίδι, που κρατάω στα χέρια. Μείνε εσύ πίσω, να πάω εγώ μπροστά. Σώπα εσύ, να μιλήσω εγώ. Όρσε, και μετά χαράς». Το παιδί συνέχισε το παιχνίδι του με τα άλλα παιδιά και ο άνθρωπος πήρε το δρόμο να πάει πίσω. Καθώς έφευγε συνάντησε πάλι τον πατέρα του σοφού Σολωμού. «Τι έγινε»; τον ρώτησε, αυτός. Το και το.. «Ε, τότε πήρες την απάντηση που ήθελες», του είπε Εκείνος κούνησε το κεφάλι απελπισμένος. Ο άλλος γέλασε. «Ναι, αυτός ήτανε, ο σοφός Σολωμώντας. Και σου τα είπε όλα όσα ήθελες να ακούσεις». «Δηλαδή»; «Να, αν πάρει ο γιος σου πλούσια γυναίκα, κάθε φορά που θα πάει να κάνει κάτι, θα του λέει «μείνε πίσω εσύ, να πάω εγώ μπροστά». Αν πάρει σπουδαγμένη γυναίκα, κάθε φορά που θα πρέπει να πει τη γνώμη του εκείνος, η γυναίκα θα του λέει: «Σώπα εσύ, να πω εγώ τη δική μου γνώμη». Ενώ αν πάρει γυναίκα φτωχή και μαζεμένη, κάθε φορά που θα της ζητάει κάτι, εκείνη θα του λέει: «Όρσε, στους ορισμούς σου, και μετά χαράς»...

- **Τον θυμό σου τον αποσπερινό να τον αφήσεις για το πρωί:** [από σχετική διήγηση στα «Λαογραφικά» σελ. 193]
- **Η λύκος κι αν ιγέρασιν κι άλλαξιν του μαλλίν του, ούτε την γνώμην του άλλαξε ούτε την κεφαλήν του**
- **Κιρός φέρνει τα λάχανα κιρός τα παραπούλλια**
- **Άγιοι Ανάργυροι Κουσμιά κι Δαμινέ μπρός η λόους του Θιού κι από πίσου η λαβγός [ο λαός]**
- **Τίργια-τίργια τα καλά κι έναν παραπάνου:** [από τον ΓΜΑ σελ. 327]: «Ό,τι κάναμε όλα καλά καμωμένα»
- **Όπου πάει ας πάει:** αποδοχή και παράδοση στο πεπρωμένο [από τον ΓΜΑ σελ. 351]

- **Από την γην δεν φαίνητι μόνον καρτιές μαραίνει | Θάλασσα δίχως κύματα καράβι δεν στεργιώνει | κι αγάπη χωρίς βάσανα | ποτέ δεν θεμελιώνει:** [από τα «Λαογραφικά Σύμμεικτα» [ΛΣ] σελ. 156]
- **Παναγιά μου, Παναγιά μου, φύλαγέ μου τα παιδιά μου | Παναγιά μου δος τους χρόνια σαν της λεμονιάς τα κλώνια:** [από σχετικό Λιβισιανό τραγούδι]
- **Το ένα χώμα κλέβει το άλλο:** η παρατήρηση του Λάζαρου του φίλου του Χριστού όταν είδε ένα κλέφτη να κλέβει πηλίνα σταμνιά και λαγήνια από έναν κεραμοποιό [από τα «Λαογραφικά» σελ. 92]
- **Άγιοι Ανάργυροι Κοσμά κι Δαμιανέ όσα μμάτια του θυρούν τόσοι άγιοι να του βοηθούν. Ως τρέχει του Ιορδάνη η πουταμός να τρέχει του κακόν απού πάνου του**
- **Της μελαχρινής τα κάλλη, της ροδιάς τα μάγουλα ροδοκόκκινα κι ανθούνε σαν τα τριαντάφυλλα:** [από τα «Λαογραφικά» σελ. 103]
- **Μελαχρινή και νόστιμη και μαύρα μάτια νάχει | κι αν γεράσει κι αν χαλάσει πάλι μαύρα μάτια θάχει:** [δίστιχο από το Λιβισιανό τραγούδι «Οι Συμβουλές»]
- **Οπου τύφλα κι σκουτήρα = όπου στραβωμάρα και το αντίστοιχό της**
- **Φακκούμουν; Φακκούμουν Χάτε, Χριστός Ανέστη:** ευχή της Ανάστασης καθώς τσουγκρίζαν, [φακκούσαν], τα λαμπριάτικα αυγά, με το «Χριστός Ανέστη»
- **Τ'είνιν κυρά μου Δέσποινα, τείνιν αυτά που λείεις, όπου τα τρώνουν οι φτουχοί κι γένουντιν μιάλα; Μαζέψτε τα κι βάλτι τα στη θάλασσαν, να κάμουν τρεις ημέρις κι ψήστι τα κι φάτι τα να δείτι νουσιμάδισ ...:** στο απόσπασμα αυτό γίνεται λόγος για μια φτωχομαγειριά, τα λούπινα [από το Μοιρολόι της Παναγίας, «Λαογραφικά» σελ. 146]
- **Ζουνάριν μου πλουμά-πλουμά μουστάκιν στρουβιασμένουν | στων κοριτσών τα μάγουλα σ'εχου μεγαλωμένον:** δίστιχο «επαινετικό-εγχιτικό», της σούστας
- **Τι βλέπεις; Ουρανό. Τι πατεί; Γη. Τι τρώ; Ψωμί κι αγγούρι. Κάτσε κάτω σαν γαιδούρι:** [από παιδικό παιχνίδι, στα «Λαογραφικά» σελ. 57]
- **Καλαϊτζή μου νιόν παιδίν, πιδέξιουν παλληκάριν να σι χαρεί η μάνα σου κι αυτή που θα σι πάρει**

- **Νάταν η γη καρκαφουτή κι νάχιν παναθούρια νάρχομουν να σου έλεγα όλα μου τα καχούρια:** [καχούρια = τα παράπονα, οι καημοί]
- **Από τον Θεόν να τάβρεις όπως με κατήνησες, σαν του δυόσμου το κλωνάριν έτσι με πρασίνισες:** δίστιχο της σουστάς, και ιδιότυπη παρομοίωση
- **Μαρή, τις αγλάδεις τρώνουν τις μιαν ι-μιάν, όχι τις ρόεις:** τις ρόγες των σταφυλλιών [από Ευτράπελη Διήγηση του Κ. Λαμέρα]
- **Χακκίμ βαρ** = Δίκιο έχεις, έτσι που τα λες είναι
- **Τρεις γυναίκες κι ένας άντρας πάνου στου βουνόν:** [από Ευτράπελη Διήγηση στα ΛΣ]
- **Μάνα, μάνα μάνα μάνα κι ας τουν είχαν κι άλλη μάνα**
- **Έλα δω πρε γύφτου, όλους αυτούς τους έχου φάει τα πρόβατα, ισέ-ναν τι σου έχω φάει; Το αμόνιν σου;:** [από παραμύθι της Κ Μ-Μ]
- **Ανάμεσα στα φρύδια σου τον έχεις τον λιμιώνα | που έρχονται κι αράζουνε τα πλοία τον χειμώνα**
- **Όταν την πρωτοπαντρεύτην έμπανεν έβγαίνεν και εχαμογέλα, τώρα μπαινοβγαίνει και μουρμουρά**
- **Άνεμε και κυρ-Βοργιά | ποιος χτυπάει την πόρτα μου; Άντρας μου στο μύλο πήγε και τσουβάλια δεν εβρήκε:** [από Ευτράπελη Διήγηση στα «Λ» σελ. 111]
- **Αμ καβούνιν είναι να του μυρίσου εις τουν κώλου;** = Μα, μήπως ήτανε πεπόνι να τον μυρίσω στον κώλο; [Όταν άλλα περιμένουμε και άλλα βγαίνουν] [καβούνι = το πεπόνι]
- **Τουρτούμ τουρτούμ μαλάφατουμ Μαρίας Κυργιαζής κόρη χρισμένους καππαμάς** = Αλίμονο και τρις αλίμονο, η κόρη της Μαρίας του Κυριαζή, μας βγήκε, άλλη από αυτή που περιμέναμε, όπως γίνεται με τον καπαμά που ψήνεται σε σφραγισμένο τσουκάλι [χρισμένος = σφραγισμένος με ζυμάρι]
- **Εγώ το τρώω τρώει με το πίνω καταλά με και ο παπάς αφ'το σακκί θουρού τουν κι θουρά μου:** [από Ευτράπελη Διήγηση στα «Λαογραφικά», όπου η παπαδιά έχει βάλει το φίλο της στο σακί κι από εκεί παπάς και φίλος αντικρίζονται [θουρούν ο ένας τον άλλο]
- **Τον δρόμο που θα πάρεις να τον βαδίζεις ίσια:** [από σχετική διδακτική λαϊκή διήγηση]

- **Αποφάσισα να γίνω στην Ελλάδα στρατηγός | στα καράβια καπετάνιος και στον πόνο σου γιατρός:** δίστιχο από Λιβισιανό τραγούδι στο σκοπό «Σαν τις μαρμαροκολόνες»
- **Αποφάσισα να γίνω μπρόκκα στο παπούτσι σου | κι λιμόνια πορτοκάλλια μέσα στο μαντήλι σου:** [δίστιχο από τις «Μαρμαροκολόνες»]
- **Εσύ δεν ήσουν πόλεγες πως αν δεν με δεις πεθαίνεις | και τώρα περπατάς και λες πού μ' είδες πού με ξέρεις**
- **Αλλαλούγια-Πατραλούγια** = τα ίδια και τα ίδια, το ίδιο ευχολόγιο
- **Τσόφλακας ήτον του διαβόλου τ' αζόν:** [από Ευτράπελη Διήγηση του Κ. Λαμέρα]
- **Μισεύγω φίλοι κλαίτε με κι εσείς εχτροί χαρείτε | κι σες γειτονοπούλις μου στα μαύρα να ντυθείτε:** από τα τραγούδια του μισεμού, που μοιάζουν κάποτε με μοιρολόγια
- **Λαλέ λαλέ το Σύμπολον και στο Βαϊν χορτάριν | και στη δική μας την αυλήν βγαίνει μαργαριτάρι:** [από τα παραπονεμένα του Ξεριζωμού]
- **Μα, τώρα δα, ιχτέπησιν μιάν τ'αραλόν:** [από Ευτράπελη Διήγηση του Κ. Λαμέρα με τον τίτλο «Ο τσαχπίνης»]
- **Έχω λογάκια να σου πω κι σαν σε δω τα χάνω | κι αφ'την αγάπην την πολλήν άλλα λογάκια πιάνω**
- **Τσαουλιέδιν κι νιρόν κι σκουτίστην του μουρόν:** [στο «Λεξικό» σελ. 285]
- **Ήρταν φαρακκάτιν** = Τα συμφώνησαν, τα «βρήκαν» [από το «Λεξικό» σελ. 307]
- **Πέντι κουβαλούν κι βάλλουν | άσπρις πέτρις τα χτυπούν | η Μαρούλλα σβουγγαλά | η καλόμοιρους τα βάλλει | η κακόμοιρους τα βγάλλει:** από αίνιγμα του Μ.Μουσαίου: το στόμα - η γλώσσα- ο κώλος [από τα «Λαογραφικά Σύμμεικτα» σελ.89 και «Λεξικό». 278]
- **Ημί κανέν κιρόν κι μη κανέν ζαμάνιν | είχιν η κάττης φόρεμαν κι η πουντικός σαμάριν | Τον πουντικόν ιφόρτωσαν σαράντα κουλουκύθια κι πάνω κατασάμαρα εφτά κυλά ροβίθια. | Δος του κλώτσου να γυρίσει παραμύθθιν ν'αρχινίσει:** προοίμιο παραμυθιού
- **Ας μην τα πουλυλουούμουν | γιατί οι νύχτις είναι μακρές κι οι μικρέ νυστάννουν | κι άλλοι σειούντιν, άλλοι ξουούντιν, | άλλοι κούππα τ'ανάσκελα κοιμούντιν | άλλοι μπαίννουν, άλλοι βγαίννουν κι άλλοι τα βρακιά τους δέννουν:** προοίμιο παραμυθιού

- **Κι η μισιμός καμός είναι κι το «χει γεια» φαρμάκιν | κι του «καλώς τα δέχτηκис» πάλι κινίργια αάπη»: [από το Παραμύθι του Μουσχουκάμπανου σελ. 72]**
- **Του φίδιν, φίδιν ααπού | κι για του φίδιν θα πιθάνου | τρέξι μου Πιλιστέρα μου | φέρι νιρό | φέρι νιρόν | γιατί ιβώ θε να πιθάνου: [από το Παραμύθι «Η Δασκάλα» σελ. 82]**
- **Μα του ναι κι μα του βόχι | μα τουν ουρανόν που βρέχει | εν του λέου πούπετα | πως τούβρα ιβώ | μόνον πως τούβριτι ισές: [από το Παραμύθι «Το Τάσι» σελ. 116]**
- **Χα θέλει η Θιός κι στην πέτρα πάνου αναμά του σπαρτόν: [από το Παραμύθι «Ο Γιάννης η Καλυβίτης» σελ. 182]**
- **Δεν είναι για το αυγοφάγωμαν | είναι για το παραπόνεμαν | Όπου είναι του πολλούκιν | είναι κι του ποκλούκιν: [ποκλούκιν = οι ακαθαρσίες, τα σκατά]**
- **Η Θιός κουμπασέρει τα βούλα: [από το Παραμύθι «Ο Θεόπεμτος» σελ. 182] [κουμπασαίρου = κανονίζω]**
- **Χαν είναι η άντρας κουνιάρης, θάνιν η γυναίκα καματηρή, χαν είναι η γυναίκα κουνναργιά, η άντρας θάνιν καματηρός. Η Θιός ξέρει κι τα κουμπασέρει: [από το Παραμύθι «Ο Θεόπεμτος» σελ. 182]**
- **Έ,τι κάμεις, ικείνου θάβρεις: [Ομώνυμο Παραμύθι σελ. 186]**
- **Μας έρπαξιν χαν τουν ι-σκύλλουν, κι χαν τουν γάραδουν βρέθηκιν = μας άρπαξε σαν τον σκύλο και σαν τον γάιδαρο μας συμπεριφέρθηκε: [από το Παραμύθι «Η κόρη, η σκύλα και η γαϊδούρα»] σελ. 209]**
- **Μι μιαλλύτερους σου σκόρδα μη φυτεύεις = Με καλύτερους σου μην τα βάζεις: [από το Παραμύθι του «Παντογνώστη χαρτοπάιχτη» σελ. 212]**
- **Τα πίσου απίδια έχουν νουρές: [από τον ΓΜΑ σελ. 350] [δηλ. «πίσω έχει η αχλάδα την ουρά»]**
- **Η άθρωπους χαν γεν ξέρει να μιλήσει, πάρμου να σουπαίνει»: [ΓΜΑ σελ. 326]**
- **Στου μιάλου του μεντζιλίσιν [στη μεγάλη κρίση] η άθρωπους πρέπει νάνιν κι του χέριν κουντόν κι η γλώσσα κουντή: [ΓΜΑ σελ. 326]**
- **Οι τούρκικις κουβέντις έχουν βούλις τουν τόπουν τουν, ιμές ξέρουμουν τούρκικις κουβέντις: [από τον ΓΜΑ σελ. 326] = Οι τούρκικες κουβέντες έχουν όλες τη σημασία τους, εμείς ξέρουμε τούρκικες κου-**

βέντες [δηλ. πλάγιες, αμφίσημες, και εννοεί βέβαια τις κουβέντες του ραγιά]

- Έφαην η άρχους [ο άρχοντας] κι έβρασιν [ζεστάθηκε] κι η φτουχός κι κρύωσιν

3. ΣΤΕΡΕΟΤΥΠΕΣ ΦΡΑΣΕΙΣ

Πρόλογος - Εισαγωγή:

Ο Καθηγ. Νικόλαος Ανδριώτης στη μελέτη του «Το Ιδίωμα του Λιβισιού της Λυκίας» 1961, συνέλεξε περί τις 61 στερεότυπες φράσεις του «ιδιώματος», με βάση ρήματα, ουσιαστικά, επίθετα, επιρρήματα κ.ά. μέρη του Λόγου, που χρησιμοποιούνταν σε αντίστοιχες στερεοτυπικές φράσεις στο Γλωσσικό Ιδίωμα του Λιβισιού και της Μάκρης. Όμως η χρήση στερεοτυπικών εκφράσεων, μεγάλης εκφραστικής πυκνότητας και πρωτοτυπίας, και γλωσσικά ιδιότυπων στο Ιδίωμα είναι κατά πολύ περισσότερο εκτεταμένη από όσην επεσήμανε ο Νικόλαος Ανδριώτης. Αυτό το φαινόμενο είλκυσε ιδιαίτερα την προσοχή μας, ώστε να το αναδείξουμε, μαζί με τις Παροιμίες, τα Επιφωνήματα, τις Προσφωνήσεις κ.ά. στα «Συμπληρώματα». Μέσα σε αυτό το πλαίσιο, μετά από σχετική μελέτη, αλλά με μεγάλη χαρά προσθέτουμε με τη σειρά μας, τις στερεότυπες φράσεις που επισημάναμε, φράσεις που και ενδιαφέρον έχουν από λαογραφικής και γλωσσολογικής πλευράς, αλλά και εντυπωσιάζουν για τη δύναμη της έκφρασης, όπως και για το αντίστοιχο ιστορικό, ηθικό και κοινωνιολογικό φορτίο που φέρνουν.

Στερεότυπες Φράσεις [Συμπληρώματα] από τα Παραμύθια και Παροιμίες της Καλλιόπης Μουσαίου - Μπουγιούκου

- **Έφαϊν κι πήριν μου** = με έφαγε, με πίεσε αφόρητα [από Παραμύθι σελ. 120]
- **Του γδιν του γδουχέριν** [από Παραμύθι σελ. 120]
- **Κάμνει τα μι τουν έναν κι μι τουν άλλουν** = τα έχει [πάει] με τον ένα και με τον άλλο [από Παραμ. σελ. 202]
- **Τι έθελιν να κάμει;** = τι μπορούσε να κάνει; [από Παραμύθι σελ. 128]

- **Βγάλλει τα δυνάριν** = βγαίνει ξοφλημένος [από Παραμύθι σελ. 138]
- **Η λόους του έναν ι-δυό εν γένουνταν** = ο λόγος του το ένα δυο δεν γίνονταν [με την έννοια: ό,τι έλεγε γινόταν οπωσδήποτε, δηλ. ο «λόγος του ήτανε συμβόλαιο»] [από Παραμ. σελ. 130]
- **Όσα ήρταν πάνου στου κιφάλιν του** = όσα του συνέβησαν, όσα έπαθε [από Παραμ. σελ. 132]
- **Χαν ήρτιν η νους της** = όταν συνήλθε, όταν ήρθε στα καλά της, στον εαυτό της [από Παραμ. σελ. 135]
- **Η ζουή που σηκώννου** = η ζωή μου όλη [από Παραμύθι σελ. 136]
- **Να η κιφάλη μου, να κι του σπαθί σου** = να, η ζωή μου είναι στα χέρια σου [από Παραμ. σελ. 141]
- **Πουλλά βαρύ** = πολύ δύσκολο [από Παραμ. σελ. 162]
- **Τον έφεραν εις τα πρώτα του** = τον συνέφεραν [από Παραμ. σελ. 168]
- **Αλλαλούια-πατραλούια** = τα ίδια και τα ίδια, το ίδιο συναξάρι
- **Έρτιν η Αντιλαβού** = Έρθε το «συμφέρον και ούτω βοήσωμεν»
- **Ψάλλιτι παπάδοι** = ό,τι και να γίνει, συνεχίστε
- **Άλισου-μάλισου | πέτρα στην κιφάλην σου** = άνω-κάτω, αχταρμάς
- **Αρχή του παραμυθιού «καλησπέρα» σας** = άντε, πάλι από την αρχή τα «παραμύθια»...
- **Μια η μέρα μας | μια και η δουλειά μας** = τα ίδια και τα ίδια
- **Της μάμμης σου τ'αρτάχτιν | που κλώθει του μιτάξιν** = άντε πάλι... Μωρέ δεν μας παρατάς;
- **Όρσι κι μιτά χαράς** = στους ορισμούς σας, και μετά χαράς
- **Του γδίν του γουδουχέριν** = τα ίδια και τα ίδια
- **Μεγάλον καράβιν, μεγάλες φουρτούνες**
- **Κι τα μιταξουτά βρακιά | πιδέξια σκέλλια θέλουν**
- **Ψύλλος στ'άχερα** = τρέχα-γύρευε
- **Το καλόν μας στην γινιάν μας [το καλό = πάντρεματα, σχέσεις κ.λπ., ανάμεσα στους συγγενείς, [γενιά ή γινιά] = η σχέση, η συγγένεια]**
- **Από ρακίν- ρακίν** = κατά μάνα κατά κύρη

- **Ιτσάττισαν η κίσσα μι την κίσσαν** = τα βρήκαν μεταξύ τους και τρώγονται, όπως τα πουλιά η κίσσα με την κίσσα, που όταν βρεθούν φωνάζουν σαν να τσακώνονται
- **Ε, κυρά Μαλακουτή | απού τ'άλλουν μου του 'φτίν**
- **Κουί-κουίν κι άλι-άλι** = άκρη-άκρη και σιγά-σιγά, με προσοχή δηλαδή
- **«ψυχή κουρίν»** = κοπέλα με καλή ψυχή, [στερεότυπη φράση, ως αρετή, για τις προξενειές των κοριτσιών]
- **«Η αάς κιοστέκια θέλει»** = ο αγάς θέλει κιοστέκια = δοσίματα, αλλά και χαλκάδες [Παροιμία υπ. αρ. 8]
- **τ'άη-Νικήτα κοίτα | κι τ'άη-Γιωργιού ξικοίτα** [Παροιμ. υπ. αριθ. 25]
- **«Είνιν ψουμάκιν του Θιού»:** [Παροιμ. υπ. αριθ. 96]
- **«άρις-μάρικς κουκουνάρις»:** [Παροιμ. υπ. αριθ. 133]
- **«τ' άσπρα κατεβάζουν τ'άστρα»:** [Παροιμ. υπ. αριθ. 146]
- **«απού Μαρτιού καλουκιρνά | κι απ'Άουστου χειμώνας»:** [Παροιμ. αριθ. 162]
- **«στρακκουμένη βυτίνα»:** [Παροιμ. υπ. αριθ. 238] [στερεότυπη φράση για κάτι το ανεπανόρθωτο, βυτίνα = στάμνα]]
- **«οπόχει τα γέννια έχει κι τα χτένια»:** [Παροιμ. υπ. αριθ. 271] [για την υπευθυνότητα λόγων καινπράξεων]
- **«Η γλώσσα κόκκαλα δεν έχει και κόκκαλα τσακίννει»:** [Παροιμ. υπ. αριθ. 302]
- **«Ισές είστι του λύσι κι του δέσι»:** [Παροιμ. υπ. αριθ. 345]
- **«Δυο κιφάλια σ'έναν χαρανίν έχ χωρούσιν»:** [Παροιμ. υπ. αριθ. 397]
- **«Ζει κι ζιζιρά»** = ζει και δυστυχεί, και υποφέρει [Παροιμ. υπ. αριθ. 455]
- **«Κατά τον αναβάτην και ο καταβάτης»** = «κατά τον καθένα και τα έργα του» [Παροιμία υπ. αριθ. 598]
- **«σ'άφκαιρα πιθάρια κλάννει»** = σε αδειανά πιθάρια [Παροιμ. υπ. αριθ. 615]
- **«ο όμοιος τον όμοιον κι η κοπριά στα λάχανα»:** [Παροιμ. υπ. αριθ. 889]
- **«κονγκουρακλού ιμάμης»:** στερεότυπη φράση-έκφραση υποκρισίας [Παροιμ. υπ. αριθ. 1379]
- **«άρχοντας μι τα λεφτά του | κι φτουχός μι τα πιδιά του**

Στερεότυπες Φράσεις από τα «Παραμύθια» της Καλλιόπης Μουσαίου - Μπουγιούκου

- «**να του σπαθί σου, να κι η κιφάλη μου**» [από το Παραμύθι «Το αντρειουμένουν βασιλόπουλουν» σελ. 12]
- «**τόμους έππεσιν του πιδίν**» = αφ'ότου γεννήθηκε το παιδί [από το «Αντρειουμένουν βασιλόπουλουν» σελ. 12]
- «**τότι έκοψιν του κιφάλιν του**» = τότε το σκέφτηκε, το βρήκε [από το «Αντρειουμένουν βασιλόπουλουν» σελ. 14]
- «**τακούρ- τακούρ**» = γρήγορα-γρήγορα
- «**μη μι χαλάσεις**» = μη με σκοτώσεις
- «**για μιάς**» = αμέσως, δια μιάς [σελ. 16]
- «**έπιασαν του γίματος τις στράτις**» = ακολούθησαν τους δρόμους του αίματος, της ανομίας [σελ. 16]
- «**αφέντη μου,σι**» = εσύ είσαι ο αφέντης μου
- «**τυρπά την, πέρα πιρού**» = την τρυπάει πέρα για πέρα
- «**η πια καλή**» = η πιο όμορφη
- «**πάλι κι πάλι**» = επιμένει... [σελ. 20]
- «**τούτους η κιρός κι κείνους η κιρός**» = με τούτα και μ'εκείνα [από το Παραμύθι «Του Δακρουηλιά» σελ. 22]
- «**απού κινουργής**» = από την αρχή [σελ. 26]
- «**είπιν μέσα εις την ψυχήν της**» = είπε με το νου της... [σελ. 30]
- «**έφυαν τα πουλλιά στου μέρους τουν**» = φύγανε τα πουλιά για τον τόπο τους [από το Παραμύθι του «Δακρουηλιά» σελ. 36]
- «**α μι κάμει θέλει τσελλάτιν η βασιλιάς**» = θα με κρεμάσει, θα με σκοτώσει ο βασιλιάς [σελ. 36]
- «**ιπήριν την υγιάν κι έφυιν**» = τους άφησε γεια και έφυγε [από το Παραμύθι τα 3 πιλιστέρια και η γουρούνα» σελ. 40]
- «**για τα κείνου κανένας εν αμπουρά νάμπει**» = εξαιτίας του κανένας δεν μπορεί να μπει [σελ. 40]
- «**δίου χαπάριν**» = δίνω είδηση [από το Παραμύθι «οι τυρεις αδερφές κι η δράκους» σελ. 52]

- **«ιβώ έρχουμ'άπ'του δίκιου μου»** = εγώ θα τους αντιμετωπίσω με το δίκιο μου [σελ. 56]
- **«αν κάμεις τουλ λόουμ μου»** = αν κάνεις αυτό που σου λέω [σελ. 56]
- **«πάει μι βούλην της την καρτιάν»** = πάει με όλη της την καρδιά [σελ. 58]
- **«έτρουαν κι κάθουνταν»** = έτρωγαν κι έπιναν [σελ. 63]
- **«έννιωσιν τα βρώμικα»** = κατάλαβε τη δυσκολία [σελ. 63]
- **«η δράκουσ απού τουθ θυμόν του εγένιν όρους κι τρία βουνά»** = ο δράκος από το θυμό του έγινε όρος και τρία βουνά [σελ. 83]
- **«αμ'έθα πιράσεις απού του χέριν μου, σκύλλι»;** = μα δεν θα πέσεις στα χέρια μου, σκύλε; [σελ. 63]
- **«τι έρχιτι αφ'τα χέργια σας»;** = τι περνάει από τα χέρια σας, τι μπορείτε; [σελ. 64]
- **«νάρτουμουν αφ'του δίκιου του»** = να βρούμε το δίκιο μας [σελ. 66]
- **«είχιν, κι έντα γεν είχιν»** = είχε, μπορεί και να μην είχε [σελ. 70]
- **«να σηκουθούν στα πανιά»** = να σαλπάρουν [σελ. 70]
- **«πώς έθελιν να πει τέτοιουλ λόουν»;** = πώς μπορούσε να πει τέτοιο λόγο, τέτοιο πράμα; [σελ.74]
- **«[που] εν έβαλλιν του χέριν του στου κρύουν του νιρόν»** = που δεν έκανε δηλ. τέτοιες δουλειές [σελ. 76]
- **«γιατί έθελιν να την ι-σκουτώσει απού του ξύλου»** = γιατί θα την σκότωνε στο ξύλο [σελ. 76]
- **«κι θέλεις εις του μέλιμ πάει, κι θέλεις εις του γάλας»** = και μπορεί να πάει στο μέλι ή στο γάλα [σελ. 76]
- **«του φίδιν ιγένιν, η βασιλλιás ιγένιν, ιγένηκιν του φιδιού κι πήριν τουν στρατόν κι έφυν»** = επιμένει το φίδι, επιμένει και ο βασιλιάς, γίνεται η γνώμη του φιδιού [από το Παραμύθι «Η Δασκάλα» σελ. 76]
- **«όπου σι βγάλει η μέρα σου»** = όπου σε βγάλει η μοίρα σου [από το Παραμύθι «Η Δασκάλα» σελ. 76]
- **«ππέσι πάνου μου»** = πέσε πάνω μου, εμπιστέψου με» [Παραμ. «Του Δισποινίν» σελ. 80]
- **«έναν μαχαίριν της σφαγής, έναν σκοινίν της κριμμαστής,κι μιαν πέτραν της απομουνής»** = γιατί εγώ ήμουν η αιτία να γίνει αυτό το κακό [από το Παραμύθι «Του Δισποινίν» σελ. 80]

- «**εν ήρτιν, μήτ'ιφάνην**» = ούτε ήρθε, ούτε φάνηκε [από το Παραμύθι «Του Δισποινίν» σελ.84]
- «**ε, μοίρα των μοιρών, κι μοίρα η δική μου**»: [από το Παραμύθι «Του Δισποινίν» σελ. 84]
- «**κι μήη ικείνη ήταν**» = τάχα μου δεν ήταν ούτε εκείνη [σελ. 89]
- «**μιτά χαράς**» [σελ. 94]
- «**αυτός όμως κι καλά να φύγει**» = αυτός όμως ήθελε ντε και καλά να φύγει [σελ. 94]
- «**έφηκίν τουν εις το θέλημάν του**» = τον άφησε να κάνει ό,τι θέλει [σελ. 94]
- «**τουν τρώου, τρώου, τρώει μου | τουν πίννου καταλά μου**» = με κατακλύζει μια άσκημη σκέψη [σελ. 98]
- «**ήρτιν εις τουν νουν του**» = ήρθε στα συγκαλά του, θυμήθηκε [σελ. 106]
- «**να πάθου κι να ράνου**» = να πάθω δηλαδή το ένα και το άλλο [υποθετική δυσάρεστη επανάληψη] [σελ. 106]
- «**λάμψι νήλλιου για να λάμψεις**» = θαυμασμός για χαριτωμένο πρόσωπο [σελ. 111]
- «**αν πάει κανέννας κι ρίξει λούουμ πάνου στου περιβόλι**» = αν βρεθεί κανέννας και [κατηγορήσει]πει κακό λόγο για το περιβόλι [σελ. 114]
- «**πάσα ένας**» = ο καθένας [σελ. 114]
- «**βαρύν ζήτημαν**» = δύσκολο θέμα] [σελ. 114]
- «**εν ήταν κιρός πόθελαν νάρτουν οι δράκοι**» = δεν ήταν ακόμα ο καιρός που θα έρχονταν [που ήθελαν] έρχονταν οι δράκοι [σελ. 114]
- «**εν του φέρνουμουν στην τιμήν μας**» = το θεωρούμε ντροπή μας [σελ. 116]
- «**ιχτυπήθηκιν την μιτσήν**» = ερωτεύτηκε την μικρή [σελ. 120]
- «**του γδί κι του γδουχέριν**» = τα ίδια και τα ίδια [σελ. 120]
- «**έφαϊν κι πήριν μου**» = με έφαγε [σελ. 120]
- «**ήταν νήλλιου αχτένα**» = ήταν όμορφος πολύ [σελ. 120]
- «**ιβώ αφ'τουλ λόουν σας εν ιβγαίννου**» = εγώ δεν κάνω πράματα έξω από αυτά που μου είπατε [σελ. 122]
- «**βουρ ασσά, βουρ γιοκκαρί**» = χτυπά πάνω, χτυπά κάτω [σελ. 122]

- **«μα, τι έθελιν να κάνει»;** = μα τι μπορούσε να κάνει; [σελ. 128]
- **«η βασιλιάς ιγένηκιν, του πιδάκιν ιγένηκιν, έφηκίν τα κι έφυιν του πιδάκιν»** = ο βασιλιάς επέμεινε, το παιδάκι επέμεινε, τα άφησε το παιδάκι και έφυγε [σελ. 130]
- **«η λόους του έναν ι-δυο εν γένουνταν** = ο λόγος του από το ένα σε δυο δεν γινόταν [σελ. 130]
- **«όσα ήρταν στου κιφάλιν του»** = όσα του συνέβησαν, όσα έπαθε [σελ. 132]
- **«πιρνά στου χέριν του πιδιού έναν βαρέλλιν»** = αρπάζει ένα βαρέλι [σελ. 132]
- **«χαν ήρτιν η νους της»** = όταν συνήλθε, όταν ήρθε στα σύγκαλά της [σελ. 135]
- **«η ζουή που σηκώννου είνιδ δική του»** = του οφείλω τη ζωή μου [σελ. 136]
- **«σι τέσσερις βουλές βγάλλι σι του δινάριν κι σηκώννιτι κι φεύγει»** = σε τέσσερις φορές, που έπαιξε [στα ζάρια] τα ξόφλησε, τα έχασε όλα, και έτσι χαμένος σηκώνεται και φεύγει [σελ. 138]
- **«θάρτ' απ' του δίκιουν τουν»** = θα πάρω το δίκιο μου [σελ. 138]
- **«κι άμα έθελιν νάρτουν τα πιδιά»** = κι όταν ήταν να έρθουν τα παιδιά [ιδιωματική χρήση του ρ. θέλω] [σελ. 144]
- **«όσα μαϊδιά καζαντήσουμουν τα πίσου πίσου α τα μοιράσουμουν»** = όσα χρήματα βγάλουμε στο τέλος να τα μοιράσουμε [σελ. 156]
- **«βγαίννει πάνου στου παλάτιν»** = ανεβαίνει στο παλάτι [σελ. 168]
- **«τον έφεραν στα πρώτα του»** = τον συνέφεραν [σελ. 170]
- **«μι του ζόριν κι καλά να τουν πει»** = με το ζόρι ντε και καλά να του πει [σελ. 188]
- **«έκοβγαν αφ'την κοιλιάν τουν του φαίν για να καλουταΐσουν τ'αλουάκιν»** = έκοβαν από τους ίδιους το φαΐ για να καλοταΐσουν το αλογάκι [σελ. 190]
- **«γιατί ικεί που ικάννευγιν κι αμόληννιν τουν τσιφτέν του καθέλου άδειους εν έβγαιννιν'»** = γιατί εκεί που σημάδευε και πυροβολούσε με το δίκανό του, δεν έβγαινε καθόλου άδειος [σελ. 190]

- **«καλά του λέει κι καλά του κάμνει»** = καλά το λέει και καλά το κάνει [σελ. 190]
- **«Κάμνει τα μι τουν έναν κι μι τουν άλλουν»** = το κάνει με τον ένα και με τον άλλο [σελ. 202]
- **«έθελιν να πάρει γυναίκαμ μι τηδ δικήν του την καρτιάν»** = ήθελε να πάρει γυναίκα που να του αρέσει [σελ. 208]
- **«λέει μέσα στην ψυχήν της»** = παίρνει την απόφαση [σελ. 216]
- **«είπιν μι τουν νουν του»** = σκέφτηκε [σελ. 220]
- **«ικείνους η κιρός κι τούτους η κιρός»** = με τον καιρό [σελ. 220]
- **«κι αν μας πάρει άγγελους πρωτοστάτης, κι αν γεν μας πάρει, κκιά-λης κασιδιάρης»**
- **«σηκώννιτι σταματηχτός»** = σηκώνεται όρθιος [σελ. 234]
- **«την χάρην του Θιού πάνου του»** [παραμ. 42]
- **«έπαιζάν την του «κου»** = την χούγιαξαν [παραμ. 42]

Στερεότυπες φράσεις από τον «Γάμο του Μαλώνη Αντιφάτου»

- **«Ιμές τις ιστράτις θα μαρμαρώσουμουν»:** στερεότυπη φράση στις υποσχέσεις των προξενητών στους γάμους [από τον ΓΜΑ σελ. 293]
- **«τίργια-τίργια τα καλά | κι έναν παραπάνου»:** υπόσχεση προξενητών στις διαπραγματεύσεις για γάμο [από τον ΓΜΑ σελ. 294]
- **«νούλλα η νούλλα | έφαϊν τα βούλα»:** [ΓΜΑ σελ. 299]
- **«Τίνιν η λόους | τι είνιν του φλουρίν»;** για την δύναμη του λόγου έναντι της σημασίας του συμβόλου που ήταν το φλουρί [από τον ΓΜΑ σελ. 302]
- **«κι τίτη φιλά σοι κι τίτη χαλά σοι»:** στερεότυπη φράση για μεγάλο πάθημα, με βία και ξύλο [ΓΜΑ σελ. 298]
- **«χαμένουν ρούχουν»:** [από το παραμύθι του «Ειβάχη» σελ. 122]

ΧΡΗΣΗ ΡΗΜΑΤΩΝ ΣΕ ΙΔΙΩΜΑΤΙΚΕΣ ΚΑΙ ΣΤΕΡΕΟΤΥΠΕΣ ΦΡΑΣΕΙΣ

Κάνω - κάμνω

- «Καλώς τα κάμνιτι, καλώς τα πουλιμάτι»: ευχή κυρίως σε χτισίματα σπιτιών κ.λπ.
- «Α σι κάμου τα φαγιά σου»: απειλή
- «Τι κάμνιτι; Καλά μουσιν, δόξα τοθ Θεόν»: χαιρετισμός φιλικός
- Έκαμίν τουν ελετέγκιν = τον έκανε μαύρο στο ξύλο
- «Α τουν κάμουμουν το κολάιν του» = να τον σκοτώσουμε [από διήγηση παραμυθιού].
- Επίσης με την έννοια της γενετικής-σεξουαλικής πράξης:
 - α. «Εκάμιν το κι μάνα σου, εκάμιν το κι θειά σου
έκαμίν του πλιόν κι συ που να καβεί η καρτιά σου»
 - β. «Ισέναν Τσαμπίκα θα σι κάμου. Ισέναν Ασπασία εν θα σι κάμου, γιατί πέρσι σ'έκαμα κι εν μι πλήρωσις» [από ευτράπελη διήγηση]
 - γ. «Κάμνει τα μι τουν έναν κι μι τουν άλλουν» = τα έχει [πάει] με τον ένα και με τον άλλο [από Παραμύθι σελ. 202]
- «Μαρκκάτου μαρκκάτου | έκαμά του κι έλα φάτου»...: με την έννοια του αφοδεύω από σχετικό σκοπό των Απόκρεω

Θέλω

Το ρήμα θέλω, επίσης στον αόριστο χρόνο: «ήθελα», «ήθελε» χρησιμοποιείται ευρέως στο Ιδίωμα σε στερεοτυπικές φράσεις και τότε έχει την έννοια του «θα», «επρόκειτο», «είχε τη συνήθεια», όπως π.χ: «έθελιν να περπατήξει πολύ» [θα έπρεπε, επρόκειτο και είχε τη συνήθεια να περπατήσει πολύ], «έθελιν να μείνει» [θα έμενε] κ.α

Κάθομαι [κάθουμου] – έκατσα

- Στουν κουππάμ μας έκατσιν
- Περπατού κι κάθουμου, γράφου κι κάθουμου, ντρανού κι κάθουμου, περιμένου [αλιμένου] κι κάθουμου κ.ά [χρήση με την έννοια του ενεστώτα διαρκείας]

- «Κάτσι κι αλίμενι [περίμενε]» ή και «σαράντα τάχει μες την γην κάθου-ντιν κι σκουργιάννουν» [χρήση του «κάθομαι» με την έννοια της παθητικής αναμονής]
- Κάθουμου βαρύς = μένω ήσυχος, βέβαιος
- Κυρίως η χρήση του «κάθομαι» όπως διαγράφεται τουλάχιστον στις Παροιμ. 524, 525, 526, 527, και 528 είναι η αυτοπαθητική αποδοχή μιας πράξης ή ενέργειας που προέρχεται από άλλους [π.χ. περπατού κι κάθουμου, γράφου κι κάθουμου, τρώου κι κάθουμου κ.λπ.]

Είμαι [Είμου]

Το ρήμα «είμαι» «είμου» με την έννοια της παρουσίας της ύπαρξης και της ενέργειας έχει μια ευρύτατη χρήση:

- «Ιβώ είμου της βρουντής η γιος | της αστραπής αγγόνιν | σα θέλου ρίχτου κι βρουντού | σα θέλου ρίχτου χιόνιν»
- «Ξέρεις πρε ποιος είμου ιβώ; Είμου η γαμπρός του Πουζάρη»: [ειρωνεία]
- «Ιμές είμουστιν εις του γουμάριν απού κάτου»: [από τον ΓΜΑ σελ. 345]
- Ιμές είμουστιν στου Μεμμέττη την τοππούζαν απού κάτου»
- «Ιμές είμουστιν τ'αυγά. Να χτυπήσει η πέτρα τ'αυγόν, βάι τ'αυγόν. Να χτυπήσει τ'αυγόν εις την πέτραν, πάλι βάι τ'αυγόν»: [από τον ΓΜΑ σελ. 297]
- «Χίλλια καλώς του του κακόν κι αν είνιν αυτό μονάχον»
- «Νάταν κι του πουττίν πουττίν νάταν κι η βίλλα βίλλα»
- «Ας ήταν να παντρεύουνταν οι ξαναπαντρεμένοι
- να παντρευτεί κι η Στινός πούχει καρτιάν καμμένην»
- «Είνιν κι αχαμνόν τ'αρνίν, είχιν κι παχιάν νουράν»: [από τους «Βατταρισμούς» σελ. 122]
- «Έναν είνιν | κι όρκιουν είνιν | κι παλιόν παπούτσιν είνιν»: [από τα «Λαογραφικά Σύμμεικτα» σελ. 91]

Πέφτω

Εκτός της στερεότυπης χρήσης του ρ. «πέφτω» που έχει επισημάνει ο Νικ. Ανδριώτης στο «Ιδίωμα»: π.χ. «Ππέσι απού πίσου μου = ακολου-

Θησέ με» [σελ. 101], το ρ. πέφτω έχει και άλλες ιδιότυπες χρήσεις, αυτές του ερωτεύομαι, του κοιμάμαι βαθιά, του πέφτω σε μεγάλη πλάνη, του φτωχαίνω κι εξαθλιώνομαι, του χάνω το νου μου, του περιέρχομαι σε μεγάλη δυσκολία κ.ά

Παραδείγματα:

- «Έππεσα μέσα στους βάτουμ μηη τα πάνου, μήη τα κάτου»
- «Απού τουν ιστόμαν τουν εν ππέφτει λόους»
- «Ιμέναν εν μι ππέφτει λόοους»
- «Έππεσιν η μύττη του»
- «Έππεσιν και η πλάττη του έφαϊν χώμαν»
- «Η μύττη του ππέφτει στα σκατά κι εν ι-σκύβγει να την πιάσει»
- «Ήταν κι καρφίν κι έππεσιν κι εις του νιρόν»: [από την Παροιμία αριθ. 969]
- «Έππεσιν χαμηλά»
- «Αφ΄τουν πύργουν έππεσιν, τίποτα εν έπαθιν»: [από παραδοσιακό αίνιγμα: το φίδι]
- «Πέσε πίττα να σε φάω»

Λέγω - μιλάω - λαλώ

Στερεότυπα το «λέγω» έχει σχέση και με τον έναρθρο λόγο και το «λαλώ» με τον έναρθρο λόγο επίσης και με τον ήχο, τη μουσική, τον ήχο της καμπάνας, κ.ά.

- «Νάχα φωνή σαν τη βροντή | λαλιά σαν την καμπάνα»...: [από δίστιχο της «σούστας»]
- «Πες βρε κι εσύ το τούρκικό σου»!: [από ευτράπελη διήγηση]
- «Μίλα μωρέ κι ας είναι κι έτσι»: [από ευτράπελη διήγηση επίσης]
- «Μιλούν μιλούν τα σίδερα, μιλά κι η σακκουράφα | μιλά κι η σκατουπάμπουλας απάν΄αφ΄την καράφα»
- «Α δεν μιλήσει η στόμας του | θα τσιφλατήσει η κώλους του»
- «Και λέει μέσα εις την ψυχήν της» = Και λέει από βαθιά μέσα της
- «Οι εξορισμένοι έρχουντιν | λαούσιν οι καμπάνις»...
- «Κόρακας ελάλησε | μαύρη ρόγα γυάλισε»

- «Του λέει, λέει του, κι του λαλά, λαλά του»: [από την Παροιμία αρ. 691]

Λόγια

- «Τα λόϊα είνιν θηλυκά»
- «Κόβγου τουλ λόους σου μι του μέλιν»: [από την Παροιμία αρ. 709]
- «Χίλλια λόϊα έναν άσπρουν»: [από την Παροιμία αρ. 718]
- «Άταμ, τ'είνιν η λόους, τ'είνιν του φλουρίν»: [από τον ΓΜΑ]
- «Έχω λογάκια να σου πω μασαν σε δω τα χάννω | κι αφ'την αγάπην την πολλήν | άλλα λογάκια πιάννω»
- «Έχει η κιρός γυρίσματα | κι οι μήνις μηνολόγια | κι τα ψαράκια του γιαλλού | πιάννουντιν μι τα λόγια»

Το ρ. ρίχνω [ρίχτω]

- «έρριξαν την πέρτικαν αίπιν» = έριξαν στην πέρδικα μομφή [Παροιμία αρ. 1037]
- έριξάν τον [την] αβανιάν»: κοινή στερεότυπη φράση, άδικης ως επί το πλείστον κατηγορίας

Επίσης η ειδική και στερεότυπη χρήση των ρημάτων: **«χτυπιούμου», «βγαίνου», «μπαίνου», «δίνου»**

- χτυπιούμου = ερωτεύομαι
- βγαίνου = ανεβαίνω, έρχομαι «βγαίνει πάνου εις το παλάτιν» [από παραμύθι σελ. 162]
- «μπαίνου» = ειδική χρήση του ρήματος με την εννοια του ζυμώματος του ψωμιού] φράση; «ήμπητι, μαρή»; = αρχίσατε το ζύμμα, καλέ»;
- «δίου» [το ρ. δίνω]: φράση: «σι δίου κουσκαλένουν, να μι δέκεις σιδηρένουν» = σου δίνω νεογιλό, προσωρινό παιδικό δόντι, και δόσε μου σιδερένιο [ευχή για τη νεογιλή οδοντοφυία των παιδιών, από τον Κ. Λαμέρα]
- «δίου»: άλλη ιδιότυπη χρήση του ρ. είναι αυτή της οποιασδήποτε πράξης, φράση: «κι δίοι μιαν μι την κιφάλη του κι σπάννει του τσέμιν» = και δίνει μια με το κεφάλι του και σπάνει το τζάμι» [από ευτράπελη διήγηση του Κ. Λαμέρα]

πίττα:

- «Πέσε πίττα να σε φάω»

παραμύθι:

- «Παραμύθθιν παρακύθθιν παρακλάννουσι στην μύττην»

νύφφη:

- «Έκαμιν κι η νύφφη πίττις μι τ'αφτιά κι μι τις μύττις»

Γινιά [συγγένεια, οικογένεια]:

- «Το καλόν μας στην γινιάν μας»
- «Ηβριν η γύφτους τηγ γινιάν του κι αναγάλλιασε η καρτιά του»

Μάης:

- «Ζήσι Μάη να φας τριφύλλιν»

πιάννου ρ. [πιάνω]:

- πιάννου καμίνιν = βάζω καμίνι για ξυλοκάρβουνα
- πιάννου σκουλούκια = εκτρέφω μεταξοσκώληκες

αστραπή:

- «Σαν άστραφτεν δεν έβρεχεν | τον Μάν' εβροντολόγα»

ημέρα:

- «Μια η μέρα μας | μια κι η δουλλειά μας»

καιρός:

- «Κιρός φέρνει τα λάχανα κιρός τα παραπούλια»
- «Το πρώιμον ευλόγησεν ο καλός Θεός | και το όψιμον ο καλός καιρός»

μπαρούτι:

- «Δημητσανέϊκουν παρούτιν»
- «Αυτό το άττιν τρώει παρούτιν» = είναι άγριο, ατίθασο

κρατώ ρ.

Εκτός της κοινής χρήσης του το ρήμα αυτό, κρατάω, υπερισχύω, έχει και την εξής έννοια στο Λιβισιανό γλωσσικό ιδίωμα: Αυτήν του «έχω» και με «κατέχει». Χαρακτηριστική έκφραση: «με κρατάει ένας πόνος από το πρῶι», «με κρατάει ένας πόνος στο δεξιό μου νεφρό» κ.λπ.

4. ΕΠΙΦΩΝΗΜΑΤΑ

Πρόλογος - Εισαγωγή:

Ήταν μεγάλη η χρήση των «Επιφωνημάτων» στο Μακρηνολιβισιανό Γλωσσικό Ιδίωμα. Με τα επιφωνήματα εξέφραζαν τις απορίες, το θαυμασμό, τη ειρωνεία τους κ.λπ. έντονα και πολλές φορές μονολεκτικά. Στα «Λαογραφικά» καταγράφη 16 επιφωνήματα. Στο παρόν «Συμπλήρωμα» προσθέτω περί τα 70 ακόμα επιφωνήματα από την έρευνά μου σε διάφορα έντυπα και εφημερίδες.

- **Καλέ!**
- **Καλώς το!**
- **Χαρώ το!**
- **Βουρ ασσά, βουρ γιοκαρί** = χτυπάει πάνω, χτυπάει κάτω [από Παραμύθι σελ. 122]
- **Τέμαν - τέμαν;** = από πού κι ως πού; [από Παραμύθι σελ. 204]
- **Τε,τε, τε** = Τι λές; ...Κοίτα να δεις...
- **Ταμάμ** = Επί τέλους, αρκετά, ως εδώ και μη παρέκει
- **Χάτε δα** = Άντε καλέ... Αλήθεια;...
- **Χάϊ** [πηγαίνει συνήθως με το «χάτε» = χάτε χάϊ] = Άντε καλέ, τι είναι αυτά που λες;
- **Τε χάϊ** = Άντε από εκεί [απορία και υποτίμηση]
- **Αμ'αυτό έν είχιν τον τόπον του** = απορία και θαυμασμός
- **Κι τίτη φιλά σι κι τίτη χαλά σι** = Με τούτα και μ'εκείνα...
- **Τε χα** = απορία και αμφισβήτηση
- **Τουρ - τακούρ και Τακούρ - τακούρ [από Παραμύθι]** = μια και δυο, άντε και καλά, γρήγορα - γρήγορα
- **Μάνας γιε!**: επιφώνημα απορίας, θαυμασμού, ή και απελπισίας

- **Πουτάνας γιε!:** επιφώνημα υβριστικό
- **Πρε [βρε] τον ππούστην!**
- **Μάνα!:** επιφώνημα ευωδίας
- **Ίφ!:** επιφώνημα κακής οσμής
- **Όρσι!:** επιφώνημα συμφωνίας, υποδοχής κ.λπ.
- **Όρσι κι μιτά χαράς!:** επιφώνημα αποδοχής = ευχαρίστως, ό,τι θέλεις, στους ορισμούς σου
- **Μαρή =** καλέ, μωρή
- **Πρε =** βρε, καλέ...
- **Πρε συ =** βρε συ, καλέ εσύ
- **Πρε, πικρέ κι σκουτεινέ:** επιφώνημα αποτροπής
- **Πρε, διαβόλου γιε:** επιφώνημα χαϊδευτικό πολλές φορές!
- **Πρε τουν πικρόν κι τουν λιτόν:** επιφώνημα χαϊδευτικό επίσης!
- **Αμάν!:** επιφώνημα απορίας = ωχ, τι γίνεται, τι συμβαίνει;
- **Τύφλα! και Τύφλις!:** επιφώνημα αρνητικής συμπεριφοράς
- **«Χαΐ χα», αλλά και «Χάτε χά»:** επιφώνημα ειρωνείας
- **Πάττα-κιούττα:** επιφώνημα άγριου ξυλοδαρμού
- **Άντζα μου:** επιφώνημα απορίας = άραγε, λοιπόν
- **Άμμα =** όμως, όταν [από το παραμύθι του Εϊβάχη]
- **Άμμου του:** επιφώνημα των ενηλίκων στα νήπια = άμμου του να μη βουλλήσεις τα σία σου[τα ρούχα σου]
- **Καλέ:** συχνότατο επιφώνημα στην καθημερινή ομιλία, αλλά και σε πολλά Λιβισιανά τραγούδια, όπως το «Καλέ φως μου» κ.ά.
- **«Τ'αρνίν Βασίλη μας, τ'αρνίν»:** επιφώνημα συνθηματικής άρνησης με ιστορικό υπόβαθρο
- **Βάρδα!:** επιφώνημα προτροπής = προσοχή, πάρτε τα μέτρα σας, φύγετε, απομακρυνθείτε
- **Μάσαλλα =** εύγε
- **Άφερμι =** μπράβο, εύγε
- **Αύχια Δημήτρη =** εύγε Δημήτρη
- **Χήλλη Δημήτρη, γιούχα Δημήτρη:** από σχετική παροιμία

- **Βαχ:** επιφώνημα λύπης
- **Βάι, βάι, βάι:** επιφώνημα θλίψης και απελπισίας
- **Χάτε κι χαΐριν νάνιν:** ευχετήριο επιφώνημα στους γάμους
- **Ολούρμου πλιόν;:** επιφώνημα έκπληξης για κάτι το απίθανο, το απίστευτο = τι λες;, έτσι λες;, είναι δυνατόν να έγινε; [απορία]
- **Φουρ τοππούζα μού** = πάνω τους μαγκούρα μου
- **Χάλες μου** = τουλάχιστον
- **Τσάνουμ'** = παιδί μου, σπλάχνο μου
- **Τσιέριμ'** = παιδί μου, σπλάχνο μου
- **Καχπέ...** = επιφώνημα για γυναίκες μαστρωπούς καχπέ = τσατσά
- **Σούτο** = έτσι κι έτσι [από παιδικό παιχνίδι, όταν το νόμισμα «καθόταν» ανάμεσα σε δυο «γραμμές» του παιχνιδιού]
- **Ογούριν!** = γούρι
- **Θεία και θεία:** οι ΜακρηνοΛιβισιανοί σε όλες τις ηλικιωμένες τις προσφωνούσαν με το θεία και θεία από σεβασμό
- **«Αφέντη»** = πατέρα,
- **Αδαρφέ**
- **Αξαδαρφάκιν:** όλοι οι ΜακρηνοΛιβισιανοί προσφωνούσαν ο ένας τον άλλα «αξαδαρφάκιν», προπαντός ότα συναντιόντουσαν στην «ξενιτειάν»
- **Συμπέ** = συμπέθερε
- **Κουμπάρα:** με αυτό το επίθετο προσφωνούσαν τις κουμπάρες, αλλά και τις γειτόνισσες. Τις πραγματικές κουμπάρες τις προσφωνούσαν και «συντέκνισσες»
- **Άτε πακκαλούμ** = κουράγιο
- **Μα δα πλιόν, πάρπα:** ειρωνεία και έκπληξη
- **Άταμ!** = άνθρωπε
- **Έ, κυρά Μαλακουτή:** επιφώνημα έκφρασης απορίας για συνειδητή αδιαφορία, συνοδεύεται και από το άλλο σκέλος της έκφρασης που είναι: «Έ, κυρά Μαλακουτή | απού τ'άλλουμ μου τ'αφτίν»]
- **Σπουλλαέτη, πάρπα:** επιφώνημα σεβασμού, αλλά και μεγάλης αγανάκτησης κατά την περίπτωση

- **Αρλαρέ κι παρλαρέ:** επιφώνημα αγανάκτησης επί απαρέσκειας μιας άποψης ή προσφοράς. Η ολοκληρωμένη έκφραση έχει ως εξής «Αν σ'αρέ κι αν δεν σ'αρέ, αρλαρέ κι παρλαρέ»
- **Βάγι'αρκά** = μακριά από εμάς, ο προστάτης [αρκάς = ο προστάτης]
- **Χάλπετ [αλλά και χαμέτα και χαμέτια]** = αμέσως, τουλάχιστον
- **Έπαιξαν την του «κου»** = την διαπόμπευσαν
- **Χαΐ κι συ** = περιφρόνηση
- **Ορλάρορσουν Χατσηβαρβάρα** = ώρα σου καλή Χατζηβαρβάρα [από την Παροιμία αρ. 1504]
- **Χαρού του:** επιφώνημα καλωσορίσματος
- **Μη μιλλιά μήη λαλλιιά** = ούτε μιλιιά, ούτε λαλιιά
- **Μη φουνή, μήη ακρόαση** = άκρα σιγή
- **Γλώσσαν που την έχει της πουττάνας η γιος!** = επιφώνημα απορίας και υποτίμησης
- **Παλλούκιν, μάνας γιε** = επιφώνημα απροσδόκητης και μεγάλης δυσκολίας
- **Πάτσι κι πόστα** = τέλος, τελειώσαμε, καθαρίσαμε
- **Ναννί** = επιφώνημα νανουρίσματος [νάνι]
- **Πάρμου** = τουλάχιστον

ΕΠΙΦΩΝΗΜΑΤΙΚΑ - ΕΠΙΡΡΗΜΑΤΙΚΑ ΜΟΡΙΑ

Πρόλογος - Εισαγωγή:

Στα «επιφωνηματικά - επιρρηματικά μόρια» είχα μεγάλες αμφιταλλα-ντεύσεις και αμφισβητήσεις. Από τη μια μεριά το επιφώνημα ήταν ξεκά-θαρο και από την άλλη ο επιρρηματικός προσδιορισμός κάποιου γεγονό-τος ή διάθεσης ή επιθέτου, ήταν εμφανής. Ένα ιδιαίτερο φαινόμενο ήταν εδώ προφανές. Έτσι ονόμασα αυτού του είδους την απροσδιοριστία «επιφωνηματικά - επιρρηματικά μόρια» και προχώρησα στην κατα-γραφή τους. Σημειωτέον ότι σαν δάνειο τουρκικό ίσως και συμπλήρωμα

του Ιδιώματος, το φαινόμενο αυτό υπάρχει έντονο και κάποτε κυριαρχεί στο γλωσσικό μας «ιδίωμα».

- **Ετσανά κι ανανά** = έτσι κι έτσι, μ' αυτά και μ' αυτά, τάχατε ή και έτσι κι αλλιώς
- **Ιτινά μου - κι ικεινά μου** = τάχατε, έτσι κι έτσι
- **Άλισου - μάλισου - πέτρα στην κιφάλη σου** = τα πέρα και τα δώθε, βράσε ρύζι
- **Σαλούμ - καλούμ** = με τούτα και μ' εκείνα
- **Μίσι-πούφου - Άλα πούφου**: από παιδικό παιχνίδι
- **Αρτά - ζερβά** = δεξιά και αριστερά
- **Τύφλα - σκουτίρα** = κατάρα «κατ' αντιλαβήν»
- **Σαρόν - ταρόν**: διηγηματική έκφραση = καμπόσο, μετά από πολλά, αλλά και «ανά-κατά»
- **Κουζίν - κουβλίν** = ολότελα χαμένος σε τυχερά παιχνίδια
- **Σουλουνού κι κουλουνού** = σεινάμενος - κουνάμενος
- **Καρατζά [και χαρατζά] - καρατζά** = χαράματα, αυγή
- **Αλλαλού[για] - πατραλούγια** = τα -ακαταλαβίστικα- «πατερμά» τους
- **Άτηλαν - σάτηλαν** = με τούτα και μ' εκείνα, τέλος πάντων [από τον ΓΜΑ]
- **Νούλλα η νούλλα | έφαϊν τα βούλα** = έμεινε μπατίρης
- **«Κούρου - μιάου»** = το ερωτικό κάλεσμα -τάχα- των παρθένων στο Λιβίσι
- **Κουίν - κουίν κι άλι - άλι** = σιγά - σιγά και άκρη - άκρη
- **Μα κι τα ταξίδια του - μα κι τα καψίδια του**: επιφώνημα-έκφραση απελπίσιας και οικονομικής απειλής
- **Άνου - κούνου** = σιγά - σιγά, με το πάσο, από αμέλεια και τεμπελιά]
- **Τουρτούμ - τουρτούμ μαλάφατουμ**: ιδιωματική έκφραση απογοήτευσης = και πού να το ξέρεις; Πού να το περιμένεις;
- **Το παττόν - το παθιαρόν** = επιφώνημα ειρωνείας για ναζλίδικο κορίτσι
- **Τοτ - τουλούμιν**: από το 40° Παραμύθι σελ. 246

- **Κουρ - τακούρ ή τακούρ – τακούρ** = γρήγορα - γρήγορα ή επειγόντως, ή άντε και καλά
- **Σαρτάνου κι πουρτάνου** = άραθα-μάραθα
- **Τάρμα - ταγάνιν** = γυαλιά-καρφιά, ολοσχερώς
- **Σαλτούμ - καλτούμ:** έκπληξη, αμηχανία
- **Σαλτάν - σολτάν ή και σαγτάν - σολτάν** = τα πέρα και τα δώθε, δεξιά και αριστερά
- **Τζαγούλ - τζουγούλ** = θόρυβος στην εκκλησία, στο εκκλησίασμα [από τον ΓΜΑ σελ. 316] = πέρα - δώθε, πατιρντί
- **Πάγια - πάγια:** επιφώνημα ευαρέσκειας για την εμφάνιση γυναίκας
- **Τέμαν - τέμαν** = από πού και ως πού;
- **Ταγιάν καρδούλλα μου - ταγιάν** = αγάντα καρδιά μου
- **Τσατταλλού - πατσέρνου:** επιφώνημα - παροιμία για τους άτσαλους και φτωχοντυμένους = άραθα - μάραθα
- **Σύρμαν-φάδιν** = στήμων και κρόκος [ερμηνεία από τον Μ.Μ. στους «Βατταρισμούς» σελ. 135]
- **Απού 'λλίουν -ι-λλίουν** = από το λίγο, ακόμα πιο λίγο
- **Άσουλα- μάσουλα**
- **Τα σέρτα - κι τα φέρτα** = τα σούρτα και τα φέρτα [από το «Ιδίωμα» του Ν.Α. σελ. 102]
- **Πέρα - πιρού** = πέρα για πέρα [από παραμύθι]
- **Μήη λαλλιάν - μήη μιλλιάν** = ούτε μιλιά ούτε λαλιά
- **Μήη πιδιά - μήη σκυλλιά** = ούτε παιδιά - ούτε σκυλιά
- **Μηη ιβώ ήμουν ικεί - μήτε ισές να του πιστέψιτι**
- **Φιγγάριν - μιγγάριν** = ό,τι και να πεις ή από εδώ κι από εκεί
- **Ορτά - ζερβά** = δεξιά - αριστερά
- **Βουρ ασσά-βουρ γιοκαρί** = χτυπά πάνω - χτυπά κάτω [από το παραμύθι του «Εϊβάχη» σελ. 122]
- **Άτατα κι ανάλατα** = κακομαγειρεμένα [από τα «Λαογραφικά Σύμμεικτα» αριθ. παροιμίας 15 σελ. 115]
- **Μαλλιά-σκουλλιά** = φύρδην-μίγδην
- **Ορτά - ζερβά** = δεξιά - αριστερά

- Παλλούκιν, μάνας γιε = δύσκολο, παλούκι, αδερφέ μου
- Τάγμα - ταγάνιν = ολοσχερώς
- Πάσα - πάσα = από πού και ως πού
- Τέλεια - τέλεια; = τόσο πια, μέχρι εκεί πια;
- Τελαμιγές – καλαμιγές = κρυφά και φανερά
- Τοστ - τομούκια = μαντάρα

5. ΠΡΟΣΦΩΝΗΣΕΙΣ

Πρόλογος - Εισαγωγή:

Οι προσφωνήσεις είναι ένα από τα πιο χαρακτηριστικά γνωρίσματα του γλωσσικού Ιδιώματος, αλλά και του πολιτισμού, ουσιαστικά, των Μακρηνολιβισιανών. Είναι έμμετροι, ποιητικοί συνήθως χαιρετισμοί, αλλά προπαντός εκφράσεις εκτίμησης και αξίας στο αγαπημένο πρόσωπο, που το συναντά στο δρόμο ή το υποδέχεται στο σπίτι του ο νοικοκύρης και εκφράζει και με αυτό τον τρόπο την εκτίμηση και την ευαρέσκειά του. Δεν ήταν μονάχα για τις γυναίκες αυτές οι προσφωνήσεις, πιο πολύ ήτανε για τους άντρες, στους οποίους θαύμαζαν το παράστημα και το ήθος τους, προπαντός την αξία και την εκτίμηση που έχαιραν στην κοινωνία. Στα «Λαογραφικά» διασώζω 25 τέτοιες προσφωνήσεις, που η τελευταία [η 25^η] έχει ως εξής:

**«Καλώς τον κι καλούν τον | κι παντού παρακαλούν τον | κι στον
νύπνου του θουρούντον | σκύβγουν κι γλυκοφιλούν τον»**

Σε ανάλογο κλίμα εντάσσονται και οι δέκα παρακάτω προσφωνήσεις που συνέλεξα ερευνώντας μέσα στα πλαίσια του «Συμπληρώματος».

- **Καλώς τα μάτια μου τα δυό | πούχα πεθύμιουν (επιθυμία) να τα δω**
- **Λάμψι νήλιου για να λάμψεις | κι πουλλές καρτιές, να κάψεις»**
Λάμψε ήλιε μου για να λάμψεις και πολλές καρδιές να κάψεις
- **Ω, καλώς του του πουτήριν | του κρυσταλλουπλουμιστόν | γεμιστόν
ξεχειλιστόν | στην υγειάν που μας του δίννει»: [από τον Κ. Λαμέρα σελ. 109]**
- **Κι καλώς τουν, καλόν νάχει | μάναν κι πατέραν νάχει**
- **Έλα πουλί μου, πέρασε και πες μου καλημέρα | κι εγώ μ' εκείνον
την χαράν | πιρνού την την ημέραν**

- Ισύ είσι καλέ μμάτια μου | πιχνίδιν των αγγέλων Μιάλης Πέφτης λουτουργιά | κι Ανάστασης Βαγγέλιου
- Έχω λογάκια να σου πω | κι όταν σε δω τα χάννω | κι αφ'την αγάπην την πολλήν | άλλα λογάκια πιάννω
- Θεέ μεγαλοδύναμε | μεγάλο τ'όνομά σου | φύλλον δεν πέφτει αφ'το δεντρί | χωρίς το θέλημά σου
- Ανάμεσα στα φρύδια σου | τον έχεις τον λιμιώναν που'ρχονται και αράζουνε | τα πλοία τον χειμώναν
- Ω, καλώς το νιό φεγγάρι | οπού μούκανε τη χάρη σιλιούννια-μιλιούνια | μερμηγγιά ξεριζωμένη
- Πέντε - πέντε την ημέραν | κι εκατό την εβδομάδαν
- Τζάνου μ'...[και τσάνουμ...] = μωρό μου, σπλάχνο μου

6. ΕΥΧΕΣ

Πρόλογος - Εισαγωγή:

Έχω και στα «Λαογραφικά» ένα μικρό αριθμό «ευχών». Εδώ στα «Συμπληρώματα έχω ένα μεγαλύτερο κύκλο, ευχές για τις οποίες οι Μακρηνολιβισιανοί δεν τσιγκουνεύονταν, ίσα - ίσα που σαν κατατρεγμένος λαός, τις εύχονταν και τις μοίραζαν με την πρώτη ευκαιρία. Τις ευχές αυτές τις εύχονταν οι μεγάλες γυναίκες κυρίως, αλλά και οι μικρότερες, μανάδες, σύζυγοι και αδερφές, [στους γάμους, τη γέννηση, τους αρραβώνες κ.λπ.] χωρίς να τις αποφεύγουν και οι άντρες για τα μικρά παιδιά κυρίως.

- **[Νάχεις] την χάρην του Θεού πάνου σου**
- **Άγια μου, βάγια μου |όσα μάτια του θουρούν |τόσοι άγιοι να του βουηθούν | κι απού Τούρκουν κι απ'Αράπην | κι απού τσακκίρικουν ι-μμάτιν**
- **Να χαρείς τα θέλεις κι απαάς** = να χαρείς αυτά που θέλεις και αγαπάς [«Βατταρισμοί» σελ. 157]
- **Η ώρα η καλή:** ευχή για τους γάμους που πρόκειται να γίνουν
- **Όρα του [τους] καλή:** για τους ξενιτεμένους
- **Καλημέρα - Καλησπέρα - Καληνύχτα - Καλή όρεξη - Καλό δρόμο - Καλή δύναμη**
- **Καλά μπερκέτια:** ευχή για τη σοδειά
- **Καλά μαξούλια:** για την συγκομιδή
- **Καλά φαγώματα:** για τη σοδειά επίσης
- **Καλοφάγωτα:** για τα ψωμιά
- **Καλώς τα κάμνιτι, καλώς τα πουλιμάτι:** για τις οικοδομές, για χτισίματα κ.λπ.
- **Καλά τελειώματα:** για τις οικοδομές

- **Καλουρίζικα κι καλουπιντηράτα** = καλορίζικα και ευλογημένα [για τα προικιά]
- **Μι τις υγιές σου:** πίνοντας νερό ή μετά από βεντούζες, εντριβές κ.λπ.
- **Εις υγείαν:** πίνοντας κρασί
- **Και στις χαρές σου:** ευχή για τους ανύπαντρους, πίνοντας κρασί ή νερό
- **Χρόνια πολλά. Να χαίρεσαι το όνομά σου:** ευχή στις ονομαστικές γιορτές
- **Καλή τύχη:** στις ανύπαντρες
- **Καλά στέφανα:** στους αρραβωνιασμένους
- **Καλορίζικα - Καλορίζικοι:** στους νιόπαντρους
- **Το ευλογημένον, στην πέτρα πάνω να φυτρώνει:** ευχή για το κρασί, πίνοντας κρασί
- **Να ζήσουν και να γεράσουν:** ευχή στους νιόπαντρους
- **Καλή λευτεργιά:** στις έγκυες
- **Και στα περτέλοιπα:** στους αρραβώνες: ευχή προς τους γονείς της νύφης
- **Καλή των ώρα:** για τους ξενιτεμένους
- **Καλό δρόμο:** για τους οδοιπόρους
- **Εις την ευκήν του Θεού:** ευχή, αποχαιρετισμός οδοιπόρου
- **Η Θιός να του δίνει φώτισην**
- **Ο Θεός να τουν [τους] έχει υπό την σκέπην του**
- **Η Θιός να βάλει του χέριν του:** ευχή σε δύσκολες καταστάσεις
- **Ο Θεός να του δίνει υγείαν**
- **Ο Θεός να τους έχει τον δρόμον ανοιχτόν**
- **Ο Θεός εις το καλόν κι η Παναγιά στα ξύλα**
- **Βρέξε Θεέ μου κάστανα και χιόνισε καρύδια**
- **Έχει ο Θεός όπου μπορεί γιατί άλλοι δεν μπορούνε οι πίκρες και τα βάσαν χαρές να μας γινούνε**
- **Νάχεις την ευκήν μου απού τα είκοσί μου νύχια...**
- **Καλώς το:** γενική ευχή, το «ευχαριστώ» των Μακρηνολιβισιανών όταν τους πρόσφεραν κάτι και στα καλέσματα του γάμου

- **Η ώρα η καλή - Καλή τύχη - Κι του λεύτερου - Κι στα επίλοιπα - Να ζήσουν κι να γηράσουν - Και στων παιδιών σας - Κι από τα δικά σας:** των λεύτερων
- **Χάτε κι μι του καλόν να γυρίσεις:** για τους ξενιτεμένους
- **Χάτε κι μι του καλόν να σε δούμεν:** γ' αυτούς που έφευγαν «τ'αλάργου»
- **Γειά σας κι καλές αντάμωσις**
- **«Άγιοι Ανάργυροι Κουσμά κι Δαμιανέ | μπρος η λόους του Θιού κι απού πίσου η λαβγός [λαός]:** όταν θυμιάτιζαν με το θυμιατούρι τις εικόνες
- **Παναγιά μου φύλαγέ το | δος την υγεία του | συγχώρεσέ με και κάνε μού το καλά:** όταν θυμιάτιζαν τις εικόνες και είχαν άρρωστο παιδί
- **Εχ, Παναγιά να φανεί γαδορουκιφαλάκιν | απού την μιάν νάχει τυρίν στην άλλην αλευράκιν:** ευχή όταν έρχονταν από την «ξενιτειά»
- **Παναγιά γλέπι τουν | ως τη δικουχτούραν του**
- **Παναγιά μου, Παναγιά μου | του Θιού'νιν κι δικά μου:** ευχή τραγουδι των μανάδων για τα παιδιά τους
- **Παναγά μου δος τους χρόνια | σαν της λιμουνιάς τα κλώνια:** το αυτό επίσης, όπως παραπάνω
- **Χάτε κι ποπάς:** ευχή για τους «ξεσκολισμένους» του στοιχειώδους σχολείου της τουρκοκρατίας
- **Σπουλλάετή σας. Χίλλια χρόνια νάχιτι. Η Θιός να μην σας κάμει αζίκην:** ευχή στον ΓΜΑ σελ. 344
- **Που να σι δέκι η Θιός τα πεθυμά η καρδιά σου:** από τα δίστιχα της «σούστας»
- **Απού φουτιάν κι απού κρημνόν | γιατί θα δέκεις λόουν εις τουθ Θιόν:** από ευχή του ιερέως στην μητέρα για να προφυλάει το παιδί της από ατυχήματα [από τα «Λαογραφικά» σελ. 80]
- **Άϊ μου Ανάργυροι, Κουσμά κι Δαμιανέ | ιβώ του χέριν κι συ την υγείάν:** [Κ. Λαμ. σελ. 101]
- **Μι τις υ[γ]ιές σου:** σε φτέρνισμα
- **Σι καλόν να σ'έρτει:** [Κ. Λαμ. σελ. 102]
- **Σι καλόν να μας έβγει**

- **Καλόν κι μιλιτάτουν:** ευχή για τον «συχχαργιατή» [«Κ. Λαμ. 102]
- **Καλουρίζικα... Καλουρίζικα! Κι απού τα παντρέματα! Κι απού τα περτέλοιπα:** [«Γ» σελ. 342]
- **Καλλουρίζικα!... Καλουρίζικα!...Κι απού τουν αρχουντουλλούν σας:** [από τον ΓΜΑ σελ. 347]
- **Μη κακόν σου:** αποτρεπτικό ενδεχόμενου κακού
- **Χριστέ την νύχταν πιθαμήν κι την ημέραν νύχιν**
- **Θιός να μην του ρούσει = ο Θεός να μην το δώσει** [από τον ΓΜΑ σελ. 351] [ρούσει = ορίσει]
- **Χριστέ την νύχταμ πιθαμήν | κι την ημέραν πήχην | κι την αυγήν δυο δάχτυλα | ώσπου να ξημερώσει:** [από την Παροιμία αρ. 1442]
- **Δέννει κι καλλίκουννι | τουν όφην κι την όχεντραν | τουν σκόρπιουν την σκουλόπεντραν | ώσπου νάβγει η νήλλιους | τρία κουνταρόξυλα. | Να ξυπνήσουν τα πιδιά μου | να τινάξουν τα σακκιά μου | τα μικρά τα σκουρπιδάκια | απού κάτ'αφ'τα πλακάκια:** ευχή, αποτρεπτικό ξόρκιο για τα καλοκαιρινά τσαρδάκια του Κάμπου του Λιβισιού

7. ΒΡΙΣΙΕΣ

Πρόλογος - Εισαγωγή:

Οι βρισιές δεν ήταν δυνατόν να μην καταγραφούν στα «Συμπληρώματα», γιατί αποτελούν ένα μέρος της καθημερινής συμπεριφοράς των ανθρώπων του λαού, και όχι μόνο. Οι Μακρηνολιβισιανοί διακρίνονταν γι' αυτού του είδους την ελευθεριότητα, ώστε οι βρισιές και οι απειλές τους να είναι σε πρώτη ζήτηση στη συμπεριφορά τους, προς τη γυναίκα τους, προς τα παιδιά τους, προς τους άλλους. Ήταν χαρακτηριστικό μάλιστα αυτό και στη Νέα Μάκρη, πράγμα που οι δάσκαλοι δεν μπόρεσαν ποτέ να εξηγήσουν, δηλ.: Να βρίζονται μεταξύ τους οι πατριώτες, το πρωί π.χ. και το απόγευμα να πίνουν μαζί καφέ στο καφενείο του Λάζαρου ή του Κόλλια στην πλατεία [κι αυτό μέχρι το 1980!]

- **Χάτε πρε, να χέννεις κι να ξικουραίνησι** = Άντε βρε από εδώ, να χέξεις και να ξεκουράζεσαι
- **Χάτε πρε, τραχανά**
- **Που κακόν χρόνουν νάχεις**
- **Χάτε πρε, χάτε εις τ'ανάθθεμαν**
- **Χάτε πρε, διαβόλου γιε**
- **Χάτε πρε, πικρέ κι σκουτεινέ**
- **Της μάμμης σου τ'αρτάχτιν που κλώθει του μιτάξιν**
- **Χάτε μαρή... πλασίκιν:** πλασίκιν = το πιάτο με τα αποφάγια
- **Χάτε μαρή... Κκεφκίριν:** κκεφκίριν = ανακατώστρα
- **Τουν πικρόν κι τουν λιτόν**
- **Χάτε πρε, κουννιάρη:** κουννιάρης = ο τεμπέλης
- **Τσακκίστου**
- **Σκουρπίστου**

- **Σκουρπιδιάστου**
- **Χάτε πρε, κκενέφιν** = άθλιε, προπέτη
- **Μαυροτσύκκαλον:** για τις μαυριδερές γυναίκες
- **Αείδωλον** = άσκημη γυναίκα
- **Λουλλή** = τρελή γυναίκα
- **Λουλλάρα** = ακόμα πιο τρελή γυναίκα
- **Λουλλουπουλλάδα** = τρελή και αγαθιάρα μαζί
- **Τυρπουμούννα**
- **Λουλλέ** = τρελέ
- **Λουλλουβίκου** = τρελέ [χαϊδευτικά!]
- **Λιμάρη:** λιμάρης = ο πεινασμένος
- **Κάλπη:** κάλπης = ο κοκκινοτρίχης, αλλά και ο κατ' ουσίαν ψεύτης
- **Ξανθόψειρα:** ο ξανθός, ο κοκκινοτρίχης
- **Πουζάρη:** **πουζάρης** = αυτός που έχει βουβωνοκήλη
- **πνίους κι κορτακιασμός:** σε «πνίξιμο» και βήχα
- **κ[κ]ενέφιν** = άθλιε, μηδαμινέ
- **Ττιφτιρίκιν** = άθλιε, φτωχέ
- **Τσιλπάκιν** = άθλιες, φτωχέ, αχρείε
- **Τσιλλιάρη** = φοβιτσιάρη
- **Γιεργίν της ι-Χριστίνας** = ο μηδαμινός άνθρωπος
- **Κερχανά καντήλη:** βρισιά απροσδιόριστη
- **Ίμινι σικτίμινι:** βρισιά αντίστοιχη με το «ά σικτίρ»
- **Που να σι φάει η λύκους:** βρισιά αγανάκτησης για ζώα
- **Που να σι φάει του τσαναβάριν** = το τσακάλι
- **Κακόν σπυρίν στην γλώσσα σου**
- **Κακόν σπυρίν στους κώλου σου**
- **Ανάθθεμαν του τσαρίκιν σου:** τσαρίκι = το πείσμα, ή ο λάρυγγας...
- **Πατσόγερους και πατσόγρια:** βρισιά για τους ηλικιωμένους
- **Ομορφόστολους:** βρισιά για τους άσκημους, ενώ για τις γυναίκες είχαν το «αείδωλον»

- **Άγιον κάρκανον:** βρισιά για τους άσκημους, με μικρό κεφάλι και μακρύ λαιμό
- **Χτικιάρης**
- **Ταλακιάρης:** με μεγάλη κοιλιά από σπλήνα διογκωμένο από την ελονοσία
- **Κουτούλιαγκας** = ο κουτός
- **Βαρυκέφαλος** = ο κουτός, αυτός που δεν «παίρνει» τα γράμματα
- **Βοδάκιν του σκολείου**
- **Μουττούφης** = ο ξεμωραμένος γέρος
- **Γιαλλούρης** = ο αλλοίθωρος
- **Καννίρης** = αυτός που κοιτάει με κλειστό το ένα μάτι, ο αλλοίθωρος επίσης
- **Ξεφυσίδιν** = ο μισή μερίδα, ο λιποβαρής, ισχνός και αδύναμος
- **Πουντικουμαμμή** = ο πονηρός και μικροκαμωμένος
- **Κκιάλης** = ο φαλακρός
- **Λιγδιάρης** = ο βρώμικος, ο λεκιασμένος
- **Λουβιάρης** = ο λεπρός
- **Κουλαράς**
- **Στραβοκάννης**
- **Μυ[γ]όφτυσμαν**
- **Του νύπνου σερσέμιν** = ο κοιμίσης
- **Μικρέ, που να μη μιαλώσεις:** βρισιά των μητέρων όταν αγανακτούσαν με τα παιδιά τους
- **Πρε, που κακόν χρόνουν νάχεις**
- **Χάτε πρε, ετεμφίζη κι γουρσούζη**
- **«Έλα πλιόν να τους δέκουμουν έναν φλουρίν κι εις τα'ανάθημαν που τους έχει»:** [από τον «Γάμο του Μαλώνη Αντιφάτου» του Μ.Μουσαίου σελ. 330]
- **«Πιρίδρομους εις την κοιλιάν σας»** [από τον ΓΜΑ σελ. 316]
- **«Που να καβείτι ισές κι αυτές, να τα χτυπάτι εις την κιφάλην σας τέτοις που είστι λάατί μου, κακόν χρόνουν νάχιτι παλιοπατσαβούρις»:** [από το «Μάκρη και Λιβίσι» του Κων/νου Λαμέρα σελ. 117]
- **Αχλάδα**

- **Αχλάδα ψημένη πορτή γκαστρωμένη**
- **Τεβληκκαρά συκάλλα** = ψηλέ και άγαρμπε άνθρωπε
- **Ατήρπυτη καλακουμάννα** = άκομψε και άγαρμπε άνθρωπε
- **Αείδωλον** = για την άσκημη και άγαρμπη γυναίκα [μεγάλη βρισιά, προσβλητική]
- **Τραχανά** = άνοστε, άνθρωπε χωρίς νοστιμιά στην όψη και στους τρόπους
- **Τραχανά του ποκ - σουλού** = τραχανά των βόθρων [των λυμμάτων] [σημ. η Καλλιόπη Μουσαίου-Μπουγιούκου μεταφράζει αλλιώς το «ποκ σουλού» στην Παροιμία 1123. Εγώ την μεταφέρω κατά ερμηνεία του πατέρα μου Παν. Δελησάββα που γνώριζε τα τούρκικα]

8. ΑΠΕΙΛΕΣ

Πρόλογος - Εισαγωγή:

Και στις «απειλές» οι Μακρηνολιβισιανοί είχαν μια χαρακτηριστική ιδιαιτερότητα. Έβριζαν, φώναζαν, απειλούσαν, αλλά ποτέ δεν προχωρούσαν σε πραγματοποίηση των απειλών τους. Σε λίγο τα ξέχναγαν όλα και έπιναν καφέ μαζί στα καφενεία. Απόδειξη ότι ποτέ δεν πραγματοποιήθηκε απειλή στη Νέα Μάκρη.

- **«Θάρτου αυτού κι θα σι κάμου τα φαγιά σου»** = θα έρθω εκεί και θα δεις τι θα πάθεις
- **«Απού του στόμαν σου μπαίνου κι αφ'την μύττην σου βγαίνου»** = θα σε τιμωρήσω σκληρά: από το «Ιδίωμα» του Ν.Α. σελ. 101 και 105. [σημ. είναι η απειλή του μητροπολίτη Πισιδίας Σαμουήλ στον Οσμάν αγά, στο Λιβίσι κατά την επανάσταση των Ελλήνων το 1821]

9. ΚΑΤΑΡΕΣ

- **«Θιός να σι χαλάσει κι χαθ'θα σι χαλά να βρέχει»**
- **«Να μην τα πατάξει»** = να μην τα αποκτήσει ποτέ [από τους «Βατταρισμούς» σελ. 109]
- **«Απού την φυλακήν να βγαίνεις κι εις την φυλακήν να μπαίνεις»:** από τη Παροιμία αρ. 1222]
- **«Φουτιά να π'πέσει κα καβεί του βασιλιά ττεφτέριν μικρά μιάλα μάζεψιν κι τάστελειν στ'ασκέριν»** [από την Παροιμία αρ. 536]
- **«Πάνου του να σι φέρουν»:** βαριά κατάρρα
- **«Φαήνα να σι τουν φάει»** = κακό σπυρί να σου φάει τη γλώσσα ή τον ουρανίσκο
- **«Του χαϊριν πόκαμιν να του κάμεις κι συ»:** από τον ΓΜΑ σελ. 318]
- **«Να ππέσει φαήνα στα μεργιά σου κι στα κιργιάτα σου»** = να πέσει κακιά αρρώστια στα μεργιά σου και στα κρέατά σου
- **«Η ώρα του Μα' να σ' εύρει»** = ώρα του Μάη, της 1^{ης} Μαΐου η 12^η ώρα, κατά την οποία κατά τη παράδοση, όποιος δουλέψει παθαίνει κακό: από το «Ιδίωμα» σελ. 102
- **«Του χαϊριν πόκαμιν ικείνους να του κάμεις κι συ»**
- **«τόσουν έκρυσσα κι τόσουν έκλεψα, τόσουν καλόν να δεις, κι τόσουν χαϊριν»:** από τον ΓΜΑ σελ. 318
- **«Έτσια που μι τυραννάς, να σι τυραννά κι η Θιός»:** από ΓΜΑ σελ. 318]
- **«Ας τουν έχει τουν αφορισμόν στην ι-στράταν του, κι εις την νιότην του»:** από τον ΓΜΑ σελ. 319]
- **«Να πυρκαίισι συ κι αυτός»:** από τον ΓΜΑ σελ. 319
- **«Να μην τα καλύψου χριστιανή»** = να μην κλείσω τα μάτια μου, παρά πεθαίνοντας σαν χριστιανή [από τον ΓΜΑ σελ. 319]
- **«Μαγγκλάβιν να σι έβρει κι μαύρουν συντέλειουν»:** μεγάλη βλάβη να σε βρει και μαύρη συντέλεια [από τους «Βατταρισμούς» σελ. 81]

- «**Του γαίμαν του να παπλάτησει**» = να χυθεί [από τους «Βατταρισμούς» σελ. 107]
- «**Νάχεις τουν Θιόν διάδικουν εις την ψυχήν σου**»
- «**Όποιους τούπιν κακόν σπυρί στηγ γλώσσαν του**»
- «**Ινναί Θεέ μου, κι τόσην αλήθειαν μιλά, τόσουν καλόν να δει στην νειότην του κι στην υγειάν του**»: από τον ΓΜΑ σελ. 318

ΚΑΤΑΡΕΣ ΚΑΤ'ΑΝΤΙΛΑΒΗΝ

- Τύφλις-σκουτίρις κι μαύρις ι-σταφίδις
- Καλά – καλλίικια
- Πεινού – δάκκα - πινάικια
- Καλά-Καλάμια
- Καλά - καλίικια κι παλλούικια
- «**Άτε πρε παλλιατσιγγανι, κατηραμμένους νάσι | όπου ερημιά κι σκουτεινιά εκεί νάχεις τσατίριν | ότι ποτέ στη σάρκα σου ρούχον να μην πατάξει**»: [από το «Μοιρολόι της Παναγίας «Λαογραφικά» σελ. 144]
- «**Να τσακκιστεί τ'αμόνιν σας, να σπάσει του σφυρί σας | σαν του σαλλάχου την πυράν να γένει του κουρμίν σας**»: [από τα «Λαογραφικά» σελ. 144]
- «**Κατηραμμένοι τσίγγανοι, ισείς κι τα πιδιά σας | ισείς κι οι γυναίικις σας, ισές κι οι φαμιλλιές σας | Ποτέ στο ψωμοσάνιδον ψωμί να μην πατάξει | να τσακκιστεί τ'αμόνιν σας και του σφυρίν να σπάσει | ούτε η ζέστα της φουτιάς του σώμαν σας να νιώσει**»: [από το «Μοιρολόι της Παναγίας πληροφ. Κατίνα Πασαλή «Λαογραφικά» σελ. 141]

10. ΠΑΡΑΤΣΟΥΚΛΙΑ ΚΑΙ ΕΠΙΘΕΤΑ [ΕΠΩΝΥΜΑ] ΜΑΚΡΗΝΟΛΙΒΙΣΙΑΝΩΝ ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΜΑΚΡΗΣ

Σημείωση: Δεν υπήρχε ΝεοΜακρηνός στη Νέα Μάκρη που να μην είχε το δικό του χαρακτηριστικό επίθετο – παρατσούκλι. Τόσο που κάποτε θεωρούσα ότι οι ΝεοΜακρηνοί μου είχαν την πρωτοκαθεδρία να «παρατσουκκλιάνουν, όπως το έλεγαν. Όσπου είδα τους Μαραθωνίτες συμμαθητές μου, και τότε κατάλαβα πως δεν ήμασταν οι μόνοι. Γιατί και εκεί, στον Μαραθώνα, κάθε χωριανός είχε και το δικό του παρατσούκλι, που τις πιο πολλές φορές αντικαθιστούσε το επώνυμό του, ενώ στη Νέα Μάκρη δεν γινόταν αυτό. Ήτανε κι αυτό μια διαφορά...

Τσιττουβράκης - Τσαμπερλάνης - Γαλλέττα - Παλληκαράκι - «Κυρία» - Τσιπουκάκι - Καπαρτινάτος - Άρχοντας - Γιργίν της ι-Χριστίνας - ο Σκοτώννης - Τσόφλακας - «Και βίρα τα αίματα» - Ζάχτουρ-Ζούχτουρ - Καρούμπαλος - Καχπέ-Χρυσή - Το Μιχαλιόν του Μήτσου - Αχλάδας - Οσία - Παρθένος - Λεπετές - Κασβίρης - Άννα-Κλάννα - Πουζάρης - Κακκάλα - Καπετάν-Αχιλλέας - Παπα-Τρομάρας - Καπετάνιος - Ο Κανέλλος - Γεωπόνος - Σαλταπίδας - Καμπούρης - Πονηράκις - η Πουρτουλού - ο Πουρτούκας - οι Γ. και Μ. Κόκκινος - Κουλουργιώτης - Αλαπού - Καρδερίνα - Βλάχα - Καλόκαρδος - Τετ Μιχάλης - Κκεφτές - Γραμματύφλας - Μικρός Κένεντης - Ο Κουφός - Βασίλης - ο Χοντρός - Φωτίκκα ή Φρειδερίκη - Καρυστιανός - Σταύρακας - Κουτσός - Σαμαράς - Θεία-Ρήνη του Ξουργιού - Γιάννης ο Ανταρτόπληκτος - Γ. ο Τσακατσούκας - ο Λε Μουανό - το «Δίκιο Κύριε» - το Καλώδιο - ο Κατσαμπρώκος - ο Αττάλειαλης - ο Ρετσινιάρης - ο Γλάρος - Μαντραναίος - Τζιζουδιά η Μαμμή - ο Χαλέ Σελασιέ - ο Μάντακας - ο Μάνωλας - ο Τούτα Τουφανούμ κι εκείνα Τουφανούμ - ο Αλόγας - ο «Εν ανάγκη σκοτώστε τους» - ο Στρατηγός - ο Γλυκόδημος - ο Γουργούλλης - ο Κάλπης - η Ψανθόψειρα - ο κ. Καθηγητής - ο Γύφτος - ο Δελαβίνιας - ο Πετσανάς - η Πουλιτισού - ο Κουφός - ο Αχλάδας - το Πορτοκάκι - η Φταλειά - ο Καραβόλας - ο Φρατέλλος - ο Μαμούνης - ο Τζοβάνης - ο Ψωμάς - ο «Δυόμιση οκάδες» - ο Βίλλος - ο Τσομής - ο Αρμένης - ο Βουργάρας - το Τσαλίκιν - η Χασταλλού - ο Τσέλιγκας - ο Πρόεδρος - η Περιπτερίτσα - η Γαλλίδα - το «Άγιον Κάρκανον» - η Χήρα - ο Καρδάρας -

ο Κλητήρας - ο Πελοποννήσιος - ο Γλάρος - ο Μογγόλος - ο Κουστούλλης - η Γαλλίδα - ο Τσομής - ο Αρμένης - ο Κινέζος - ο Σαμαράς - ο Καρυστιανός - ο Μάντακας - ο Κκεφτές - Κάβουρας - Κάλπης - Λαμπιρή [η γυρίστρα των δρόμων, η ατιμέλητη] - Καρδάρας - ο Κοροπιώτης

ΕΠΙΘΕΤΑ ΚΑΙ ΕΠΩΝΥΜΑ ΑΠΟ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΚΑΙ ΚΟΥΣΟΥΡΙΑ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΠΑΡΑΔΟΣΗ

Κοκκινοτρίχης - Κάλπης - Ξανθόψειρα - Κκιάλης - Κεφάλας - Ψωμάς - «Άγιον Κάρκανον» - Γδυμνολαίμης - Ομοσφόστολος - Αυτιάς - Στραβοπόδης [στραβαρίδης] - Στραβοκάννης - Μαλλιαρόμυττος - Τσακκούρης - Αρνουμάλλα - Σμιχτοφρύδα - Δασύτριχος [δασύτριχη] - Αναμαλλιάρης - Κκιάλης - Τσαχτήριν - Κουννιάρης - Ακαμάτρης - Οκνός - Χάστης - Χαυταλέβρης - Χέστης - Πουντικομαμμή - Ανοιχτόματους - Χειλού - Γυναικαλλάς [ο γυναικωτός] - Αράπης - Αρειμάνιος - Κουτσοδόντης - Φαφούτης - Σπληνιάρης - Ταλακιάρης - Άκληρος - Παλτούρης - Μουντάρης - Μουττούφης - Καζβίρης - Χουβαρτάς - Κακουμοίρης - Ζεβροκουτάλα - Κουτσός - Κουφός - Κουλλός - Στραβός - Στσαρπισμένοι - Κοντοπίθαρος - Λουλλός [λουλλή] - Συλειπεινούς - Βαρυκέφαλους - Βόδιν και Βοδάκιν του σκολείου - Καμπούρης - Δυο Κάτια - Κόρτα πι κόρτα γιμάτους - Πουζάρης - Κοιλλαράς - Σημαδεμένος - Κλαννιάρης - Τσιλλιάρης - Λουβιάρης - Κουτσοδόντης - Λιμάρης - Χτικιάρης - Καυλιάρης - Ππίσης - Χερετσέπης - Καφενόβιος - Σκατόγερος - Παλλόγερος - Τεβληκκαρά Συκάλλα - Κάρτικους - Ξύλον απελέκητον - Γραμματύφλας - Ακάθιστος - Χαραμοφάης - Τεμπελχανές - Κοιμήσης - Κουππούκης - Κουμαρτής - Τούκ-καπάκιν - Μικρομέγαλους - Αρσενικοθήλυκος - Το Παττόν το Παθιαρόν - Σουλατσαδόρος και τοκιστής - Πονηράκιας - Γάραδος - Σκύλλα - Καχπέ - Τσαζού - Μεταξωτός - Κκενέφιν - Κκεφκίριν - Τσιλπάκιν - Φιντίρης - Φιντιρίδης - Λουλλουβίκους - Λουλλάρα - Ασίκης - Ασλάνης - Αρσίζης - Ετεμψίζης - Τσαχπίνης - Καπλάνιν - Απιάς - Χάστης - Τσιλλιάρης - Μουζαβίρης [ο απατεώνας, συκοφάντης, στρεψοδίκης] - Καγκάγια - Παλαπάνα - Πουρτού - Πουρτούκας - Πουρτουλλού - Κλαννιάρης - Ππούστης - Πατσόγερους - Πατσόγρια - Καλτάκα - Αρίφης [ο μάγκας] - Τσιντίκιν [ο φτωχός, ο άθλιος] - Σελέμης [ο παράσιτος, ο κλεφτάκος] - Παλλούγρια - Παλλούγερους - ο Γλάρος - ο Μουγγός - ο Συμπές - Κουδουνόκωλους [ο ρακένδυτος] - Βγαλλομαχαϊράς

ΕΠΙΘΕΤΑ ΠΡΟΣΒΛΗΤΙΚΑ ΚΑΙ ΟΧΙ ΜΟΝΟ

κκεφκίριν - κκενέφιν - φιντίρης - τσιλπάκιν - τραχανάς - κουππούκης - τσαζού - καννίρης - γιαλλούρης - γδυμνολαίμης - καλτάκα - καγκάγια - άγιον κάρκανον - το Γιργίν της ι-Χριστίνας - πουζάρης - στραβόστομους - ατσαλλόστομους - γραμματύφλας - του νύπνου σερσέμιν - βόδιν - πλασίκιν - κουνιάρης - τέττης - στραβός [τυφλός] - κουτσός - κουλλός - λειψός - λουλλός - λουλλάρα - κοντοπίθαρος - κκιάλης - χερετσέπης - χαυταλευράς - χάστης - πίσης - πισιίτης - πατσόγρια - πατσόγερους - καχπέ - Λαμπιρή - παλαπάνα - τυρπουμούννα - μαλλιαρόμυττους - ππουρτού - ππουρτουλού - ππουρτούκας - κουτούζης - κοιμήσης - πουττάνα πολιτική - φαηνιάρης - κουτούζης - λιμάρης - γουλιάρης - άγροικους - ξανάστροφους - κουφάλογον - γαϊδαρος - χτικιάρης - κιφάλας - λουβιάρης - μισός - τσωμός - ακατάμωτους - κασβίρης - κρυόκωλος - μαμμίτσα - στραβοκάνης - στραβολαίμης - πεβλιμάνιν - καπλάνιν - βγαλλομαχαιράς - κόρτα πι - κόρτα γιμάτους - κκουρκουμάς - ζερβοκουτάλα - τσιλλιάρης - χέστης - χέστρα - ταλακιάρης - καρτακάζα - ασλάνης - ασίκης - αρσίζης - γουρσουζης - ετεμψίζης - καφενόβιος - κουματσής - κουτούλιαγκας - ζεβζέκης - τσαχτήρι - τσαλίκι - μουττούφης - πεζεβεγκης - ατσαμής - ναλπάντης [αλμπάνης] - Οκκαλλού

ΕΠΙΘΕΤΑ ΠΟΥ ΑΦΟΡΟΥΝ ΠΡΑΓΜΑΤΑ

όρκιουν [το αυγό] - χάρταυλη [πόρτα ορθάνοιχτη] - στρακκουμένη βυτίνα [στάμνα ραγισμένη που την έχουν συγγκολλήσει με μίγμα αυγού η ρετσινιού] - ξιρακκουμένος [ξεριζωμένος] - χηριμένη [χηρευούμενη γυναίκα]

ΕΠΙΘΕΤΑ ΚΑΙ ΕΠΩΝΥΜΑ ΑΠΟ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΚΑΙ ΚΟΥΣΟΥΡΙΑ ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΚΑΤΟΙΚΟΥΣ ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΜΑΚΡΗΣ

Κοκκινοτρίχης - Κάλπης - Ξανθόψειτρα - Κκιάλης - Μαυρόκκιαλλος - Κεφάλας - Ψωμάς - Άγιον Κάρκανον - Γδυμνολαίμης - Σπανός - Ομορφόστολος - Αυτιάς - Στραβόστομος - Ακαλημέριστος - Μαλλιαρόμυττος - Μαυροτσούκκαλλο - Γιαλλούρης - Τσακκούρης - Τσιττουβράκης - Αρνούμαλλα - Σμιχτουφρύδα - Δασύτριχος-η Αναμαλλιάρης/α - Τσαχτήρφιν - Τσαλίκιν - Κουνιάρης - Ακαμάτρης [ακαμάτρα] - Οκνός - Του νύπνου

σερσέμιν - Χαυταλεβράς - Χέστης - Πουντικομαμμή – Ανοιχτόμματους - Γυναικαλλάς [ο γυναικωτός, ο τοιούτος] - Αράπης - Αρειμάνιος - Κουτσοδόνης - Φαφούτης - Σπληνιάρης - Ταλακιάρης - Σπληννιάρης - Άκληρος - Παλτούρης - Μουντάρης - Μουττούφης - Καζβίρης - Χουβαρτάς - Κακουμοίρης - Καλουμοίρης - Ζερβοκουτάλα - Κουτσός - Κουφός - Τσαρπισμένους [με συμφόρηση] - Κοντοπίθαρος - Λουλλός [Λουλλή] - Λουλουβίκους - Συλειπεινούς - Βαρυκέφαλους - Βοδάκιν του σκολε΄πιου - Καμπούρης - Δυόμιση οκκάδες - Κόρτα πι-κόρτα γιμάτους - Πουζάρης - Κοιλλαράς - Σημαδεμένους - Στραβουκάννης - Κοντοπόδαρος - Κοντοπίθαρος -Κουνιάρης - Κλαννιάρης - Τσιλλιάρης - Πίσιης [ο βρώμικος] - Απαπούτσωτους - Λιμάρης - Χτικιάρης - Μπεκιάρης - Καυλιάρης - Καυλίδης - Χερετσέπης - Καφενόβιος - Σκατόγερος - Σκατόγρια - Πατσόγερους - Πατσόγρια - Τεβληκκαρά Συκάλλα - Κάρτικους - Ξύλον Απελέκητον - Ακάθιστους - Κοιμήσης - Χαραμουφάης - Κουππούκης - Κουμαρτσής - Τουκ-Καπάκιν - Μικρομέγαλος - Αρσενικοθήλυκος - Σουλατσαδόρος και τοκιστής - Πομηράκιας - Σκύλλους/α - καχπέ - Τσαζού – Μεταξωτός/η - Γαλλέττα -Κκενέφιν - Τσιλπάκιν - Φιντίρης - Ασίκης - Καπλάνης - Ασλάνης - Αρσίζης - Ετεμψίζης - Τσαχπίνης - Καννίρης - Αππάζης - Χάστης [χάστας] - Χέστης [Χέστρα] - Μουζαβίρης [ο απατεώνας, ο συκοφάντης, ο στρεψόδικος] - Πουρτού - Πουρτούκας - Κλαννιάρης - Πούστης - Παττόν -κι παθιαρόν - Καλτάκα - Αρίφης [ο μάγκας] - Τσιντίκιν [ο φτωχός, ο άσημος] - Σελέμης [ο παράσιτος, ο κλεφτάκος] - Γλάρος - Μουγγός - Συμπές - Τσιλλιάρης [ο δειλός] - Τουκ-Καπάκιν - Παλαπάνα [η εύσωμη γυναίκα, η αφράτη και αρχόντισσα] - Κουδουνόκωλους [ο ρακένδυτος, ο πολύ φτωχός] - Σαν να τον έγλυψάσιν οι σκύλλοι - Βγαλλομαχαιράς [ο μαχαιροβγάλτης] - ο «Σαν την ίσαν» [ο ευαίσθητος στο κρυολόγημα, όπως η ίσα «αρπάζει» την υγρασία]

11. ΠΑΡΟΜΟΙΩΣΕΙΣ

Πρόλογος - Εισαγωγή:

Οι παρομοιώσεις είναι ένα ισχυρό φαινόμενο στο Μακρηνολιβισιανό Γλωσσικό Ιδίωμα. Οι παρομοιώσεις σ' αυτό έχουν μεγάλη έκταση, αλλά προπαντός διακρίνονται για την ακρίβεια, την ποικιλία και την ιδιοτυπία τους. Τις διακρίνει επίσης μεγάλη και ευρηματική σχέση με το αντικείμενο με το οποίο προσομοιάζονται, ώστε να προκαλούν την έκπληξη ή ακόμα και τον θαυμασμό. Και βέβαια πολλές από αυτές διατυπώνονται στο ίδιο μοτίβο της εύθυμης και περιπακτικής Μακρηνολιβισιανής Γλωσσικής διάθεσης.

- Σαν μολύβι στο αφρό και σαν φελός στον πάτο
- [άνοιξε] Σαν την κόνιδα
- [άνοιξε] Σαν κολοκυθιάς λουλούδι
- Σ' αγαπώ σαν τον πόνο της κοιλιάς μου
- [μπρόβαλε] Σαν του Κ[κ]ιόρογλου την καμήλα: πρόβαλε, ήρθε αναπάντεχα, από εκεί που δεν το περιμέναμε
- Πορπατά σαν την ι-σπασμένην καρέκλαν
- Σαν άστραφτε δεν βρόνταγε | τον Μάν [Μάη] εβροντολόγα
- Από πού και πάσα - πάσα | το κρεμμύδι με την πράσα;
- Πις - πιτίνης = ο όμοιος, ο ίδιος
- Από τον Θεόν να τάβρεις | όπως με κατήντησες | σαν του δυόσμου το κλονάριν | έτσι με πρασίνισες
- Ξεπετάχτην σαν την πορτήν από το πενβρέκιν
- Ατύρητη καλακουμάννα: για τους άχαρους κι αδέξιους
- Πασκαλλιός αυγόν = μαύρος στο ξύλο
- Ττεβληκκαρά συκάλλα: για τους ψηλούς και άχαρους

- **Αγλάδας:** για τους κουτούς και αδέξιους
- **Άγιον Κάρκανον:** για τους ιχνούς και αδύνατους, με μικρό κεφάλι και μακρύ λαιμό
- **Γδυμνολαίμης κόκορας:** παρομοίωση ανδρών με γδυμνολαίμη πετεινό
- **Έφειν σαν τον συχαργιατή μες στο καντήλι:** παρομοίωση με την πεταλούδα που τριγυρνάει γύρω από το φως του καντηλιού
- **Ανάλατης κουφτής κόρη:** κουφτή= η μουσταλευριά, [παρομοίωση κόρης με άνοστη χωρίς ελάχιστο αλάτι μουσταλευριά]
- **Έγινιν πλιον η κοιλιά μου σαν του σύκου του κουννίν:** εκτός της παρομοίωσης, εδώ κοιλιά σημαίνει υπομονή, η άλλη εκδοχή είναι: «εξαντλήθηκε η υπομονή μου» σύμφωνα και με την παροιμία
- **Τουκ - καπάκιν** = αγύριστο κεφάλι
- **Κόρτα πι - κόρτα γιμάτους** = αλίγυστος και ευθυτενής από υπεροψία
- **Κοιδουνόκωλους:** ειρωνεία για τον ρακένδυτο και άθλιο
- **Ισέναν τα τραβούδια σου | εν είναι ταιργιασμένα | σαν τα κασίκια του βουνόν είναι αναμπλασμένα:** από δίστιχο του γάμου, της «σούστας»
- **Έκουσάν μου που τραβουδώ | κι ήρττασιν να με δούσιν | θαρούν πως είμου τραχανάς | να έρτουν να ρουφούσιν:** από δίστιχο επίσης της «σούστας»
- **Πούχιν λαγού ποδάργια | και πέρτικας φτερά:** δίστιχο τραγουδιού της παράδοσης
- **Στην μέσην τονε βάλανε | τον ουρανόν μι τ'άστρα | την Παρπαριάν μι τα σπαθιά | την Πόλην μι τα κάστρα:** από δίστιχο επαινετικό του γαμπρού, της «σούστας»
- **Να πάρει αγδός την πέρδ[τ]ικαν την χρυσοστολισμένην:** αγδός = αετός [από δίστιχο του γάμου]
- **Για δεσ πώς εταιριάξανε τα δυό τους ένα μπόι | σαν τα κυπαρισίμηλαμέσα στο περιβόλι:** από δίστιχο της «σούστας»
- **Η κόσμους είνιν τσικουφιλέκιν** = ο κόσμος είναι ένα μαγγανοπήγαδο
- **Σαν την νύφην την αφέντραν | που την προσκυνούν τα δέντρα:** [από παραδοσιακό ταχτάρισμα]
- **Κάρττικους....** = ο γηρασμένος, ο υπερώριμος

- **Νάταν η γη καρκαφουτή | κι νάχιν παναθούργια | νάρχομου να σου έλεγα όλα μου τα καχούρ[γ]ια:** καχούρ[γ]ια = τα βάσανα
- **Τούρτουλλας καρκαφουτός =** σβούρα πολύχρωμη, ριγωτή και πλουμιστή
- **Αποφάσισα να γίνω στην Ελλάδα στρατηγός | στα καράβια καπετάνιος | και στον πόνο σου γιατρός:** δίστιχο στο σκοπό του «Σαν τις μαρμαροκολόνες»... [καρσιλαμάς]
- **Σαν τις μαρμαροκολόνες πούχει στην αγια-Σοφιά | έτσι τάχεις ταιριασμένα, μύττη, πόδια, και αυτιά:** ειρωνική παραλλαγή του «Σαν τις μαρμαροκολόνες»
- **Άσπρη γυναίκα μην πάρεις | σακκί αλευρωμένο: από το τραγούδι της παράδοσης «Συμβουλές»**
- **Κοντή γυναίκα μην πάρεις | βουτσι του ταβενάρη:** από τις «Συμβουλές» όπως και το
- **Μαύρη γυναίκα μην πάρεις | σουπιά τηγανισμένη**
- **Κούτσορον είμου στουν τταρλάν:** αμίλητος και χωρίς γνώμη σαν το κούτσορο [παροιμία]
- **Η μαύρους μες στα κόκκινα | τηγάνι δίχως σάππι:** σάππι = το χερούλι [παροιμία]
- **Αργοκίνητον καράβιν =** αργός, νωχελικός, οκνός
- **Βοδάκιν του σκολείου:** για τους μαθητές που δεν «έπειρναν» τα γράμματα
- **Του ύπνου σερσέμιν =** βαρύς κι αργοκίνητος ακόμα, σαν μόλις να σηκώθηκε από τον ύπνο
- **Μαυροτσούκκαλλον:** για τις πολύ μελαχρινές και ηλιοψημένες κοπέλες
- **Περπατά σαν τον κάβουρα:** βάδισμα σαν αυτό του κάβουρα
- **Καπλάνι:** καπλάνι = ο τίγρης, [παρομοίωση ανδρός γενναίου και δυνατού]
- **Μαύρους σαν την χολή ή και πράσινος σαν την χολή**
- **Κουτούζης σκύλλους =** ο λυσσασμένος σκύλος
- **Γιρός σαν του ριπάνιν =** [υ]γερός, όπως το ρεπάνι, [περίεργη παρομοίωση σύμφωνα με την Παροιμ. αρ. 283]
- **Τάππα στου μιθύσιν:** [Παροιμ. αρ. 293]

- **Γάλας κι μέλιν τρέχει από την γλώσσαν του:** [Παροιμ. αρ. 297]
- **Αυτός είναι βαρύν καντούνιν:** καντούνιν = ριζιμιό λιθάρι δυνατό στις γωνίες των σπιτιών [η παρομοίωση αναφέρεται στους δύσκολους και επηρμένους από πραγματική ή και όχι δύναμη και εξουσία που τάχα έχουν] [Παροιμ. αρ. 414]
- **Αυτά είναι καρταμίδις** = αυτά είναι λόγια του αέρος [Παροιμ. αρ. 463]
- **Αυτός είναι μιάλου καλαθιού η πάτους** = αυτός έχει πλάτες γερές από πίσω του, ανθρώπους που τον στηρίζουν και γι' αυτό θα πρέπει να τον υπολογίζουμε [Παροιμ. αρ. 415]
- **Αυτός είναι φιλλός: φελλός** = χωρίς βάρος και αξία, που πάει όπου φυσάει ο άνεμος [Παροιμ. αρ. 416]
- **Έρχομαι κι εσύ κοιμάσαι | φουντωτή μου λιμουννιά:** η παρομοίωση της κόρης με φουντωτή λεμονιά [δίστιχο της μαντινάδας]
- **Αδύνατος, ισχνός σαν να τον έγλυψάν οι σκύλλοι** = λιπόσαρκος σαν να τον έχουν γλύψει τα σκυλιά
- **Κι αν τουν πουν μηλιάς κλονάριν | έχει την κι αυτήν την χάρην**
- **Τσαλίκιν** = η δουλευταρού γυναίκα
- **Τσαχτήριν** = το έξυπνο κορίτσι κυρίως
- **Κίτρινος σαν την μπλίρα** = κίτρινος σαν χρυσό νόμισμα
- **Φεργάδα:** παρομοίωση αρχοντικής γυναίκας
- **Πάει μπροστά το περγαντί | και πίσω η φεργάδα:** [παρομοιώσεις γυναικών καθώς βηματίζουν μαζί]
- **Η Πέρκα και η γιάλλα και το διαλεχτόν ψαράκιν** = πέρκα = το ψάρι η πέρκα και γιάλλα = το ψάρι ο γύλος [παροιμία για την ανόμοια συνύπαρξη]
- **Να και πιάνω τρεις σαρδέλλες | τρεις μελαχρινές κοπέλλες:** [από παραδοσιακό τραγούδι, χορός συρτός]
- **Τρώει παρούτιν** = τρώει μπαρούτι [για τους ευερέθιστους, που εύκολα θυμώνουν, και προ παντός για τα τσαμούζικα ζώα]
- **Ασλάνης** = λιοντάρι
- **Τρέχει ή φοβάται σαν λαγός:** παρομοίωση του φοβιτσιάρη με λαγό
- **Μαύρο το αίμα του σαν του λαγού**
- **Αργός σαν τη χελώνα**

- **Εξάψυχη [γυναίκα] σαν τη γάτα:** Παροιμ. αρ. 253
- **Γιαρουμάδινα πλιόν ιγένηκis:** παροιμ.Παροιμ. αρ. 288
- **Μαλαούρτης ιγένηκis**
- **Αα πού ν'του διαουλάκιν | αφ'του πατέρα του του κιπαλλάκιν:**
[Παροιμ. αρ. 412]
- **Ισύ'σι καλέ μμάτια μου | πιχνίδιν τουν αγγέλου | Μιάλης Πέφτης
λουτουργιά | κι Ανάστασης Βαγγέλιουν:** [Παροιμ, αρ. 420]
- **Μια αττουμιά παρούτιν είνιν:** αττουμιά = φούχτα
- **Κάλπικους παράς**
- **Καμήλις αμουλυτές:** Παροιμ. αρ. 632
- **Οι κόρις μοιάννουχ'χαν έναν ττουλούμιν βότυρουν | γκι όπου τ'α-
κουμπάς, λικκιάννει:** [Παροιμ. αρ. 712]
- **Αυτός εγήνιν κουλλιτσιίδα:** Παροιμ. αρ. 632
- **Τα λόϊα είνιν θηλυκά:** Π1 762
- **Η πάσα μια τουν μπλάστρην της | για εφτάζυμουν τουν έχει:**
[Παροιμ. αρ. 988]
- **Αδιαφόρητους άθρωπους, χαν τουλ λαγόν | του σκατόν του μήη
κουλλά, μήη βρουμά:** [Παροιμ. αρ. 1316]
- **Σαν τον Λάζαρο, που πήγε και ήρθε από τον Άδη**
- **Άνθρωπος αγράμματος, ξύλον απελέκητον**
- **Λιβίσιον Παρίσιον και Μάκρη Μακρηνών υπέρ των Αθηνών**
- **Ιβώ έγινα πλιόν κουσσασιά**
- **Χάτε μαρή, κκεφκίριν**
- **Αυτός [ο άνθρωπος] είνιν ψουμάκιν του Χριστού**
- **Η λόους του είνιν αέρας**
- **Μαρή σκισμένη τραχηλιά | μαρ'μπαλλωμένη κάρτσα | πόκατσεις
κι αναέλασεις ιμέναν τη κυράτσαν:** Μωρή σκισμένη τραχηλιά, μωρή
μπαλωμένη κάλτσα που έκατσεσ και γέλασεσ με μένα που είμαι κυρία
- **Κι κοιτά μου σαν τον χάστην:** χάστης = ο αποχαυνωμένος [από λαϊκό
δρώμενο]
- **Πιδάκιν του Γεγλιά = ορεσειβιος**
- **Πεύκου μου κι λεύκου μου | κιαγριοπιρναρά μου**

- Σαν την ίσκαν = ευαίσθητος στα κρυολογήματα
- Χάνος - Γύλλος - Ζαργάνα - Αλόγας - Κάβουρας - Σουπιά - Αλαπού - Καρδερίνα - Καρδάρας κ.λπ.
- Σαν τις μαρμαροκολόνες πούχει στην αγια-Σοφιά έτσι τάχεις ταιρ-γιασμένα, μύττη, πόδια και αυτιά: ειρωνικό
- Απ'όλα του προσώπου σου η μύττη σου μ'αρέσει που είναι σαν γου-δόχερο και πολεμάει να πέσει: ειρωνικό
- Ο μαύρος μες στα κόκκινα | τηγάνι δίχως σιάππι

12. ΤΑ ΑΡΣΙΖΙΚΑ ΚΑΙ ΤΑ ΕΤΕΜΨΙΖΙΚΑ

Πρόλογος - Εισαγωγή:

αρσίζης = ο αναιδής

ετεμψίζης = ο αντάρτης

Τα «Αρσίζικα και Ετεμψίζικα», συντροφευμένα με τα 4 δρώμενα θεατρικά μου, έχουν σκοπό να τσιγκλίσουν και να ερεθίσουν τον αναγνώστη τους για κάτι που ξεχνάει, αλλά που υπήρχε και υπάρχει ακόμα στη γενιά μας, την έννοια του πρόσκαιρου και της αδικίας. Γι' αυτό το λόγο, όπως και για άλλους πολλούς, οι άνθρωποί μας επέζησαν, είτε στο άστυ, είτε στα χωράφια, γιατί το ήξεραν, είχαν κατανόηση, σ' αυτό που τους συνέβαινε. Το μόνο που τους έμενε ήταν να επιζήσουν.

- **Της μάμμης σου τ'αρτάχτιν | που κλώθει του μιτάξιν** = «Άσε μας κάτω χριστιανέ μου» ή «δεν μας παρατάς τώρα» ;]
- **Ολίς τουδ δέρνουν δικουχτώ κι δεν τον δέρνει η νους του** = «Όλα είναι εναντίον του, αλίμονο, μονάχα που ο ίδιος δεν τα καταλαβαίνει»
- **Τα μμάτια μου, τα μμάττια μου | τα μμάτια μου, πουνού τα μα σαν τη δω την όμορφην | αννοίου κι σβαλού τα**
- Έτσα κάμνει, παλαμίδις πιάννει
- **Η ψουργιάρης η πιτεινός | την ψουργιάραν έρنيθαν πάει κι τσιμπά**
- **Είχιν κι παυτή παυτόν κι έσκυβγιν κι θώριν το**
- **Ας τόχει κι ας το κατουρά**
- **Όσις άφτουν, μαγειρεύγουν; Κι όσις κατουρούν, πουττιά έχουν;**
- **Κι αφ'τα καράβια μριτικόν | κι αφ'τα τσιρνούκια πάρτην**
- **Ήβριν ψάρια στουν τταρλάν του**
- **Ιβώ ρούννου τη κάτταν μου | κι η κάττα την νουράν της**

- Μαρή Χρυσή του Πόμπακου | μι του μακρύν πινίσιν | η νύφφη όπου έκαμς τουν Μαν θε να γινηήσει
- Ήταν αχαμνόν τάρνιν | είχιν κι παχιάν νουράν
- Οπούνιν νιος κι δεν πετά με τ'ουρανού τα νέφη | και τι τη θέλει την ζωήν στον κόσμον να την έχει
- Μη[γ]άρις κι εν ήμουν ι-νιός κι εν ήμουν παλληκάριν | μια[γ]άρις εν ιγύριννα την νύχταν μι φιγγάριν
- Όποιους την νύχταν πορπατεί | για κλέβει για μοιχεύει | για μαύρα μμάτια κυνηγά και σκοτωμόν γυρεύγει
- Κι αν ιθύμωσιν η λαγός | του βουνόν του πήριν χαπάριν;
- Είχαμουν πορτές σακκιά | ήρταμ μας κι αφ'τα χουριά
- Ρίξι τηβ βάρκαν στου γιαλλόν | κι βγάλ'τουχ Χιώτην όξου
- Χαν θέλει η Θιός να κάμει του ι-φτουχόν να χαρεί χάννει της τουν γάδαρουν του | κι έπειτα της τουν βρίσκει, κι είνιν κι χωρίς σαμάριν | Κι χαίριτι η φτουχός | κάμνει κι η Θιός τηδ δουλειάν του
- Την ι-Χρυσήν του Κκέλεκου θέλου να την ποινήσου | σ'έναν ψουρ-γιάρην γάδαρουν θέλου να την καθίσου | Η καμαρώττους να τραβά κι η Ματσαγκού να λέει | μαρή Χρυσή του Κκέλεκου, τι άραϊ μας μέλλει;
- Οι εξορισμένοι έρχοντιν, λαλούσιν οι καμπάνις | να σκάσει η Μουτ-τούρμπεης κι όλις οι πουττανάρις
- Όποιους μιταννά κι κλάννει μόνον την υπόληψίν του χάννει [ή μόνον τις μιτάνις χάννει]
- Όπου σι δει κι λιμπιστεί | μι για του κι χαρά του | να κόψει μιαν αθάνατην να τρίβγει τα μηργιά του
- Οπόχει μμάτια να θουρά κι κώλουν να τουν κλάννει
- Του πουττίν παττίννει τα | κι όλα καππατίννει τα
- Πάω κάτω στο μποστάνι, βρίσκω κόρη με φουστάνι | κατεβάζω το φουστά, ξανθομούστακο μου εφάνη: αίνιγμα [το καλαμπόκι]
- Η κοιλιά με την κοιλιά | το μακρύ κάνει δουλειά
- Σκύβω, γονατίζω εμπρός σου | το μακρύ μου στο σκιστό σου: αίνιγμα [το σεντούκι]
- Άλλοι ψυχουμαχούν | κι άλλοι καυλουμαχούν: παροιμία

- Έν μας φτάννει η χουλή μας | κι καυλώννει κι η ψουλλή μας: παροιμία
- Ιβώ ψουφού του γαμισιού | κι αυτός καύκουσ τόχει
- Αμ 'τι ώραν νάνιν; Ώρα που γαμούν οι γύφτοι
- Της μάμμης σου τ'αρτάχτιν | που κλώθει του μιτάξιν
- Τι 'θελα και σ'αγόραζα κι έδιννα τα λεφτά μου | για να σε βάζω ανάσκελα να κάνω τη δουλειά μου: αίνιγμα [η σκάφη]
- Τα'άσπρα | κατεβάζουν τα'άστρα
- Μαρ'ανάλατης κουφτής κόρη
- Απού πού 'σι διαουλάκιν; Απού του πατέρα μου του κηπαλλάκιν
- Κι αν ιθύμωσιν η λαγός | του βουνόν του πήριν χαπάριν;
- Η καδής γαμά τημ μάναν σου | κι συ πάεις να κριθείς;
- Φουτιά να ππέσει να καβεί | του βασιλιά ττεφτέριν | μικρά μιάλα μάεψιν κι τάστελιν στ'ασκέριν
- Καμπότι κάβην η πούτταρους κι τώρ' αναστυρώθη: [Παροιμία αρ.591]
- Να λείψουν τα πιπέργια μου | να δεις τις μαγειργιές σου
- Ας τόχει κι ας το κατουρά
- Είνιν κι αχαμνόν τα'αρνίν | είχιν κι παχιάν νουράν

13. ΤΑ «ΚΑΤ' ΕΠΙΛΟΓΗΝ»

Πρόλογος - Εισαγωγή:

Μια επιλογή από όλη την γκάμα της λαογραφικής μας παράδοσης, από τις παροιμίες, τα παραμύθια, τα τραγούδια, τις δοξασίες, τα αινίγματα, τις προσφωνήσεις, τα επιφωνήματα κ.λπ., αντιπροσωπευτική και ενδεικτική της νοοτροπίας, της ψυχολογίας, και της καλλιτεχνικής έκφρασης των Μακρηνών και Λιβισιανών προγόνων μας. Τα «κατ' επιλογήν» ήλκυσαν την προσοχή μας σε τέτοιο βαθμό ώστε σε ένα πόνημα, όπως το παρόν να τα συμπεριλάβω και σαν πολύτιμο θησαυρό να τα φέρω εις φως, χάρμα ψυχής και ευαισθησίας για τους ενδιαφερομένους.

- **Στου Πετριμέ τον ποταμόν, έριξα τα κλειδιά μου κι έφτια από σπία μου κι τα νοικοκυριά μου:** από τις «Παροιμίες» της Κ.Μ-Μ
- **Φουτιά να πέσει να καβεί του βασιλιά ττεφτέριν μικρά μιάλα μά[ζ] εψιν κι τάστελιν στ'ασκέριν:** από τις «Παροιμίες» της Κ.Μ-Μ αρ. 536
- **Οι εξορισμένοι έρχουντιν, λαλούσιν οι καμπάνις να σκάσει η Μουτούρμπεης κι όλις οι πουττανάρις:** από τις «Παροιμίες» αρ. 433
- **Την ι-Χρουσήν του Κκέλεκου θέλου να την ποινήσου σ'ένα ψουριά-ρηνη γάδαρουν θέλου να την καθήσου, η Καμαρώττους να τραβά κι η Ματσαγγού να λέει, Μαρή Χρουσή του Κκέλεκου τι άραϊ μας μέλει;:** από τις «Παροιμίες» αρ. 787
- **Έχει η κιρός γυρίσματα κι οι μήνις μηνολό[γ]ια κι τα ψαράκια του γιαλλού πιάννουντιν μι τα λόγια:** από τις «Παροιμίες»
- **Ισύ 'σι καλέ μμάτια μου τραγούδιν των αγγέλων Μιάλης Πέφτης λουτουργιά κι Ανάστασης Βαγγέλιουν:** από τις «Παροιμίες»
- **Απού πού'σι διαουλάκιν; Αφ'του πατέρα μου του κηππαλλάκιν:** από τις «Παροιμίες»
- **Απού πού'σι λουλλουδάκιν; Από του διαβόλου του κηππαλλάκιν:** από τις «Παροιμίες»

- Τον αγαπώ μην τονε δεις με τα δικά σου μμάτια μετα δικά μου να τον δεις και να γινείς κομμάτια
- Τα καλά τα σύκα τρώουν τα οι συκουφάδοι
- Λιβίσιον - Παρίσιον και Μάκρη Μακρηνών υπέρ των Αθηνών: από τα «Λαογραφικά»
- Καλώς τα μάτια του Μαγιού | και τα τσουτσά του κρίνου: [τσουτσά = τα άνθη, τα μπουμπούκια [από τα «Λαογραφικά»]
- Καλώς τουν και καλούν τουν κι στουν νύπνου τουν θουρού τουν σκύβουν κι γλυκουφιούν τουν: [από τα «Λαογραφικά»]
- Πεύκου μου, κι Λεύκου μου, κι Αγγιοπίρναρούν μου: [από τα «Λαογραφικά»]
- Καλώς τουν, τουν [τάδε] μου απού τα χίλια μίλλια, καλό 'χου τουν [τάδε] μου παρά φλουράκια χίλια: [από τα «Λαογραφικά»]
- Όπου σι δει κι λιμπιστεί μι γειά του κι χαρά του | να κόψει μιαν αθάνατην να τριβγει τα μηργιά του: [από τα «Λαογραφικά»]
- Άϊα μου, βάγια μου | όσα μμάτια του θουρού τόσα να του βοηθούν | κι απού Τούρκουν κι απ'Αράπην | κι τσακκούρικουν ι-μμάτιν: αποτρεπτικό ματιάσματος [από το «Μάκρη και Λυβήσι» του Κ. Λαμέρα σελ. 101]
- Άϊ μου Ανάργυροι, Κουσμá κι Δαμιανέ μου | ιβώ του χέριν κι συ την υγειάν: για το μάτιασμα και με συνδυασμό θυμιάματος-από την μάμμη συνήθως [Κ. Λαμ. σελ. 101]
- Δέννει κι καλλίκωννι | τουν όφιν και την όχεντραν | τουν σκόρπιουν την σκουλόπεντραν | ως που να βγει η νήλιους | τρία κουνταρόξυλα. | Να ξυπνήσουν τα πιδιά μου | να τινάξου τα σακκιά μου | τα μικρά τα σκουρπιδάκια | απού κάτου αφ'τα πλακάκια: ξόρκιο κατά την δύση του ήλιου στα τσαρδιά και στα αλατσούκια του Κάμπου [Κ. Λαμ. σελ. 103]
- Ιμι κανέν κιρόν κι μι κανέν ζαμάνιν | είχαν η κάττης φόρεμαν κι η πουντικός σαμάριν | τουν πουντικόν ιφόρτωσαν σαράντα κουλουκύθια | κι πάνου κατασάμαρα | εφτά κυλά ρου βύθια | Δος του κλώστουν να γυρίσει | παραμύθθιν ν'αρχινίσει: [προοίμιο παραμυθιού, από τα «Λαογραφικά»]
- Παραμύθθιν, μύθιν, μύθιν | του κουκκίν κι του ρεβύθθιν | παραμυθθάς υπέρασιν κι έσεισιν την γούνναν του | κι έππεσαν τα χρίδια του

- | πού να τα κρεμμάσουμε | στην μύτην του [τάδε] | να κάμνουν τλάγγου - τλούγγου: [από τα «Λαογραφικά» προοίμιο παραμυθιού]
- Ας μην τα πουλολουούμε | γιατί οι νύχτις είνιν μικρές κι οι μικρέ νυστάννουν | άλλοι σειούντιν, άλλοι ξουούντιν | κι άλλοι κούππα τ'ανάσκελα κοιμούντιν | άλλοι μπαίννουν, άλλοι βγαίννουν | κι άλλοι τα βρακιά τουν δέννουν: [από συνοδευτικό παραμυθιού, από τα «Παραμύθια της Κ.Μ-Μ]
 - Γίσκιουν τ'αμμαδάκιν σου | Κάτσι συ να πάου ιβώ
 - Σώπα συ να που ιβώ | Όρσι κι μιτά χαράς: [από τα «Παραμύθια» της Κ.Μ-Μ]
 - Την ι-Χρουσήν του Κ[κ]έλεκου θέλου να τη ποινήσου | σ'ένα ψουριά-ρηνη γάδαρουν θέλου να την καθίσου | η Καμαρωττους να τραβά κι η Ματσαγγού να λέει «Μαρή Χρουσή το Κ[κ]έλεκου τι άραϊ μας μέλλει
 - Οι εξορισμένοι έρχουντιν λαλούσιν οι καμπάνις | να σκάσει η Μουτ-τούρμπησις κι όλις οι πουττανάρις
 - Στου Πετριμέ τον ποταμόν έριξα τα κλειδιά μου | κι έφουα αφ'του σπίτιν κι αφ'τα νοικουκυργιά μου
 - Τουν αγέννητουν καβαλλικεύγου | τουν εθ'θουρού σκουτώννου | Μι τα λόγια ψήννου, μαγειρεύγου, τρώου | κι μι του νιρόν του πίν-νου | μηη στουν ουρανόν, μηη στην γην ι γίννειν: αίνιγμα στο παρα-μύθι «Ο γιος του κυνηγού» σελ. 192, [από τα «Παραμύθια» της Κ. Μ-Μ]
 - Δαχτυλίδιν πυργωτόν | πυργωτόν καμαρωτόν | αφ'τουν πύργουν έππεσιν | τίποτα εν έπαθιν: αίνιγμα = το φίδι [από τα «Λαογρα-φικά»]
 - Πού πήγα και σ'αγόρασα κι έδωσα τα λεφτά μου | για να σε βάζω ανάσκελα να κάνω τη δουλειά μου: αίνιγμα = η σκάφη [από τα «Λαο-γραφικά»]
 - Τι είν πλιον ικείνου που σβυρίννει κι καπνίννει κι πάει-πάει μέσα κι εν πατίννει: αίνιγμα = το βαπόρι [από τα «Λαογραφικά»]
 - Κατεβαίνω στο μπιστάνι | βλέπω κόρη με φουστάνι | κατεβάζω το φουστάνι | ξανθομούστακο μου εφάνη: αίνιγμα = το καλαμπόκι [από τα «Λαογραφικά»]

- Λιβίσιν μου περήφανον, ψηλά ‘ταν τα βουνά σου | κι απού την πιρηφάνιαν σου | έχασις τα πιδιά σου: δίστιχο της σούστας [από τα «Λαογραφικά»]
- Λαλέ λαλέ το Σύμπολον | και στο Βαϊν χορτάριν και στη δική μας την αυλήν | βγαίννει μαργαριτάριν: [από τα «Λαογραφικά»]
- Τρία ‘ταν τα καλά του Λιβισού: η Μιχάλης η δάσκαλους | η καμπάνα του Ταξιάρχη | κι η Χριστουφής η λυριτζής: [από τις «Παροιμίες» της Κ.Μ-Μ]
- Πάνου Γειτουριά παίζει τα σπαθιά | Μέση τ’Αλαμά παίζει παγλαμά | Κάτου Γειτουριά πνίει τα γατιά
- Ιπήα κάτου κι έργεψα κι έκανα πέντι χρόνους | κι έφερα μιαν μουστουκαρφιάν μι δέκα πέντε κλώνους | κι αν μι γυρέψει η βασιλιάς | κλωνάριν δεν του δίννου | κι αν μι γυρέψει η αγάπη μου όλην της την χαρίννου: από το τραγούδι της «Κανακαργιάς» [από τα «Λαογραφικά»]
- Μισεύω φίλοι κλαίτε με | κι εσείς εχθροί χαρείτε | κι ισές γειτονοπούλις μου στα μαύρα να ντυθείτε
- Μισεύω και σ’αφήνω γεια | ατίμητή μου πέτρα | και τον καιρό λογάριαζε κι τις ημέρις μέτρα
- Είχιν του τσουτσουδάκιν του | γυρμένουν στουν λιμόν του: [από το Μοιρολόι της Παναγίας της Μ. Παρασκευής]
- Μπλέξιν [έμπλεξε] του φουστανάκιν της στις λυγαριάς τον κλώνον: από το Μοιρολόι της Παναγίας
- Ζουμπούλια τι να κάνετε την πίκραν των χειλιών μου; Περιβουλάρης φώναξιν απού του περιβόλιν | «Ττι ‘νιν κυρά μου Δέσποινα, τι ‘νιν αυτά που λέεις, όπου τα τρώουν οι φτουχοί κι γένουντιν μιάλα | Μαζέψτε τα και βάλτε τα στη θάλασσα να κάνουν τρεις ημέρις | κι ψήστι τα κι φάτι τα, να δείτε νοστιμάδης»..: [αποσπασματικά από το Μοιρολόι της Παναγίας]
- Ξενιτεμένο μου πουλί | κι ανάργιο μου αεράκι | η ξενιτιά σε χαίρεται | κι εγώ πίνω φαρμάκι
- Να φύγω και να με ζητάς | μες στα στενά να κλαίεις | να κλαίεις και να σε ρωτούν κι εσύ να μην το λέεις
- Μισεύω και σ’αφήνω γεια ατιμητή μου πέτρα | και τον καιρό λογάριαζε και τις ημέρις μέτρα

- Έλα πουλί μου πέρασε | και πες μου καλημέρα | κι εγώ μ' εκείνην
την χαράν πιρνού την ημέραν
- Έλα πουλί μου πέρασε | κι αν δεν μιλήσεις | χαμογέλασε
- Μήλον μου, μήλον κόκκινον | μήλον αφ'τηρ Ρουσίαν | πρώτα σ'α-
γάπηννα κρυφά | και τώρα παρρησία
- Όποιος θέλει ν'αγαπήσει | πρέπει να χασομερήσει | πρέπει τ'ά-
σπρα να ξουδιάννει | κι να μην τα λουγαριάννει
- Αν επιθύμουν νάν' αρνίν | κι αν κλέψου νάν'λογάριν | κι άμα μι
πουν π'αγάπηννα, νάνιν κι παλλικάριν
- Πάλι ν' αρχίσου θέλου | να κάμνου πρώματα | να βγάλλου τις κου-
πέλλις πάνου στα δώματα
- Αν θέλεις ν'αγαπιόμαστε κρυφά από τους γειτόνους | βάλε δεντρό
στον κήπο σου να κρύβομαι στους κλώνους
- Αποφάσισα να γίνω | στην Ελλάδα στρατηγός | στην αρμάδα καπε-
τάνιος | και στον πόνο σου γιατρός
- Θέλου την νάνιν όμορφη | θέλου την νάχει κιέλα | νάνιν κι απού
καλήν γιννιάν | να την τιμούσιν κιέλα
- Σιλαλήβγητι η Χριστός συλλαλήβγουμου κι ιγώ | δος του κι ας πηαί-
νουμουν τίποτα εν παθθαίννουμουν
- Μάνα, μάνα, μάνα του | τι καλά κι εκάμα του |κι εκάμά του κι ήβρα
του
- Του μουρόν μου του ναζλί | πέστε του όλοι να ζει | τους πλουσίους
να δανείσει | του φτουχούς να κυβερνήσει
- Καλώς τουν κι καλόν νάχει | μάναν κι πατέραν νάχει
- Έραν νάχει, Μέραν νάχει | μάναν κι πατέραν νάχει
- Ζουνάριν μου πλουμά - πλουμά, μουστάκιν στρουβιασμένουν |
στων κοριτσών τα μάγουλα σ'έχου μεγαλωμένουν
- Βάλι στραβά το φέσι σου κι τσίλμα του βρακίν σου | ανάθημαν κι
αν βρίσκητι μια φόλλα στου πουγγί σου
- Μάζεψι τα τραβούδια σου κι τσιλμα του βρακί σου | κι ιβώ δεν
καταδέχουμου να τραβουδώ μαζί σου
- Έκουσάν μου που τραγουδώ κι ήρτασιν να με δούσιν | θαρούν πως
είμου τραχανάς να έρτουν να ρουφούσιν

- Ισέναν τα τραβούδια σου έν είνιν ταιργιασμένα | σαν τα κατσικία του βουνόν είνιν αναμπλασμένα
- «Αρχιμηνιά κι αρχιχροινιά κι αρχή του Γεναρίου | κι αρχή που βγήκε, κυρά μου, ο Χριστός | κι εκεί που πρωτοπάτησε χρυσή μηλίτσα βγήκε | και μες τα φύλλα, κυρά μου, της μηλιάς, | κοιμάται ο αγιο-Βασίλης» ...
- Των Βαγιών, Βαγιών, Βαγιών, τρώνε ψάρι και κολιόν | και την άλλην Κυριακήν τρώνε τον ψητόν τ'αρνίν
- Μαύρα μάτια έχεις κόρη, μαύρα σαν τα κάρβουνα | και τα χείλη σου ανθούνε σαν τα τριαντάφυλλα
- Της μελαχρινής τα κάλλη, της ροδιάς τα μάγουλα | ροδοκόκκινα κι ανθούνε σαν τα τριαντάφυλλα
- Ω καλώς το νιο φεγγάρι | όπου μούφερε τη χάρη | σιλιούνια μιλιούνια | μερμηγκιά ξεριζωμένη
- Ήβγιν η Κυραλισιά | μ'έναν κόσκινον φλουριά | να μι δέκει τα μισά
- Αστρομετρίτης θα γινώ και τ'άστρα θα μετρήσω | να βρω πουλί μου τ'άστρο σου | και τ'άλλα θα τα σβήσω
- Μη μι ψιλουκιαρτήνηνησι γιατί ψηλός [δ]εν είσι | ξέρου του κι του σόιν σου | ξέρου κι τούνους είσι
- Στην μέσην τονε βάλανε τον ουρανόν με τ'άστρα | την Παρπαργιάν μι τα σπαθιά, την Πόλην μι τα κάστρα: επαινετικό του γαμπρού στη σούστα του γάμου]
- Νάτην εδώ που μπρόβαλεν και κάνετέ της τόπον | πόλαμψεν σαν τον ήλιον στην μέσην των ανθρώπων: επαινετικό της νύφης στη σούστα του γάμου
- Τράβα λεβέντη τον χορόν τράβα με την καρδιά σου | που να σε δέκει ο Θεός τα πεθυμά η καρδιά σου: επαινετικό του πρώτου χορευτή στη σούστα του γάμου
- Ξύπνα μαυρομματούσα μου κι ήρθα στη γειτονιά σου | χρυσά πλεξούδια σούφερα να πλέξεις στα μαλλιά σου: από τη μαντινάδα «Απόψε η νύχτα κρύωσε»
- Έρωτα δεν σε γύρεψα κορώνα να με κάνεις | στα βάσανα που μ'έμπλεξες ασύ θε να με βγάλεις: δίστιχο της σούστας
- Η μάνα σου μου τάδωσε τα μήλα στο μαντήλι | και μούδωσε παραγγελιά να σε φιλώ στα χείλη: ρεφραίν: «τα μαύρα σου τα μάτια κι ο

άσπρος σου λαιμός | αυτά τα δυο με κάμαν και γίνομαι τρελλός» από τη μαντινάδα «Απόψε η νύχτα κρύωσε»

- Άσπρο μου γαρυφαλλάκιν βασιλιά των λουλλουδιών | ποιος αρνήστην την αγάπην να την αρνηστώ κι εγώ; ρεφραίν: «για δεσ κορμίν για δεσ λαιμόν | που γράφουν πάνω σκοτωμόν»
- Για δεσ την τράπεζαν χρυσήν, πιάτα μαλαματένια | κι αγγελικά προσώπατα τριγύρω καθισμένα: από το «καθιστικό» «πού να το βρώ το γιασεμί»
- Του χρόνου τούτον τον καιρόν και τούτην την ημέραν | νάμουστιν όλοι μας καλά κι όλη μας η παρέα: από το «καθιστικό» «πού να το βρω το γιασεμί»
- Σ'αυτή τη Ξυλοκέριζα χορτάρι μην αμήσει [φυτρώσει] | που μ'έκανε κι αρνήθηκα τη Μάκρη με Λιβίσι | Σ'αυτή την Ξυλοκέριζα πού 'ρθα να κατοικήσω | τρία θεργιά ανήμερα ήρθα να πολεμήσω | τόνα το λέγουνε κοριό, το άλλο ψύλλο-μάτι | το τρίτο το φαρμακερό είναι το κουνουπάκι | Η τύχη μας το έγγραψε με το δεξί της χέρι | να να περπατώ να τρεμολώ και να με πιάνει θέρμη: από την Ιστορία της εγκατάστασης των ΜακρηνοΛιβισιανών προσφύγων στη Νέα Μάκρη στο κτήμα της Ξυλοκέριζας [ποιήτρια η Δικαία Κόλλια]
- Θεέ μου πώς εδέχτηκς μιαν τέτοιαν αμαρτίαν | να διώξουν τους ι-χριστιανούς να φέρον την Τουρκίαν.... Οι Τούρκοι ήρταν κι ήβρα-σιν μπαούλα πατημένα | ήβρασιν κι στα ράφια μας πακκούρια φορτωμένα ... Στου Τουραπή τα τύμπανα στου Χάνιν τα πιχνίδια [τα όργανα] | κι αφού τουν Στούμπουν έρχονταν κι άλλοι μι τα τραγούδια... Οι Τούρκοι μι τα τύμπανα κι Έλληνοι μι παιχνίδια | υπέραν-νάμουν τουν κιρόν όλοι μι τα τραγούδια...: απόσπασματικά, από το ποίημα της Χρυσής Κούρτη για το Λιβίσι που το έχω καταγράψει στα «Λαογραφικά» με τον τίτλο «Το τραγούδι του Ξεριζωμού»
- Άντζα μου κειννάς που σέρνει | άντζα μου άντρας να γίνει | άντζα μου πιδιά να κάνου | άντζα μου να πέσει να πιθάνει | τα πιδιά τι θα τα κάνου: [από «ευτράπελη Λιβισιανή διήγηση»]
- Ας είχαμουν να τρώσοιμουν κι ρούχα να φουρούμουν | ποτέ να μη δουλεύοιμουν κι όλο να τραγουδοίμουν
- Κοριτσάκια π'αγαπάτι μην πολουλιποθυμάτι | εν είνιν μήλουν να του φάτι | κι πουρτή να τηρ ρουφάτι

- Έχω λογάκια να σου πω κι όταν σε δω τα χάννω | κι αφ'την αγάπην την πολλήν άλλα λογάκια πιάννω
- Η μύττη μου στον κώλο της | κι ο κώλος μου στην πέτρα | τα δέκα κρατούν | τα δυο κατουρούν: αίνιγμα: η κασίκα και το άρμεγμά της
- Νάταν η γη καρκαφουτή [καρκαφουτή = η πλουμισμένη σβούρα] | κι νάχιν παναθούργια | νάρχομουμουν να σου έλεγα όλα μου τα καχούργια [καχούργια = τα βάσανα]
- Οι ακαμάτρις κι οι λουλλές πούχουν τις τύχης τις καλές: [από τα «Λαογραφικά»]
- Κάννει τ'άχουρα κουμμάτια και τους πουντικούς δεμμάτια: [από τα «Λαογραφικά»]
- Κι του καλόν ι-βλάφτει σι και του καλόν κιντά σι ξανάστραφον πενεβρέκιν: [από τα «Λαογραφικά»]
- Έχει ο Θεός όπου μπορεί γιατί άλλοι δεν μπορούνε | οι πίκρες και τα βάσανα χαρές να μας γινούνε: [από τα «Λαογραφικά»]
- Κι αν ιθύμωσιν η λαγός | του βουνόν του πήριν χαπάριν;: [από τα «Λαογραφικά»]
- Αν ιφουούμουν πουντικούς κι αν έτρεμα νυφφίτσις: [από τις «Παροιμίες» αρ. 1187]
- Τα μμάτια μου, τα μμάτια μου, τα μμάτια μου πουνού τα | μα σαν τηδ δω την όμορφην | ανοίου κι ζβαλού τα: [από τις «Παροιμίες» αρ. 1428]
- Χαν θέλει η Θιός να κάμει τουν ι-φτουχόν να χαρεί | χάννει της τουν τουν γάδαρούν του | κι έπειτα της του βρίσκει κι είνιν κι χωρίς σαμάριν | κι χαίριτι η φτουχός, κάμνει κι η Θιός τηδ δουλειάν του: [από τις «Παροιμίες» αρ. 1498]
- Του δεύτερον παράδεισουν η Βούρβουρη τουν έχει | πόχει τα σπίτια τα ψηλά κι του νιρόν που τρέχει: [«Παροιμίες» αρ. 451]
- Τ'άη-Νικήτα κοίτα | κι τ'άη-Γιωργιού ξικοίτα.
- Τ'άσπρα κατιβάννουν τ'άστρα: [από τις «Παροιμίες» αρ. 146]
- Άσπρουν είδισ; Άσπρα θέλει | Μαύρουν είδισ; Κι άλλα θέλει: [από τις «Παροιμίες» αρ. 148]
- Ψαλιδέννια πενεβρέκια | μαυρουμάνικα μαχαίρια | βάσανα πόχει η αγάπη: [από τις «Παροιμίες» αρ. 180]

- Πίσκοπι του Δαμαλά | πόν'ικάθουσιν καλά | τα μικρά εν τάθειλις | τα μιάλα γύρεβγισ | γύρνα τουχ χειρόμυλου | κούνα κι τουν διάουλου: [από τις «Παροιμίες» αρ. 328]
- Όπου δόξα κι παντιέρα | πάρτι κι τουν κυρ-Νικόλαν: [από τις «Παροιμίες» αρ. 354]
- Η πέρκα και η γιάλλα και το διαλεχτόν ψαράκιν: [από τα «Λαογραφικά»]
- Μπροστά πάει το περγαντί | και πίσω η φεργάδα: [από τα «Λαογραφικά»]
- Ήβριν ψάρια στουν τταρλάν του: [από τα «Λαογραφικά»]
- Κι αφ'τα καράβια μιρτικόν | κι αφ'τα τσιρνούκια πάρτην: [από τις «Παροιμίες» αρ. 789]
- Λα[γ]ός πιπέριν έτριβγιν | κακόν του κιφαλιού του: [από τις «Παροιμίες» αρ. 670]
- Ως κρατά η Χριστός τα δίκια | κι η άης-Γιάννης την αλήθεια | να κρατά η συκιά τα λύθια: [από τις «Παροιμίες» αρ. 660]
- Η καδής γαμά τημ μάναν σου κι ισύ πού πάεις να κριθείς: [«Παροιμίες» αρ. 516]
- Κατά τουν αναβάτην κι η καταβάτης: [«Παροιμίες» 598]
- Άσπρους γιννάττ'η κόρακας κι γαλανός μαλλιάννει | κι έρχιτι κατανταίνιτι κι του κυρού του μοιάννει: [«Λαογραφικά»]
- Ώς που θουρούν τα μμάτια σου θα κουστιβιράς, κιαπέν η θυμιατός τα ξιπλύννει όλα: [από τον ΓΜΑ σελ. 297]
- Νούλλα η νούλλα | έφαϊν τα βούλα: [από τον ΓΜΑ σελ. 299]
- Τέλλια χάι ποπά, νάσι πλιόν ως του κώλου λουλλός: [από τον ΓΜΑ σελ. 324]
- Να μη μιλάς για, εν ξέρεις τουν αφέντην σου; Ισύ είσι ποπάς. Η Δισπότης ποιος είναι κι συ ποιος είσι; Βάλλει την κιφάλην σου στουν χαραπάν, κάμνει σι αργόν κι τινάσσεις τ'αφτιά σου. Χάτε δα!...: [από τον ΓΜΑ σελ. 324]

14. ΤΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ ΤΗΣ ΠΑΡΑΔΟΣΗΣ

Πρόλογος - Εισαγωγή:

Τα τραγούδια μας, βασικό λαογραφικό στοιχείο της Παράδοσής μας, εκτός των γηγενών, είναι εν πολλοίς επηρεασμένα από τον γύρω δωδεκανησιακό χώρο και από την Κύπρο. Πολλές από τις μελωδίες επίσης είναι επηρεασμένες από τη Σμύρνη. Τα ποιήματα-στιχουργήματα των τραγουδιών είναι δίστιχα, έχουν μέτρο τον 15σύλλαβο, και είναι: Του «γάμου», της «σούστας», «μαντινάδες», ερωτικά, επαινετικά χορευτικά, της ξενιτιάς, του θρησκευτικού κύκλου κ.ά. Δεν είχαν πανηγύρια, όπως τα εννοούμε σήμερα οι πρόγονοί μας. Είχαν όμως την ευχέρεια να βρίσκουν ευκαιρίες για χορό και γλέντι. Αυτές ήταν οι μεγάλες γιορτές του Πάσχα, ανήμερα την ημέρα της Λαμπρής, τη 2^η μέρα του Πάσχα στο ξωκλήσι της Αγια-Παρασκευής, και προπαντός της 3^η του Πάσχα, μια πάνδημη γιορτή, και «εορτών εορτή» κατά τον Κ. Λαμέρα, κοντά στη Μονή των Ευκόλων, έξω από το Λιβίσι, με γλέντι, χορό και τραγούδια, και ιππικούς αγώνες! Οι άλλες ευκαιρίες για γλέντι, χορό και τραγούδι, ήταν τα «πασκούνια», δηλ. τα γλέντια της παραμονής του γάμου και ανήμερα στο γάμο, και στις ονομαστικές γιορτές επίσης. Η πιο συχνή ευκαιρία για περαντζάδα τη νύχτα, με τραγούδια και αναμμένα δαδιά στα χέρια, ήταν οι «Μαντινάδες», όπου οι γλεντζέδες περνώντας στα καλτερίμια του Λιβισιού, έξω από τα σπίτια συγγενών και φίλων, ακάλεστοι, αλλά πάντοτε ευπρόσδεκτοι. Πήγαιναν όλοι μαζί σε φιλικά σπίτια και πολλές φορές στο σπίτι της αρραβωνιαστικιάς του παλικαριού, που τους συνόδευε. Εκεί συνέχιζαν μέχρι το πρωί, με καρσιλαμάδες, ζειμπέκικα και μοναχικούς χορούς. Τα μουσικά όργανα που συνόδευαν τα τραγούδια στις «Μαντινάδες», ήταν ο τζουράς και βιολί [ή λύρα] και το βιολί και το λαγούτο για τα τραγούδια του γάμου και της σούστας. Τα «όργανα» ή «παιχνίδια», η βασική μουσική κομπανία στους γάμους, ήταν το βιολί και το λαγούτο. Ονομαστοί οργανοπαίκτες στο Λιβίσι και στη Μάκρη ήταν ο Χριστοφής ο Λυριτζής, ο Μισόβγιλλος, και στους νεότερους χρόνους τα «Προικιά», ο Γιάννης και ο Γιώργης Προικιός, που έμεναν στα Ταμπούρια του Πειραιά. Τα τραγούδια και οι σκοποί των τραγουδιών

μας, δεν έτυχαν της δέουσας προσοχής, τουλάχιστον αυτής που τους άξιζε, όχι από ολιγωρία ή αμέλεια, αλλά από ανάγκη. Οι λόγοι είναι προφανείς και απολύτως σεβαστοί. Μετά την «Έξοδο», όλος εκείνος ο προσφυγικός κόσμος έζησε μέσα στη στέρση, την ανασφάλεια και τη φτώχεια. Στη Νέα Μάκρη τουλάχιστον, οι γάμοι περιορίστηκαν στα στοιχειώδη και στα αναγκαία περιμένοντας ασφαλώς καλύτερες μέρες. Και τα γλέντια, που δεν τους έλειψαν βέβαια ποτέ, κι αυτά περιορίστηκαν στα στοιχειώδη τον πρώτο καιρό, μέσα σε στενά δωμάτια ή αυλές και σε παράγκες, ή σε πλινθόκτιστα λιλιπούτεια οικήματα, χωρίς τζάμια για τους «αγροτικά αποκατεστημένους» στην ύπαιθρο πατριώτες μας.

Την κατάταξη των σκοπών και των μελωδιών τελικά της πατρίδας των προγόνων μας επεχείρησα να κάνω σε τούτο πόνημα, σύμφωνα με τις υποδείξεις και τις συμβουλές του πατέρα μου και του Νικολάου Έμμ. Καραγεωργίου, που μου στάθηκε οδηγός τα τελευταία χρόνια της ζωής του. Τώρα, με την έκδοση των «Συμπληρωμάτων» μου, και σύμφωνα με τις απόψεις των δυο παραπάνω, προβαίνω στην κατάταξη των τραγουδιών μας, που την θεωρώ, έγκυρη και οριστική και έχει ως εξής:

1] Τραγούδια του Γάμου 2] της Σούστας 4] Μαντινάδες 5] Χορευτικά 6] του Θρησκευτικού και Ηρωικού Κύκλου 7] Μοιρολόγια.

Στα «Λαογραφικά Σύμμεικτα» του 2009 μάλιστα, είχα προσθέσει και άλλη μια κατηγορία σκοπών και τραγουδιών, την οποία περιλαμβάνω ως απαραίτητη στα «Συμπληρώματα». Αυτά είναι:

8] Τα «Τραγούδια του Πατέρα μου» που δεν είναι βέβαια μονάχα τραγούδια του πατέρα μου, αλλά όλων εκείνων της ηλικίας του στα Σχολεία του Λιβισιού, τα σχολικά, τα ηρωικά, των εποχών κ.λπ. Αλλά και της Εξορίας, της Προσφυγιάς, όπως και της πρόσφατης Ιστορίας μας εδώ [Αλβανικός, Κατοχή, Εθνική Αντίσταση κ.ά.].

Στους γάμους στα πανηγύρια και στις γιορτές που γίνονταν στη Νέα Μάκρη όλα αυτά τα χρόνια, καλούσαμε τα Προικιά από τα Ταμπούρια για να παίξουν. Ντόπιοι επαγγελματίες οργανοπαίχτες δεν υπήρξαν ποτέ. Μόνο στους γάμους ο πατριώτης μας Γιάννης Αλεξάνδρου [Σαλπιδας] συνόδευε τα Προικιά ή άλλους της κομπανίας με το λαγούτο του. Επίσης ένας άλλος ΝεοΜακρηνός, ο Βασίλης Μεταξωτός, συνόδευε τους οργανοπαίχτες και τις κομπανίες με το βιολί του, όλα αυτά τα τελευταία χρόνια. Στους ΝεοΜακρηνούς οργανοπαίχτες επίσης, θα πρέπει να συμπεριλάβουμε και έναν άλλο πολύ καλό κλαρινίστα από τη Μάντρα, τον Γιάννη Τσάλα, εγκατεστημένον οικογενειακώς στη Νέα Μάκρη από

τον καιρό της Κατοχής. Κάποιες προσπάθειες για να καταγραφούν αυτά τα τραγούδια μας σε δίσκους κ.λπ. έγιναν τα τελευταία χρόνια στη Νέα Μάκρη, με ηχογραφήσεις που έγιναν από Έλληνες ερευνητές, και τραγουδιστές και ΝεοΜακρηνούς της 1^{ης} και της 2^{ης} γενιάς.

Η 1^η προσπάθεια έγινε από τον Σίμωνα Καρά το 1959, όπου ηχογραφήθηκαν σύμφωνα με τις πληροφορίες που μας δίνει ο φιλόλογος Δημήτρης Μαντζούρης, στέλεχος του Συλλόγου «Σίμων Καράς», περί τα 12 τραγούδια μας, τραγουδισμένα από πατριώτες μας, μεταξύ των οποίων ο Νικόλαος Εμμ. Καραγεωργίου, και Βασίλης Μεταξωτός, που συνόδευε την κομπανία με το βιολί του. Η δεύτερη προσπάθεια έγινε μερικά χρόνια αργότερα, το 1986, με τη Δόμνα Σαμίου, και πάλι με τον Βασίλη Μεταξωτό, βιολί και τραγούδι, τον Ν. Καραγεωργίου, τη Λίτσα Βασίλα, τον Γιώργο Τρέμπελη κ.ά. Και εδώ ηχογραφήθηκαν περί τα 9 τραγούδια της παράδοσης. Όχι όλα, δηλαδή, αλλά ένα μικρό τους μέρος, γιατί σκοπός της ηχογράφησης εκείνης ήταν να χρησιμοποιηθούν από τη Δόμνα Σαμίου για μια πολύ αξιόλογη κατά τα άλλα εκπομπή, που είχε στο ραδιόφωνο της ΕΡΤ με τραγούδια της παράδοσης, και όχι να καταγραφούν στο σύνολό τους για να διασωθούν. Η τρίτη προσπάθεια έγινε το 2018 από τον Σύλλογο Μακρηνών και Λιβισιανών Απογόνων Νέας Μάκρης, υπό την προεδρία της πατριώτισσάς μας Δέσποινας Δαμιανού, Καθ. Παν|μίου, κατά την οποία καταγράφηκαν σε CD 22 τραγούδια της μουσικής μας παράδοσης, τα πιο γνωστά και δημοφιλή. Ως 4^η προσπάθεια ηχογράφησης των τραγουδιών της παράδοσης θα πρέπει να αναφερθεί αυτή που έγινε από τον μουσικολόγο κ. Γιώργο Γενναίο και τη σύζυγό του Ειρήνη με την καταγραφή τραγουδιών σε εκδήλωση στο παλιό Πανεπιστήμιο της Πλάκας.

Όμως η μουσική μας παράδοση δεν σταματάει εδώ ασφαλώς. Έτσι ο ερευνητής, αυτός τουλάχιστον που κάνει προσπάθεια να διασώσει ό,τι μπορεί, έστω και τώρα, είναι υποχρεωμένος να κάνει μια βουτιά, βαθιά στη συλλογική μνήμη, και να ανασύρει πάνω ό,τι απόμεινε από τους χαμένους θησαυρούς, που κουβαλούσαν στην ψυχή και στη μνήμη τους οι πρόγονοί μας. Πολλά από αυτά τα τραγούδια και τους σκοπούς διατηρήθηκαν, εκτός από την 1^η, όπως ήταν επόμενο, αλλά και στη 2^η γενιά των ΜακρηνοΛιβισιανών προσφύγων, μια γενιά στην οποία εγγράφομαι και εγώ. Έτσι στα «Λαογραφικά» μου του 1988, έχουν καταγραφεί αρκετά από τα τραγούδια της παράδοσής μας, και σε 17 από αυτά έχει εκπονηθεί το μουσικό τους διάγραμμα από την Δ/τρια του Εθνικού Ωδείου κ. Βάλια Κουλάκου. Καταγραφή με μουσικά διαγράμματα τραγουδιών της

παράδοσής μας, φαίνεται επίσης να έχει κάνει και ο Κων/νος Λαμέρας, όπως μας πληροφορεί σε σχετικό φυλλάδιο προκειμένου να εκδοθεί το «Η Μάκρη και το Λυβήσι», βραβείο της Ακαδημίας Αθηνών 1945, της οποίας ο Α' τόμος εκδόθηκε του 1984 με επιμελητή τον γιο του Γιάννη Λαμέρα, και τα οποία δεν είδανε ποτέ το φως. Στα «Συμπληρώματα» προσπάθησα να καταγράψω όλη την γκάμα των τραγουδιών και των σκοπών-μελωδιών της παράδοσής μας, καταγράφοντας σε πολλά τους πιο γνωστούς στίχους, τα δίστιχα δηλαδή, που σε πολλά τραγούδια, του γάμου και της σούστας π.χ. θα πρέπει να ήταν άπειρα,όσα και η δημιουργική φαντασία του λαού. Όμως αυτά είναι τα γραπτά, τα «λόγια» που έλεγαν χορεύοντας τη σούστα, είτε τραγουδώντας τις μαντινάδες, στα νανουρίσματα, στα ταχταρίσματα κ.λπ. Έτσι σε αυτά που δεν έχουμε μουσικά διαγράμματα και δεν έχουν ηχογραφηθεί, έχουμε ένα κενό. Ένα ανάλογο κενό έχουμε επίσης στην καταγραφή της καθημερινής λαλιάς, του Γλωσσικού μας Ιδιώματος. Πώς δηλαδή το μιλούσαν οι Λιβισιανοί στην καθημερινή ομιλία τους. Η Καλλιόπη Μουσαίου-Μπουγιούκου, στα «Παραμύθια» και στις «Παροιμίες» της, όπως εν μέρει και ο παππούς της ο μεγάλος Δάσκαλος Μ. Μουσαίος, προσπάθησαν με την γλωσσολογική τους «παρασημαντική», [παρασημαντική, όπως ο μουσικός τονισμός στη βυζαντινή μουσική], να μας δώσουν μια ακριβέστερη ηχητική-φωνητική αποτύπωση των κειμένων, προσπάθεια επιστημονική μεν, αλλά που δεν ξέρω αν θεραπεύει αυτή τη δυσκολία. Αυτό το κενό προσπάθησα να γεμίσω πολλές φορές τα τελευταία χρόνια μαγνητοφωνώντας τα τραγούδια μας σε μαγνητοταινίες και τελευταία σε CD. Όχι μονάχα τα τραγούδια, αλλά και άλλες μορφές του Μακρηνολιβισιανού Ιδιώματος [παροιμίες, ευτράπελες διηγήσεις, ανέκδοτα, ακόμα και θεατροποιώντας τη μιλιά των προγόνων μας, με 4 θεατρικά δρώμενα που έχω γράψει, και τα τιτλοφορώ «Αρσίζικα και Ετεμψίζικα»...]

Τελευταία προσπάθεια προς αυτή την κατεύθυνση είναι η συμμετοχή μου σε ένα σχετικό CD στα «Παραμύθια» της Καλλιόπης Μουσαίου-Μπουγιούκου, που εξέδωσε το 2018 ο καλός και άξιος απόγονος των Μουσαίων, ο Βασίλης Μουσαίος.

Η Κατάταξη των Τραγουδιών της Παράδοσης:

Ο Υμέναιος [μόνο μουσική] [απωλεσθέντα το «νι-νι-νι» και το «γιολ χαβασί» το τραγούδι του δρόμου δηλ. της συνοδίας των νεονύμφων για

την εκκλησία][Σημ. τον «υμέναιο» αυτόν στη συνέχεια τον βρήκαμε σαν «πολιτικό συρτό» στο β' αφιέρωμα για τη Σαλαμίνα του γιου του Παναγιώτη, του Δημήτρη Μυλωνά και το καταγράψαμε σε στικάκι [USB]. Επίσης παραλλαγή του «Υμεναίου» έχουμε σε CD που μας δώρησε η κα. Μάρθα Μαυροειδή [τίτλος του CD «Αγιωργίτικο» και της μελωδίας «Σκοπός της νύφης»].

Α':

1. του Γάμου [«Ήρτιν η ώρα η καλή»]

της νύφης - του γαμπρού - του σογιού [της οικογένειας] - του προξενητή - του κουμπάρου κ.ά.

2. της Σούστας

επαινετικά - ερωτικά - περιπαιχτικά - εγγιχτικά - πεισματικά

3. Μαντινάδες [πατινάδες]

Β': Καθιστικά Τραγούδια [της «τάβλας»]

Γ': Χορευτικά

καρσιλαμάς – μπάλος – μοναχικοί- -συρτός – ζειμπέκικος - πόλκα

Δ': Της Ξενιτειάς [του Μισεμού]

Ε': Του θρησκευτικού κύκλου

ΣΤ': Δημοτικά Τραγούδια

της «Σούσας» - του Μάνωλα - το Κωνταντάκι - το τραγούδι του Σταυριανού - Ερωτικά - Σατιρικά - Πατινάδα - Κωμειδύλλιον - το τραγούδι του Ξεριζωμού - της Ξυλοκέριζας - Κάλαντα - Νανουρίσματα - Ταχταρίσματα - Μοιρολόγια

Ζ': Τα Νεότερα Τραγούδια και Διάφορα

του Τσακιτζή - Αμάν-Αμάν - Εσκή-Σεχήρ - της Εξορίας - του Ξεριζωμού και της Προσφυγιάς - Σχολικά [ηρωικά – πατριωτικά - των εποχών] - και τα «Τραγούδια του πατέρα μου»

Άλλα Τραγούδια και Σκοποί υπάρχουν με τους τίτλους που αναγράφονται και στα αντίστοιχα έντυπα:

– Μοιρολόγια: Υπάρχουν στα «Λαογραφικά Συμ.» σελ. 179 και 253

- το τραγούδι «Αμάν, αμάν ντόκτωρ»: υπάρχει στα «Λαογραφικά Συμ.» σελ. 156
- το τραγούδι «Ντόκτορ» του Μ.Δραγούμη: στο ΔΚΜΣ 1^{ος} τ. σελ. 286
- το τραγούδι «Μια μαύρη πέτρα του γιαλού» ή κατ'εμάς «Νούλλα μου μικρούλα μου]: στο ΔΚΜΣ σελ. 282 και «Λαογραφικά» σελ. 153
- το «Μοιρολόι της Μ.Παρσκευής»: στα «Λαογραφικά» σελ. 141-147
- της Σούσας: στα «Λαογραφικά» σελ. 139-141
- του Μάνωλα: στα «Λαογραφικά» σελ. 140 και «Λαογραφικά Συμ.» σελ. 137
- το Κωνσταντάκι: στα «Λαογραφικά Συμ.» σελ. 140
- του Σταυριανού: στα «Λαογραφικά Συμ.» 145
- του Μαυροκωνταντή: στα «Λαογραφικά Συμ.» σελ. 145
- τα Ερωτικά: στα «Λαογραφικά Συμ.» σελ. 146
- Επίσης: Ερωτικά - Σατιρικά - Πατινάδα – Κωμειδύλλιον: στα «Λαογραφικά Συμ.» σελ.145-151
- του Ξεριζωμού: στα «Λαογραφικά» σελ 157
- της Ξυλοκέριζας: στα «Λαογραφικά» σελ. 150
- Κάλαντα: στα «Λαογραφικά Συμ.» σελ. 82
- Ταχταρίσματα: στα «Λαογραφικά» σελ. 50
- Μοιρολόγια: στα «Λαογραφικά Συμ.» σελ.180 και 253

Σημ.1. Στα επί μέρους τραγούδια [μελωδίες - σκοπούς] που περιλαμβάνονται στην παρούσα καταγραφή, προστέθηκαν και άλλα δίστιχα, προϊόντα της από το 2008 ως το 2019 εν τω μεταξύ έρευνάς μας.

Σημ.2: Στα «Λαογραφικά» και στις σελίδες 122 ως 136 υπάρχουν 17 μουσικά διαγράμματα των τραγουδιών της παράδοσης καταγραμμένα από την κ. Βάλια Κουλάκου. Τα μουσικά αυτά διαγράμματα είναι κατά σειράν: σελ.122: «Ηρτιν η ώρα η καλή» και «Της σουστάς», σελ. 123: «Ξύπνα μαυροματούσα μου», σελ. 124: «Ερχομαι κι εσύ κοιμάσα», σελ.126: «Ωχου καλέ καχπέ ντουριά»], σελ. 127:«Καλέ φως μου», σελ. 128:«Ηθελα ναρθώ να σ'έβρω» και «Της γης τα χορταράκια», σελ. 129: «Έριξα το μήλον», σελ. 130: «Πιρνάριν πλουμισμένον», σελ. 131: «Λυπητερά-λυπητερά», σελ. 132: «Πού να το βρω το γιασεμί», «Ε, Μαργιά κανακαργιά»,σελ. 134: «Μι τη θειά μου την Κουντούλαν», σελ.135: «Συμβουλές», σελ. 136: «Όσα φτερά και κόκαλα», Σημ. Πρόσφατα μου δόθηκε το μουσικό διάγραμμα για το «Όσα φτερά και κόκαλα» από τον ανηψιό μου, μουσικό, Γιώργο Γενναίο.

Α' ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ

1. ΤΟΥ ΓΑΜΟΥ

«Ήρτιν η ώρα η καλή»

- «Ήρτιν η ώρα η καλή κι η περεβλογημένη [δισ] να πάρει αγδός την πέρτικαν την χρυσοστολισμένην» [δισ]

Της νύφης:

- «Βάλι μιτάνοιαν φίλισι της μάνας σου του χέριν [δισ] γιατί θα πας στην νηκκλησάν να κάνεις άλλο ταίριν» [δισ]

Του γαμπρού:

- «Περπέρη τα ξουράφια σου να τα μαλαματώσεις για να ξουρίσεις τον γαμπρόν να μην τονε ματώσεις»
- «Γαμπρέ μου καλορίζικος γαμπρέ μου να γεράσεις [δισ] γαμπρέ μου με την νύφη μας ωραία να περάσεις» [δισ]
- «Στην μέσην τονε βάλανε τον ουρανόν με τ'άστρα [δισ] | την Παρπαργιάν μι τα σπαθιά την Πόλην μι τα κάστρα» [δισ]

Για το σόι της νύφης:

- Τ'ασήμιν και το μάλαμαν στηθ θάλασσαν δεν λιώνει [δισ] που πάρει από το σόιν μας ποτέ δεν μετανιώννει [δισ]

2. ΤΗΣ ΣΟΥΣΤΑΣ

Επαινετικά της Σούστας:

- Νάτην εδώ που μπρόβαλεν και κάμιτί την τόπον [δισ] πόλαμψεν σαν τον ήλιον στημ μέσην των ανθρώπων [δισ]
- Νάχα φωνήν σαν την βροντήν λαλιάν σαν την καμπάναν [δισ] να τραγουδήσω τον γαμπρόν την νύφην την σουλτάναν [δισ]
- Να σε παινέσω ήθελα μα εσύ 'σαι παινεμένη [δισ] με του φιδιού το κέρατον είσαι ζωγραφισμένη [δισ]
- Τράβα λεβέντη τον χορόν τράβα με την καρδιά σου [δισ] που να σε δέκει ο Θεός τα πεθυμά η καρδιά σου [δισ]

Ερωτικά της Σούστας:

- Εσύ που σέρνεις τον χορόν τη νύφη στολισμένη [δεις]
για δεσ και την καρδούλα μου που έχεις λαβωμένη [δεις]
- Ο έρωτας με χτύπησε κι εκεί σ'έχω γραμμένον [δεις]
και πάντοτε στα βάσανα μ'έχεις περιπλεγμένον [δεις]
- Έρωτα δεν σε γύρεψα κορόνα να με βάλεις [δεις]
στα βάσανα που μ'έβαλες εσύ θε να με βγάλεις [δεις]
- Άσπρη είσαι κι άσπρη φαίνεσαι κι άσπρη είν' η φορεσιά σου [δεις]
κι άσπρα λουλλούδια πέφτουνε αφ'την περπατηξιά σου [δεις]
- Κόρη στα χιόνια πάτησες και πήρες την ασπράδα [δεις]
κι από τα τριαντάφυλλα τη ροδοκοκκινάδα [δεις]
- Που μπιστευτεί στα λόγια σου τους όρκους σου πιστεύει [δεις]
στη θάλασσα πιάννει λαγούς και στα βουνά ψαρεύει [δεις]

Ερωτικά της Σούστας από τον Κ. Λαμέρα [σελ. 70]

- Τα μμάτια σ'όποιους κι αν τα δει κι δεν αναστινάξει [δεις]
αστρουπελέκιν κι φουτιά να πέσει να τον κάψει
- Βούλα τα μμάτια μάτια 'νιν μάχει κι κάποια μμάτια[δεις]
οπού ραίννουν την καρτιάν την κάμνουσιν κουμμάτια [δεις]
- Καρτιά μ'απαρηγόρητη παρηγουρήσου ατή σου [δεις]
κι άλλες πουλλές το πάθανε εν είσι μαναχή σου [δεις]
- Κουμμάτια κι αν μι κάμουσιν στηθ θάλασσαν μι ρίζουν [δεις]
πάλι τα κουμματάκια μου μαζίν σου θε'να σμίξουν [δεις]

Εγγιχτικά - Πειραχτικά της Σούστας

- Έκουσάμ μου που τραγουδώ κι ήρτασιν να με δούσιν
θαρούν πως είμου τραχανάς να έρτουν να ρουφούσιν
- Ισέναν τα τραγούδια σου εν είνιν ταιργιασμένα
σαν τα κατσίκια στου βουνόν είνιν αναμπλασμένα
- Μη με ψιλοκιαρτίννισι γιατί ψηλός εν είσι
ξέρου του κι του σόιν σου ξέρου κι τούνους είσι
- Βάλι στραβά του φέσι σου κι τσίλμα του βρακί σου
κι νάθθεμαν κι αν βρίσκιτι μια φόλλα στου πουγγί σου

- Γαμπρέ μου την πιλλάρα σου μην την πουλουκιαρτίννεις [τεντώνεις] γιατί είν’η νύφη μας μικρή και τηνε φοβερίζεις
- Ισύ που ξέρεις τα πουλλά κι η νους σου κατιβάννει έναν καντάριν μάλαμαν πόσα βιλόνια βγάννει [Κ.Λαμέρ. σελ.70]

Μετά τον χορό:

- Χάτεστι να πααίννουμουν γιατί η γαμπρός νυστάννει κι η νύφη μέσα στην γουννιάν κλαίει κι αναστηνάννει

3. ΜΑΝΤΙΝΑΔΕΣ

«Έρχομαι κι εσύ κοιμάσαι»

- Αχ, έρχομαι κι εσύ κοιμάσαι | μέσα στ’άσπρα γιασεμιά αχ, μέσα στ’άσπρα γιασεμιά

ρεφραίν:

- Γυαλένιος είσαι μαστραπάς κι όποιονε δεις τον αγαπάς
- Ξύπνα που να ζεις και νάσαι [δισ]
- ξύπνα που να ζεις και νάσαι | φουντωτή μου λεμονιά
- αχ, φουντωτή μου λεμονιά

ρεφραίν:

- Στα όρη βγαίννει η κάππαρη | τα λόγια σου είναι ζάχαρη
- Της καρδιάς μου τα κλειδάκια [δισ] | της καρδιάς μου τα κλειδάκια | άνοιξε και πάρε τα αχ, άνοιξε και πάρε τα
- Έχει μέσα γκιουλ μπαξέδες [δισ] έχει μέσα γκιουλυμπαξέδες | κι έμπα και σεργιάνησε | αχ, κι έμπα και σεργιάνησε

ρεφραίν:

- Με τον πουνέντην τον γαρμπήν σου στέλλω γράμμαν και γραφήν
- Άσπρο μου γαρυφαλλάκιν [δισ] αχ, άσπρο μου γαρυφαλλάκιν | βασιλεύ των λουλλουδιών | ποιος αρνήστην την αγάπην [δισ] αχ, ποιος αρνήστην την αγάπην | να την αρνηστώ κι εγώ

ρεφραίν:

- Σταυρό σταυρό σταυρώνομαι | για σένα ξημερώνομαι

- Της τριανταφυλλιάς τα φύλλα [δισ]
 - της τριανταφυλλιάς τα φύλλα | θα στα κάνω φορεσιάν αχ, θα στα κάνω φορεσιάν
 - Θα σου πάρω και βραχιόλια [δισ] | θα σου πάρω και βραχιόλια | διαμαντένια και χρυσά | αχ, διαμαντένια και χρυσά
- ρεφραίν:
- Για δεξ κορμίν για δεξ λαιμόν | που γράφουν πάνω σκοτωμόν

Ξύπνα μαυροματούσα μου [μαντινάδα]

- Ξύπνα μαυροματούσα μου [δισ] | κι ήρθα στη γειτονιά σου | έβγα να σε δω | κι ήρθα στη γειτονιά σου | να παρηγορηθώ
- ρεφραίν:
- τραλα-λα-λα, λα-λα-λά, να παρηγορηθώ
 - Χρυσά πλεξούδια σούφερα [δισ] | να πλέξεις στα μαλλιά σου | πάπια χήνα μου | να πλέξεις στα μαλλιά σου | νάχεις το κρίμα μου
- ρεφραίν:
- τραλα-λα-λά τρα-λα-λά λα-λά λα-λά να'χεις το κρίμα μου
 - Η μάνα σου μου τάδωσε [δισ] | τα μήλα στο μαντήλι | και μούδωσε παραγγελιά | έβγα να σε δω | να σε φιλώ στα χείλη | να παρηγορηθώ
- ρεφραίν:
- τραλα-λα-λά λα-λα-λά λα-λα-λά να παρηγορηθώ
- άλλο ρεφραίν:
- Άστρον της αυγής | όπ'άργησες να βγεις]

Απόψε η νύχτα κρύωσε [μαντινάδα]

- Απόψε η νύχτα κρύωσε [δισ] | και τα πουλιά μαργώσαν
- ρεφραίν:
- πάπια του γιαλού | μην αγαπάς αλλού
 - Κι εγώ στην πόρτα σου έμεινα [δισ] | και κρύο δεν ενιώσα

ρεφραίν:

- πάπια χήνα μου | νάχεις το κρίμα μου
- Απόψε θε να τραγουδώ [δισ] | ώσπου να ξημερώσει

ρεφραίν:

- άστρον της αυγής | οπ' άργησες να βγεις

Γλυκοχαράζει ο Αυγερινός [μαντινάδα]

- Γλυκοχαράζει ο αυγερινός [δισ] | κι εσύ κόρη κοιμάσαι

ρεφραίν:

- χάτε καλέ μικρούλα μου | κι εσύ κόρη κοιμάσαι
- Και τον πιστόν σου εραστήν [δισ] | καθόλου δεν θυμάσαι

ρεφραίν:

- χάτε καλέ για τον Θεόν | καθόλου δεν θυμάσαι
- Απόψε θε να τραγουδώ [δισ] | με τους τραγουδιστάδες

ρεφραίν:

- χάτε καλέ μικρούλα μου | με τους τραγουδιστάδες
- Με τα Λιβισανά παιδιά [δισ] | με τα Λιβισανά παιδιά πούναι ξεφαντωτάδες

ρεφραίν:

- έλα καλέ τσαχπίνα μου | πούναι ξεφαντωτάδες

Απόψε θε να τραγουδώ [μαντινάδα]

- Απόψε θε να τραγουδώ [δισ] | ώσπου να ξημερώσει άστρον της αυγής | ώσπου να ξημερώσει | οπ' άργησες να βγεις
- Όσπου να βγει ο ήλιος [δισ] | τους δρόμους να πυρώσει πάπια χήνα μου | τους δρόμους να πυρώσει | νάχεις το κρίμα μου
- Ξύπνα καλέ μου χουβαρτά [δισ] | κι ήρθα στη γειτονιά σου έβγα να σε δώ | κι ήρθα στη γειτονιά σου | να παρηγορηθώ
- Χρυσά πλεξούδια σουφέρα [δισ] | να πλέξεις στα μαλλιά σου πάπια του γιαλού | μην αγαπάς αλλού

άλλο ρεφραίν:

- άστρον της αυγής | όπ' άργησες να βγεις]

Χάτε καλέ για τον Θεόν [μαντινάδα]

Τα «λόγια» της μελωδίας αυτής, που αντιστοιχεί στο «Γλυκοχαράζει ο Αυγερινός» βρίσκονται στα «Λαογραφικά Σύμμεικτα» σελ. 154]

- Στον κόσμο μιαν αγάπησα [δισ] | στον κόσμο μια αγάπησα | άλλην δεν θ' αγαπήσω

ρεφραίν:

- χάτε καλέ για τον Θεόν | άλλην δεν θ' αγαπήσω
- Εκείνη κι αν θα μ' αρνηθεί [δισ] | εκείνη κι αν θα μ' αρνηθεί μονάχος μου θα ζήσω

ρεφραίν:

- χάτε καλέ για τον Θεόν μονάχος μου θα ζήσω
- Ψηλό μελαχρινάκι μου [δισ] | ψηλό μελαχρινάκι μου γειά σου και πάλι γειά σου

ρεφραίν:

- χάτε καλέ για τον Θεόν γειά σου και πάλι γειά σου | μέσα στα φύλλα της καρδιάς | έγγραψα τ' όνομά σου
- Μέσα στα φύλλα της καρδιάς [δισ] | κι ακόμα παρά μέσα | χάτε καλέ τσαχπίνα μου | κι ακόμα παρά μέσα ζωγράφισα τα κάλλη σου [δισ] | ζωγράφισα τα κάλλη σου γιατί πολύ μ' αρέσαν

ρεφραίν:

- χάτε καλέ για τον Θεόν | γιατί πολύ μ' αρέσαν
- Τρεις μέρες έχω να σε δω [δισ] | τρεις μέρες έχω να σε δω και με τις νύχτες έξι | χάτε καλέ κρυφός καμός | και με τις νύχτες έξι
- Κι αν δεν σε δω και το πρωί [δισ] | κι αν δεν σε δω και το πρωί | ο νους μου θα σαλέψει

ρεφραίν:

- χάτε καλέ κρυφός καμήος | ο νους μου θα σαλέψει

Σημ. Άλλοι στίχοι του «Χάτε καλέ για τον Θεόν είναι οι παρα κάτω:

- Βραδιάζει και παρακαλώ [δισ] | ποτέ μην ξημερώσει | χάτε καλέ μικρούλα μου | ποτέ μην ξημερώσεις | για να σε δουν τα μάτια μου | κι ο νους μου να μερώσει | χάτε καλέ μικρούλα μου κι ο νους μου να μερώσει
- Απόψε τα ματάκια μου [δισ] | έκλαψαν τα καημένα | χάτε καλέ για τον Θεόν | έκλαψαν τα καημένα | γιατί πάλι θυμήθηκα | λογάκια περασμένα | χάτε καλέ για τον Θεόν λογάκια περασμένα
- Πάρε μαχαίρι χτύπα με [δισ] | φύλαξε την καρδιά μου | χάτε καλέ για τον Θεόν | φύλαξε την καρδιά μου | γιατί 'σαι μέσα ολάκερη | μη λαβωθείς κυρά μου | χάτε καλέ για τον Θεόν | μη λαβωθείς, κυρά μου

Ώχου καλέ καχπέ ντουριά [μαντινάδα]

- Ώχου καλέ, καχπέ ντουριά [δισ] | σε μένα μην παινιέσαι καλέ | σε μένα μην παινιέσαι
- Εγώ 'μουν που σε γλέντηνα [δισ] και τώρα μ'απαρνιέσαι, καλέ | και τώρα μ'απαρνιέσαι
- Τι να το κάνω πόκαμα [δισ] με τους γονιούς αμάχη, καλέ με τους γονιούς μου αμάχη
- Και με τα'αδέρφια μου κακόν [δισ] και με τα ξένα, λάθη, καλέ και με τα ξένα, λάθη

Καλέ φως μου ή Βρυσάκι μου του Τουραπή [μαντινάδα]

- Βρυσάκι μου του Τουραπή | καλέ φως μου [δισ] νάχα το ριζικό σου | Νάρχεται η αγάπη μου, καλέ φως μου [δισ] να παίρνει το νερό σου ρεφραίν:
- Σταυρό σταυρό σταυρώνομαι | για σένα ξημερώνομαι
- Κι ας με γεμίζει κρύο νερό, καλέ φως μου [δισ] κι ας με γεμίζει δάκρυα
- Που τρέχουν αφ'τα μάτια μου, καλέ φως μου [δισ] που τρέχουν αφ'τα μάτια μου | εφτά λογίων φαρμάκια ρεφραίν:
- Για δεσ κορμίν για δεσ λαιμόν | που γράφουν πάνω σκοτωμόν

άλλα ρεφραίν:

- Με τον πουνέντην τον βαρκήν | σου γράφω γράμμα και γραφήν
- Στα όρη βγαίνει η κάπαρη | τα λόγια σου είναι ζάχαρη | Λιβισανόν μου πέραμα | έχι καλόν ξημέρωμαν

Ήθελα ναρθώ να σ'έβρω ή Ανιβαίνου-Κατιβαίνου [μαντινάδα]

- Ήθελα ναρθώ να σ'έβρω [δισ] | κι έπιασε ψιλή βροχή [δισ]
- Τον Θεόν παρακαλούσα [δισ] | για να σ'έβρω μοναχή [δισ]
- Ας ερχόσουνα πουλί μου [δισ] | κι ας γινόσουνα παπί [δισ]
- Είχα ρούχα για ν'αλλάξεις [δισ] | πάπλωμα να σκεπαστείς [δισ]
- Και κορμάκι ν'αγαλιάσεις [δισ] | ώσπου να το βαρεθείς [δισ]

Ανιβαίννου – Κατιβαίννου

«Λαογραφικά Σύμμεικτα» σελ. 128

- Ανιβαίννου - κατιβαίνου [δισ] | κρίμαν τ'ανεβάσματα | κι τα κατιβάσματα
- Την αγάπην μου δεν βλέπου [δισ] | την αγάπην μου δεν βλέπου | κι αρχινού τα κλάσματα

Της γης τα χορταράκια [μαντινάδα]

- Ξύπνα μαυροματούσα μου | κι ήρθα στη γειτονιά σου [δισ] | χρυσά πλεξούδια σουφέρα | να πλέξεις στα μαλλιά σου [δισ]

ρεφραίν:

- Της γης τα χορταράκια τα μαγειρεύουνε τα τρων τα κοριτσάκια κι άντρα γυρεύουνε
- Αν θέλεις ν'αγαπιώμαστε | κρυφά από τους γειτόνους [δισ] | σπείρε μηλιά στην πόρτα σου | να κρύβομαι στους κλώνους [δισ]

ρεφραίν:

- Έλα πουλί μου έλα | έλα στον ποταμό εσύ να πλένεις ρούχα | κι εγώ να τραγουδώ

- Εσύ δεν ήσουν πόλεγες | αν δεν με δεις πεθαίνεις [δεις] | και τώρα περπατάς και λες πού μ'είδες | πού με ξέρεις [δεις]

ρεφραίν:

- Το ένα δύο τρία και τ' άλλο τέσσερα | ζωήν που την περνούμεν | εμείς τα λεύτερα
- Η μάνα σου μου τάδωσε | τα μήλα στο μαντήλι [δεις] | και μούδωσε παραγγελιά | να σε φιλώ στα χείλη [δεις]

ρεφραίν:

- Τα μαύρα σου τα μάτια | κι ο άσπρος σου λαιμός | αυτά τα δυο με κάμαν και γίνομαι τρελλός [δεις]

Νούλα μου μικρούλα μου [μαντινάδα]

Τα «λόγια» αυτού του τραγουδιού, οι στίχοι, βρίσκονται καταγραμμένα στα «Λαογραφικά Σύμμεικτα» σελ. 153. Επίσης το μουσικό διάγραμμα του ίδιου τραγουδιού υπάρχει στον 1^ο τόμο του ΔΚΜΣ, σελ. 282, από μελέτη του Μάρκου Δραγούμη και έχει τον τίτλο «Μια μαύρη πέτρα του γιαλού»

- Μαύρη είν' η πέτρα του γιαλού | νούλλα μου, μικρούλα μου | θα βάλω προσκεφάλι, λεί, λεί, λεί, μικρούλα μ'λέι
- Κι ό,τι παθαίνει το κορμί το κορμί | νούλα μου, ξανθούλα μου τα φταίει το κεφάλι λεί, λεί, λεί, μικρούλα μ'λέι
- Μελαχρινό με λάβωσες | νούλα μου, μικρούλα μου και μ'έχεις λαβωμένο λεί, λεί, λεί, μικρούλα μ'λέι και στα σγουρά σου τα μαλλιά | νούλα μου, κοντούλλα μου μ'έχεις περιπλεγμένο, λεί, λεί, λεί κοντούλα μ'λέι
- Για σκίσε την καρδούλα μου | νούλα μου καρδούλα μου | με συρματένια τρίχα λεί, λεί, λεί | μικρούλα μ'λέι | να δείτε την αγάπη μου, | νούλα μου, κοντούλα μου | κρυμμένη που την είχα λεί, λεί, λεί, κοντούλα μ'λέι
- Όταν στερέψει ηθάλασσα | νούλα μου μικρούλα μου | και βγάλει κυπαρίσσι λεί, λεί, λεί, μικρούλα μ'λέι | τότε και μας ο έρωτας, | νούλα μου, μικρούλα μου | θα μας αποχωρίσει λεί, λεί, λεί μικρούλα μ'λέι

- Κομμάτια κι αν με κάνουνε | νούλα μου ξανθούλα μου | στη θάλασσα με ρίξουν λείϊ, λείϊ, λείϊ, ξανθούλα μ'λείϊ | πάλι τα κομματάκια μου | νούλα μου κοντούλα μου | μαζί σου θε να σμίξουν λείϊ, λείϊ, λείϊ κοντούλα μ'λείϊ

Μαργαριταρένια [μαντινάδα]

«Λαογραφικά Σύμμεικτα» σελ. 153, μελωδία άγνωστη

- Παραμονή της Παναγιάς, μαργαριταρένια μου, σε γνώρισα κυρά μου | και από τότε σ'έβαλα, μαργαριταρένια μου | για πάντα στην καρδιά μου
- Τι να τα κάνω τα καλά, έβγα φως μου να σε δω | και τα πολλά τα γρόσα | μπροστά στην γνώμη την καλή | έβγα φως να σε δω | και στη γλυκιά τη γλώσσα
- Όταν σε βλέπω νάρχεσαι, Μαργαρίτα σ'αγαπώ | και μέσα να κοιτάζεις | μάθε το μαυρομάτα μου | Μαργαρίτα σ'αγαπώ | μες στην καρδιά με σφάζεις
- Στο δρόμο τη συνάντησα, μαργαριταρένια μου | κι εκείνη αφ'την ντροπή της | σαν το ψαράκι του γιαλού, μαργαριταρένια μου | έτρεμε το κορμίν της
- Όταν περνάω και θωρώ, έβγα φως μου να σε δω | το παραθύρι σου άδειο | αρχίζω λιώνω, καίγομαι, έβγα φως να σε δω | σαν το κερι στον άγιο

Β' ΚΑΘΙΣΤΙΚΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ

Πού να το βρω το γιασεμί

Τραγούδι επιτραπέζιο

- Πού να το βρω το γιασεμί | για να το λαμπικάρω [δισ] | Να βγάλω γιασιμόλαδον | να βγάλω γιασιμόλαδον | την νιότη σας να ράνω

ρεφραίν:

- Γιαλό-γιαλό τα κύματα | σου στέλλω χαιρετίσματα
- Για δεξ την τράπεζαν χρυσήν | πιάτα μαλαματένια [δix] κι αγγελικά προσώπατα | κι αγγελικά προσώπατα τριγύρω καθισμένα

ρεφραίν:

- Με τον πουνέντην τον βαρκήν | σου στέλλω γράμμαν και χαρτίν
- Του χρόνου τούτον τον καιρόν | κι τούτην την ημέραν [δix] νάμουστιν όλοι μας καλά | νάμουστιν όλοι μας καλά κι όλη μας η παρέα

ρεφραίν:

- Λιβισανόν μου πέραμαν | έχει καλόν ξημέρωμαν
- Εμείς θα το βαστάξουμεν | ώσπου να ξημερώσει [δix] | ώσπου να βγει ο ήλιος | ώσπου να βγει ο ήλιος | τους δρόμους να πυρώσει

ρεφραίν:

- Γιαλό - γιαλό πηγαίναμε | κι όλο για σένα λέγαμε

Λυπητερά-Λυπητερά ή Εμείς θα το βαστάξουμε

- Λυπητερά λυπητερά [τρix] | πάγω νανοίξω μνήμα για νάμπω μέσα ζωντανός [τρix] | κι έχε το εσύ το κρίμα

ρεφραίν:

- Χάτε καλέ για τον Θεόν | κι έχε το εσύ το κρίμα
- Του χρόνου τούτον τον καιρόν [τρix] | και τούτην την ημέραν νάμουστιν όλοι μας καλά [τρix] | νάμουστιν όλοι μας καλά κι όλη μας η παρέα

ρεφραίν:

- Χάτε καλέ για τον Θεόν | κι όλη μας η παρέα
- Εμείς θα το βαστάξουμεν [τρix] | ώσπου να ξημερώσει ώσπου να βγει ο ήλιος [τρix] | τους δρόμους να πυρώσει

ρεφραίν:

- Χάτε καλέ για τον Θεόν | τους δρόμους να πυρώσει
- Εμείς εδώ δεν ήρθαμεν [τρix] | να φάμε και να πιούμε μόνο σας αγαπούσαμε [τρix] | κι ήρθαμε να σας δούμε

ρεφραίν:

- Χάτε καλέ για τον Θεον | κι ήρθαμε να σας δούμε

Έ, Μαργιά Κανακαργιά

- Η Πέτσινα [ή η Λέλληνα] κόβγει κλαδιά [δισ] κι η Κάζινα [η Μαργιά στοιβιάννει
Ε, Μαργιά Κανακαργιά | που βάλλεις φόκκουν τα κλαργιά
- Κι η Πικρουκαλαβέζινα [δισ] κλαίει κι αναστηνάννει
Ε, Μαργιά Κανακαργιά | που βάλλεις φόκκουν τα κλαδιά
- Μιάλη ‘ταν-μιάλη ‘ταν [δισ] τέλεια πουλλή μιάλη της Δέσποινας η
μουστουχιά | στον κόσμο δεν εφάνη
Ε, Μαργιά Κανακαργιά | που βάλλεις φόκκουν τα κλαδιά
- Ιπήα να σ’αγκαλλιαστού [δισ] | κι αγκάλιασα τουφ φούρνουν
Έ, Μαργιά Κανακαργιά | που βάλλεις φόκκουν τα κλαδιά
- Κι ιγέμησιν η κόρφους μου [δισ] | ψουμιά κι παξιμάδια
Ε, Μαργιά Κανακαργιά | της τέτας μου κι της συμπιθθέρας μου
- Ιπήα κάτου κι έργεψα [δισ] | κι εκάμα πέντι χρόνους

ρεφραίν:

- Έβγα γιο μου στην αυλήν | να μη μι φάει του σκυλλίν
- Κι εφέρα μιαν μουστουκαρφιάν [δισ] | μι δέκα πέντι κλόνους
Ε, Μαργιά Κανακαργιά | που βάλλεις φόκκουν τα κλαδιά
- Κι αν μι γυρέψει η βασιλιάς [δισ] | κλονάρι δεν του δίνω
Ε, Μαργιά Κανακαργιά | που βάλλεις φόκκουν τα κλαδιά
- Κι αν μι γυρέψει η αγάπη μου [δισ] | όλην της την χαρίννου
Ε, Μαργιά της τέτας μου | κι της συμπιθθέρας μου

Φεύγεις και πας αγάπη μου

- Φεύγεις και πας αγάπη μου, καλέ | και μένα πού μ’αφήνεις [δισ]
Κρύο νερό θε να γινώ, καλέ, | στο δρόμο να με πίνεις

ρεφραίν:

- Με του γιαλού τα κύματα σου στέλλω χαιρετίσματα

- Ανάθεμα τον χωρισμό, καλέ | την ώραν που θα φτάσει [δισ] μαυρίζει η καρδούλα μου, καλέ | μαραίνονται τα δάση

ρεφραίν:

- Με τον πουνέντην τον βαρκή | σου στέλλω γράμμα, καλέ, και γραφή
- Μακριά μου κι αν εβρίσκεσαι, καλέ | ο νους μου ν'νιν κοντά σου [δισ] | κι αφού τα χείλη μου τα δυο, καλέ, | δεν λείπει τ'όνομάσου

ρεφραίν:

- Έλα πουλί μου πέρασε | κι αν δεν μιλήσεις χαμογέλασε
- Σαν το πουλί που καρτερεί, καλέ | μες στη φωλιά τη μάνα [δισ] ν'έτσι θα καρτερώ κι εγώ, καλέ, | το εδικό σου γράμμα [δισ]
- Έλα πουλί μου γρήγορα, καλέ | και μην αργείς στα ξένα [δισ] | κι ανοίξαν τα γαρύφαλλα, καλέ | που έχω φυτεμένα

ρεφραίν:

- Γιαλό, γιαλό πηγαίναμε | κι όλο για σένα λέγαμε
- Έλα πουλί μου, πέρασε, καλέ | και πες μου καλιμέρα [δισ] κι εγώ μ'έκεινην την χαράν, καλέ | πιρνού την την ημέραν

ρεφραίν

- Έλα πουλί μου, πέρασε | κι αν δεν μιλήσεις, καλέ, χαμογέλασε

Συμβουλές

- Αν θέλεις για να παντρευτείς, γυναίκα για να πάρεις [δισ] | έλα ρώτησε κι εμένα να σου πω ποια είναι για σένα [δισ]
- Άσπρη γυναίκα μην πάρεις | ασκί αλευρωμένο [δισ] | το σακί το αλευρωμένο | πάντα θάναι λερωμένο [δισ]
- Μαύρη γυναίκα μην πάρεις | σουπιά τηγανισμένη [δισ] | η σουπιά η τηγανισμένη | πάντα θάναι μαυρισμένη [δισ]
- Ψηλή γυναίκα μη πάρεις | δεντρί ξεριζωμένο [δισ] | το δεντρί το ξεριζωμένο | πάντα θάναι μαραμένο [δισ]
- Κοντή γυναίκα μην πάρεις | βουτσι του ταβερνιάρη [δισ] | το βουτσι του ταβερνιάρη | πάντα μεθυσμένους βγάζει [δισ]
- Μελαχρινή και νόστιμη | και μαύρα μάτια νάχει [δισ] | κι αν γεράσει κι αν χαλάσει | πάλι μαύρα μάτια θάχει [δισ]

Θα φύγω μακριά στα ξένα

Το τραγούδι αυτό που πανελλήνια τραγουδιόταν κάποτε με τον τίτλο «η Μουσμουλιά», υιοθετήθηκε από τους νεότερους Μακρηνολιβισιανούς, και εντάχθηκε στην παράδοσή τους, σαν ένα τραγούδι που τους εξέφραζε, ένα τραγούδι που μιλάει για ξεριζωμό και ξενιτειά

- Θα φύγω μακριά στα ξένα | μην κλαις γλυκιά μελαχρινή [δισ] | κείνος που φεύγει δεν ξεχνάει | 'κείνη που μένει α-λησμονεί [δισ]
- Στον τόπο που σε πρωτοείδα | θε να φυτέψω μουσμουλιά [δισ] | για να κρεμάσω την ελπίδα | που έχω φως μου μέσα στην καρδιά [δισ]
- Χωρίζει η μοίρα τους ανθρώπους | τ'αηδόνια αλλάζουνε φωλιές [δισ] | τα μάτια βλέπουν άλλους τόπους | μα δεν αλλάζουν, φως μου, οι καρδιές [δισ]
- Θα φύγω και θα χωριστούμε | θα λείψω για πολύν καιρό [δισ] | κι ένας Θεός μόνο το ξέρει | πουλί μου αν σε ξαναδώ [δισ]
- Μα αν ίσως φως μου και πεθάνω | εις το διάστημ αυτό [δισ] | έλα στον τάφο μου επάνω | και πες μου ακόμα σ'αγαπώ [δισ]
- Κι εγώ ευθύς από του τάφου | αμέσως θε να εγερθώ [δισ] | και μες στις δυο γλυκές σου αγκάλες | θα γύρω ν'αποκοιμηθώ [δισ]

Λαλέ- Λαλέ το Σύμπολον

- Λαλέ-λαλέ το Σύμπολον [δισ] και στο Βαϊν χορτάριν
ρεφραίν:
– Πάπια χήνα μου, και στο Βαϊν χορτάριν | νάχεις το κρίμαν μου | και στην δικήν μας την αυλήν [δισ] | βγαίννει μαργαριτάριν
ρεφραίν:
– Έβγα να σε δω | και στο Βαϊν χορτάριν | να παρηγορηθώ

Του Λιβισιού

Τραγουδιέται στο σκοπό: «Μισεύω και σ'αφήνω γειά». Το τραγούδι αυτό θα τραγουδήθηκε ασφαλώς μετά τον ξεριζωμό και την «Έξοδο» του 1922, σαν μοιρολόι για τις χαμένες πατρίδες. Τα λόγια του είναι μια παραλλαγή από το κλασικό, «άη-Κατακαλμάζη μου | ψηλά 'ταν τα βουνά σου | κι στουν μι[γ]άλουν τουν σεισμόν | έχασεις τα μισά σου»

**Λιβούσιν κακουρίζικουν | ψηλά 'ταν τα βουνά σου [δισ] Κι από την
πιρηφάνειαν σου έχασις τα πιδιά σου [δισ]**

ρεφραίν:

- Λιβισανόν μου πέραμαν | έχι καλόν ξημέρωμαν

άλλο ρεφραίν:

- Με τον πουνέντην τον βαρκήν | σου στέλλω γράμμα και γραφήν

Γ' ΧΟΡΕΥΤΙΚΑ

Αυτά είναι τα:

- Πιρνάριν πλουμισμένον [σούστα - συρτός]
- Έριξα το μήλον [καρσιλαμάς]
- Όσα φτερά και κόκαλα [συρτός]
- Παίρνω το αγκιστράκι μου [συρτός]
- Σαν τις μαρμαροκόλונες [μναχικός]
- Μι την θειά μου την Κουντούλλαν [καρσιλαμάς]
- Αν θέλεις λίρες και φλουριά [μοναχικός]
- Αμάν, αμάν μην το λες [ζεϊμπέκικος]

Πιρνάριν πλουμισμένον [σούστα - συρτός]

- Πιρνάριν πλουμισμένο [δισ] | πιρνάριν πλουμισμένουν μι τα χρυσά
κλαδιά
- Τα κάλλη σου κυρά μου [δισ] | τα κάλλη σου κυρά μου εν τάχει άλλη
καμιά

ρεφραίν:

- Η Βιργιός φουρά φτιρόν | του κιφάλιν του ξηρόν | η Βιργιός φουρά
γιλέκιν | του κιφάλιν του κκελέκιν
- Πάλι ν'αρχίσου θέλου [δισ] | πάλι ν'αρχίσου θέλου να κάμνου θαύ-
ματα

- Να βγάλλου τις κουπέλλις [δισ] | να βγάλλου τις κουπέλλις πάνω στα δώματα

ρεφραίν:

- Ας ι-σκάσουν κι ας ι-σπάσουν όσοι εν ερτούν να πιάσουν

- Πάλι ν'αρχίσου θέλου [δισ] | πάλι ν'αρχίσου θέλου | να κάμνου ζαβουλιές

- Να βγάλλου τις κουπέλλις μέσα στις λιμουιές

ρεφραίν:

- Η Βιργιός φουρά φτερόν | του κιφάλιν του ξηρόν | η Βιργιός φουρά γιλέκιν | του κιφάλιν του κκελέκιν

Έριξα το μήλον [καρσιλαμάς]

- Έριξα το μήλον, έριξα το μήλον, έριξα τα μήλον κι εν ικύλησιν, κι εν ικύλησιν
- Του ποπά η κόρη, του ποπά η κόρη, του ποπά η κόρη εν μι μίλησιν, εν μι μίλησιν
- Έριξα το μήλον, έριξα το μήλον, έριξα τα μήλον κάτω αφ'την μηλιάν, κάτω αφ'την μηλιάν
- Κι ήπιν μου πως θάρτει, κι ήπιν μου πως θάρτει, ήπιν μου πως θάρτει κείνη κι άλλη μια, κείνη κι άλλη μια
- Έριξα το μήλον, έριξα το μήλον, έριξα το μήλον πάνω στο χέριν της, πάνω στο χέριν της
- Χριστέ και Παναγιά μου, Χριστέ και Παναγιά μου, Χριστέ και Παναγιά μου να γίνω ταίριν της, και περιστέριν της [δισ]

Όσα φτερά και κόκαλα [συρτός]

Το μουσικό διάγραμμα αυτού του τραγουδιού έχει εκπονήσει ο μουσικός Γιώργος Γενναίος.

- Όσα φτερά και κόκαλα - εραμάν, γιαντί μαμάν | έχει ο πετεινός σας καλέ, καλέ συ | κέρνα μας γλυκό κρασί

- Τόσα κομμάτια θα γινώ | εραμάν, γιαντί μαμάν | αν δεν σε κάνω ταίρι καλέ, καλε συ | κέρνα μας γλυκό κρασί
- Όσα φτερά και κόκαλα | εραμάν, γιαντί μαμάν | έχει το περιστέρι καλέ, καλε συ | κέρνα μας γλυκό κρασί
- Τόσα κομμάτια θα γιμώ | εραμάν, γιατί μαμάν | αν δεν σε κάνω ταίρι καλέ, καλέ συ | κέρνα μας γλυκό κρασί

Σημείωση:

Στο τελευταίο ρεφραίν, το «κέρνα μας γλυκό κρασί», αντί αυτού λέγεται το «γιοκ μου μπόνουμ τσαρεσί», που σημαίνει «δεν έχουμε καλό κρασί», στα τούρκικα

Επίσης:

Το «εραμάν, γιαντί μαμάν» σημαίνει: «καίγομαι μάνα μου»

Παίρνω το αγκιστράκι μου [συρτός]

- Παίρνω το αγκιστράκι μου | και το καλαμιδάκιμου να και πάω να ψαρέψω | μαύρα μάτια να γυρέψω
- Στην πρώτη μου την αρμιδιά | έλα Χριστέ και Παναγιά | να και πιάνω ένα ψαράκι | για την τύχη μου λαυράκι
- Ανοίγω την κοιλίτσαν του | καμόν πόχει η καρδίτσα του | να και βγαίνουν τρεις κοπέλλες | και οι τρεις χαριτωμένες
- Η μια 'τον αφ'τον Γαλατά | χτύπα καρδιά μου δυνατά | και η άλλη από την Πόλη | του παπα-Κονόμου η κόρη
- Η τρίτη η μικρότερη | κι όλες ομορφότερη | 'κείνη ήταν αφ'την Πάρο | 'κείνη πούθελα να πάρω
- Παντρεύουν την αγάπη μου | για πείσμα για γινάτι μου | και της δίνουν τον εχθρό μου | για το πείσμα το δικό μου
- Με προσκαλούνε στη χαρά | βάστα καημένη μου καρδιά [ή έλα Χριστέ και Παναγιά] | για να πα'να στεφανώσω | δυο μου χέρια να σταυρώσω
- Άγιε-Νικόλα γείτονα | να μ'έπαιρνες να γλίτωνα κι άη-Γιώργη καβαλάρη | κάνε μου κι αυτή τη χάρη

Σαν τις μαρμαροκολόνες [μοναχικός]

Σημ. Παρόμοιο με το τραγούδι αυτό υπάρχει καταγραμμένο στον 1^ο τόμο του ΔΚΜΣ σελ. 288 με μουσικό διάγραμμα από τον Μάρκο Δραγούμη και με τον τίτλο: «Ο Ντόκτορ»

- Σαν τις μαρμαροκολόνες | πούχει στην αγια-Σοφιά | έτσι τάχεις ταιργιασμένα | μάτια, φρύδια και μαλλιά τραλαλλαλά- λαλά-τριαλα-λαλά- λαλά κ.λπ.
- Τα διαμάντια στην Ελλάδα | Φράγκοι τα δουλεύουνε | και τα ειδικά σου κάλλη | όλοι τα ζηλεύουνε τραλαλαλά- λαλά- τραλαλαλά-λαλά κ.λπ.
- Είπασέ το κι έκαμές το | το δαχτυλιδάκι σου | κόκκινον το πετραδάκιν | σαν το μαγουλάκιν σου τραλαλαλά-λαλά κ.λπ.
- Αποφάσισα να γίνω | στην Ελλάδα στρατηγός | στη φεργάδα καπετάνιος | και στον πόνο σου γιατρός τραλαλαλά - λαλά - τραλαλαλά-λαλά κ.λπ.
- Αποφάσισα να γίνω | μπρόκκα στο παπούτσι σου | και λιμόνια - πορτοκάλια πάνω στο τραπέζι σου | Τραλαλά-λαλά λαλά - τραγαλαλά λαλά κ.λπ.

Μι τη θειάν μου την Κουντούλλαν [καρσιλαμάς των Απόκρεω]

- Μι την θειάν μου την Κουντούλλαν | πήαιννάμουν εις τα ξύλα [δισ] σκούντά'βω κι σκούντα 'κείνη | σκούντα 'βω κι σκούντα κείνη | πε'φτει σπάννει του λαήνιν | πούχιν μέσα του τταχίνιν
- Αχ, κι θειά κι αν ήσουν ξένη | χαλασμός που θα σι 'γένιν [δισ] | Κάμι γιό μου τη δουλειά σου | κάμι γιο μου τη δουλειά σου κι αύριον πάλι ας είμου θειά σου [δισ]
- Αφαλόπονους την πιάννει | κι την τρίβγου για να γιάνει [δισ] Κάμει γιο μου τηδ δουλειά σου | κάμι γιο μου τη δουλειά σου κι αύριον πάλι είμου θειά σου [δισ]
- Έσκυψα να την φιλήσου | πιτριά μ'ήρτ'απού πίσου [δισ] ξαναδιφτιρώννου πάλι | άλλη μ'ήρτιν στου κιφάλιν [δισ]
- Να κι πάρπας μου απού πέρα | στράκκα στρούκκα την μαχαίραν [δισ]
- Πρε ανηψέ κατηραμμένοι | σκύλλι κι αφουρισμένοι [δισ] | τι την κάμνεις πρε τη θειάν σου | πρε που να καβεί η καρτιά σου [δισ]

Αποσπασματικά: 1 και 2

1. Εσύ είσαι ένας ήλιος [μπάλος]

ρεφραίν

- Εσύ 'σαι ένα ήλιος | φεγγάρι λαμπερό | που θάμπωσες το φως μου
| και δεν μπορώ να δω.....

2. Αν θέλεις λίρες και φλουριά [μοναχικός]

ρεφραίν

- Αν θέλεις λίρες και φλουριά | έλα μαζί μου μια βραδιά... κ.λπ.

Αμάν, αμάν, μην το λες [ζεϊμπέκικο]

Σημ. Οι στίχοι του τραγουδιού αυτού είναι καταγραμμένοι στα «Λαογραφικά Σύμμεικτα» σελ. 156. Ο σκοπός, η μελωδία, μας είναι άγνωστη

- Κόρη στο παραθύρι σου | γαρουφαλιά δεν πρέπει | εσύ είσαι η
γαρουφαλιά, | κι οπόχει μάτια ας βλέπει

– ρεφραίν:

- Αμάν, αμάν, Μακρηνή, Μακρηνή | η καρδιά μου σε πονεί
- Θάλασσα δίχως κύματα, | καράβι δεν στεργιώνει κι αγάπη δίχως
βάσανα, | ποτέ δεν θεμελιώνει

ρεφραίν:

- Αμάν, αμάν Χιώτισσα | μ'έκανες κι αρρώστησα
- Κόρη, αν κοιμάσαι ξύπνησε | κι αν κάθεσαι έβγα δες μας | κι αν είσαι
με τη μάνα σου | έβγα χαιρέτησέ μα

ρεφραίν:

- Αμάν, αμάν, Σοκιανή, η καρδιά μου σε πονεί
- Με τι χορτάρι μ'άγγιξες | και τρέμω εγώ για σένα | εσύ κοντά μου
κάθεσαι | κι εγώ ρωτώ για σένα

ρεφραίν:

- Αμάν, αμάν, μην το λες | θε να φύγω και θα κλαις
- Επήρες με τον νου | επάρε με και μένα | και τι θα κάνει χωρίς νου |
η μάνα που μ'εγέννα

ρεφραίν:

- Αμάν, αμάν, σ'αγαπώ | ντρέπομαι να σου το πω
- Αγάπα με πουλάκι μου | ως μ'αγαπούσες πρώτα | λόγια του κόσμου μην ακούς | μόν'την καρδιά σου ρώτα

ρεφραίν:

- Αμάν, αμάν Πέργαμα, Πέργαμα | εγώ για σένα πέθανα

Δ' ΞΕΝΙΤΙΑΣ

Μισεύω και σ'αφήνω γεια

- Μισεύω και σ'αφήνω | γεια ατίμητή μου πέτρα [δισ] | και τον καιρόν λογάριαζε | και τις ημέρις μέτρα [δισ]
- Μισεύω φίλοι κλαίτε με | κι εσείς εχθροί χαρείτε [δισ] | και σεις γειτονοπούλες μου | στα μαύρα να ντυθείτε [δισ]
- Μισεύω και σ'αφήνω γεια | κι έβγα πάνω στο δώμα [δισ] | και πες με άμε στο καλόν | με το γλυκό σου στόμα [δισ]
- Κι αν σε ρωτήξει η μάνα σου | τι κάνεις πάνω στο δώμα [δισ] | το μαντηλάκι μου έραβγα | κι έχασα την βιλόνια [δισ]
- Ξενιτεμένο μου πουλί | κι ανάργιο μου αεράκι [δισ] | η ξενιτειά σε χαίρεται | κι εγώ πίνω φαρμάκι [δισ]
- Μισεύω κι όλα τα πουλιά | κλαίνε τον μισεμό μου [δισ] | κλάψε κι εσύ πουλάκι μου | τον αποχωρισμό μου [δισ]
- Να φύγω και να κάθεται | μες στα στενά να κλαίεις [δισ] | και νάρχονται να σε ρωτούν | κι εσύ να μην το λείεις [δισ]
- Η ξενιτειά κι η ορφανιά | κι η πίκρα του θανάτου [δισ] | τα τρία στο ζύγιν τάβαλα | κι η ξενιτειά βαριά 'τον [δισ]
- Φεύγεις και πας αγάπη μου, καλέ | κι εμένα πού μ'αφήνεις [δισ] | κρύο νεράκι θα γενώ, καλέ | στο δρόμο να με πίνεις [δισ]
- Ν'αναστενάξω μια φορά | ξεραίνονται τα δάση [δισ] | ν'αναστενάξω δυο φορές | ξεραίνεται όλη η χώρα [δισ]
- Μήλον μου μήλον κόκκινον | μήλον αφ'τη Ρουσιαν | πρώτα σ'αγάπηνα κρυφά | και τώρα παρρησία

«Στον αη-Γιώργην τον ψηλόν» ή «Της ξενιτειάς»

Σημ. το τραγούδι αυτό κατά την Χρυσή Κούρτη, την πιο ηλικιωμένη ΜακρηνοΛιβισιανή Μικρασιάτισσα της Ν.Μάκρης το 1875-1976 που μάζευα το υλικό για τα «Λαογραφικά», μου είπε ότι το έλεγαν οι Λιβισιανές μητέρες στα παιδιά τους, που έφευγαν «κατσάκια» - φυγόστρατοι - από το Βαϊν. Σ'αυτό, όπως βλέπουμε, υπάρχει σαφής αναφορά για την ξενιτειά, όπου θα ζούσαν τα παιδιά αυτά μετά τη φυγή τους, όπως υπάρχει σχετική σημείωση στη σελ. 139. Σχετική ηχητική - φωνητική καταγραφή επιχειρήσαμε επίσης το 2020.

- Στον αη-Γιώργην τον ψηλόν κάθουντιν τρεις κοπέλλις
και πλέκουν τα μαλλάκια τουν μι τις χρυσές κορδέλλις
Η μια φορούσιν τα χρυσά κι άλλη τ'ασημένια
η Τρίτη η καλύτερη φουρά τα διαμαντένια
Άγιε μου Γιώργη αφέντη μου θέλου να σι ρουτήξου
ποιες είν'αυτές που κάθουνταν τριγύρου στην αυλήν σου
Η μια είν'η αγιά Παρασκευή, η άλλη η Σοφία
η τρίτη η καλύτερη είνιν η Παναγία
Συ αγια-Βαρβάρα μου να μπεις να λειτουργήσεις
και να τις πάρεις όλις τουν να τις ευχαριστήσεις.
Φεύγου μανούλλα μου μην κλαις και δος μου την ευκή σου
κι πες πως δεν με γέννησες κι έν είχισ το παιδί σου.
Φεύγω μάνα μ'στην ξενιτειάν να πάου να γυρίσου
όπου βρεθεί η τύχη μου εκεί θα κατοικήσου.

Ε΄ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΟΥ ΚΥΚΛΟΥ

1- Το Μοιρολόϊ της Παναγίας ή της Μεγάλης Παρασκευής [υπάρχουν 4 παραλλαγές στα «Λαογραφικά» σελ. 141-147]

2- Του άη-Γιώργη [υπάρχει στα «Λαογραφικά» σελ. 147]

Αποσπασματικά, μια επιλογή στίχων από το «Μοιρολόϊ της Παναγίας»

- Σήμερα μαύρος ουρανός, σήμερα μαύρη μέρα....
- πούχιν του τσουτσουδάκιν [το κεφαλάκι] του γιρμένουν στουν λιμόν του

- μπλέξιν το φουστανάκιν της στις λυγαριάς του κλώνον
- Ζουμπούλια τι να κάνετε την πίκρα των χειλιών μου;
- Πιριβουλάρης φώναξιν απού του πιριβόλιν
- «Τι είνιν κυρά μου Δέσποινα, τι είνιν αυτά που λείεις; όπου τα τρώ-
ουν οι φτουχοί κι γένουντιν μιάλα;
- Μαζέψιττα κι βάλτιττα στη θάλασσαν να κάνουν τρεις ημέρις
κι ψήσιττα κι φάτιττα να δείτι νοστιμάδισ»...

Από τον «αη - Γιώργη»

Υπάρχει πλήρης καταγραφή στα «Λαογραφικά» σελ. 147 - 149

Αποσπασματικά:

«Αη- Γιώργη αφέντη μου και πρωτοκαβαλλάρη | αρματωμένε το σπα-
θίν και τάργγυρόν κοντάριν | έλα να δεις τον τόπον μας, σ'ένα βαθύ λιβάδι
| κι πέρα έχει ένα θεριόν κι έν'άγριο λεοντάριν | όλοι φόρον του δίνανε
κάθε πρωί και βράδυ | Τρέξτε και δείτε τον αυτόν πόχει μεγάλην χάριν |
αρματωμένον τον σταυρόν και τ'αργυρόν κοντάριν... | Πετάξτε τα
είδωλα και χτίσετε εκκλησίαν»....

ΣΤ' ΔΗΜΟΤΙΚΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ

Της Σούσας

[«Λαογραφικά» σελ. 139 και «Λαογραφικά Σύμμεικτα» σελ. 141]

Η «Σούσα», ένα τραγούδι πολύ τραγουδημένο και κοσμαγάπητο από τους προγόνους μας, είναι από τα τραγούδια του ακριτικού βυζαντινού κύκλου, που έχει όλα τα χαρακτηριστικά των τραγουδιών του κύκλου αυτού: Την αρπαγή του γιου από τους κουρσάρους και έπειτα την επά-
νοδό του ως εκδικητή της τιμής της οικογένειες με το φόνο της αδερφής
του, που τη βρίσκει να συζεί με τον αγαπημένο της τον Σαρή - Παυλή. Μια
αδελφοκτονία μάλλον από παροξυσμό και άγνοια του δολοφόνου, που ο
λαός από τη μια μεριά τη βίωσε σαν μεγάλη αδικία, και από την άλλη
συμπάθησε και έκλαψε τον άδικο θάνατο της ερωτευμένης Σούσας.

«Η Σούσα» [αποσπασματικά]:

Στις 15 του Μαγιού που ανθίζει το ζουμπούλι | ακούσατε να σας ειπώ
της Σούσας το τραγούδι | Η Σούσα ήταν όμορφη, της Κρήτης το καμάρι |
κι αγάπα τον Σαρή - Παυλήν το πρώτον παλικάριν | Αγάπα την κι αγάπα
τον χρόνους δεκατεσσάρους | κι αλήθειαν τα'αδερφάκιν της λείπειν
[έλειπε] με τους κουρσάρους |... Και πάλι την βαρειάν αυγή που οι
πετεινοί λαλούσαν | την πόρταν της βαρότυχης της πόρταν της χτυπού-
σαν |...[λόγια τουν αδερφού]... «Για δες τη βρώμα τη σκροφιά λόγια που
μου ταιριάζει | μπρος μου με βγάζει κερατάν και πίσω πεζεβέγκην |
[λόγια της Σούσας]... «Εγώ πεθαίνω αδερφέ και φτιάξτε μου μνημούριν |
... Κι αφ'τη ζερβή μου την μεριάν ν'αφήσεις παραθύριν | νάρχεται ο
Σαρή - Παυλής να με φιλά στα χείλη»]... κ.λπ.

Του Μάνωλα

[υπάρχει στα «Λαογραφικά» σελ.140 και στα «Λαογραφικά Σύμμεικτα» σελ.141]

Ο ήρωας ανθυπίατρος Νικόλαος Μάνωλας από τα Βουρλά της Μ. Ασίας είχε σταλεί με κλιμάκιο του Ερυθρού Σταυρού στη Μάκρη και Λιβίσι το 1919 για περίθαλψη των κατοίκων που μαστιζόνταν από τις εξορίες, την έλλειψη τροφίμων, και την ελονοσία. Την εποχή εκείνη η Μάκρη είχε καταληφθεί και από τους Ιταλούς. Στις 20 Ιουλίου του 1920 ο Μάνωλας αγνόησε την απαγόρευση των Τούρκων να πλησιάσει το καράβι του Ερυθρού Σταυρού στο λιμάνι της Μάκρης και οι Τούρκοι τον πυροβόλησαν. Τη δολοφονία του Μάνωλα την έκλαψε ο λαός και την έκανε τραγούδι, από το οποίο αποσπασματικά δίνουμε ένα δείγμα.

... «Το χίλια εννιακόσια, έτος δεκα εννέα | οι Έλληνες επρόφτασαν να
μας ελευθερώσουν | οι χριστιανοί σαν είδανε τον Μάνωλα στην Μάκρη
| αμέσως τον εδέχτηκαν με ευγένειαν μεγάλην |... «Σας φέραμε φαγώ-
σιμα, σαπούνη να πλυθείτε | σας φέραμε ενδύματα για να καλοντυθείτε»
|... Σκοτώσανε τον Μάνωλα άδικα μες τη Μάκρη | πρώτα τον είπανε
«γιασάκ», δεύτερο τον χτυπάνε | και με το τρίτο το «γιασάκ» τονε πυρο-
βολάνε... | «Σκοτώσατέ με βρε σκυλιά, θάνατον δεν φοβούμαι | και μεις
για την λευθεριάν τον θάνατον ποθούμεν».... κ.λπ.

Το τραγούδι του Σταυριανού

[υπάρχει στα «Λαογραφικά Σύμμεικτα» σελ. 143]

Ο Νικόλαος Σταυριανός ήταν ονομαστός ληστοφάγος, Λιβισιανός. Έδρασε την περίοδο 1900-1920 [21]. Είχε αλευρόμυλο. Οι ληστές τον παγίδεψαν, του έστησαν ενέδρα και τον σκότωσαν. Η κηδεία του έγινε πάνδημη στο Λιβίσι. Ονομαστή επίσης ήταν και η γυναίκα του Σταυριανού, την οποία ο Σάββας Πασχαλίδης ονομάζει «η Αμαζόνα» του Λιβισιού.....

Του Νικόλα Σταυριανού-αποσπασματικά:

...«Ακούσατε τι έγινε στου Λιβισιού την ώραν | ... ακούσατε έναν σκοτωμόν, μεγάλη αδικία | Ήτο ημέρα Σάββατον πάνω που ξημερώνει | ... μικροί, μεγάλοι έτρεχαν «τι τρέχει» ερωτούσαν | και όσοι το εμάθαιναν από καρδιάς θρηνούσαν | ... Νικόλα πώς τον άφηκис τον Χάρον να νικήσει | η ομορφιά πώς να μπει στον Άδην ν' ασκημίσει; | Και ο Πετρόγλου ο δυστυχής λυπητερά τον κλαίει | ... Με άνθη και βασιλικά στολίσαν το κορμίν του | και σαν λαμπρή πανήγυρις έγινε η θανά του | ... «Του Λιβισιού η έμμορφους κοίτεται θαμμένους | όπου τον εσκοτώσανε ένας αγριεμένους» κ.λπ.

Το Κωνσταντάκι

[στα «Λαογραφικά Σύμμεικτα» σελ. 140]

Του Μαυρουκωνσταντή

[«Λαογραφικά Συμ.» σελ. 145]

Και τα δυο αυτά ακριτικά τραγούδια της λαϊκής - δημοτικής μας παράδοσης προέρχονται από καταγραφές του Μ. Μουσαίου.

Το πρώτο. «Το Κωνσταντάκι» είναι είναι η ιστορία του νέου που πάει στρατιώτης κι αφήνει τη νεαρή γυναίκα του μόνη. Μετά από καιρό το Κωνσταντάκι επιστρέφει από το σεφέρι [το στράτευμα] και αγνώριστος επιχειρεί να δοκιμάσει τη γυναίκα του, αν του έμεινε πιστή. Της λέει ότι ο ίδιος έθαψε τον άντρα της στο στρατό κάπου μακριά. Εκείνη τον καταριέται για την είδηση, και τότε το Κωνσταντάκι αγκαλιάζει την πιστή γυναίκα του. Και τι της λέει για να την ανταμείψει για την πίστη της:

... «Καλώς το το σιντούκιν μου το σφιχτοκλειδωμένον | που πήα και ήρθα αφ' την Συριάν [Συρία] κι ήβρα το κλειδωμένον!»...

Το δεύτερο. «**Του Μαυροκωνσταντή**», είναι η ιστορία του αρραβωνιασμένου παλικαριού που πάει στον πόλεμο και σκοτώνεται. Το παλικάρι παρακαλάει τους συστρατιώτες του να μην το πουν στη μάνα του για το θάνατό του, παρά πως παντρεύτηκε κακιά γυναίκα, τη γη δηλαδή. Η Λιβισιανή εκδοχή του τραγουδιού είναι διαφορετική, αλλά πολύ ενδιαφέρουσα. Ο Μαυροκωνσταντής είναι ο μεγάλος αδερφός. Στο δρόμο που διψάσανε, βρίσκουνε ένα πηγάδι, τα αδέρφια κατεβάζουνε τον Μαυροκωνσταντή. Το σκοινί σπάει, δεν μπορούν να τον ανεβάσουν πάνω τελικά, και ο Μαυροκωνσταντής τους παρακαλάει να τον αφήσουν και να φύγουν, αλλά να μην το πούνε στη μάνα τους ...

«Μόνουν να την ειπίτι πως παντρεύτηκα | κι πήρα μάγου κόρην, κι μάγισσας πιδίν | κι όπου μαγεύει τ'άστρη κι την θάλασσαν»....

Δίνει εντολή επίσης, την αρραβωνιαστικιά του να την παντρέψουν και τα ρούχα του τα γαμπριάτικα να τα πουλήσουν κ.λπ.

Ερωτικά

[«Λαογραφικά Συμ.» σελ. 146]

Είναι μέσα στα πλαίσια των εκφραστικών τρόπων που συναντάμε στα πρώτα κείμενα της δημώδους νεοελληνικής μας λογοτεχνίας. Είναι η εποχή των «Ερωτικών» τραγουδιών και «Ερωτοπαιγνίων» [από τον 15^ο μ.Χ αιώνα και μετά]. Θα πρέπει να αναφέρουμε επίσης για να δείξουμε και την γκάμα της δημώδους λογοτεχνικής παραγωγής των προγόνων μας αυτή την τόσο πρώιμη εποχή. Ο μεγάλος Δάσκαλος, ο Μ.Μουσαίος, μαζί με τα «Ερωτικά», κατέγραψε και μας άφησε επίσης, τους «Ερωτικούς Διαλόγους», τα «Σατιρικά», το «Κωμειδύλλιον», που όλα αυτά δείχνουν την λογοτεχνική παραγωγή των προγόνων μας σε χρόνους αρχικούς, όπου στο Λιβίσι, όχι μονάχα διατηρείται αλλά και συμμετέχει και στη διαμόρφωση της νεοελληνικής μας γλώσσας.

Αποσπάσματα από τα «Ερωτικά»:

...«Όταν ιγένιν η σεισμός κι έππεσαν οι καμάρις | τότε αγάπησα κι ιγώ μι φύος κι τρουμάρις | Στέλλου σι χαιρετίσματα μι δύου πουρτουκάλλια |... «Η μάνα που μι γέννησιν έφηκίν μου κατάραν | μη δίου [να μη δίνω] του φιλάκιν μου, να παίρνου την γλυκάδαν».... κ.λπ.

Αποσπάσματα από τον «Ερωτικό Διάλογο»

... «Να σι ρουτήξου ήθελα για παλιά μας πάθη | η αγάπη πούχαμε τα δυο ιστάθη ή ιχάθη»... «Αγάπα τουν τουν άντρα σου, αγάπα μου κι ιμέναν | κι αν κάμεις δυο πουκάμισα, δόσι κι ιμέναν έναν»... | «Μη μι πειράξεις την φτουχίν γιατ'είμου αρρωστημένη | έχου κι δυο-τρία πιδιά, κι είμου κι γκαστουμένη»!... κ.λπ.

Σατιρικά

[η πλήρης καταγραφή βρίσκεται στα «Λαογραφικά Σύμμεικτα» σελ.149]

Εδώ ανήκει η μεγάλη γκάμα των «εγγιχτικών» ή «πειρακτικών» δίστιχων που τραγουδούσαν χορεύοντας τη «σούστα» κρατώντας τη μεγάλη παράδοση των «ποητικών - στιχουργικών αγώνων» της σούστας. Όπου ο πρώτος συνήθως του χορού άρχιζε με ένα τέτοιο πειρακτικό στιχούρημα κι έπρεπε ο άλλος, ο αντίπαλος, να του απαντήσει μέσα στο ίδιο θέμα. Ο διάλογος συνεχιζόταν ώσπου ο ένας από τους δυο να μην μπορεί να αυτοσχεδιάσει και να απαντήσει, οπότε ο πρώτος, αναδεικνυόταν και ο νικητής. Ήταν μεγάλη η τιμή για τον νικητή αυτή του η νίκη, κι ο ίδιος έχαιρε μεγάλης εκτίμησης από την Κοινότητα.

Αποσπασματικά μερικοί κλασικοί στίχοι σατιρικών της σούστας:

- «Βάλι στραβά του φέσι σου κι τσίρμα του βρακί σου | ανάθεμα κι αν βρίσκιτι μια φόλλα [νόμισμα μηδαμινής αξίας] στου πουγγί σου
- Πέντι παράδις έχου, τις τέσσερις χρουστού | τον έναν τουν φυλάου, για να παντρευτού
- Έχεις της μύ[γ]ας τ'άλειμμαν [το ξύγγι, το λίπος], | του ψύλλου του συκώτιν του κούνουπα τουν νουισμόν [το μυαλό], | του κάβουρα την νιότην»... κ.λπ.

Πατινάδα

[στα «Λαογραφικά Συμ.» σελ. 150]

«Πατινάδα» είναι η Μαντινάδα στα Λιβισιανά, όπου οι διασκεδαστές έβγαιναν στα καλντερίμια του Λιβισιού, τις νύχτες, με αναμμένα δαδιά στα χέρια, και τραγουδούσαν τα τραγούδια της Παράδοσης. Πολλές φορές, απρόσκλητοι αλλά πάντοτε ευπρόσθεκτοι, έμπαιναν στα σπίτια

των φίλων ή συγγενών τους και συνέχιζαν το γλέντι μέχρι πρωίας, με μοναχικούς χορούς, πόλκες και καρσιλαμάδες. Και βέβαια τα πρώτα πρώτα τραγούδια στις πατινάδες ήταν τα ερωτικά, όπως το εξής, που μιλάει για τον έρωτα ενός νέου και μιας νέας, που ζητάει από τον αγαπημένο της νυχτερινό τραγουδιστή της πατινάδας, να της πει «σημάδια τους κορμιού της». Κι όταν γίνεται η αναγνώριση, τότε:

- «Πέντι κλειδάκια τσάκκισιν ώστε να τη φιλήσει | Χριστέ μην κράξει πιτεινός, Χριστέ μην ξημερώσει | γίνα χορτάσει η νιός φιλί, κι η κόρη του πιχνίδιν».... κ.λπ.

Κωμειδύλλιον

[στα «Λαογραφικά Συμ.» σελ. 151]

Το «Κωμειδύλλιον» όπως γράφτηκε παρά πάνω, στα «Σατιρικά», είναι από τα πρωιμότερα δημιουργήματα της νεοελληνικής μας δημώδους λογοτεχνίας. Εδώ, το κωμειδύλλιον μιλάει με σατιρικό τρόπο για την περιπέτεια ενός νέου που πήγε στη Σμύρνη κι εκεί τον πάντρεψαν οι φίλοι με μια νύφη ανοικονόμητη:

- «Πούτρωγε τα πέντε-δέκα | μια φουρνάδα παξιμάδια | έτρωιν κι τρεις τσαρτέλλις [σαρδέλλες], | άδειαζε και τρεις βαρέλες»....

Και ο παθός συνεχίζει την αφήγηση των παθημάτων του ίδιου και της νύφης.

Ας σημειωθεί ότι στη Νέα Μάκρη την εποχή μετά την Κατοχή το «κωμειδύλλιο» αυτό, μια παραλλαγή του οπωσδήποτε, το τραγουδούσαμε στους δρόμους σαν παιδικό τραγουδάκι:

- «Μια φορά πήγα στη Σμύρνη [δεις], Μαργιορίτσα μου | με τσακώσανε οι φίλοι, Μαργιορίτσα μου | Και μου δώσαν μια γυναίκα [δεις], | πούτρωγε τα πέντε δέκα, Μαργιορίτσα μου | τη Δευτέρα βάζει πλύση κ.λπ. | ...τη Δευτέρα και την Τρίτη [δεις] | έπαιζε μ'ένα Δημήτρη, Μαργιορίτσα μου | ... τη Παρασκευή-Σαββάτο έπαιζε με ένα πιάτο, Μαργιορίτσα μου | ... και μου δώσαν ένα αμπέλι [δεις] | να χωρά ο λαγός να μπαίνει. Μαργιορίτσα μου» ... κ.λπ.

Όπως καταλαβαίνει κανείς το παραπάνω τραγουδάκι είναι ένα μέρος από το «κωμειδύλλιο» του Μ. Μουσαίου, που η συλλογική μνήμη το έφερε μέχρι τις μέρες μας στη Νέα Μάκρη.

Επίσης:

«Το τραγούδι του Ξεριζωμού» της Χρυσής Κούρτη

[είναι καταγραμμένο στα «Λαογραφικά» σελ.151]

Αυτό είναι ένα από τα σπάνια καταγραμμένα από μέρους μου δημιουργήματα ατόφυας λαϊκής τέχνης, που είχα την τύχη να καταγράψω το 1976 περίπου, όταν μάζευα τα «αντικείμενα» της λαογραφικής ύλης στα «Λαογραφικά» μου. Η γιαγιά Χρυσή Κούρτη το τραγούδησε μπροστά στο μαγνητόφωνό μου, και ο καλός μου μαθητής ο Τάσος Κακλαμάνης το διέσωσε σε CD. Είναι ένα καθαρά λαϊκό δημιούργημα μεγάλης αισθητικής αξίας και σημασίας. Εκεί η γιαγιά Χρυσή Κούρτη 80 με 90 χρονών τη εποχή εκείνη, με μια θεία έμπνευση και ηρεμία, στολίζει με λόγια όμορφα και συγκρατημένα το ανεπανάληπτο γί'αυτήν Λιβίσι. Μιλάει και για τους Τούρκους και για τους Έλληνες, και κυριότερα για τον αγαπημένο γενέθλιο τόπο, όπου είχε γεννηθεί και μεγάλωσε και έπειτα αναγκάστηκε να φύγει μακριά του, διωγμένη και κατατρεγμένη.

Λίγα λόγια από την αρχή του τραγουδιού γεμάτα νοσταλγία:

- «Απού της Κάτου Παναγιάν όποιους θε να περάσει | βασιλικόν νάχει τον νουν κι πάλι θα τα χάσει | Τα τσάμια τα χρουματιστά, τα κόκκινα κι τ'άσπρα | κι όποιους τα βλέπιν έλεϊν είν'ουρανός μι τ'άστρα.....
- Θεέ μου πώς εδέχτηκισ μιαν τέτοιαν αδικίαν | να διώξουν τους Χριστιανούς, να φέρουν την Τουρκίαν» ... κ.λπ.

Της Ξυλοκέρizas, της Δικαίας Κόλλια

[βρίσκεται καταγεγραμμένο στα «Λαογραφικά» σελ. 150]

Αποσπασματικά και δειγματοληπτικά:

Στο ποιηματάκι αυτό, οχτώ [8] στίχοι συνολικά, περιέχεται όλος ο πόνος για την παλιά πατρίδα, κι όλος ο καημός για τις συνθήκες ζωής και επιβίωσης των προσφύγων στη Νέα Μάκρη [Ξυλοκέρizas], που ήταν πράγματι τραγικές. Το «τραγουδάκι της Ξυλοκέρizas» είναι της Δικαίας Κόλλια, φίλης της μητέρας μου. Είναι αυτοσχέδιο και αυτό όπως και το παραπάνω της Χρυσής Κούρτη, αλλά δεν τραγουδιέται όπως εκείνο, μονάχα απαγγέλλεται. Ήταν μεγάλη αυτή η ευχέρεια που είχαν και η δυνατότητα, ήτανε αυτό μέσα στα έθιμά τους, να αυτοσχεδιάζουν και να κάνουν τραγούδια οι πρόγονοί μας στις μεγάλες περιστάσεις του βίου του, όπως του «Σταυριανού», του «Μάνωλα», κ.λπ. Και προπαντός για

τις Εξορίες και το Λιβίσι, όπως έχουμε δείξει αλλού [στα «Λαογραφικά Σύμμεικτα» κεφάλαιο «Της Εξορίας και της Προσφυγιάς» σελ. 168- 169] με την πληθώρα των στιχουργημάτων, που έχουμε συλλέξει για τις Εξορίες και το Λιβίσι.

Το «τραγουδάκι» της Ξυλοκέριζας» της Δικαίας Κόλλια

- ... «Τρία θεριά ανήμερα ήρθα να πολεμήσω | το ένα το λέγουνε κοριό, το άλλο ψύλλο - μάτι [μικρόσωμο ψύλλο] | το τρίτο το φαρμακερό είναι το κουνουπάκι. | Η τύχη μας το έγραψε με το δεξί της χέρι | να περπατώ να τρεμολώ και να με πιάνει θέρμη [από την ελονοσία βέβαια]»...

Νανουρίσματα - Ταχταρίσματα

Νανουρίσματα και Ταχταρίσματα βρίσκονται καταγεγραμμένα στα «Λαογραφικά» μου σελ. 47-48-49-50]

Είναι μεγάλη η γκάμα των νανουρισμάτων και των ταχταρισμάτων της Παράδοσης. Οι Μακρηνολιβισιανοί πρόγονοί μας είχαν ιδιαίτερη αγάπη στα παιδιά, αγόρια και κορίτσια. Κι ένα αξιοσημείωτο επίσης, δεν έκαναν διάκριση των δυο φύλων σ'αυτή την ηλικία. Αργότερα βέβαια, λόγω των δυσκολιών να παντρέψουν τα κορίτσια τους, η προίκα, και άλλες πολλές δυσκολίες, γινόταν μια μεγάλη διάκριση υπέρ των αρσενικών, όπως ήταν επόμενο. Για τα μικρής ηλικίας παιδιά υπήρχε ολόκληρος κύκλος εκδηλώσεων, μέριμνας και περιποιήσεων, λατρείας θα έλεγε κανείς, αρχίζοντας από τη γέννηση αυτήν καθεαυτήν, μέχρι την ενηλικίωση, με παινέματα και χατήρια και βέβαια με μια ιδιαίτερη και περίσσια δημιουργία σε νανουρίσματα και ταχταρίσματα. Στα «Λαογραφικά» [σελ. 47-50] υπάρχουν καταγεγραμμένα πολλά από αυτά, που σημαίνει και ένα άλλο επίσης. Ότι αυτά τα νανουρίσματα και τα ταχταρίσματα της Παράδοσης, διατηρήθηκαν στη μνήμη του λαού, και στη ζωή του βέβαια, έντονα και λειτουργικά μέχρι τις μέρες μας.

Δειγματοληπτικά δύο από αυτά:

- «Κοιμήσου με τη ζάχαρη | ξύπνησε με το μέλι | και νίφτου με τ'ανθόνερο | που πίνουν οι αγγέλοι»
- «Βάζω δεξιά τον ι-Χριστόν | ζερβά την Παναγίαν | και στο προσκεφάλάκιν του | βάζω τον αη-λίαν»

Τα **ταχταρίσματα** είναι για κάπως μεγαλύτερα σε ηλικία παιδιά. Τα ταχταρίσματα μαζί με το σκοπό συνοδεύονται και από ανάλογες κινήσεις, χορευτικές, όπου το παιδί κουνάει χορεύοντας τα πόδια του, μαζί με τον ρυθμό, στα γόνατα του παππού ή της γιαγιάς.

- «Ταχτιρντί - τάχτιρντί του λέγανε και μου το παντρεύανε |
- «Του μουρόν, του μουρόν, του μουρόν θέλει χουρόν | τα βγιλιά δεν είν'εδώ | κι όποιος πάει κι τα φέρει | πέντι τάληρα στου χέριν...
- Του μουρόν μου αν του χάσου | ποιον ι-δρόμουν θε να πιάσου...
- Του μουρόν μου, του μουρόν μου | του Θιού είνιν κι δικό μου»... και άλλα πολλά.

Ζ' ΜΟΙΡΟΛΟΓΙΑ

Μοιρολόγια έχουμε καταγράψει στα «Λαογραφικά Σύμμεικτα» σελ. 253 - 256, με τον τίτλο «Μοιρολόγια από το Λιβίσι και τη Νέα Μάκρη»]

Εκτός από τον Καθηγ.Γιώργο Αμαργιανάκη [«Μικρασιατικά Χρονικά» 14^{ος} τόμος], απόπειρα καταγραφής μοιρολογίων από τη Ν.Μάκρη έκανα κι εγώ στο παραπάνω βιβλίο μου.

Δυο - τρεις στροφές από αυτά, κατ'επιλογήν:

- Οπόχει πόνουν να τουν πει | πόνουν να τουν λαλήσει | οπόχει χάρου χαρπατσάν | να μας καρσουλατήσει [αντικρίσει]
- Ε, σγουρέ βασιλικέ μου | τι νερόν σι πότισα | και μαράνθης και ξηράνθεις | κι ήρθα κι εν σε γνώρισα
- Ο Χάρος θέλει σκότωμα | με δυο ασημένιες μπάλες | όπου χωρίζει αντρόγυνα | παιδιά από τις μανάδες ...
- Κλάψε με καλή μου μάνα | κι είμου μουσαφίρης σου | σαν γαρούφαλλο στη γλάστρα | και στο παραθύρι σου
- Δείτε δέντρο που έπεσε | και δείτε κυπαρίσσι | κι ο θάνατός ακούστηκε | σ'Ανατολή και Δύση... κ.λπ.

Η΄ ΝΕΟΤΕΡΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ ΚΑΙ ΔΙΑΦΟΡΑ ΑΛΛΑ

Του Τσακιτζή

Για το τραγούδι αυτό, κοσμαγάπητο και πολυτραγουδισμένο από τους μικρασιάτες πρόσφυγες, και από τους Μακρηνολιβισιανούς, υπάρχει αναφορά, και στα ελληνικά και στα τούρκικα παρά κάτω. Υπάρχει επίσης στο αρχείο της έκδοσης και το ανάλογο CD]

Αμάν-Αμάν Ντόκτορ

Αναφορά επίσης και γι' αυτό το τραγούδι υπάρχει στο αρχείο μας στα ελληνικά και στα τούρκικα. Προσωπικά, θυμάμαι τον πατέρα μου να το τραγουδάει αυτό το τραγούδι, που κατά την άποψή μου, θα πρέπει να το ήξεραν και όλοι οι ΝεοΜακρηνοί της ηλικίας του

Εσκή-Σεχήρ [υπάρχει στα «ΛΣ» σελ. 170]

Οι ηρωικές μάχες του ελληνικού στρατού στην Αλμυρά Έρημο και τον Σαγγάριο, που όλα μαζί στο στόμα του λαού έλαβαν το όνομα ως μάχες του Εσκή-Σεχήρ, η αντίσταση και οι αιματηρές μάχες, έγιναν τραγούδια, ηρωικά, αλλά και λυπητερά για τις μεγάλες απώλειες και την παρανοϊκή αντιμετώπιση της κατάστασης από μέρους της ελληνικής στρατιωτικής ηγεσίας. Ο λαός μαζί με τη συμφορά της Εξορίας, τραγούδησε και το «Εσκή-Σεχήρ», όπου «πολλές μανάδες κλάψανε» για τα σκοτωμένα τους παιδιά, όπως λέει και το τραγούδι:

- «πολλές μανάδες κλάψανε | πολλές φορέσαν μαύαρα | σαν άκουσαν πως χάθηκε | το 10^ο το τάγμα». [περισσότερα στα «Λαογραφικά Σύμμεικτα «σελ. 170-171]

Της Εξορίας - του Ξεριζωμού και της Προσφυγιάς:

Όλες αυτές τις συμφορές, Εξορίες, Ξεριζωμός, Προσφυγιά, ο λαός όπως ήταν επόμενο, τα δέχτηκε σαν μια μεγάλη δοκιμασία και αδικία, μια καταστροφή στην κυριολεξία, που δεν του άξιζε. Γι' αυτό τα αντιμετώπισε όλα αυτά με πρωτοφανή υπομονή και καρτερία. Επέζησε, επιβίωσε και στάθηκε ξανά στα πόδια του. Όμως η πίκρα, το παράπονο, η αδικία, οι τόσοι νεκροί, τα τόσα βάσανα που βίωσε τα χρόνια της δοκιμασίας,

γέμισαν το ποτήρι της πίκρας του μέχρι τα χείλη και αυτό φαίνεται ως ένα βαθμό από τα τόσα στιχουργήματα, που συνέθεσε αυθόρμητα και από το ξεχείλισμα της ψυχής του, και σαν έκφραση του μεγάλου πόνου που τον πλημμύριζε. Από τις εφημερίδες μας «Η Μάκρη», «Η φωνή του Λιβισιού και της Μάκρης», από το «Λιβίσι», τις εφημερίδες των πατριωτών μας της Αθήνας 1956-1967, έχουμε συλλέξει άφθονο σχετικό υλικό, που θα ήταν περισσότερο, αν λόγιοι τεχνικοί της εποχής δεν μας εμπόδιζαν να συλλέξουμε ακόμα πιο πολλά, μηνύματα και στιχουργήματα, για τις χαμένες πατρίδες, την προσφυγιά και τις εξορίες.

Το «Για σε Μικρά Ασία μου»,

Ένα τραγούδι πικραμένο και νοσταλγικό, είναι της σειράς αυτής, όπως και το «Έχε γεια μάνα γλυκιά» για το οποίο υπάρχουν πολλές παραλλαγές που τις βρήκαμε στις εφημερίδες μας, του Νίκου Τζιζή π.χ ένας διάλογος ανωνύμου πάνω στο ίδιο θέμα, του Δημ.Καραγεώργη από την Αυστραλία. [«Λαογραφικά Σύμμεικτα» σελ. 168-169]. Ανάλογα τραγούδια για τα Λιβίσι και την Μάκρη όχι παραδοσιακά, αλλά σχετικά πρόσφατα [«ΛΣ» σελ. 239-240] βρήκαμε στις παραπάνω εφημερίδες [από την Ευθυμία Τσακυργιάννη, Σάββα Εμμ. Παυλίδη, Σταύρο Κιλμέτη, Δέσποινα Χατζηκωνσταντίνου] κ.ά...

Ξύπνα καημέne μου ραγιά [«Λαογραφικά Συμ.» σελ. 170]

Είναι ένα τραγούδι που αρχίζει με αυτά τα λόγια:

«Ξύπνα καημέne μου ραγιά» και πρέπει να τραγουδιόταν από τους πατριώτες μας στα σχολεία τον καιρό της μεγάλης αφύπνισης όπως την λέω, την εποχή των νικηφόρων βαλκανικών πολέμων. Το τραγούδι είναι ένα σάλπισμα εγερτήριο:

- «Ραγιά, καημέne μου ραγιά για σήκω το κεφάλι | την δόξα πούχες μια φορά, απόχτησέ την πάλι....

Κοιμούμαι μ'ένα όνειρο, ξυπνώ με μιαν ελπίδα
να δω κι εγώ μια μέρα φως κι ελεύθερη πατρίδα» κ.λπ.

ρεφραίν:

- Ξύπνα καημέne μου ραγιά | ξύπνα να δεις ελευθεριά»

Έχομεν παραγγελίαν [«Λαογραφικά Συμ.» σελ. 162]

Το έχομεν παραγγελίαν είναι ένα από τα «τραγούδια του πατέρα μου» σχολικό, που το τραγουδούσαν τον τελευταίο καιρό και με την έξαρση των βαλκανικών πολέμων, στα σχολεία. Πατριώτες δάσκαλοι σαν τον Γεώργιο Πολίτη δεν έκρυβαν τον πατριωτισμό τους, αλλά τον διοδέτευαν και στα παιδιά, «δια της προσδοκίας των μελλόντων αγαθών», της απελευθέρωσης δηλαδή από τον τουρκικό ζυγό. Εντύπωση κάνει η καμπανιστή καθαρεύουσα του τραγουδιού:

- «Πατρικήν κληρονομίαν, το να γυμναζόμεθα | έχομεν παραγγελίαν το να γυμναζόμεθα» κ.λπ.... η συνέχεια του τραγουδιού βρίσκεται καταγραμμένη στα «Λαογραφικά Σύμμεικτα [σελ. 162]

Ας ιδώ την πατρίδαν μεγάλην [«ΛΣ» σελ. 160]

Άλλο ένα τραγούδι από τα «τραγούδια τους πατέρα μου» αλυτρωτικό, που δείχνει πώς εκείνοι οι άνθρωποι οι πρόγονοί μας βίωναν τη σκλαβιά τους και ονειρεύονταν την απελευθέρωσή τους από τον τουρκικό ζυγό:

- «Ας ιδώ την πατρίδαν μεγάλην | ας την δω στην αρχαίαν τιμή | με της δόξης τον στέφανον πάλι | κι ας πεθάνω την ίδια στιγμή» κ.λπ....

Για σε Μικρά Ασία μου [«ΛΣ» σελ. 168]

Άλλο ένα αλυτρωτικό τραγούδι από «τα τραγούδια του πατέρα μου», που μιλάει με νοσταλγία και παράπονο για την ελληνική ασφαλώς Μικρά Ασία που ήταν γεμάτη από ελληνικές πόλεις και χριστιανικό-ελληνικό πληθυσμό:

- «Για σε Μικρά Ασία μου ο κάθε λογισμός μους | οι νύχτες και τα δειλινά κι οι χαραυγές του κόσμου | κάτι, κάτι μου λένε μυστικά και κάτι μου μιλούνε | πως δοξασμένες άνοιξες πάλι σε καρτερούνε | κ.λπ....

Σχολικά – Ηρωικά – Πατριωτικά - των Εποχών:

Της Πρωτομαγιάς - της Άνοιξης - του Χειμώνα, μεταξύ των οποίων το «Πουλάκι ξένο» και το «Η γλυκυτάτη άνοιξις» του Ιωάννη Βηλαρά, πράγματα που εκείνοι οι δάσκαλοι, ενθουσιώδεις και πατριώτες δίδασκαν τα παιδιά στα σχολεία.

Του Παύλου Μελά:

Ο θάνατος του Παύλου Μελά, μαζί με όλη την υπόθεση του μακεδονικού αγώνα, κυριολεκτικά συνετάραξε τον μικρασιατικό κόσμο, γι' αυτό και στο τραγούδι του Παύλου Μελά, ο λαός μιλάει στον ηρωικό νεκρό του σα νάτανε παιδί του και τον κλαίει από τα βάθη της ψυχής του

Το «Βγήκαν τα ευζωνάκια μας»

Και το τραγούδι αυτό, από «τα τραγούδια του πατέρα μου» αναφέρεται στην προσπάθεια απελευθέρωσης των σκλαβωμένων εδαφών αυτής της εποχής, της αρχής της μικρασιατικής εκστρατείας, που τόσα δεινά στοίχισε στην πατρίδα μας στη συνέχεια. Ο τραγουδιστής καμαρώνει «τα ευζωνάκια μας» στα πλάγια του βουνού και πεθυμάει να βρίσκεται μαζί τους στις ηρωικές εξορμήσεις τους. [το τραγούδι βρίσκεται καταγεγραμμένο στα «Λαογραφικά Σύμμεικτα» σελ. 180]

ΤΗΣ ΠΡΟΣΦΑΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΜΑΣ

Της Κατοχής και της Αντίστασης

Είναι μεγάλος ο αριθμός και η ποικιλία των τραγουδιών των σχετικών με τη μεγάλη αυτή εποχή, που βίωσαν και τραγούδησαν οι πρόγονοί μας, στον αγώνα τους για ελευθερία και ενάντια στον κατακτητή. Τα τραγούδια της Κατοχής και της Αντίστασης είναι πολλά. Αναδημοσιεύουμε από τα «Λαογραφικά Σύμμεικτα» [σελ. 174- 178] κάποια από αυτά που ακούσαμε οι ίδιοι αυτή την εποχή στη Νέα Μάκρη, όπως, τα:

- «Βροντάει ο Όλυμπος κι αστράφτει η Γκιώνα» «Στ'άρματα στ'άρματα εμπρός στον αγώνα | για τη χιλιάκριβη τη λευτεριά», [του Ν. Καρβούνη]
- Το «Απόψε θα πλαγιάσουμε σε δροσερά χορτάρια | θα δώσει και θα πάρει το γλέντι μας παιδιά» ή «Ελλάδα μας, Ελλάδα αστέρι τ'ουρανού» [του Στέφανου Δάφνη]
- Το «Να η ώρα μας ήρθε, και σαν θύελα ξεσπάει | στον αγώνα των τίμιων μαχών
- Το «Εμπρός, εμπρός στον αγώνα | για το ψωμί, τη λευτεριά και τη ζωή»

- Το «Δεν μας τρομάζουν των Γερμανών τα βόλια», όπως και άλλα πολλά

Τα Κάλαντα των Χριστουγέννων

Χριστός γεννάται σήμερα | εν Βηθλεέμ τη πόλει | οι ουρανοί αγάλλονται | χαίρει η φύσις όλη | εν τω σπηλαίω τίκτεται | εν φάτνη των αλόγων | ο βασιλεύς των ουρανών | και ποιητής των όλων | πλήθος αγγέλων ψάλλουσι | το «δόξα εν Υψίστοις» | και τούτο άξιον εστί η των ποιμένων πίστις | Εκ της Περσίας έρχονται τρεις μάγοι με τα δώρα | άστρον λαμπρόν τους οδηγεί | χωρίς να λείψει ώρα | Δια Χριστόν ως ήκουσεν | ο βασιλεύς Ηρώδης | αμέσως εταράχθηκε κι έγινε θηριώδης | γιατί πολύ φοβήθηκε δια την βασιλείαν | μην του την πάρει ο Χριστός | και χάσει την αξίαν | Καλεί τους μάγους και ρωτά | πού ο Χριστός γεννάται | γεννάται και αναθρέφεται | με μέλι και με γάλα | Το μέλι τρων οι άρχοντες | το γάλα οι αφεντάδες | κι ανοίξτε τα κουτάκια σας | τα κατακλειδωμένα | και δόστε μας τον κόπο μας | να πάμε σ'άλλην πόρτα κ.λπ.

Οι ευχές:

- Σ'αυτό το σπίτι πούρθαμε | πέτρα να μη ραγίσει | κι ο νοικοκύρης του σπιτιού | χίλια χρόνια να ζήσει|
- Αν έχεις κόρη όμορφη | βάλτην να μας κεράσει | κι αν έχεις κόρη άσκημη βάλτην μες το ζιμπίλι | και κρέμασέ την αψηλά | να μη την τρων οι ψύλλοι.. Και του χρόνου...

Τα Κάλαντα του αη-Βασίλη [της Πρωτοχρονιάς] [«ΛΣ» 82]

Σημ.Υπάρχουν 2-3 παραλλαγές αυτών των καλάντων της παράδοσής μας. Οι πιο γνωστές αναγράφονται στα «Λαογραφικά» σελ. 89 και «Λαογραφικά Σύμμεικτα» σελ.82. Μια καταγραφή ενός Χριστουγεννιάτικου, εντελώς άγνωστη σε μένα, άκουσα επίσης σε ένα σχετικό CD με επιμέλεια Δημήτρη Μουτσούρη, του όμιλου Σίμωνος Καρά, τραγουδημένο από ένα πατριώτη μας από τη Σάμο. Εδώ καταγράφουμε μια από τις πιο ενδιαφέρουσες παραλλαγές]

- Αρχιμηνιά, κυρά, κι αρχιχρονιά | κι αρχή του Γεναρίου | κι αρχή που βγήκε, κυρά μου ο Χριστός | στη γη να περπατήσει | κι εκεί, κυρά μου, που πρωτοπάτησε | χρυσή μηλίτσα βγήκε| και μες τα φύλλα,

κυρά μου, της μηλιάς | κοιμάται ο αγιο-Βασίλης | π'όλο τον κόσμο
γύρισε | σαν το αλογεράκι | και ποιος θα τον ξυπνήσει | όποιος κυρά
μου, είν'άξιος κι αρχηγός | να πα', να πα'να τον ξυπνήσει. | Δόστε
μου μήλα δώδεκα κυδώνια δεκαπέντε... | Ξύπνα Βασίλη, αφέντη κι
αφεντό | και μη, και μη βαργιοκοιμάσαι | εσένα ο ύπνος, κυρά μου,
ο πολύς | μαραίνει και χαλά σε... Και του χρόνου....

Του Τσακιτζή

Η εκδοχή του «Τσακιτζή» που έχω ακούσει να τραγουδιέται από τον Νικόλαο Εμμ.Καραγεωργίου στη Ν.Μάκρη, ήταν μια παράφραση, συμρ-νέικη πιθανώς, του ηρωικού κατά τα άλλα τραγουδιού αυτού. Και έχει ως εξής από όσο θυμάμαι:

- «Άσε φως μου την αμάχη | κι άρχισε να μ'αγαπάς | κι άρχισε να με λατρεύεις | κι όχι να με τυραννάς»....

Από τον ίδιο, τον Νικόλαο Εμμ.Καραγεωργίου, θυμάμαι επίσης την αυθεντική αρχή του τραγουδιού αυτού στα τούρκικα. Έχει ως εξής:

- Ισμιρί καβακ-λανί... [που σημαίνει: Τα πλατάνια της Σμύρνης»] κ.λπ.

Στο CD που έχω, η μετάφραση που το συνοδεύει έχει ως εξής:

- «Μες στις Σμύρνης τα βουνά | και τα κρύα τα νερά παλικάρι ο Τσακιτζής | και της Σμύρνης ο νταής»...
- «Κάθε μια του ντουφεκιά | δώρο στη φτωχολογιά | Τσακιτζή, αχ Τσακιτζή...

Αμάν, αμάν Ντόκτορ

Σημ. Οι παλιοί ΝεοΜακρηνοί, όπως ο πατέρας μου το τραγουδούσαν και αυτό το τραγούδι, το «Αμάν, αμάν ντόκτορ, αλλά μόνο στα τούρκικα. Υπάρχει στο αρχείο μου και αυτό το τραγούδι σε CD, που ένας καλός μου φίλος από το Χαλάνδρι, το «κατέβασε» από το Ιντερνέτ

Στο CD υπάρχουν τα «λόγια» και στα τούρκικα. Η μετάφρασή τους έχει ως εξής:

- Αχ, δεν μου λέτε, αυτός ο ντόκτορ | που γιατρεύει τις πληγές | που γιατρεύει τις πληγές | για να γιάνει και τις δικές μου | που αν τις μετρήσεις.... κ.λπ.

Εσκή-Σεχήρ [δειγματοληπτικά]

- Εσκισεχήριν τρομερόν κανόνια φορτωμένον | πολλές μανάδες κλάψανε | παναθεματισμένον
- Φωνάζουνε οι λοχαγοί, παιδιά μην φοβηθήτε | ενίσχυση μας έρχεται και θα λευτερωθείτε
- Πολλές μανάδες κλάψανε | πολλές φορέςσαν μαύρα σαν έμαθαν πως χάθηκε | το 10^ο το τάγμα...

«Ας ιδώ την πατρίδαν μεγάλην»...

Σημ. αυτό το τραγούδι όπως και πολλά άλλα «σχολικά», τα: «Ξύπνα καημένε μου ραγιά», το «Για σε μικρά Ασία μου», αποτελούν τα τραγούδια του πατέρα μου», που τους μαθαίνανε στο σχολείο]

- Ας ιδώ την πατρίδαν μεγάλην | ας την δω στην αρχαίαν τιμήν | με της δόξης τον στέφανον πάλι | κι ας πεθάνω την ίδιαν στιγμήν
- Ιερόν της πατρίδος μου χώμα | μια γυρεύω μια χάρη μικρή | να αξιωθώ να εγκλείσω στο σώμα | την αρχαίαν μεγάλην ψυχήν...

Από το «έχομεν παραγγελίαν»:

- Πατρικήν κληρονομία | το να γυμναζόμεθα | έχομεν παραγγελίαν το να γυμναζόμεθα | Υγιές τηρούμεν ούτως | σώμα το ημέτερον | κατοικεί δε νους εις τούτο πλέον υγιέστερος....

Το «Ντίλι-ντίλι-ντίλι [ταχάρισμα]

Σημ. Το αντέγραφα από το «Ανθολόγιο» για τα παιδιά του Δημοτικού Σχολείου, Α΄Μέρος σελ.27, γιατί δεν το θυμόμουνα καλά. Το τραγουδούσαν οι γιαγιάδες της άγενιάς των Νεομακρηνών στα εγγόνια τους, και ήταν πολύ δημοφιλές. Στην δική μας παραλλαγή μάλιστα οι γιαγιάδες προσέθεταν στην επαναλαμβανόμενη επωδό:

.... «η κόρη το μαντήλι | ντίλι-ντίλι-ντίλι- ντίλι»....

- Και το:

... «μαντήλι του καλού της | του αγαπητικού της»...

Το Ντίλι-ντίλι- ντίλι

- Ντίλι,ντίλι-ντίλι | ντίλι το καντήλι | πούφεγγε και κένταγε | η κόρη το μαντήλι | ντίλι-ντίλι-ντίλι- | μαντήλι του καλού της | του αγαπητικού της

Ο τελευταίος αυτός στίχος είναι η Μακρηνολιβισιανή προσθήκη στο τραγουδάκι

- Έρθε και ο ποντικός | πήρε το φυτίλι | που έφεγγε και κένταγε | η κόρη το μαντήλι | ντίλι-ντίλι- ντίλι | μαντήλι του καλού της | του αγαπητικού της
- Έρθε και η γάτα | κι έφαγε τον ποντικό | που πήρε το φυτίλι | μες από το καντήλι | ντίλι-ντίλι- ντίλι | μαντήλι του καλού της | του αγαπητικού της
- Έρθε και ο σκύλος | έπνιξε τη γάτα | που έφαγε τον ποντικό | που πήρε το φυτίλι | μες από το καντήλι | ντίλι-ντίλι- ντίλι | μαντήλι του καλού της | του αγαπητικού της
- Έρθε και το ξύλο | και σκότωσε το σκύλο | που έπνιξε τη γάτα | που έφαγε τον ποντικό κ.λπ.
- Έρθε και η φωτιά | κι έκαψε το ξύλο | που σκότωσε το σκύλο | που έπνιξε τη γάτα | που έφαγε τον ποντικό | που πήρε το φυτίλι κ.λπ....
- Έρθε και το ποτάμι | που έσβησε τη φωτιά | που έκαψε το ξύλο | που σκότωσε το σκύλο | που έπνιξε τη γάτα | κ.λπ....
- Έρθε και το βόδι | που ρούφηξε το ποτάμι | που έσβησε τη φωτιά | που έκαψε το ξύλο κ.λπ....
- Έρθε και ο λύκος | που έφαγε το βόδι | που ρούφηξε το ποτάμι | που έσβησε τη φωτιά | κ.λπ....
- Νάτος και ο κυνηγός | που σκότωσε το λύκο | που έφαγε το βόδι | που ρούφηξε το ποτάμι | κ.λπ....
- Ντίλι-ντίλι- ντίλι | Ντίλι το καντήλι | που έφεγγε και κένταγε | η κόρη το μαντήλι....
- Μαντήλι του καλού της | του αγαπητικού της....

ΤΕΛΟΣ

15. Ευχαριστίες

Στον αγαπημένο μας Δάσκαλο Μιχάλη Δελησάββα, για την αγάπη, εμπιστοσύνη του και την τεράστια προσφορά του στη διάσωση του Μακρηνο-Λιβισιανού μας Πολιτισμού.

Στις εκδόσεις ΕΜΒΡΥΟ και το Στέλιο Βασιλειάδη, για την αμέριστη βοήθειά του στην παρούσα έκδοση

Στο Υπουργείο Πολιτισμού και Αθλητισμού για την ευγενή χορηγία και στήριξη των δράσεων της Εταιρείας «ΛΥΚΙΑ» συνολικά απο το 2021 και μετά.

Στο Κοινωφελές Ίδρυμα Αθανασίου & Μαρίνας Μαρτίνου «ΑΙΓΕΑΣ» για την εμπιστοσύνη και την αρωγή του.

Στους ευεργέτες της Εταιρείας «ΛΥΚΙΑ» από ιδρύσεώς της, για την ευγενή τους στήριξη: Γιάννη Νικ. Παπαπολίτη, Βασίλη Π. Μουσαίο, Στέλιο Γεωρ. Βασιλειάδη, Ιωσήφ & Ελισάβετ Χαριτωνίδη, Βασίλειο Α. Αγαπητό, Ελευθέριο Σωτηρίου, Αλίκη Θεοδοσιάδη και Γεωργία Κατσιγιάννη - Θεοδοσιάδη, οικογένεια Ι. Νικάνδρου, Ιωάννη Γιαμάνη και οικογένεια Αγαπητού (Αιγάλεω).

Τάσος Κακλαμάνης (Χημικός Μηχανικός - Ερευνητής - Αθήνα)
Εύα Αχλάδη (Τουρκολόγος-Ερευνήτρια - Αρχι-Βιβλιοθηκονόμος
Σισμανόγλειου Βιβλιοθήκης Κωνσταντινούπολης)
Εταιρεία Ιστορικών Ερευνών «ΛΥΚΙΑ»
Σαμψούντος 6, Αιγάλεω 12242, Τηλ +30 6977 841099
Mail: kaklamanist@yahoo.gr και lyciagreece@gmail.com,
Facebook: Εταιρεία Ιστορικών Ερευνών "Λυκία" - Society of Historical
Research "Lycia"
Site: www.lycia.gr